

İBÂZÎ FIKHİ
KİTÂBU'L-VAD'
MUHTASAR
Fİ'L-USÛL VE'L-FIKİH

EBÛ ZEKERİYYÂ YAHYÂ B. EL-HAYR B. EBİ'L-HAYR EL-CENNÂVUNÎ

TA'LİK:

EBU İSHAK İBRAHİM İTFİYİŞ,

NÂSİR B. MUHAMMED EL-MERMÛRÎ

TAHKİK:

AHMED B. SALİH ŞEYH AHMED,

BÛKEYR B. MUHAMMED B. İSA FEHHAR

2. Baskı

TERCÜME:

Doç. Dr. Orhan ATEŞ

Editör

Doç. Dr. Ali Budak

Ankara

Eylül 2021

İbâzi Kütüphane 4

İbâzî Fıkıhı: Kitâbu'l-Vad' Muhtasar Fi'l-Usûl Ve'l-Fıkıh
Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. el-Hayr b. Ebi'l-Hayr el-Cennâvünî

Tercüme

Doç. Dr. Orhan ATEŞ

Editör

Doç. Dr. Ali Budak

© *Bu eserin bütün hakları saklıdır.*

Kapak ve Sayfa Tasarımı

FMK Tasarım

2.Baskı / Ankara / 2021

ISBN

978-625-7624-79-4

Baskı

KALKAN MATBACILIK SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ (49187)

Astana Yayınları

Akademisyen Eğitim Danışmanlık Yayıncılık Hizmetleri A.Ş.
Gökkuşacağı Mah. 1195 Sok. 2/A Çankaya/ Ankara Tel: 0 312 230 04 85
Belgegeçer: 0 312 230 04 89
www.astanayayinlari.com
astanayayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

MÜTERCİMİN NOTU	13
TAHKİK MUKADDİMESİ	15
ÇALIŞMANIN ADIMLARI (ÇALIŞMAYI NASIL HAZIRLADIK?)	19
MAHTUT NÜSHALARIN DURUMU	21
ŞEYH AHMED EL-MERMÛRÎ'NİN MAHTUT NÜSHASI:	21
1 SIRA NO.LU MAHTUT NÜSHA:	21
2 SIRA NO.LU MAHTUT NÜSHA:	21
3 SIRA NO.LU MAHTUT NÜSHA:	22
ŞEYH NÂSİR B. MUHAMMED EL-MERMÛRÎ'NİN TERCEME-İ HAYATI	23
ŞEYH EBÛ İSHAK İBRAHİM ETTAFEYYİŞ'İN HAYATI	27
GİRİŞ	31
MÜELLİFİ TANITAN BİR KAÇ SÖZ	33
KİTÂBU'L-VAD' VE MÜELLİFİNİN	
TANITIMI, NUFÛSE'NİN KISA BİR TARİHİ	37
KİTÂBU'L-VAD'	37
EBU ZEKERİYYA YAHYA B. HAYR B. EBÎ'L-HAYR EL-CENNÂVUNÎ.....	38
NUFÛSE'NİN KISA BİR TARİHİ	38
MÜELLİFİN MUKADDİMESİ	49
KİTÂBU'T-TEVHÎD	
TEVHÎD BÖLÜMÜ	51
Dinin Rükünlerinden biri olan Tevhid ve Ona Dair Hükümler	51
FASIL EŞYANIN KADÎM VE MUHDES OLARAK TAKSİMİ.....	52
İlimlerin Üç Yola Taksimi	53
İhlâs Suresi'nin Tefsiri	54
Şirk'in Kısımları	55
İsm-i Celâle Üzerine Söz.....	56
Allah'ın Zâtî Sıfatları	56
FASIL TEVHİDDEN ALLAH'IN DİNİNE VEFALİ OLAN	
(ONUN GEREKLERİNİ YERİNE GETİREN) MÜMİN FAYDALANIR	56
İslam, Kavî ve Ameldir. Ve Bu İkisinin Kısımları	56
Muhammedî Risalet ve Nebimiz (aleyhisselâm)'ın Bazı Hasâisi.....	57
İnsanların İman Konusundaki İhtilafları.....	58
Din, İman ve İslam	59
Allah'ın Kitabı'nda Zikredilen Altı Millet ve Hükümleri	59
Ümmetin İhtilaf Ettiği ve Dağılıp Bölünmesine Sebep Olan Asıllar	61

FASIL TAAT, MASİYET, İMAN VE KÜFÜR'ÜN MANALARI VE BU KONUDAKİ MUHALEFET	63
Sözlük ve Şer'î Açından İman, Küfür ve Nifâk	64
FASIL BAZI MİLLET VE FIRKALAR VE İSİMLERİNİN MANALARI	65
FASIL DİNİN KAİDELERİ, ERKÂNI, YOLLARI VE BAZI İMAMLARIN ZİKRİ .	65
FASIL BİLİNMEMESİ CAİZ OLMAYAN ŞEYLER VE CAİZ OLAN İLİMLER.....	66
Sözlük ve Şer'î Olarak Mükellefiyet (Teklif).....	66
Buluğa ermek ve alametleri.....	67
Allah (azze ve celle) hakkında vacip olan ve caiz olmayan (şeyler)	67
Rasul hakkında vacip olan ve caiz olmayan (şeyler).....	67
Velâyet, berâet ve kısımları	67
Havf, Recâ, Menn ve Delâil	68
Sekiz medlûl ve delilleri	69
Vakti Gelene Kadar Bilinmemesi Caiz Olan Şeyler ile (İhtiyaç Olmadığı Sürece Bilinmemesi) Ebediyen Caiz Olan Şeylerin İlmi	69

TAHARET KİTABI

BAB: ABDEST HAKKINDA.....	71
Abdest, Hükümleri ve Şartları	71
Abdest, Muhammedî Ümmetin Özelliklerindedir	71
FASIL ABDESTİN ŞARTLARI	72
Necasetin Kısımları.....	73
FASIL BİZZAT NECİS (PİS) OLAN ŞEYLER VE HÜKÜMLERİ.....	73
FASIL ABDEST'İN SÖZLÜK VE ŞER'Î MANASI.....	74
Abdestin Farzları ve Sünnetleri	74
FASIL ABDEST ALMAK İSTEYENE GEREKENLER	75
Abdest Alırken Okunan Dualar	76
FASIL GUSÛL HAKKINDA	77
Cünüplükten Yıkanmak ve Hükümleri	77
FASIL GUSLÜN ÇEŞİTLERİ, HÜKÜMLERİ VE YAPILIŞI	78
FASIL TEYEMMÛM HAKKINDA	79
Teyemmüm ve Hükümleri.....	79
FASIL TEYEMMÛMÜN ŞARTLARI VE ONUN VASFINDAKİ İHTİLAF	80
FASIL ABDEST VE TEYEMMÛMÜ BOZAN ŞEYLER.....	81
KİTABU HAYIZ, NİFAS VE BU İKİSİNDEN GUSLETMEK HAKKINDA.....	83
FASIL HAYIZ, NİFAS VE HÜKÜMLERİ	83
FASIL HAYIZ AYETİNİN NÜZUL SEBEBİ.....	84
FASIL KADININ HAYIZ VAKTİNDE YAPMASI CAİZ OLUP OLMAYAN ŞEYLER.....	85

FASIL HAYIZ'IN SÖZLÜK VE ŞER'Î ANLAMI, ONUNLA İLGİLİ HUSUSLAR VE TEMİZLİĞİN ALAMETLERİ	86
FASIL HAYIZ, NİFAS VE HAYIZ GÜNLERİNİN ÇOĞALIP AZALMASI ETRAFINDA DÖNEN KONULAR.....	88
HAYIZ VE NİFAS VAKİTLERİNİN EN AZI VE EN ÇOĞU	88
FASIL HAYIZ VE NİFASTAN YIKANMANIN KEYFİYETİ.....	91

KİTABU'S-SAL'AT

NAMAZ BÖLÜMÜ

BAB: EZAN HAKKINDA.....	93
FASIL EZANIN MEŞRU KILINMASINDAKİ SEBEP	93
FASIL EZANIN FAZİLETİ HAKKINDA.....	94
FASIL EZAN, KAMET VE EZAN HAKKINDA VARİD OLAN SÜNNETLER.....	95
FASIL MÜEZZİNLER, EMİN (GÜVENİLİR) KİMSELERDİR	96
BAB: NAMAZ HAKKINDA.....	99
NAMAZ, DİNİN RÜKÜNLERİNDEN BİRİDİR	99
FASIL NAMAZIN SÖZLÜK VE ŞER'Î ANLAMI.....	99
FASIL NAMAZIN FAZİLETLERİ VE SEVABI HAKKINDA.....	100
FASIL NAMAZI TERK EDENİN CEZASI HAKKINDA.....	101
NAMAZI TERK EDENİN HÜKMÜ VE ONUN CEZASI HAKKINDAKİ İHTİLAF ...	101
FASIL NAMAZIN SEVABI HAKKINDA.....	102
FASIL NAMAZIN KISIMLARI	103
FARZ, SÜNNET VE NAFİLE OLARAK NAMAZ.....	103
FASIL FARZ NAMAZIN HALLERİ.....	105
İKAMET VE SEFER HALİNDE, KORKU VE HASTALIK HALİNDE, CEM' EDEREK, FERDÎ VE CEMAATLE NAMAZ.....	105
İKAMET HALİNDE KILINAN NAMAZ	105
YOLCULUK HALİNDE KILINAN NAMAZ	106
KORKU (ANINDA KILINAN) NAMAZ(I)	107
SAVAŞTA DÜŞMANLA KARŞI KARŞIYA İKEN VURUŞMA HALİNDE KILINAN NAMAZ.....	107
HASTA NAMAZI	108
GEMİDE KILINAN NAMAZ	108
İKİ NAMAZI CEM' ETMEK (BİRLEŞTİRMEK)	108
CEMAATLE KILINAN NAMAZ.....	109
İMAMLIK, ARKASINDA NAMAZ KILMANIN SAHİH OLDUĞU KİŞİLER, İMAMA VE ONA TABİ OLANA GEREKEN ŞEYLER ..	110
İMAMIN VE İMAMA UYANIN ŞARTLARI	111
NAMAZA BAŞLAMADAN ÖNCE VE SONRA NAMAZ KILANIN YAPMASI GEREKEN ŞEYLER	112
FASIL NAMAZIN ŞARTLARI.....	113

NAMAZA BAŞLAMADAN ÖNCEKİ ON ŞART	113
NAMAZA BAŞLADIKTAN SONRAKİ ON ŞART	115
DUANIN KABUL EDİLMESİNİ ENGELLEYEN ON HASLET	117
FASIL HUŞÛ'UN MANASI HAKKINDA	117
FASIL SÛNNET NAMAZLAR	118
VİTR NAMAZI, FARZ OLUŞU VE NİSBETİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞ	118
CENAZE NAMAZI	119
ÖLÜNÜN ÜZERİNE NAMAZ KILMAK VE HÜKÜMLERİ	119
SABAH NAMAZININ SÛNNETİ.....	120
AKŞAM NAMAZININ SÛNNETİ.....	120
RAMAZAN KIYAMI (TERAVİH NAMAZI).....	121
İKİ BAYRAM NAMAZI	121
GÜNEŞ VE AY TUTULDUĞUNDA KILINAN NAMAZ	122
İKİ REK'AT TAVAF NAMAZI	123
DUHÂ (KUŞLUK) NAMAZI	123
ZELZELE (DEPREM ANINDA KILINACAK) NAMAZ(I).....	124
NAFİLE NAMAZLAR	125
FASIL NEBİ ALEYHİSSELAMDAN VARİD OLAN NAMAZLARDAKİ YASAKLAR.....	125
FASIL SEHİV SECDESİ	127
SEHİV SECDESİ (SEHİV ANINDA YAPILAN İKİ SECDE) VE SÛNNETTEN ASLI HAKKINDA.....	127

KİTABU'S-SAVM

ORUÇ BÖLÜMÜ

BAB: ORUÇ HAKKINDA, MUVAFFAK KILMAK ALLAH'TANDIR	129
ORUÇ TUTMAK, DİNİN RÜKÜNLERİNDEN BİR RÜKÜNDÜR. ORUCUN SÖZLÜK VE ŞER'İ MANASI VE HİKMETİ.....	129
FASIL RAMAZAN AYININ FAZİLETİ HAKKINDA	130
FASIL RAMAZAN AYININ GİRİŞİNİN SABİT OLMASI HAKKINDA.....	133
FASIL ORUCUN FARZ OLMASI HAKKINDA.....	134
FASIL RAMAZAN'IN MANASI HAKKINDA	134
FASIL İMSAK VAKTİ HAKKINDA.....	134
FASIL ORUÇTA NİYETİN ŞART KOŞULMASI HAKKINDA	135
ORUÇ TUTULMASI YASAK OLAN GÜNLER	136
FASIL İFTAR (ORUÇ TUTMAMA) RUHSATI VE ÖZÜR SAHİPLERİNİN HÜKÜMLERİ HAKKINDA	137
FASIL ORUCU BOZAN ŞEYLER VE ORUCUN MEKRUHLARI	138
RAMAZAN AYININ GÜNDÜZÜNDE ORUÇ TUTMA ÖZRÜ BİTEN KİŞİ HAKKINDAKİ HÜKÜMLER.....	139
BAYGIN KİŞİNİN NAMAZI VE ORUCU KAZA ETMESİ HAKKINDAKİ İHTİLAF	140
RAMAZAN AYI ORUCUNU KASTEN BOZANIN HÜKMÜ	140
FASIL YOLCULUKTA ORUÇ TUTMAK HAKKINDA	140

FASIL ORUCUN KAZASI VE HÜKÜMLERİ HAKKINDA.....	141
ORUCU VASİYET ETMEK	141
FASIL İFTAR VE SAHUR HAKKINDA	142
FASIL TATAVVU' ORUCU HAKKINDA	143

KİTABU'Z-ZEKÂT

ZEKÂT BÖLÜMÜ

BAB: ZEKÂT HAKKINDA	147
ZEKÂTIN MANASI VE MEŞRU OLUŞUNUN DELİLLERİ	147
FASIL ZEKÂTIN FAZİLETLERİ HAKKINDA.....	147
ZEKÂT VERMENİN AHİRETTEKİ HASLETLERİ	148
SADAKAYI (ZEKÂTI) SÜSLEYEN VE (SEVABINI) ÇOĞALTAN HASLETLER.....	148
FASIL ZEKÂTA ENGEL OLANI TEHDİT HAKKINDA.....	148
FASIL ZEKÂTIN KISIMLARI HAKKINDA	151
FASIL NİSAP (MİKTARI) HAKKINDA	152
ZEKÂTIN VACİP OLDUĞU SINIFLAR VE NİSAP (MİKTAR)LARI.....	152
ALTININ NİSABI	152
GÜMÜŞÜN NİSABI	152
KOYUN CİNSİNİN NİSABI.....	152
DEVE VE SIĞIRIN NİSABI	153
TOHURLARIN VE MEYVELERİN NİSABI	153
FASIL FARZ MİKTAR HAKKINDA.....	153
VERİLMESİ FARZ OLAN MİKTAR	153
FASIL BİR YILIN GEÇMESİ, NİSAP VE İDRAK HAKKINDA.....	155
FASIL ZEKÂTTAN MUAF OLAN ŞEYLER HAKKINDA	156
FASIL ZEKAT VERİLMESİ HELAL OLANLAR VE HELAL OLMAYANLAR.....	156
FASIL ZEKÂTIN TAKSİMİ HAKKINDA.....	157
KENDİLERİNE ZEKÂT VERİLEN SINIFLAR.....	157
İMAMLIK (DEVLET BAŞKANLIĞI)	
ZAMANINDA ZEKÂT VE ONU VERMENİN ŞARTLARI.....	159
DEFİNE (HAZİNE) İLE ALAKALI HÜKÜMLER.....	160
FASIL FITIR SADAKASI HAKKINDA.....	161
FASIL HAYVANLARIN YAŞLARI HAKKINDA.....	161

KİTABU'L-HACC

HACC BÖLÜMÜ

BAB: HAC VE MENÂSİKİ HAKKINDA.....	165
HACCIN MANASI VE MEŞRUIYETİNİN DELİLLERİ.....	165
FASIL HACCIN FAZİLETLERİ HAKKINDA.....	166

FASIL HACCI TERK EDEN KİŞİYE YAPILAN TEHDİT (VAİD) HAKKINDA..	168
FASIL HACCIN FARZ OLMA ŞARTLARI HAKKINDA.....	170
FASIL HAC VE UMRENİN NASIL TAMAMLANACAĞININ BEYANI VE UMRENİN HÜKMÜ HAKKINDA	171
FASIL HAC İÇİN YOLA ÇIKANIN YAPACAĞI ŞEYLER HAKKINDA	172
FASIL MİKÂT MAHALLERİ VE İHRAM HAKKINDA	173
İHRAM ÇEŞİTLERİ.....	174
FASIL HAC AYLARININ BEYANI HAKKINDA	175
FASIL MİKÂT MAHALİNE ULAŞTIKTAN SONRA HACCA NİYETLENEN KİŞİ NE YAPAR.....	175
İHRAMA GİREN KİŞİYE HARAM (YASAK) OLAN ŞEYLER.....	176
İHRAMLININ KAÇINMASI GEREKEN ELBİSE VE FİİLLER.....	176
İHRAMLININ ÖLDÜRMEŞİ CAİZ OLUP OLMAYAN ŞEYLER	177
FASIL AV HAYVANININ ÖLDÜRÜLMESİNİN CEZASI KONUSUNDA SÜNNETTE VARİD OLAN HÜKÜM HAKKINDA	177
İHRAMLININ YAPMASI CAİZ OLAN ŞEYLER.....	179
İHRAMLININ YAPMASI MÜSTEHAŞ OLAN ŞEYLER.....	179
FASIL İHRAMLI MEKKE'YE GİRERKEN NE YAPAR?	180
TAVAFTA YAPILMASI MEKRUH OLAN ŞEYLER.....	182
SAFA İLE MERVE ARASINDA SA'Y VE ORADA NE YAPILACAĞI	182
TEMETTU' YAPANA İHRAMDAN ÇIKTIKTAN SONRA HELAL OLAN VE GEREKEN ŞEYLER.....	183
UMRENİN MENASİKİ	184
HACCIN MENASİKİ.....	184
TEMETTU' YAPAN İHRAMDAN ÇIKTIKTAN SONRA NE YAPAR?	184
HACCEDEN KİŞİ MİNA'DA VE VAKFE GÜNÜ ARAFATTA NE YAPAR?	185
HACCEDEN KİŞİ MÜZDELİFE'DE VE TAŞLAMA ANINDA MİNA'DA NE YAPAR?.....	186
TEŞRİK GÜNLERİ VE CEMRELERDE TAŞ ATMAK.....	187
HACCEDEN KİŞİ, VEDA ESNASINDA VE SONRASINDA NE YAPAR?	187
FASIL HAC MESELELERİ HAKKINDA.....	188
TERKİ HALİNDE KAN AKITMAYI (KURBAN KESMEYİ) VE HACCIN İADESİNİ GEREKTİREN ŞEYLER.....	188
FASIL MEKKE, HACERU'L-ESVED, MAKAM, SAFA, MERVE, MİNA VE ARAFAT İSİMLERİNİN ANLAMI HAKKINDA	188

KİTABU'L-EYMÂN

YEMİNLER BÖLÜMÜ

BAB: YEMİNLER HAKKINDA	193
FASIL YEMİN-İ LAĞV HAKKINDA	194
LAĞV'IN ANLAMI VE ALLAH TEÂLÂ'NİN "ALLAH, SİZİ KASITSIZ YEMİNLERİNİZDEN DOLAYI SORUMLU TUTMAZ" SÖZÜNÜN MANASININ AÇIKLANMASI	194

FASIL YEMİNİN KISIMLARI HAKKINDA	195
YEMİN İKİ KISIMDIR: GELECEK VE GEÇMİŞ	195
ADINA YEMİN EDİLENLER, KISIMLARI VE HÜKÜMLERİ	196
FASIL DOĞRU SÖYLEYEN KİŞİNİN	
ALLAH ADINA YEMİN ETMESİNİN CAİZ OLUŞU	197
BİR HELALİ HARAM VEYA BİR HARAMI	
HELAL KILANA KEFFARETİN VACİP OLUŞU	197
FASIL YEMİNDE İSTİSNÂ	198
FASIL KEFFÂRETLE İKİ KISIMDIR: MUĞALLAZA VE MUHAFFEFE	201
KEFFARET-İ MUĞALLAZA'YI GEREKTİREN HALLER	201
KEFFARET-İ MUĞALLAZA ÜÇ ŞEKİLDE	
YERİNE GETİRİLİR: KÖLE AZADI, ORUÇ TUTMA VE YOKSUL DOYURMA	201
KEFFARET-İ MUHAFFEFE VEYA KEFFARET-İ	
MÜRSELE GEREKTİREN HALLER	202
KEFFARET-İ MUĞALLAZA DÖRT ŞEKİLDE YERİNE GETİRİLİR:	
KÖLE AZADI, YOKSUL DOYURMA, YOKSUL GIYDİRME VE ORUÇ TUTMA	202

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

**“Ey iman edenler!
Allah’a karşı gelmekten
nasıl sakınmak gerekiyorsa,
öylece sakının ve siz ancak
müslümanlar olarak ölün.”**

ÂL-İ İMRÂN SURESİ, 102. ÂYET

MÜTERCİMİN NOTU

Elimizdeki eser, İbazî mezhebinin ilk dönem eserlerinden olup hicrî beşinci asrın ilk yarısının âlimlerinden Şeyh Ebu Zekeriyya Yahya b. El-Hayr b. Ebi'l-Hayr el-Cennâvinî'nin "Kitâbu'l-Vad" adlı telifidir. Eser, tahkik ve talik âlimlerinin mukaddime ve temhidlerinden sonra "Tevhîd, Temizlik, Ezan, Namaz, Oruç, Zekât, Hac ve Yeminler" bölümlerinden oluşmaktadır. Bu esere talikler yapan Mermûrî'nin de belirttiği üzere müellif (rahîmehullah), kitabında klasik fıkıh kitaplarının metoduna, okuyucuyu ibadete daha çok yönlendirmek gayesi ile âdâb ve vaaz usulünü de eklemiş, böylece meseleleri sadece ahkâm açısından ele almayı her kesimden insana faydalı olma amacı gütmüştür.

Bu tercümemizin daha çok, araştırma yapacak olan akademisyen ve yazarlara hizmet edeceği inancındayız. Özellikle alt yapısı olmayanların, mezheplerdeki farklılıkların sebeplerini, İslam Hukuku'nda hüküm çıkarmada izlenen metotları, ayet, hadis, haber ve eserlerin değerlendirilip yorumlanmasındaki esasları dikkate almadan bu eserden tam olarak faydalanamayacağı açıktır. Her ne kadar müellif, bu kitabı ilim taliplerininin kolayca anlayabileceği bir şekilde yazmış olsa da bir usul ve fıkıh kitabı olması hasebiyle içerdiği ahkâm ve mezhebî yaklaşımlardan dolayı az da olsa İslam Hukuku ile ilgili uzmanlık ve alt yapı bilgisi gerektirdiğini özellikle belirtmek istiyoruz.

Biz, tercümemizde kitabın içerdiği ahkâm ve bazı fikhî meseleler dolayısıyla orijinal ıstılahı korumakla beraber parantez içi ve dipnot referansı vererek gerekli yerlerde açıklama yapma ihtiyacı hissettik. Tercümemizde, Mermûrî'nin ve Ebu İshak'ın taliklerinden bazıları tercüme edilmiştir. Kitaptan tam olarak istifade etmek için bu taliklere ve eserin şerhlerine bakmak faydalı olacaktır. Zira, müellif ile aynı mezhebî görüşlere sahip olsalar da muhakkik ve şârihlerin bazı açıklamaları, müellifin ana metinde belirttiği hükümden çok farklı olabilmektedir.

Müellif, bazı meseleleri ayrıntısıyla ele almış, bazılarını ise veciz ve kısa bir şekilde anlatmıştır. Muhtemelen bu durum, kitabın adından da anlaşılacağı üzere "bir muhtasar" olması ile açıklanabileceği gibi, mezhep mensuplarının daha ağırlık verdiği hususlara göre şekillenmesi ile de alakalıdır. Mesela, Nufûse yöresindeki Müslümanların hac ve umre ziyaretlerine çok önem verdikleri ve hayatları boyunca bu ibadeti çokça ifa etmeye çalıştıkları bilgisini hatırlayınca, bu eserin hac bölümünde Hac ibadetine dair bütün menâsikin ayrıntısı ile açıklanmasının hatta nerede hangi duanın okunacağını bütün ayrıntısı ile belirtilmesinin sebebini anlamak kolaylaşmaktadır. Kitapta bazen, mezhepler arası farklılıkların söz konusu

olduğu bazı önemli meselelerde hiç ayrıntıya girilmemiş olduğunu da görmekteyiz. Müellif, “ashabımızın görüşü” ifadesiyle, Cezayir’in Nufûse yöresindeki İbâzî âlimlerden oluşan “ehl-i cebel”i kastetmektedir.

Müellif, kelime ve istilâhların açıklanmasında hemen her fıkıh kitabında yapıldığı üzere Arap şairlerinin şiirlerinden istidlallerde bulunmaktadır. Bunlar, kitabın telif dilinde akıcı olsa dahi, dilimizde akıcılığı bir nebze engelleyebilmektedir. Fakat biz bu şiirleri büyük çoğunlukla (çok az bir kısmı hariç) tercüme etmeye çalıştık.

Tercümede ayet ve hadislerin kaynakları, muhakkiklerin izlediği usule uygun olarak ayet ve hadislerin hemen arkasından parantez içi verilmiştir. Hadislerin bazılarında “Hadisi bulamadım” şeklinde geçen ifadeler, muhakkiklere aittir. Bunlar aynen tercüme edilmiştir. Bazı hadisler mükerrer geçtiği için sonra geçtiği yerlerde muhakkik tarafından “Hadisin tahriri geçmişti” şeklinde not düşülmüş, bu da aynen tercüme edilmiştir.

Eserin, tercüme yaparken yararlandığımız 2015-Mektebetu’ d-Dâmirî baskısında bazı imla hataları bulunmaktaydı. Bunları da tahkik ederek düzeltmeye çalıştık. Dipnotlarda Çevirenin notu (Ç.N.) olarak bazı açıklamalar girdik.

Gayret bizden, muvaffak kılmak ise Rabbimizdendir.

Doç. Dr. Orhan ATEŞ

Mart 2021

Türkçe Tercüme İçin Takriz

İbâzîlik, henüz teşekkül döneminden itibaren Kuzey Afrika/Mağrib coğrafyasındaki Berber kökenli büyük kitlelerin dinî ve itikadî kimliğini oluşturmuştur. II./VIII. yüzyılın başlarına doğru Seleme b. Sa'd (Selâme b. Saïd) b. Ali b. Esed el-Hadramî'nin (135/752 senesinde hayatta) bir İbâzî tebliğci/dâî olarak bölgeye gelişi ve faaliyetleriyle İbâzîlik bu coğrafyada varlık göstermeye başlamıştır. Onun teşviki ve yönlendirmesiyle 140/757 senesinden önceki bir tarihten itibaren bazı Berber kökenli şahıslar Basra'ya Ebû Ubeyde Müslim b. Ebî Kerîme'nin (ö. 136/754 ile 158/775 arası) ders halkalarına katılmak üzere gitmiş, burada mezhebin görüşlerini tahsil ettikten sonra da 150/767 senesinden sonra Mağrib'e dönmüşlerdir. *Hameletü'l-ilm* olarak isimlendirilen ve Mağrib İbâzîliği'nin "kurucu mit"ini oluşturan beş şahıs ile birlikte Kuzey Afrika'da mezhebin kayda değer yayılışı ve teşekkülü gerçekleşmiştir. II./VIII. asırdan itibaren Mağrib bölgesi İbâzîliğin ana merkezlerinden birisi olmuş ve zaman zaman devletleşmeye kadar giden siyasî yapılar şeklinde de varlığını sergileyerek günümüze kadar bu konumunu muhafaza etmiştir.

Kendisinden önceki İbâzî imamların düşünce/inanç sistemini sonraki nesillere aktaran bir köprü vazifesi gören ve Mağrib İbâzî topluluklarının kimliğinin sınırlarının belirlenmesinde de önemli rol oynayan âlimlerden birisi olan Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. el-Hayr b. Ebi'l-Hayr el-Cenâvünî, daha ziyade fakih yönüyle tanınan bir İbâzî âlimdir. Günümüzde Libya sınırları içerisinde yer alan Cebel-i Nefûse'nin Câdû bölgesindeki İcnâvün'e (günümüzdeki Cenâvün) nispetle tanınır. Dedesi Ebû'l-Hayr Tûzîn el-Cenâvünî de kendi döneminin önemli İbâzî âlimlerindendir. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi bulunamasa da birtakım karinelere hareketle Ebû Zekeriyâ el-Cenâvünî'nin, V./XI. yüzyılın son çeyreği ile VI./XII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığını söylemek mümkündür. İlk eğitimini muhtemelen dedesinden alan Cenâvünî, o dönemde bir ilim merkezi olan Ebnâyin'e gitmiş ve uzun süre Ebû'r-Rebî Süleyman b. Ebî Harun el-Melûşâî el-Bârûnî'nin mescidindeki derslerini takip etmiştir. Sonradan döndüğü memleketinde halkın fikhî meselelerde danıştığı ve fetva aldığı tanınmış bir âlim hâline gelmiştir. Nitekim Şemmâhî'nin ifadesiyle, henüz hocasının yanındaki tahsilinden yeni döndüğünde, uzun bir süre boyunca çok muhtelif konularda farklı kimselerden gelen neredeyse sayısız soruya, bir tekinde dahi duraksamaksızın cevap vermiştir. Yine Şemmâhî'nin, onun döneminde yaşayan âlimleri "Ebû Zekeriyâ'nın çağdaşı" olarak niteleyip tanıtmaması, kendisini İbâziyye'nin Mağrib bölgesindeki ilk temsilcilerinden olan ve *hameletü'l-ilm* olarak bilinen âlimlere bağlayan ilmî silsile içerisinde Cenâvünî'ye yer vermesi ve kendi yaşadığı dönem olan IX.-X./XV.-XVI.

yüzyıllarda dahi Cebel-i Nefûse halkının fikhî meselelerde büyük oranda Cenâvünî'nin eserlerini temel aldığını, hattâ ezberlediğini, eserlerinin çokluğu sebebiyle dedesinden daha meşhur olduğunu zikretmesi, Cenâvünî'nin yaşadığı dönemden itibaren İbâzîler için merkezî öneme sahip ve özellikle kendi dönemini karakterize edecek derecede baskın ve tanınmış bir âlim olduğunu göstermektedir. Nitekim Cenâvünî, eserleriyle Cebel-i Nefûse bölgesinde İbâzîliğin ihyasına büyük katkı yapan ve kendisinden önceki Ebü'l-Abbâs el-Fürsattâ'î (ö. 504/1110) ile birlikte, Doğu (Uman ve Hadramevt) İbâzî fıkıh ekolüne paralel bir Mağrib İbâzî fıkıh ekolünün gelişmesini sağlayan önemli bir isim olarak görülür. Bu noktada, Cenâvünî'nin yetiştiği Cebel-i Nefûse bölgesinin, bir kısım fikhî hükümlerin istinbatında öncü olduğunu ve söz konusu hükümlerin, "Bu, Cebel ehlinin görüşüdür" tarzında işaret edilecek şekilde yerleşik ve meşhur hâle geldiğini belirtmek gerekir.

İbâzî Rüstemî devletinin yıkılışından sonra Mağrib İbâzî toplulukları hicrî IV. asır boyunca, dinî vazifeler ve şer'î hükümlerin tatbikinin açıktan gerçekleştirildiği merhale olan ve onlara göre Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinin örneğini teşkil ettiği zuhûr imametini yeniden ihya için çalışmışlardır. Buna yönelik isyan ve hareketlerin başarısızlıkla neticelenmesinden sonra, varlıklarını muhafaza adına "Allah'ın dinini açıktan yaşatma ve hükümlerini tatbik etme imkânı olmadığına, İbâzî toplumunun inkırazına sebep olacağı için zuhûr hâline geçilmemesi"ni ifade eden kitmân imametini dönmüşlerdir. Siyasî faaliyetin söz konusu olmadığı bu evre, bir talim-taallüm temeline dayanır ve V./XI. asır Mağrib İbâzîliğine bir ilmî faaliyet ve üretim süreci olarak aksetmiştir.

İşte Cenâvünî'nin, görüşlerine ulaşılabilen temel kaynak ve onun aynı zamanda en önemli eseri olan, *Kitâbü'l-Lüma'* adıyla da bilinen *Kitâbü'l-Vaz'*ı böyle bir toplumsal ve fikrî zeminde ortaya çıkmıştır. Kendisinden usûl ve fûrû konularını muhtasar biçimde ortaya koyan bir eser talep edilmesi üzerine kaleme aldığını ifade ettiği eserin "et-tevhîd" başlıklı ilk kısmı akaid ile ilgili olup, taharet, namaz, oruç, zekât, hac ve yemin konularına tahsis edilmiş diğer altı bölüm fıkıhla ilgilidir. Bu anlamda eserin ağırlıklı olarak ibadetler fıkıhına dair olduğunu söylemek mümkündür.

Eserin telifine zemin hazırlayan tarihî süreç, yukarıda ifade edildiği üzere Cebel-i Nefûse bölgesinin yaklaşık iki asırdır yaşadığı siyasî ve toplumsal buhranlar, bunlar bağlamında zuhûr imametinin sona ermiş olması, zuhûr imametine dönüşü amaçlayan silahlı girişimlerin başarıya ulaşamaması, bunun neticesinde de eğitim ve ilmî üretimi temel alan kitmân meslekinin benimsenmesi şeklinde tasvir

edilebilir. Sanhâcîler döneminde Mâlikî mezhebinin artık hâkimiyet konumuna yükselmesi ve İbâzîler'in İbâzî olmayan çoğunluk içerisinde bir azınlık hâline dönüşmesi, bunun yanı sıra daha önce kaleme alınan –aşağıda işaret edilen– “ansiklopedik” fıkıh eserlerine erişim ve geniş kitleler tarafından kullanımının zorluğu da Cenâvünî'nin *Kitâbü'l-Vaz*'ı kaleme almasına sebep teşkil eden saikler arasındadır.

Cenâvünî'nin hemen bütün eserlerinde görülen, döneminin insanının ihtiyaçlarını karşılama gayesine yönelik bir ihtisar ve îcâz özelliği bu eserinde de söz konusudur. Esasen, eserin ilk kısmının akaide ilişkin olmasının yanı sıra, her bölümün başına terğib ve terhib hadisleri koyması, eserin bir fetva kitabı olmanın ötesinde evleviyetli olarak iyi kurgulanmış, itikat, ibadet ve –kısmen de olsa– ahlâkî ihtiva eden bir ilmihâl hüviyetinde olduğunun göstergesidir. Daha önce başlangıç seviyesinde “el kitapları” ortaya koyma amacıyla telifine başlanan, ancak sonuçta hacimli ve teknik eserlere dönüşen mecmuaların hedefini bu anlamda Cenâvünî'nin gerçekleştirdiği söylenebilecektir. Cenâvünî'nin *Kitâbü'l-Vaz*'ı, söz konusu eserler gibi sadece fikhî meselelere hasredilmeyip, önemli ve etkili bir itikat bölümü ihtiva etmesiyle yine onlardan ayrışır. Bir diğer mümeyyiz vasfı da mezkûr eserler farklı âlimlerin kolektif bir ürünü iken, *Kitâbü'l-Vaz*'ın tek müellifin elinden çıkmış olmasıdır.

Cenâvünî'nin *Kitâbü'l-Vaz*'ının asırları aşan ve hattâ günümüze kadar ulaşan bir etkisi olduğu da görülmektedir. Nitekim eserin yaklaşık telif tarihinden neredeyse altı asır sonra, Muhaşşî olarak meşhur Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Ebî Sitte el-Cirbî el-Kasabî es-Sedvîkeşî (ö. 1088/1677) bu eser üzerine bir hâşiye yazmıştır. XX. yüzyılda İbâziyye'yi Cezayir'de yeniden ihya eden âlim Muhammed b. Yûsuf Itfeyyîş (ö. 1914), *el-Câmi'u's-sağîr* isimli üç ciltlik eserinde *Kitâbü'l-Vaz*'ı ve hâşiyesini bir arada şerh etmiştir. *Kitâbü'l-Vaz*', en nihayet muasır âlim Uman müftü yardımcısı Saîd b. Halef el-Hârisî tarafından *Kavâ'idü's-şer' fi nazmi Kitâbi'l-Vaz* adıyla nazma çekilmiştir.

Ülkemizde İbâzîliğe yönelik ilgi ve aslî kaynaklardan hareketle İbâzîliğe ilişkin çalışmalar, Batı'ya göre nispeten geç başlamakla birlikte, 1960'lı yıllardan itibaren artan bir ivmeyle sürmektedir. Bu bağlamda İbâzîliğin tarihi, siyasî ve itikadî boyutu, Kur'ân ilimleri ve tefsir ile hadis sahalarındaki yaklaşımları ele alınmışken, fikhî yönüne ilişkin müstakil bir çalışmaya neredeyse rastlanmamakta ve bu alanın hâlâ bakir ve tabir caizse meçhul kaldığı görülmektedir. *Kitâbü'l-Vaz*'ın çevrilerek Türk okuyucusunun nazar-ı dikkatine sunulmasının, hem söz konusu vechedeki boşluğu bir nebze doldurması hem de bunu temsil kabiliyetine sahip bir âlimin aynı

özelliğindeki bir eseri üzerinden yapması açısından teşekkür ve takdire şâyân olduğunu belirtmek gerekir.

Bu gayretin meşkûr ve müstefâd olması niyazıyla.

Doç. Dr. Ulvi Murat KILAVUZ

TAHKİK MUKADDİMESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Hamd, sadece Âlemlerin Rabbi olan, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkararak ve “(Ey Muhammed!) Biz Onu (Kur’an’ı) senin dilinle kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alsınlar.” (Duhân, 58) buyuran Allah’a olsun.

Salât ve selâm, İnsanların en hayırlısı olan ve o tertemiz sünnetinde “Allah, kimin hayrını murâd etmişse onu dinde fakîh (anlayışlı) kılar” (Rebî’, 25) buyuran Muhammed’in üzerine olsun. Allah, Kıyamete kadar devam edecek olan salât ve selâmıyla onun temiz âline ve hayırlı ashabına salât eylesin.

Evet, elimizdeki bu kitap “Kitabu’l-Vad”, ihtiva ettiği ilmin genişliği, takip ettiği metod, bab başlıkları ve akıcı olan arz üslubu açılarından kıymetli eserlerin en değerlilerinden sayılır. Sayılan bu hususiyetler onu, hem âlimin hem de ilim talibinin kendisinden çokça faydalanacağı kıymetli bir eser yapmıştır. Hatta insanların umumu zorlanmadan ondaki hükümleri kolayca anlayabilir. İşte bundan dolayı müellifi bu Kitabu’l-Vad’ı “Kitabu’t-Teysîr li-Ahkâmillah” olarak isimlendirmiştir.

Bu kitabı daha da anlaşılır kılan ve kolaylaştıran diğer bir faktör de önce Şeyh Ebu İshak Eттаfeyyiş’in (rahımeullah) ve sonra da Şeyh Nâsır el-Mermûrî’nin (rahımeullah) bu kitaba yapmış oldukları ta’liklerdir ki bunlar elimizdeki bu yeni baskıyı seçkin bir hale getirmiştir.

Kitabu’l-Vad’, ilmî değerine rağmen şimdiye kadar sadece Şeyh Ebu İshak’ın (rahımeullah) talikleriyle bir kez basılmış ve bu ilk baskısı daha sonraları, herhangi bir değişiklik olmadan resim baskısı olarak pek çok kez yayınlanmıştır.

ÇALIŞMANIN ADIMLARI (ÇALIŞMAYI NASIL HAZIRLADIK?)

BİRİNCİ ADIM: Şeyh Nâsır el-Mermûrî’nin (rahımeullah) bu kitabın mahtut nüshasına yaptığı ta’likleri elde ettikten sonra Kitabu’l-Vad’ı bu taliklerle tekrar basmak için ilmî istişarelere başladık. İki araştırmacı Profesör Mustafa b. Muhammed Şerîfî (Hayat Enstitüsü’nde Profesör) ve Hâcc Süleyman b. İbrahim Bâbziz ile istişare ettik. Onların değerli düşüncelerinden istifade ettik.

İKİNCİ ADIM: Şeyh Nâsır el-Mermûrî’nin ta’liklerinin sayımı, kontrol ve düzenlenmesi, içlerinde geçen ayet, hadis ve âlimlerin sözleri gibi nasların tahriri.

ÜÇÜNCÜ ADIM: Kitabı'l-Vad'da ve Şeyh Ebu İshak'ın taliklerinde geçen nasların tahriri.

DÖRDÜNCÜ ADIM: Kitabı'l-Vad'ın metninin pek çok nüshadan kontrol edilmesi (zabt) ki bu iki merhalede olmuştur:

Birinci Merhale: Şu dört nüsha arasında karşılaştırma: 1-Rakamlı nüsha, 2-Şeyh Ebu İshak'ın talikleriyle basılmış kitap, 3-Şeyh Nasır'ın mahtutu, 4-Ahmed Mes'ud el-Fesatvî Kütüphanesinde 1 sayı no.lu musavver mahtut eser.

Çalışma grubunu oluşturan hocaların isimleri şunlardır: Bükeyr b. Muhammed b. İsa Fahhar, Ahmed b. Salih b. Ömer Şeyh Ahmed, Muhammed b. Musa b. Kasım Bekûş, İbrahim b. Ömer b. Behun Süleyman Buasbâne.

İkinci Merhale:

Üç nüsha arasında karşılaştırma:

- 1- Geçmiş nüshalarla birlikte karşılaştırılan rakamlı nüsha.
- 2- Şeyh Hamv Baba ve Musa Kütüphanesindeki 2 sayı no.lu musavver mahtut nüsha.
- 3- Şeyh Ahmed b. Hamed el-Halili Kütüphanesindeki 3 sayı no.lu musavver mahtut nüsha.

Bu çalışmayı da şu grupla gerçekleştirdik: Bükeyr b. Muhammed Fahhar, İsmail b. Lahdar Kary, İsa b. Yahya Ahmed Tâamut.

Sonrasında da karşılaştırmada itimat edilen toplam nüsha sayısı altı nüsha olmuştur.

BEŞİNCİ ADIM: Bu karşılaştırmannın hedefi metni kontrol etmektir. Bundan dolayı, hamişlerle ağırlık vermekten çekindiğimizden dolayı ve müellifin kitabı telif amacı olan "ahkâmı okuyucuya kolayca anlatmak" hedefine uygun davranarak, nüshalar arası farklılıklara işaret etmedik.

ALTINCI ADIM: Faziletli kardeş Talib b. Halfân ed-Dâmirî ile muhakkikler arasında bu kitabın basımı, yayınlanması ve dağıtımı için bir uyum (ve anlaşma) tamamlanmış oldu.

Allah Teâlâ'dan bu kitabı, insanlara dini meselelerini açıklayan bir vesile kılmasını; müellifi, muallikleri ve muhakkikleri için, kitabın çıkarılmasında, yayınlanmasında ve dağıtılmasında payı olan herkes için sevap mizanında bir ağırlık yapmasını isteriz. AMİN.

MAHTUT NÜSHALARIN DURUMU

ŞEYH AHMED EL-MERMÛRÎ'NİN MAHTUT NÜSHASI:

Büyük ölçüde bir deftertedir. Kitabı'l-Vad'ın asıl metni olan şeyhin yazıları siyah renktedir. Mermuri taliklerini referans metodu ile kırmızı renkte hamîşte belirtmiştir. Bazen de Şeyh Ebu İshak'ın taliklerine işaret etmiştir.

Mahtutun yazılma tarihine gelince, çok uzun seneler boyunca yazıldığı anlaşılmaktadır. Bizi böyle düşünmeye sevk eden şey, bir merhaleden diğerine mürekkebin renginin değişmesidir. Yazımın başlangıcı ile alakalı olarak da Şeyh herhangi bir tarih belirtmemiştir. Ancak ondaki bir ibareden ortaya çıkan gerçek, Şeyh Beyyuz'un (rahımehullah) hayatta olduğunda yazıma başladığı anlaşılmaktadır ki Şeyh Beyyuz miladi 1981 yılında vefat etmiştir. O taliklerinin birinde "Şeyh Beyyuz -Allah onu korusun-" demiştir. Cari olan kullanım, hayattakiler için "Allah onu korusun", vefat edenler için ise "Allah ona merhamet etsin" şeklindedir.

Şeyh yine kitabını bitirme tarihi ile alakalı da herhangi bir işarette bulunmamıştır. Fakat biz onu son senelerde onu incelediğine onun akranı Şeyh Ahmed Bükeyr b. Muhammed'in şahitliği ile şahit olduk.

1 SIRA NO.LU MAHTUT NÜSHA:

Ed-Da'vetü'l-İslamiyye Fakültesi, Fakülte Kütüphanesi, Libya Cemahiriyesi Mahtutları Bölümü.

Ahmed Mes'ud el-Fesatîvî Kütüphanesi

Mahtut nüshanın başı: Mahlûkat için kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamd olsun..... Evet, kardeşlerimden birisi bana geldi.....

Mahtut nüshanın sonu: Avret mahallini örtecek miktarda bir giysinin (de yeterli olacağı) söylenmiştir. Bize göre avret yeri, göbekten diz kapağına kadar olan bölgedir. Tamam oldu...

Nüshayı yazan: Kasım b. Said ed-Dercinî

Kitabın nüshasını çıkarma tarihi: Hicri Receb 1272

Sayfa sayısı: 210, satır sayısı: 19

Tasvir ve fihrist hazırlama: Münzir

2 SIRA NO.LU MAHTUT NÜSHA:

Kütüphane: Şeyh Hamv Baba ve Musa. Fihristteki numara: 210. Depo no: HM 32

Mahtut nüshanın başı: “Mahlûkat için kendisinden başka ilah olmayan Allah’a hamd olsun..... Evet, kardeşlerimden birisi bana geldi.....”

Mahtut nüshanın sonu: “Avret mahallini örtecek miktarda bir giysinin (de yeterli olacağı) söylenmiştir. Bize göre avret yeri, göbekten diz kapağına kadar olan bölgedir. Tamam oldu...”

Nüshayı yazan: İsa b. Said b. İsa b. Ebu'l-Kasım b. Ömer el-Bârûnî

Kitabın nüshasını çıkarma tarihi: Cumâ, Şaban, Hicri 1304

Kitabın nüshasını çıkarma yeri: Vekaletu'l-Câmûs, Diyar-ı Mısıriyye

Varak sayısı: 71, satır sayısı: 20, Yazı çeşidi: Mağribi, açık.

Mürekkep: Siyah ve Kırmızı. Başına gelen âfetler: Korunma durumu orta.

3 SIRA NO.LU MAHTUT NÜSHA:

Kütüphane: Şeyh Ahmed b. Hamed el-Halili, No: AK35

Mahtut nüshanın başı: “Mahlûkat için kendisinden başka ilah olmayan Allah’a hamd olsun..... Evet, kardeşlerimden birisi bana geldi.....”

Mahtut nüshanın sonu: “Avret mahallini örtecek miktarda bir giysinin (de yeterli olacağı) söylenmiştir. Bize göre avret yeri, göbekten diz kapağına kadar olan bölgedir. Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah’adır.”

Nüshayı yazan: Kasım b. Salih b. Ömer el-Kêbâvî

Kitabın nüshasını çıkarma tarihi: Perşembe, Rebîu'l-Evvel, Hicri 1267

Kitabın nüshasını çıkarma yeri: Tunus

Varak sayısı: 78, satır sayısı: 20, Yazı çeşidi: Mağribi, orta açıklıkta.

Mürekkep: Siyah ve Kırmızı. Başına gelen âfetler: Korunma durumu orta.

Muhakkikler:

Bükeyr Muhammed Fahhar / Hayat Okulu’nda Profesör, Müdür ve Araştırmacı, Vâdî Mîzâb, Cezayir.

Ahmed Salih Şeyh Ahmed / Uman Sultanlığı’nda İmam Hatip ve Araştırmacı, Vâdî Mîzâb, Cezayir.

ŞEYH NÂSİR B. MUHAMMED EL-MERMÛRÎ'NİN TERCEME-İ HAYATI

Şeyh Nâsır b. Muhammed b. Hâcc Ömer el-Mermûrî, 1 Recep 1345 (Hicri) / 7 Ocak 1927 (miladi) tarihinde Cezayir'in Gardaye vilayetinin Karâra şehrinde doğdu.

İlköğreniminin esaslarını, doğum yerinde Hayat Okulu'nda bizzat Şeyh Ebu'l-Hasan Ali b. Salih ve Şeyh Besis Kasım b. Hâcc Said'den aldı.

15 Haziran 1942 senesinde, Allah'ın Aziz Kitab'ını, hocası Şeyh Besis Ömer b. Hâcc riyasetinde ezberledi. Sonra lise öğrenimi için Hayat Enstitüsü'ne devam etti. Öğrenimini fazilet sahibi birçok hocadan aldı ki onlar arasında, Ali Yahya Muammer en-Nufûsî el-Lîbî, Bükeyr b. Ömer Beyyuz ve Ömer b. Salih Âddâvid vardır. Özellikle alanlarında tek olan iki âlim Şeyh Beyyuz ve Şeyh Addun (Allah hepsine merhamet etsin) da vardır. Sistemli öğrenimini bunlardan başka kimseden ve Hayat Enstitüsü'nden başka bir eğitim kurumundan almamıştır. Bunun haricinde kendi çabaları ile kendini eğitmesi söz konusu olmuştur ki bu da onu önemli şahsiyetler arasına yerleştirmiş ve onu hep terakki ettirmiştir.

1 Ekim 1947 senesinde hocası Şeyh Beyyuz (rahımehullah) onu Hayat Enstitüsü'nde öğretim üyesi olarak aday göstermiştir. Onun bu soylu ve ağır görevi yüklenmesi vefat edeceği ana kadar tam 65 sene boyunca devam etmiştir.

1 Eylül 1962 senesinde Şeyh Beyyuz (rahımehullah) onu Kahire'deki Bi'setu'l-İlmiyye el-Umaniyye'nin başkanlığına getirmiştir. Burada görevi üç sene devam etmiş, sonra da Hayat Enstitüsü'ndeki görevine mübarek hocalarla beraber devam etmiştir.

Mısırdaki iken Kahire'de İslami Kongre Merkezi'nde devamlı surette bazı meşayihin konferanslarına katılarak onlardan istifade etti. Bunlar arasında, Şeyh Muhammed Ebu Zehra, Muhammed Gazali, Seyyid Sabık, Ahmed Şarbasi ve Fethullah Bedran vardır. Şeyh Beşir İbrahimi, Şeyh Ebu İshak İbrahim Eттаfeyyîş ile de görüşmeleri olmuştur.

1965 senesinde Hayat Enstitüsü'ne Şer'i İlimler ve Arapça'da müderris olarak ders vermek üzere geri döndü. Bu iki ilimde seçkin bir bilgisi vardı. Aynı zamanda edîb bir fakîh idi.

1971 senesinde Karâra şehrindeki Azâbe halkasına katıldı. Büyük mescidlerin en büyük ve üstün görevlerinden olan "Va'z, Rehberlik ve İrşad Sorumluluğu" vazifesinde numune-i imtisal bir hal aldı.

1979 senesinde Şeyh Beyyuz rahimehullah, onu kendi yerinde vaaz minberinde halef olarak tayin etti. O da bu vazifeyi hakkıyla yerine getirdi. Sesini herkese işittirdi, nasihati her yeri kapladı. Vaaz u nasihati hikmet, akıcılık, orta yolda olma ve itidal özellikleri ile ön plana çıkıyordu.

2004 senesinde Şeyh Addun'un vefatından sonra Azâbe halkasının en âlim ve en fakih üye olması hasebiyle bu halkanın şeyhi ve reisi olarak tayin edildi.

Amcam Said'in meclisinde (Mîzâb ve Vercelan Vadisi'nde İbaziyye mescidlerinde Yüksek Dini Heyet) yaşayan bir üye, Karara, Mîzâb Vadisi, Cezayir ve İslam âleminde fetva kaynaklarından da birisi idi.

Miladi 1986'da kurucusunun vefatından sonra Şeyh Abdurrahman el-Bekri meclisinin şeyhi ve fetvanın oradaki direği idi.

İlmi, bölgesel, milli ve devletlerarası toplantılara katılmıştır.

Çokça umre ve hac yapmaya hırslı idi. Öyle ki hac sayısı kırka ulaşmıştı. Aynı zamanda Hac kabilelerinin dini rehberliğini de yaptı.

Allah'a davet etmek ve Ümmet-i Muhammedi birleştirmeye yönelik olarak Cezayir'in farklı bölgelerine ve İslam âleminin farklı devletlerine yaptığı pek çok ilmi seyahatleri ile şöhret bulmuştu.

Evladu Cühlan aşiretinin reisi ve onun idaresinin faal ve esaslı bir üyesi idi.

Şeyh Nasır el-Mermurî, yaşadığı zamanda pek az kişiye nasip olan üstün özelliklerle muttasıf idi. Geniş yürekli oluşu, insanlara iyi davranması, güvenilir haber kaynağı oluşu gibi. Aynı zamanda insanların Allaha karşı en sevimlilerinden ve (inşaallah) Kıyamet günü Allah Rasulü'ne en yakın makamda olacıklardan olacaktır. Zira ahlak bakımından, başkaları ile uyuşan ve kendisiyle uyusulabilen insanların en güzellerinden idi. İnsanları güler yüzle, şakacı bir dille karşılardı. Tebessüm, sözünün önüne geçer, meclisine de ünsiyet hâkim olurdu. Onun seni lutfuyla doldurduğunu, fazileti ile imar ettiğini, güzel yaklaşımı ile seni kendine bağladığını, güzel diliyle seni kendine çektiğini anlamaya vakit olmadan bunları yapardı. Ne kadar sert olursa olsun kalpler onun için yumuşar, ne kadar dağınık olursa olsun akıllar onun için dikkat kesilir, ne kadar değişime açık olursa olsun nefisler ona boyun eğdi. Onun, Allah Rasulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu sözüne mâsadak olduğunu düşünüyorum: "Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman: "Ey Cebrâil! Ben muhakkak ki falanca kulumu sevdim, onu sen de sev!" diye emreder. Cebrâil (aleyhisselâm) onu sever ve sonra gök halkına: Allah filanı sevdi, onu siz de seviniz, diye seslenir. Gök halkı da o kimseyi sever, sonra yeryüzündekiler(in kalbin)de o kimseye karşı bir hüsn-ü kabul (sevgi) uyanır." (Rebî', 67; Buhari, 3037)

Şeyh Nasır (rahınehullah)ın selim bir kalbe sahip olduğu ve içinde hiç kimseye karşı kötü bir şey hissetmediği şeklindeki şöhreti her yere yayıldı. Zira o kardeşler arasında hiç ayrımcılık yapmazdı. O, herkesi birleştirmeye çalışırdı. Onun işi gücü birlik için uğraşmasıydı. Anlayışlar ne kadar farklı olursa olsun, zaman ne kadar değişirse değişsin, Onun yolu uyum içinde beraber yaşamak idi. “Bir beldenin dönüp dolaşacağı son ayındır: Kardeşlik ve uyum içinde yaşamak.” İşte bu düşünce, onun hatırasını yüceltti, değerini büyüttü, kabrini aydınlattı ve (inşallah) sevabını da çok yapmıştır.

Şeyhimiz, büyük tevazusu ile bilinirdi. Makam sahibi bakanlarla beraber oturup kalktığı gibi fakir, yoksul ve ihtiyaç sahipleriyle de birlikte olurdu. İdealist, güçlü, sebatkâr bir kişiliğe sahipti. Makamlar, rütbelere ve lakaplar onu aldatmaz ve nefesine yenik düşürmezdi. Buna Allah şahittir ve kıyamette ona bunun karşılığını cömertçe verecektir. O, Rabbisini tanımış, Rabbi de onun kadrini yükseltmiştir. O, tevazu yolunu seçmiş, Rabbisi de onun şanını yüceltmıştır. Heybeti onun duruşundan, kadri de onun bakışlarından belli olurdu. Hayâ ona sevdirmiş, riya ve gösteriş de ona kötü gösterilmişti. Kişi, dilinin altında gizlidir, sarığının altında değil. Şeyh, dünyanın doğusuna ve batısına ilim ve hikmet düşürmüş, ümmeti rahmet ve hilm bağlarıyla bağlamıştır. Bunu, Rabbisinin kendisine verdiği kabiliyeti, hocalarının duaları, salih amelleri ve halis niyetleri ile yapmıştır. O, âlimler arasında bir âlim, edipler arasında bir edip, zarifler arasında bir zarif, halkın arasında onlardan biri ve havâs arasında da onlardan bir zat idi.

Geriye, okulundan mezun olan ve onun ilminde istifade eden binlerce talebe ile temsil edilen düşünce mirası beşer bıraktığı gibi şunlarla temsil edilen nesir düşünce mirası da bırakmıştır: Farklı yerlere dağılmış yüzlerce fetva, Şeyh Beyyuz'un Tefsirinin sekiz ciltlik muhtasarı, hadis ilminde Caniu's-Sahih'in şerhi, pek çok fikhî araştırma, belîğ kasideler ve pek çok dergide yayınlanmış hutbe ve makaleler. Ayrıca Vadi Mîzâb, Cezayir, Tunus, Libya, Uman, Zencebar ve bulunduğu pek çok beldedeki farklı mescidlerde kayda alınmış yüzlerce ders (ve sohbet) ile temsil edilen işitsel mirası da bulunmaktadır.

Şeyh, Gardâye'de miladi olarak 15 Mayıs 2011'e tekabül eden, hicri 1432 senesinin 11 Cemaziye'l-Âhir Pazar günü ikinci vakti Rabbisinin katına intikal etmiştir. Cenazesi ertesi gün, doğduğu yer olan Karara'da büyük bir kalabalık tarafından teşyî' edilmiştir. Allah ona merhamet etsin ve onu cennetlerinin en genişinde iskân buyursun.

Bu terceme(-i hayat), miladi olarak 16 Mayıs 2011'e tekabül eden, hicri 1432 senesinin 12 Cemaziye'l-Âhir Pazartesi günü, Şeyhin cenazesinde bulunan Üstad İsa

b. Muhammed tarafından yapılan konuşmadan iktibasla yazılmıştır. (Bkz.: Hayat Dergisi, Ramazan 1433/Ağustos 2012, sayı: 16, sayfa: 286-294)

ŞEYH EBÛ İŞHAK İBRAHİM ETTAFEYYİŞ'İN HAYATI

İbrahim b. Muhammed b. İbrahim b. Yusuf, Eттаfeyyiş (Ebu İshak) (ölümü: hicri 1305-miladi 1886 / doğumu: hicri 20 Şaban 1385-miladi 26 Aralık 1965) Mîzâb'daki Yüscen oğullarından bir âlimdir. İlköğrenimini doğum yerinde Kutbu'l-Eimme olan amcasından (Muhammed b. Yusuf) ve Hâcc İbrahim Zerkûn'dan almıştır. Sonra Cezair'in başkentine gitmiş ve Şeyh Abdülkadir el-Meccavi'nin öğretilinde öğrencilik yapmıştır. Onun büyük himmetine Cezayir yetmeyince aklı ilimlerde daha fazla bilgi sahibi olmak için Tunus'a yolculuk etmiş ve orada da Şeyh Muhammed b. Yusuf el-Hanefi'den ve "et-Tahrir ve't-Tenvir" eserinin sahibi Şeyh Tahir b. Aşur'dan ilim öğrenmiştir.

Ebu'l-Yakzan şöyle demiştir: Tunus'a varınca bizimle birlikte bilimsel heyeti denetleme sorumluluğunu yükledi.... Allâme Abdülaziz es-Seâlibî'nin görevlendirmesiyle "ed-Dustur et-Tûnusî" partisinin kurulması zamanlarında Şeyh Salih b. Yahya ile birlikte hicri 1338-1339 / miladi 1919-1920 yılları arasında siyaset meydanına atıldı.

Fransa onun aleyhine 1342/1923 yılında Tunus'tan uzaklaştırma hükmü çıkardı. O da Kahire'ye gitmeyi tercih etti. Oraya yerleşti. Orada telif, tahkik, basım ve fetva işlerine yoğunlaştı. Onun eserleri şunlardır:

Birinci: Gazetecilikteki eserleri

1344/1925 ile 1349/1930 arasında "Minhâc" dergisini çıkarması.

İkinci: Tahkik çalışmaları

Pek çok önemli eserin tahkik ve basımını yapmıştır. Bazıları şunlardır:

- 1- Sâlimî'nin "Tuhfetu'l-A'yân bi Sîreti Ehli Umân" adlı eseri. İki cüzdür ve basılmıştır.
- 2- Kutub'un (Muhammed b. Yusuf Eттаfeyyiş, Kutbu'l-Eimme'nin) "Şerhu'n-Neyl" adlı eseri. Basılmıştır.
- 3- Harrusî'nin "Câmiu Erkânî'l-İslam" adlı eseri. Basılmıştır.
- 4- Kutub Eттаfeyyiş'in "Şâmilu'l-Asl ve'l-Fer'" adlı eseri. Basılmıştır.
- 5- "Müsnedu'r-Reb' b. El-Habib" Hadis alanında. Birçok kere basılmıştır.
- 6- İbn Düreyd'in "el-Maksûra" adlı eseri. Basılmıştır.

Haziran 1359/1940 yılında İçişleri Bakanlığı ona Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye'nin Tashih Bölümü'nün denetimi görevini vermiştir. En büyük ve değerli işlerini orada gerçekleştirmiştir. Kurtubî'nin tefsir alanında telif ettiği "el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kurân" adlı eserin cüzlerinin tahkik ve tashihi, Muhammed Fuad Abdülbaki'nin "el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazî'l-Kurâni'l-Kerim" adlı eserinin tashihi, onun meşguliyetleri arasındadır.

Onun, Dâiretu'l-Maârifî'l-İslamiyye'de bazı Müsteşrikların bazı makalelerine yaptığı reddiyeler ve hamîş çalışmaları ve ilmî mektuplar Arapça olarak basılmıştır. Ebu'l-Yakzân bunlar hakkında şöyle demiştir: "Eğer bunlar toplansa büyük ciltli eserler oluşurdu."

Üçüncü: Telif eserleri

Telif ettiği pek çok eseri bulunmaktadır. Bazıları şunlardır:

- 1- "ed-Diâye ila Sebîl'l-Müminin" İslam'a davet ve düşünce alanında, matbudur.
- 2- "Mucezu Tarihi'l-İbâdiyye", mahtuttur.
- 3- "el-Muhkem ve'l-Müteşabih", mahtuttur.
- 4- "İsmetu'l-Enbiyâ" risalesi, mahtuttur.
- 5- "el-Kutub Eттаfeyyîş" risalesi. Ebu'l-Yakzan'ın zikrettiğine göre kayıptır.
- 6- "el-Fark beyne'l-İbadiyye ve'l-Havâric", matbudur, pek çok kez basılmıştır.

Onun, çektiği maddi sıkıntılardan dolayı gün yüzü göremeyen ve Şeyh Ebu'l-Yakzan İbrahim'e yazdığı risalelerinde başlıklarını görebildiğimiz pek çok telif projesi de vardı.

Dördüncü: Fetvaları

O, Fetvada ve İslami ilimlerde önemli bir kaynak idi. Fıkhi mezheplerin hepsine dair ilmi vardı. Fakat en büyük tecrübe ve yoğunluğu İbaziye mezhebine ait idi.

Beşinci: Siyaset ve İslami Çalışma

Ebu İshak'ın İslami hareketlere güçlü bir bağı bulunuyordu. O hareketlerin saflarının bazısında kurucu olarak bazısında ortak olarak bazısında da destek olarak bulunuyordu. Ortak olduğu bazı İslami hareketler şunlar idi:

- Arkadaşı Hızır Huseyn et-Tunusi'nin başını çektiği "Cem'iyetu'l-Hidayeti'l-İslamiyye"'nin kuruculuğu,
- "Cem'iyetu Şebbâni'l-Müslimin" deki faaliyetleri. Onunla Şeyh Hasan el-Bennâ arasında kuvvetli ilişkiler vardı.

- "Cem'iyetu Teâvuni Câlîyâti Şimâki Ifrîkiyye" 'nin faal bir üyesi idi.
- Vakıflar Bakanlığı ona Mısır'daki İbazi Vakıfların denetimi görevini vermişti.

Altıncı: Onun Büyük Şahsiyetlerle İlişkileri

Ebu İshak'ın, Şeyh Muhibbu'd-din el-Hatîb, Şeyh Seyyid Kutub, Allâme Muhammed Reşid Rıza, Şeyh Hasan el-Benna ve İslami düşüncenin muasır pek çok kutbu ile kuvvetli ilişkileri bulunuyordu.

Ayrıca Mısır'a ek olarak Ebu İshak'ın Uman Devrimi'nde önemli bir payı vardı. Kahire'de bulunan Uman Yönetim Ofisi'nde etkin bir üyeliği bulunuyordu. Onu, Birleşmiş Milletler Heyeti'nde Uman davasını arz etmek üzere resmi temsilci olarak İmam Gâlib b. Ali el-Umani seçmişti. Bundan dolayı Güvenlik Konseyi toplantısına katılmak ve Uman davasını savunmak üzere Amerika'ya gitmiştir.

Onun pek çok ve gaydalı gezileri de olmuştur. Bazıları şunlardır: Zencebar'a (Tanzanya), Libya'daki Nufûse'ye, İslami bir kongrede Doğu İbaziye'nin temsilcisi olarak Kudüs'e, Doğum yeri Mizâb'a...

Ebu'l-Yakzan şöyle demiştir: "Onun mersiye kasidesinin ismi "Kameru'l-kalb" idi. Cenazesine büyük bir âlim topluluğu gelmişti." Akrabası olan Şeyh Kasım b. Said eş-Şemmahi'nin hizasına Kahire'deki Büyük Mağrib Kabristanına defnedilmiştir.

(Bkz.: Mucemu A'lâmi'l-İbaziyye, Mağrib bölümü, 2/44-47, 37 no.lu hayat hikayesi, küçük tasarruflarla)

GİRİŞ

Bismillahirrahmanirrahim. Efendimiz Muhammed'e ve Onun âline salât ve selâm olsun.

Şeyh Ebu Zekeriyya Yahya b. Hayr b. Ebi'l-Hayr el-Cennâvunî en-Nüfûsî'ye ait KİTABU'L-VAD'.

Âlimleri, nebilerin varisleri kılan, onları hidayet kandilleri olarak derecelerini yükseltip tabi olunacak yıldızlar mertebesine koyan Allah'a hamd olsun. Salât ve selâm da bizleri parlak yola bırakan ve sınıksız tuttuğumuz takdirde ebediyen sapıklığa düşmeyeceğimiz Allah'ın Kitabı'nı ve onun nurlu sünnetini bize bırakan Nebi aleyhisselâma olsun.

Evet, elimizdeki "Kitabu'l-Vad" eseri, ibadetlerin fıkhına dair ihtiva ettiği hususları farklı anlayışlardaki kimselere kolaylıkla anlatan, gerekli bilgileri basit bir şekilde insanlara takdim eden, onları istifade edecek herkese kolaylıkla, pürüz ve karışıklıklardan arındırılmış olarak ulaştıran ve öğrenmek isteyenleri şaşkınlıklara götüren ihtilaflardan uzak kalarak ve yeri gelince fazla bir şekilde açıklayarak anlatan önemli bir eserdir. Bu eseri, ilmin ve âlimlerin bulunduğu, hidayet yıldızlarının parladığı bir zamanda ve şehirde, o âlimlerin nezdinde yüce bir yer edinmiş ve fetva kitapları arasında söz sahibi olan muhakkik bir âlim telif etmiştir.

MÜELLİFİ TANITAN BİR KAÇ SÖZ

Müellif, âlim, allâme, takva ve vera sahibi Muhakkik Ebu Zekeriyya Yahya b. Hayr b. Ebi'l-Hayr el-Cennâvunî el-İbâdî en-Nüfûsî (rahîmehullah)¹, Nufûse yöresinde ilmin ve amelin yaygınlaştığı bir dönemde Nufûse'nin Libya tarafında batı kısmındaki meşhurlarından bir âlimdir. Nufûse ahalisinin nezdinde fetvâ makamını ihraz etmiştir. Tahkikte büyük bir makama erişmiş olmasa o zamanda o yörede bir kişinin kitabının çıkması kolay bir şey değildi. O, yıldızlar arasında parlayan bir yıldız idi. O öyle bir yıldız idi ki onunla İcennâvin ufku parlamış ve ufuqları aydınlatmış ve ışığının ulaştığı yerler onunla nurlanmıştı.

İşte sana Ebu İshak Şeyh İbrahim Eттаfeyyîş'in (rahîmehullah)² Kitabü'l-Vad' hakkında söyledikleri: "Kitabu'l-Vad', kendi konusunda bir muhtasar bir eser olup yazılışı ve konuların sıralanışında çok faydalı bir kitaptır. Diğer fıkıh kitaplarına kıyasla fetvada onun seçkin bir mertebesi vardır. Zira onun müellifi, tahkikte ve furû' konularını araştırmada bilinen büyük âlimlerdendir. Âlimler bu muhtasarı ilim öğrenilecek en mühim kitaplar arasında, İmam Şeyh Âmir eş-Şemmâhî'nin "Kitabu'l-İzâh" adlı eserinden sonra³ -ki o tartışmasız fetvaya kaynak olan eserlerdendir- öne çıkararak ona itibar etmişlerdir. Hatta onun bu eserini, "Dîvanu'l-Eşyah" ve "Dîvanu'l-Azâbe"den de öne çıkarmışlardır ki bu iki eser Devâiru'l-Maarif (mevsûa=ansiklopedik tarzı eser) gibidir, öyle ki birincinin telifini on âlim, ikincinin telifini ise yedi fakih yerine getirmiştir.

Kitabu'l-Vad', ilme başlayan kişinin istifade edeceği ve ona ilahi anlayışı gösterecek mübarek bir telifdir. Bu, müellifinin amelinin, onu telif edip bablara ayırmasının sadece Allah için oluşundan ve yardım isteyen her kişiye bunu anlatmaya niyetlenmiş olmasındandır."⁴

Müellif, hicri beşinci asır âlimlerindendir. İcennâvin beldesinde neş'et etmiştir. Üstad Ali Muammer en-Nufûsî, "el-İbadiyye fi Mevkebi't-Tarih" adlı eserinde bu belde hakkında şöyle der: "İcennâvin, yüksek bir dağın eteklerine uzanan zengin bir şehirdir. O dağın göbeğinde "Tümükkat" isimli zarif bir köy bulunur. O dağın göğsünde sağ tarafında "Kasîr" isimli güzel bir belde vardır. Onun zirvesinin başı bulutlara değer. Onu "Cadu" isimli yeni ve büyük bir şehir taçlandırır. Dağın iki

¹ Ebu Zekeriyâ, onu dokuzuncu tabakadan saymıştır. Hicri beşinci asrın ilk yarısının âlimlerindendir. (Bkz.: el-İbaziyye fi Mevkibi't-Tarih, 2/342)

² Cezayir'in Mîzâb bölgesi âlimlerindendir. Hicri 1305 yılında Benî Yüzcen'de doğmuş, hicri 1385'te Kahire'de vefat etmiştir.

³ Buradaki mertebe, ilmi mertebe anlamındadır. Zaman değil. Zira Kitabü'l-Vad', Kitabü'l-izah'tan daha önceki asırlarda yazılmıştır.

⁴ Bkz: Kitabul'l-Vad', s. 3

omzunun birinde “Mezzu” diğeri de “Yuclin” isimli yerler bulunur ki birincisi “Cumara”yı kucaklar, ikincisi de “Mezğura”ya tebessüm eder.” O yine şöyle der: “Bu güzel ve geniş şehirde ilmin kaynaklarından biri, imanın merkezlerinden bir tanesi, adamlık, kahramanlık ve fedakârlık yetiştiren bir sığınak vardır... Evet, Ebu Zekeriyya Yahya b. Hayr b. Ebi'l-Hayr el-Cennâvunî, bu büyük şehirde neş'et etmiştir ki onda soyluluk alametleri ortaya çıkar, onun alnında salah ışıltıları parlar. Onun hareket ve sözleri küçüklüğünden beri zekâya ve dehâya delalet eder. O, dedesi Ebu'l-Hayr'ın gözetimi altında terbiye edilmiştir. Dedesi onun aklını marifetle beslemiş, kalbini de imanla doldurmuştur. O, İslam hidayeti üzere bir yaşantıya alıştırmıştır. Dedesinin ulaşamadığı ilmî bir şöhrete ulaşmıştır.”⁵

Siyer sahibi Ebu'l-Abbas eş-Şemmâhî (rahîmehullah) şöyle der: “Onlardan biri de, Ebu Zekeriyya Yahya b. Hayr b. Ebi'l-Hayr el-Cennâvunî'dir. Dedesinin tanıtımı geçmişti. O, Şeyh Ebu'l-Hayr ez-Zevâğî'nin bereketini almıştır. Zira dedesi ona dua etmiş ve o da onun ismini almış ve künyesini kullanmıştır. Böylece onun etkisi ve izi zürriyetinde kalmıştır. Bizim zamanımızda Ebu Zekeriyya, teliflerinin çokluğundan, ilminin genişliğinden ve bilgisinin derinliğinden dolayı dedesinden daha meşhur olmuştur. O, hocası Ebu'r-Rebî' Süleyman b. Ebi Harun'un yanından döndükten altı ay sonra insanlara fetva vermeye başlamıştır. Hangi ilim dalından sorarlarsa sorsunlar, soru soranların çokluğuna rağmen hiçbir meselede duraksamamıştır.”

Şemmâhî sonra şöyle demektedir: “.. ve ona dinin nisbeti artık geçerli (caiz) oldu ve pek çok insan ondan ilim öğrendi. Nufûse ahalişi onun kitaplarına, hem ezberlemek hem de fetva açısından itimat etti. Zira o, muhalif olanlarını zikrederek öğrenilen söz ve fetvalarını eserlerine katmıştı. Bunlar, ahkâm konusunda faydalı kitaplardır.”⁶

Müellif ve kitabını tanıtmada ihtisar yapmak isteyerek bu kısa sözleri burada bitiriyorum. İşin gerçeği, kitabın bizzat kendisi, kendisini tarif etmektedir. Kitabın müellifi (rahîmehullah) onda çok hoş bir yol izlemiş, fıkıh, edeb ve vaazı eserinde birleştirmiştir. O, isteyerek, gönüllü olarak, havf ve reca dengesinde, Allah katında sevabını umarak ve dinî meseleleri sadece Allah rızasına yönlendirmek gayesiyle nefsi ibadete yönlendirmek için, her konu ile ilgili terğib ve terhib hadislerini konunun başında zikreder. Diğer fıkıh kitaplarında olduğu gibi sadece ahkâmı beyan etmek üzere meseleleri kuru bir şekilde ele almaz. O, bu alanda mahir bir psikolog doktor gibidir ki tıp bilgisini kitapların imamı olan Allah'ın kitabından almıştır. Ne

⁵ Ali Yahya Ma'mer, el-İbadiyye fi Mevkibi't-Tarih, halka:2 EL-İbaziyye fi Libya, Mür.: el-Hâcc Süleyman Babzir, Mektebetu'd-Dâmirî, s. 342.

⁶ Şemmâhî, Kitabı's-Siyer, thk.: Muhammed Hasan, 2/761-762

mutlu ona ki o başarılı hâzık bir doktordur. Allah ona merhamet etsin ve sevabını büyük etsin. Amin....

Bazı tahkiklerde mananın hakiki tasavvurunu araştırma yolunu takip ettim. Genel olarak da Ebu Sitte'nin⁷ bu kitaba yaptığı haşiyesinden yararlandım. Bazen de başka kitaplardan istifade ettim. Kayıt düşmedim ve zorlamalı tevellere girişmedim. Bundaki amacım, yolunu bulduğum sürece manayı tamamlamak ve ihtisarı sevmekliğimdir. Allah bize yeter. O ne güzel Vekil'dir.

Nâsır Muhammed el-Mermurî el-Mîzâbî el-Cezâirî

Karâra, Gardâye, Vâdî Mîzâb – Cezair

⁷ O, Allame Ebu Abdullah Muhammed b. Amr b. Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sitte el-Kasabî el-Cerbî el-Muhaşşî'dir. Tunus'un güneyinde Cerbe'de yaşamış ve orada hicri 1087 senesinde 65 yaşında vefat etmiştir. Onun Kitabu'l-Vad'a yazdığı bir hâşiyesi vardır.

KİTÂBU'L-VAD' VE MÜELLİFİNİN TANITIMI, NUFÛSE'NİN KISA BİR TARİHİ

KİTABU'L-VAD'

Kitabu'l-Vad', kendi konusunda bir muhtasar bir eser olup yazılışı ve konuların sıralanışında çok faydalı bir kitaptır. Diğer fıkıh kitaplarına kıyasla fetvada onun seçkin bir mertebesi vardır. Zira, onun müellifi, tahkikte ve furû' konularını araştırmada bilinen büyük âlimlerdendir. Âlimler bu muhtasarı ilim öğrenilecek en mühim kitaplar arasında, İmam Şeyh Âmir eş-Şemmâhî'nin "Kitabu'l-Îzâh" adlı eserinden sonra⁸ -ki o tartışmasız fetvaya kaynak olan eserlerdendir- öne çıkararak ona itibar etmişlerdir. Hatta onun bu eserini, "Dîvanu'l-Eşyah" ve "Dîvanu'l-Azâbe"den de öne çıkarmışlardır ki bu iki eser Devâiru'l-Maarif (mevsûa=ansiklopedik tarzı eser) gibidir, öyle ki birincinin telifini on âlim, ikincinin telifini ise yedi fakih yerine getirmiştir.

Kitabu'l-Vad', ilme başlayan kişinin istifade edeceği ve ona ilahi anlayışı gösterecek mübarek bir telifdir. Bu, müellifinin amelinin, onu telif edip bablara ayırmasının sadece Allah için oluşundan ve yardım isteyen her kişiye bunu anlatmaya niyetlenmiş olmasındandır. Ben onun bereketini açık bir şekilde gördüm. Allah'a hamd olsun. Onun fıkıh divanları arasındaki durumunu, onun müellifinin (rahîmehullah) makamını bildim. Zira onu rüyamda Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)in önündeki bir halka içinde gördüm. Bu şöyle olmuştu: Ben, şeyhimiz Kutbu'l-Eimme'nin son günlerinde uykuda Allah Rasulü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gördüm. O'nun sahabilerden (radiyallahu anhum ecmain) ve âlimlerden oluşan bir halkası vardı. Ve onların içinde müellif Ebu Zekerîyya -veya Ebu Yahya- da bulunuyordu. Şu kadar var ki ben onu Kitabu'l-Vad'ın müellifi olarak tanıyorum. Halkada sadece bir kişinin oturacağı bir yer vardı. Ben Allah Rasulü'nün karşısında bu yere oturdum. Sağımda Kitabu'l-Vad'ın müellifi bulunuyordu. Solumda ise rüyada tanıdığım kalkınca ise unuttuğum âlimlerimizden birisi vardı. Allah Rasulü Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sanki semadan inmiş olan altından bir küre hakkında konuşuyordu. Ona mübarek eliyle uzandı ve bize şöyle dedi: "Bundan daha faziletli ne vardır, biliyor musunuz?" Biz de, "Allah ve Rasulü daha iyi bilir" dedik. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Seher vakti kılınan iki rek'at namaz bundan daha faziletlidir (veya hayırlıdır)." Sabah olunca rüyamı şeyhimiz

⁸ Buradaki mertebe, ilmi mertebe anlamındadır. Zaman açısından yapılmış bir değerlendirme değildir. Zira Kitabu'l-Vad', Kitabu'l-izah'tan daha önceki asırlarda yazılmıştır.

Kutbu'l-Eimme'ye (rahımeullah) anlattım. Ona çok sevindi. Hamd ve minnet Allah'adır.

Allah Rasulü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) görmenin gerçek ve bir müjde olduğunu ve Şeytan'dan gelemeyeceğini bildiğimize göre ki Allah Rasulü'nün hayali bile masumdur, öyle ki O (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim beni rüyasında görürse o beni gerçekten görmüş gibidir. Çünkü Şeytan benim suretime giremez." (Buhari, no: 110; Müslim, no: 6056), o zaman bu rüyanın müjdelerden olduğu ortaya çıkmış olur. Kadrinin yüceliğine ve hükmünün büyüklüğüne yakışır şekilde Allah'a hamd olsun. Yine Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müminin rüyası, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür." (Rebî', no: 51; Buhari, no: 6586) Ben bunu fazlalık olmadan "İsmetu'l-Enbiyâ ve'r-Rusul" adlı kitabımda tahkik ettim. Hamd, sadece Allah'adır.

EBU ZEKERİYYA YAHYA B. HAYR B. EBİ'L-HAYR EL-CENNÂVUNÎ

en-Nufûsî Müellif, Allâme Ebu Zekerıyya Yahya b. Hayr b. Ebî'l-Hayr el-Cennâvunî en-Nufûsî büyük âlimlerdendir. Muhaşşî muhakkik Ebu Sitte el-Kasabî el-Cerbî onun hakkında şöyle demiştir: O, ilimlerde en ileri zirvededir. Onun pek çok telifi vardır. Ashabımızdan bazıları bu kitabı Ebu Zekerıyya Yahya b. İbrahim'e nisbet etmişlerdir. Bedr eş-Şemmahî (rahımeullah) ise Siyer'inde, bazılarının bu muhtasarı Ebu Zekerıyya Yahya el-Câdevî'ye nisbet ettiğini, oysa gerçeğin İmam Ebu'l-Kasım el-Berâdî'nin (rahımeullah) de belirttiği üzere bu kitabın Ebu Zekerıyya el-Cennâvinî'ye ait olduğunu zikretmektedir. Ben Ebu Zekerıyya'nın tanıtımı için sözü uzatmayacağım. Çünkü onun yeri, bizim "Tarih" adlı eserimizdir⁹. Oradan bakılabilir. Minnet sadece Allah'adır.

Libya'nın bölgelerinden Nufûse'nin tarihi hakkında muhtasar bir mukaddime yapmak beni sevindirecektir. Allah'ın güç ve kuvvetiyle derim ki:

NUFÛSE'NİN KISA BİR TARİHİ

Nufûse, Kuzey Afrika memleketlerinin kendilerine berber denilen asil sahiplerinin bir kısmıdır. Asılları hususunda tarihçilerin farklı görüş içinde olmalarına rağmen hakikatte onlar Hımyerîler'dendirler. Müdakkik araştırmacılar için ortaya çıkan gerçek, onların Arim selinden sonra Yemen'den göç eden insan gruplarından olduklarıdır. Onlar "Berber" diye isimlendirilmişlerdir. Çünkü o göç edenlerin komutanları bir yer seçip yerleşmek için arayış içinde oldukları

⁹ Bu da Şeyh Ebu İshak'ın telif ettiği fakat kaybolmuş eserlerdendir.

hengâmede onlara “berr, berr” yani “kara yolunu takip edin” demiştir. Her millet kendi tarihini başkalarından daha iyi bildikleri gibi Berberler de kendi tarihlerini en iyi kendileri bilirler. Her toplum da kendi asıllarını başkalarından daha iyi bilir. Tarihçilerden İbn Haldun’un dediğine göre onlar kendilerinin Himyerîlerden olduklarını söylemişlerdir. İtibar edilmesi gereken şey (öncelikle) budur.

Nufûse’nin İslam’da dînî ve ilmî büyüklüğüyle ve kerametlerle dolu bir tarihi vardır. Hatta onların memleketleri Evliyâ ve abdal (ebdâl) dağları olarak adlandırılmaya layıktır. Nufûse beldeleri veliler, hayırlı kimseler ve seçkin Salih müminlerin kerametleri ile şöhret bulmuştur. Bir Müslüman nereye gitse her yanı aydınlatan bu menkıbelere şahit olacaktır. Yıldızların ve ayların aydınlatması gibi nur saçan bu menkıbeleri inkâr etmeye hiçbir akıllı güç yetiremez. Kerametleri inkâr edenler, mülhidler ve veli kulların makamlarını bilmeyenlerdir.

Keramet, takvalı, ehl-i salah ve velayet derecesine ulaşmış kişi için zahir olan harikulade bir olaydır. Muhakkak ki bunun, dinî meselelerinde âlim, Allah ve Rasulüne karşı ihlâsıyla bilinen, dünyanın süsünden ve meftunluklarından yüz çeviren, ibadet etmeye gayret eden ve tevbe ile Allah’a yönelen kişilerden beklenmesi (ve gerçekleşmesi) gerekir.

Veli için keramet, nebiye kıyasla mucize gibidir. Hem mucize hem de keramet, ikisi de sebepler dairesine girmeyen harikulade olaylardır. Onların ner ikisi de kulun herhangi bir müdahalesi olmadan Allah (tebareke ve Teâlâ)dan gelir. Bu gibi olayları inkâr etmek, gerçeği görememek ve mümkün her şeye elverişli olan Allah’ın kudretine müdahale etmek demektir. Keramete delil, Allah Teâlâ’nın şu sözüdür: “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. Onlar iman etmiş ve Allah’a karşı gelmekten sakınmış olanlardır. Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde vardır. Allah’ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. İşte bu büyük başarıdır.” (Yunus, 62-64)

Bazı basit insanlar, zikredilen kerametleri doğru bulmadıklarını iddia etmektedirler. Bütün şaibelerden uzak nefis sahiplerinin hissedebildiği idrak seviyesinden uzak olduklarından dolayı bu kişiler sözleri dikkate alınacak kişilerden değildirler. Yine kerameti, dininin fıkhını ve amelini bilmeyen ve gerisine doğru abdest bozan kişiler için isbata yeltenenler de böyledir. Bırakın bu kişilerin Salih evliyadan olmalarını bunlar akıldan yoksun kimselerdir.

Nufûse yöresinin keramet sahibi Allah dostlarıyla şöhret bulmasını ancak kör ve mülhid inkârcılar kabul etmez.

Nufûse'ye geri dönüyorum. Denilmiştir ki, bu bölge insanı herhangi bir zorlama olmadan kendiliklerinden isteyerek Müslüman oldukları için bu yöre, "Nufûse" olarak isimlendirilmiştir. İslami fetihler Trablus'a ulaştı ve İslam ordusunun komutanı Amr b. Âs'a berberlerden başları ve sakalları traş olmuş vaziyette altı kişi gelince Amr onlara, "Siz kimsiniz? Sizi buraya getiren şey nedir?" diye sormuş, onlar da, "Biz Müslüman olmayı arzu ettik, onun için geldik. Çünkü dedelerimiz bize bunu vasiyet etmişti" demişlerdir. Bunun üzerine Amr onlara şöyle dedi: "Niçin başlarınız ve sakallarınız traş edilmiş vaziyettesiniz?" Onlar da şöyle cevap verdiler: "Bu kıllar, küfür döneminde bitmişti. Onlar tekrar İslam devrinde bitmesini istedik."

Amr da onları Müminlerin Emiri Ömer b. Hattab'a yönlendirdi ve onların durumunu anlatan bir mektup yazdı. Onlar da Ömer'in yanına geldiklerinde Arapça bilmedikleri için bir tercüman vasıtasıyla onlarla konuştu. Ömer onlara, "Sizler kimselersiniz?" dedi. Onlar, "Biz Mâzîğ oğullarıyız" dediler. Ömer, yanında oturanlara, "Hiç bunları duymuş muydunuz?" deyince, Kureys'ten bir şeyh, "Ey Müminlerin Emiri! Bunlar, babasına ve kardeşlerine kızarak evini terk eden Berr b. Kays b. Çaylan neslinden gelen Berberlerdir." Bunun üzerine Ömer onlara şöyle dedi: "Siz, kendi memleketlerinizde ne yaparsınız? (Sizi başkalarından ayıran) alametiniz nedir?" Onlar da şöyle dediler: "At'a ikram eder, kadınları da basit (ve hor) görürüz." Bu sefer Ömer şöyle sordu: "Sizin iskân ettiğiniz şehirleriniz var mı?" Onlar, "Hayır" dediler. Bunun üzerine Ömer, "Sizin (yollarda) size yol gösteren işaretleriniz var mı?" diye sordu. Onlar yine, "Hayır" cevabını verdiler. Bundan sonra Ömer şunları söyledi: "Allah'a yemin olsun ki, gazvelerinin birinde Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber idim. Askerin az oluşunu görüp ağladım. Bunun üzerine Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bana şöyle dedi: "Ömer, üzülme. Allah bu dini Mağrib'ten öyle bir topluluk ile kuvvetlendirecek (aziz kılacak) ki, onların ne şehirleri vardır, ne kaleleri vardır, ne çarşıları vardır, ne de yolda yolunu bulabilecekleri bir işaretleri (alametleri) vardır."¹⁰

Ömer sonra şöyle dedi: "Onları görme nimetini bana bahşeden Allah'a hamd olsun." Sonra da onlara ikramda bulundu, onlara bazı tavsiyelerde bulundu. Onları, kendisine gelen başka askerlerden daha öne çıkardı. Amr b. Âs'a da onları Müslümanların önüne takdim etmesi için mektup yazdı. İşte o zamandan beri onlar Allah yolunda cihad eden unsurların en hayırlıları oldular. Allah, berberler ile diğer memleketlerin fethini nasip etti. Ve onlarda da Allah'a ve Rasulüne karşı ihlâs ile dine karşı vefa ve amel hep devam etti.

¹⁰ El-İstikâ li Ahbari Düveli'l-Mağribi'l-Aksâ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Halid b. Muhammed en-Nasîfî, 1/130

Muhammed Mustafa'nın (O'na salât ve selâm olsun) hicretinin ikinci asrının başlarında Emevi âmillerinin (zekât toplayıcıları) hayatında bir gerileme baş gösterdi. Ümeyye oğullarının âmillerinden olan Ömer b. Ubeyd el-Muradî ve ondan başkaları da Berberlere kötü davranmaya başladılar. Malın beşte birini alıp Berberler Müslüman oldukları halde o aldıklarını fey' zannediyorlardı. Bal rengindeki derileri ve Mağrib'in kendine has güzelliklerini de alıyorlardı. Bazı tarihçiler bundan daha kötü olan durumları da zikretmişlerdir. Buna benzer şeyleri toplamakta ve seçmekte aşırı gitmişlerdi. Öyle ki adedi on ile kırk arasında değişen koyun sürüleri boğazlanıyor ve onlardan kuzu olanlardan bal derileri ediniliyordu. Fakat o sürü içinde sadece bir tanesi bu durumdaydı.

Onların Berberlerin mallarında yaptıkları bu bozgunculuklar çoğaldıkça çoğaldı. Artık sonunda berberler bunun bir yağma olduğunu anladılar ve buna benzer işlerin İslam'a ters olduğunu gördüler. Bundan dolayı harekete geçmek üzere icma ettiler. Âmilleri zulümden geri çevirebilmek için olanca güçlerini harcadıktan sonra ırkçı bir devrim başlattılar. Şam'daki halifeye bir heyet gönderdiler. Şikâyetlerini iletmek üzere halife ile konuşmak için bir müddet beklediler. Fakat onlara izin verilmedi. Orada iken onlara İmam Ebu Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime et-Temimi el-Basri'nin ashabından başlarında Seleme b. Sa'd el-Basri olan bir heyet geldi, onları hakka çağırdı ve onların memleketlerinde zulüm adına gördükleri şeylerin valilerden kaynaklandığını, bunda Arab'ın veya İslam'ın herhangi bir etkisinin olmadığını, bunda ırkçılığın da bulunmadığını anlattılar. Onlara tam olarak Muhammedî yolu beyan ettiler. Berber heyeti de bu nasihati kabullendi ve sükûnete erdiler. Doğru yol böylece sapıklıktan ayrılarak ortaya çıkmış oldu. Kamil manadaki bu hidayet, berberler arasında Mağrib'in (Fas) uçlarına kadar yayıldı. Hak ve istikamet ehli mezhebi olarak kâmil manada İslam yerleşmiş oldu.

Güç ve kuvvete sahip olduklarında ise kendilerini adalet ve nizamla yönetecek bir imama (idareciye) bey'at ettiler. İmam olarak Hâris el-Kindî'yi seçtiler. Onun arkadaşı Abdülcebbar el-Kindî'yi de onun kadısı olarak seçtiler. Hâris işin başına geçti ve memleketleri güzel bir siyasetle yönetti. Beldeleri boş işlerden ve emniyet ve adaleti ihlal edici şeylerden korumak hususunda bu ikisinin büyük bir etkisi olmuştur.

Ashabımız, hoşgörü, adalet ve ilme önem verme, güzel ahlak ile bezenme konularında Hulefa-i Raşidin'in yolu üzerine sebat ettiklerinden dolayı sinelerini hak talebi ile gelen herkese açmışlardır. Fakat kin güden bazıları imameti yıkmak için o ikisini tuzağa düşürmeyi düşünmüşler ve bunu başarmışlardır. Sonucunda da o ikisinden birisinin kılıncı diğerinin boynunda iken insanlar buna şahit olmuşlardır.

Bu aslında, bu tuzağı kuranların onlardan birinin diğerini öldürdüğüne dair insanları körleştirme ve şüpheyi düşürme operasyonuydu. Böyle yaparak insanlar arasında ayrılık çıkarmak, Nufûse ve çevresini birbirinden ayrılmaz tek bir parça yapan o kuvvetli birlik ve beraberlik şuurunu bu şekilde parçalamak istemişlerdir. Ebu Ubeyde Müslim b. Ebi Kerime et-Temimi el-Basri'ye bu problemi çözmesi talebi ile bir heyet gitmeseydi neredeyse bu felaket gerçekleşecekti. O da onların asıl valilik sistemi üzerine bırakılmaları fetvasını verdi. Çünkü onlarda asıl olan valilik sistemi idi. Burada asıl dava, çok güçlü orduların bile pazusunu bükemeyeceği bu büyük kuvvet arasında ayrılık çıkarmak idi. Mağrib'de ashabımızdan bey'at edilen ilk imam bu imamdı.

Bedr eş-Şemmahî'nin zikrettiğine göre bu hicretin 131. Senesinde olmuştu. Bana kalırsa bu, ifade edilen tarihten çok önce olmuştu. Bu zamandan sonra Mağrib'de imamlık müessesesi takip edip durdu. Sadece bizim ashabımızdan olan bu İslami sistem Maşrik'da -Uman- ikinci asırdan beri günümüze kadar devam etti.

Nufûse, imamet zamanında kuvvetli idi. İmamet, Nufûse bölgesi hariç Tihirt'te¹¹ güvenlik kuvvetlerine -ordu ve polis- dayanmıyordu. Âlimler ve büyük zatların takviyesi için gönderilen (askeri) kuvvet de böyleydi. Nufûse'nin âlimleri, ilimde ve telif eserlerinde ortaya koydukları maharet ile şöhret bulmuşlardı. Uzun asırlar boyunca onların aklı, nakli ve fen ilimlerinde telif ettikleri eserlerle kütüphaneler dolup taşmıştı. Mübalağasız olarak onların Endülüs'ten daha fazla eser ürettikleri söylene bu doğru olabilir. Eğer bu eserlerin başına peşi peşine gelen afet ve (savaş gibi) fitneler dursaydı muhakkak ki kütüphaneler onlarla süslenir ve ilerlerdi.

Buna delalet eden husus İbn Haldun'un o eserler hakkında söylediği şu sözlerdir: Bu zamanda o memleketlerden, dinin fıkıhı, akaidi ve furû meselelerdeki sözlerinden cilt cilt eserler ve divanlar, kaliteli telif ve tertib damgasını vurarak bizlere kadar ulaşmıştır.¹²

Hicri ikinci asırdan beri hiçbir asır geçmemiştir ki oranın âlimleri akılları hayrete düşüren eserlere imza atmamış olsunlar. Bugün bizim elimizde, büyük yekûn tutan bu eserlere delalet edenleri bulunmaktadır. 25 cüz haline 7 âlim tarafından telif edilen "Divanu's-Şuyûh", on fakihin telif ettiği "Divanu'l-Azâbe" gibi. Bunların her ikisi de fikhî meselelerin ana kaynaklarından sayılır. Çok sayıda âlim ve büyüğün araştırmak üzere toplanıp telif ettiği eserler buna en iyi örnektir. Yine bu eserlerden biri, Mağrib'te ashabın fetva konusunda itimat ettiği "Îzâh" adlı eserdir ki, o çoğunlukla meselelerin hem fer'ini hem de aslını birlikte zikreder. Allâme müçtehid

¹¹ Cezayir'de büyük bir şehir barındıran bir tarım bölgesinin ismi (Tiyaret) (Ç.N.)

¹² Tarihu İbn Haldun, 3/170

Cemaluddin Şeyh İsmail b. Musa el-Cîtâlî'ye ait "Kavâidu'l-İslam" adlı eser de böyledir. Bu her iki eser de kalite ve tahkikte en üst mertebededirler. Her iki müellif de ilimde, tahkikte, tedkikte ve kalitede en zirve derecede bulunmaktadır.

Böyle büyük zatları çıkararak bir memleketin, ilahi yardımın aktığı mevhibeler içinde büyük bir halka sahip olması ona yaraşır.

Nufûse, medeniyet açısından da ikinci asırdan itibaren büyük bir seviyeye ulaşmıştır. Bana göre, tam anlamıyla Muhammedî hidayet, Nufûse'de ikinci asırdan beri yerleşmişti. Ben bu beldeleri ziyaret ettiğimde İmam Ebu Sâkin Âmir b. Ali eş-Şemmahi (rahimehullah)ın mescidinin tarihini gördüm. O, Cebel yöresindeki mescidlerin en eskisidir. Hicri 109 tarihlidir.

- Yakut ve diğerlerinin de anlattığı üzere- Cebel'in başşehri "Şerus" ve çevresindeki köyler ve medeniyet kalıntıları "Nufûse"nin büyüklüğüne işaret eder.

Yakût, Mucem'inde şöyle demiştir: "Serus" un başı sonu gibidir. "ش" ile okunduğu da söylenmiştir. Nufûse yöresinin Afrika tarafında büyük bir şehirdir. Cebel yöresinin kasabasıdır, büyüktür. Ahalisi ibazidir. (Sözün devamında da şöyle der:) Etrafında yaklaşık 300 köy vardır.¹³

Bazı kitaplarda zikredildiğine göre "Nufûse", bitişik olan köy ve beldelerle beraber tam bir medeniyet havzasıdır. Bu rivayeti orada gördüğün kalıntı eserler destekler: Birbirine yakın köyler, peşi peşine yerleşim yerleri, büyük dev gibi zeytin ağaçları. Onlar zeytinyağını depolamak için taşları oyuyorlar ve sene boyunca yemek üzere onu biriktiriyorlardı.

Bedr eş-Şemmahi ve başkalarının redvin ettiği menkıbelere itibar et. O şöyle demektedir: Nufûse dağı yöresi, başka yerlerde bulunmayan kerametleri, salih ve ulema çokluğunu ihtiva etmektedir. Hatta orası bazı zamanlarda öyle ilmi bir seviyeye ulaşmıştır ki, fetva almak için bir köyden diğerine gitmeye ihtiyaç kalmamıştır. İcennâvin, Viğû ve Tendemîra mekânlarına gelince buralarda ise fetva almak için bir evdev diğerine gitmeye ihtiyaç kalmamıştır.¹⁴

Anlattıklarına göre, İmam'ın Nufûse'ya âmil olarak tayin ettiği Ebu Ubeyde Abdülhamid'in valiliği zamanında sadece İCENNÂVUNÎ'de yetmiş büyük âlim bir arada bulunmuştur. Bu, ilmin, insanların dinde fakihleşmesinin, cahilliğin yok olmasının ve kültüre verilen ehemmiyetin seviyesine, kadın erkek bütün milletin edebten tam olarak nasıl nasibini aldığına delalet eder.

¹³ Yakut el-Hamevi, Mucemu'l-Bülden, 3/217

¹⁴ Şemmahi, Kitabu's-Siyer, thk.: Muhammed Hasan, 2/772

Cebel yöresinde yaşamış olan ibadet ü taatına dikkat eden kadınların fazileti, ilmi, silahları ve menkıbeleri toplansa bir telif eser oluşturulabilir.

Şer'î ilimler, tefsir, hadis, fıkıh, usul alanlarında telif edilen muhteşem ilmi servete ek olarak usul-i fıkıh, tarih, şiir ve diğer ilim dallarındaki eserler de tarihçilerin anlattıkları hususlara işaret etmektedir.

Nufûse yöresinin âlimleri kitapların çoğunu Berberîce dilinde telif etmişlerdir. Onlardan bize ulaşanlar olduğu gibi tarih içindeki olaylardan dolayı bize kadar ulaşmayanlar da vardır. Elimizde Hûd b. Muhkem el-Hevârî'nin dört mücelled halindeki tefsiri bulunmaktadır ki bu tefsir Müzlümanların elinde günümüze ulaşan Kur'an-ı Kerim'in ilk tefsiridir.

Ben, Berberice bir şiir, kasideler ve bölümler gördüm. Bu şiirler, Rüstemiyye Devleti'nden asırlar sonrasında ediplerin Berberice kafiyeye ne derece önem verdiğiine işaret ediyordu. Arapçadan Berbericeye yapılan düz yazı ve nakiller ise çoktur. Ben, Ebu Gânım Bişr b. Gânım el-Hurasani'nin tedvinlerinden Berbericeue tercüme edilmiş büyük bir nüsha gördüm.

İslam'ın Berberi kültürüne derinlemesine nüfuz etmesinde Nufûse'nin bir üstünlüğü söz konusudur. Şöyle ki; Nufûse, ilimleri Basra'dan kendi beldelerine nakletmişlerdir. Ve bu öyle bir hal almıştır ki, içlerinden büyük imamlar yetişmiş, Uman, Basra ve Kufe gibi Maşrık âlimlerinin fevkinde ilim hazinelerini ortaya çıkararak büyük âlimler zuhur etmiştir. Pek çok fıkhi meselede ahkâm istinbatı için olanca gayretlerini göstermişlerdir. Nufûse, farklı pek çok meseledeki görüşleriyle bilinir. Mesela şöyle denir: "Bu, ehl-i cebel'in görüşüdür." Çoğunlukla şöyle denir: "Bu, Mağrib ehlinden bizim ashabımızın görüşüdür." Bu sözle ehl-i cebeli murad ederler. Uzatmak isteseydim buna dair bazı meseleleri zikrederdim.

Nufûse'de Levâte, Mezzêne, Hevâre ve benzeri Berber kabilelerinin âlimlerinden büyük bir çoğunluğun toplandığı yerler vardır. Kuzey Afrika'nın diğer bölgelerinden olan ashabımızın âlimleri içinden kalplerini parlatmak (cila) isteyenler, ibadette bir gevşeklik hissettiklerinde veya ilim tahsili ve anlamalarında kendilerinde bir zayıflık veya kalp katılığı gördüklerinde Cebel'e (oranın âlimlerine) tabi olurlar ve şöyle derlerdi: "Kalplerimizi parlatmak için Cebel'e çıkalım." Yani, onlar bu sözleriyle, "bu takvalı ve iyi insanlarla, zikredildiklerinde rahmetin indiği ehl-i salah olan veli kullarla beraber oturmakla hissettikleri muhteşem nuraniyetten dolayı, ilim ve zikir için, ehl-i ilim sahibi Salih kişilerle beraber oturup kalkmak için Cebel yöresine gidelim" demeyi kastederlerdi. Özellikle de semadan kendilerine inen bu bereketleri gördükleri zaman...

Hayatın sevinci, kendilerini Allah için satan adamların aklını çelemez. İlim tahsili uğrunda sabahlara kadar süren ilim meclisleri, Allah'ı zikretmekle imar edilen mescidler.

“Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar, buralarda sabah akşam O'nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar.” (Nur, 36-37)

Bu dinî yüceliği kim terk edebilir? Bu islamî olgunluktan kim uzak durabilir? Olsa olsa sadece bunlardan mahrum olan, iğrenç ve buğz edilen kimselerdir. Rezil ve rüsvay olmaktan Allah'a sığınırız.

Biz, selef-i salihinden kalan Allâme Şeyh Abdullah b. Yahya el-Barunî'ye yetiştik, onu hayatında iken gördük. İtalyanlar Cebel bölgesinden yaklaşınca o, emperyalizmi kendisine göstermemesi için Allah'a dua etmişti. Allah da ihtilalden günler önce onun ruhunu aldı. Allah ona merhamet etsin, ondan razı olsun, bizi de onun bereketinden faydalandırın.

Ahmed b. Tulun, babasına kızarak Afrika'yı ihtilal niyetiyle Mısır'ı terk etmişti. Yanında altın yüklü üçyüz deve vardı. Ebu Mansur zâlim olmasına rağmen onun Nufûse bölgesinden geçmesine itiraz etti. Onunla savaştı ve yenildi. Sonuçta pek çok malını bıraktı. Daha sonrasında da Ebu Mansur orada zahid olup dünyayı terk etti. Bıraktığı mallar ehl-i tevhidin malları idi. O malları Trablus ahalisi aldı. Bu kıssada çok önemli bilgiler vardır. Bizim tarihimize bakılabilir.¹⁵

Nufûse'nin yüce mertebelere ulaşan ricalinden biri de İmam Allâme Ebu Mansur İlyas b. Mansur et-Tendemirâtî'dir ki o Rüstemîler zamanında imamların Nufûse'ye gönderdiği bir âmildir (zekât memuru). Onun İbn Tulun ile olan kıssasına işaret etmiştik. Onun ilimde de ayrı bir yeri vardır. Allâme Ebu Hazer Yağlâ b. Zülfât en-Nufusî de Muizz el-Fâtımî'nin hususi meclisinde bulunan âlimlerdendir. Muizz'in nezdinde, İmam Ebu'l-Kasım Yezid el-Müzâtî ve Ebu Nûh Said b. Zengîl (rahımehullah) gibi onun da önemli bir yeri vardır. Komutanı Cevher Mısır'ı alınca Muizz onunla beraber Mısır'a beraberce gitmiş ve Ezher Camii'ni kurmuştur. Muizz onunla beraber ondan korktuğu için Ebu Hazer'i de yanına almıştır. O, Ezher'de dersler verirdi. Bazı tarihçilerin işaret ettiği üzere onun Mısır âlimleri ile muhavereleri olmuştur. Bugün Ezher, genel bir İslam Üniversitesidir. Orada şimdiki zamanda mevcut olan her fıkhi mezhepten kişiye ders verilir.

¹⁵ Şeyh Ebu İshak'ın kaybolmuş olan telif eserlerindedir.

Üç imamın Muizz ile olan halleri hakkında geniş bilgi inşaallah bizim tarih adlı eserimizdir.

İşaret ettiğimiz bu kadar âlimin ve aynı anda duası kabul olunan on iki kişinin ictima edeceği derecede o kadar Allah dostunun yetiştiği bir memleket, yüceltmeye, önemsenmeye, özen gösterilmeye ve bereketlerin aranıp bulunmasına layıktır.

Özellikle güvenilir tarihçiler, İmam Ebu hatim el-Melzuzî'nin, Âsım es-Sidratî'nin, Ebu-ş-Şa'sâ es-Sentutî'nin, Ebu Zekeriyya el-Ercânî'nin makamlarında gördükleri kerametlerin çoğunu yakın zaman kadar yazmışlardır ki bunlardan başka daha çok vardır. Onların hatırası ve kerametlerini bu küçük tarihçe ihtiva edemez ki ben bu tarihçede gafil kişileri ilim, din, salah ve velilik açısından şerefli bir tarihe uyandırmak istedim. Umulur ki sonradan gelenler bu selef-i salihin hayatını düşünür de dine sınıksız sarılır.

Allah, bu şerefli âlime merhamet etsin ve ondan razı olsun. Geriye kalanları da hak olan dini elde tutmaya ve selefin de üzerinde olduğu, onunla Rabbisine kavuştuğu "Allah ve Rasulüne karşı vefaya" sarılmaya muvaffak kılsın. Allah onlardan razı olsun, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır.

Tarihçilerin zikrettiğine göre "Nufûse", Kâbe'ya hacceden en çok Müslümanın olduğu yerdir. Hanımlarıyla beraber haccediyorlardı. Hatta senelerin birinde bir kervanda yol esnasında aynı isimde üç yüz çocuk doğmuştur.

İslam'ın Sudan'a girişinde "Nufûse"nin fazileti ve etkisi inkâr edilemez. "Nufûse"nin Sudan ile olan bağı Rüstemiler İmametinden beridir. Bu da ticaret yoluyla olmuştur. Yolcular Nufûse beldelerinden Mali memleketine -o bugün bir Cumhuriyettir- Nufûse'nin ürünlerini götürürlerdi. Bana göre oradan getirdikleri en önemli şey de altındır. Bu maden geçmiş eski zamanlardan beri Sudan bölgelerinde çok meşhurdur.

Tarihin bize zikrettiğine göre Rüstemî imamlar altını Gana memleketinden ithal ediyorlardı. Belki Nufûse halkı da imamlarının bu madene ehemmiyet verişinden dolayı ona yönelmiş olabilirler. Bizim ashabımız içindeki âlimlerin çoğu da altın işçiliği ile uğraşıyorlardı. Mesela zikredildiğine göre Şemsüddin Ebu Ya'kub Yusuf b. İbrahim el-Vârcilânî de onlardandı.

Sudan ile altın ticareti yapanlar arasında öne çıkanlardan biri de veli, ehl-i salah meşhur kerametler sahibi, allâme, duası kabul olunmuş Ebu'l-Hasan Ali b. Yahluf et-Tümeycârî en-Nufûsî'dir. Bu Allah'ın veli kulu Mali'ye -kralı müşrik iken- hicri 575 senesinde gitmiştir. Orada altın ticareti yapmıştır. Oranın kralı ile görüşmüş ve onun

İslam'a girmesine vesile olmuştur. Ebu'l-Hasan oranın halkına dini, fıkıhı öğretmiştir. Fakat babasından gelen bir mektup üzerine memleketine geri dönmeyi istemiş, kral da buna izin vermemiştir. Fakat o, anne babaya itaatin dindeki yerini anlatmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için Tarih'e bakılabilir.¹⁶

Ashabımızın sıdk, emanet ve Allah ve Rasulü için ihlâsını bilen kişi onların rivayet ettiği haberlerde kesinlikle şüpheye düşmezler. Sıdk onların tabiatıdır. Zira sıdk, kulun Allah celle celaluhu ile olan bağının belgesi ve akidesidir. Durumu böyle olan kişiye yalanla şüphe ilişmez. Sen de hakkı açıkça idrak edebilmek için bu sıfata itimat et. Muvaffak kılmak da Allahtandır.

Onların ortaya koyduğu İslami mezheplerdeki özgürlük anlayışı başkalarında görülmez. Nitekim tevhid, saygının esasıdır. Bu, onların mezhebi tarif edişlerinde kendini gösterir: "Mezhep, her fırkanın diğerinden günahın söz konusu olmadığı fürû' konularında ayrı düşmesidir." Şemsüddin Ebu Yakub el-Vârcilânî'nin Ed-Delil ve'l-Bürhân adlı eserinde de böyle geçer.¹⁷

Ey okuyucu! Sen de bilirsin ki, fürû' konuları ne kadar ihtilaf etse de o hususlarda müçtehit için genişlik vardır. Bizim bu gerçek hakkında Tarih adlı eserimizde geniş bir araştırmamız vardır. Hamd sadece Allah'a mahsustur.

Salât ve selâm, Muhammed Efendimize ve onun âl ve ashabına olsun.

Ebu İshak İbrahim Ettafeyyîş

¹⁶ Şeyh Ebu İshak'ın kaybolmuş olan telif eserlerindedir.

¹⁷ Ed-Delil ve'l-Bürhân, 2, 3/43

Bismillahirrahmanirrahim

MÜELLİFİN MUKADDİMESİ

Salât ve selâm Efendimiz Muhammed'e ve onun âl ve ashabına olsun.

Bu "Vad" kitabı, allâme, muhakkık Şeyh Ebu Zekeriyya Yahya b. El-Hayr b. Ebi'l-Hayr el-Cennâvinî'nin telifidir.

Mahlûkat için kendisinden başka ilah olmayan, kendisinden başka yaratıcı (hâlık) ve rızık verici (râzık) olmayan Allah'a hamd olsun. Ondan bir fazl ve rahmet olarak Allah'ın mağfiret ve rızasını istihkak edecek hamd ile O'na hamd ederim. O'nun sevdiği ve razı olduğu ameller üzerine O'ndan yardım dilenirim. Ve O'nun nebisi, O'nun dini ve hidayeti ile gönderilmiş Muhammed'e bizi onun kerem ve faziletine yaklaştıracak salât ile salât ederim. Allah ona, onun âline ve onun takva yoluna sülûk edenlere salât etsin.

Evet, kardeşlerimden ve Allah için bana dost olanlardan biri bana geldi, benden dinin usulüne ve şer'î meselelerine dair konularda, bu konulara dair bütün müşkil meselelerde müracaat edebileceği bir kaynak olması için bir açıklama ve şerh (yazmamı) istedi. Dirayet konularındaki kusurum (eksikliğim) ile ilim ve rivayet konularındaki anlayış azlığıma¹⁸ (rağmen) onun isteğini yerine getirdim. Bu niyetim için Allah'tan istihare ettim (işin sonunu bilme isteği için Allah'tan hayır istedim)¹⁹ Zira O, hayırların sahibidir. İnsanı ilgilendiren önemli ve büyük işlerin kolaylaşması ve müyesser kılınması hususunda O'na dayanılır ve O'na itimat edilir.

¹⁸ Bu, onun tevazu ifadesidir. Zira o, ilmin imamlarından ve muhakkiklerin büyüklerindedir.

¹⁹ Şeyh Nasır: İstihare, emir ve teşvik edilen bir sünnettir. Müslüman, önemli bir işe niyetlendiği zaman iki rek'at namaz kılar, istihare duasını okur ve ihtiyacını söyler. (Bu konuda Cabir'den gelen rivayet için bkz.: Buhari, no: 6019)

KİTABU'T-TEVHÎD

TEVHÎD BÖLÜMÜ

Dinin Rükünlerinden biri olan Tevhid ve Ona Dair Hükümler

Bil ki; Allah hem bize hem sana doğru yolu ve rüşdü göstermiştir. Bize kendi katından yardımı ve şefkati (hayrı=rifd) nasip etmiştir. Muhakkak ki Allah Teâlâ kendi için vahdaniyete şahittir. Onun bir olduğuna, mukarreb melekler, Allah'ı bilen yakîn sahibi âlimler de şahittir. Aziz ve celîl olan Allah şöyle buyurmuştur: "Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Âl-i İmrân, 18) Kendisinin bir olduğunu ikrar etmeyi (tevhidini), hür veya köle olsun, erkek veya dişi olsun, kulları içinde âkıl (mükellef) ve bâliğ olan herkese vacip kılmıştır. Yeter ki buluş çağına erişsin ve aklında mükellefiyete mani olacak bir kusur bulunmasın. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."²⁰ Yani "beni birlesinler diye=لِيُوحِدُونِي" yarattım" demektir.

Allah, rasullerini, mahlûkatı tevhide davet etmek ile (için) göndermiştir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur." (A'râf, 65) Yani onu birleyin (tevhid edin). Yine Allah şöyle buyurur: "Semûd'a da kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Onlara, "Ey kavmim" dedi, "Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur." (A'râf, 73) Yani onun bir ve tek olduğunu söyleyin (onu tevhid edin). Diğer rasuller de böyledir.

Tevhidin farz olduğu ortaya çıkınca, artık kişinin buluşa erdiği ilk zamanda Yaratıcısını tanınması vacip olur. Göz açıp kapayınca kadar (bile) O'nu tanımaması caiz olmaz.

²⁰ Şeyh Nâsır: Tevhidden maksat; O'nu, itikad, kavîl ve amelden ibaret olan ibadette tek kılmak (ibadeti sadece Onun için yapmak) demektir. "Rabbine kavuşmayı uman kimse yararlı iş işleşsin ve Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın." Kehf, 110. Kur'an'ı Kur'an gibi tefsir eden yoktur.

FASIL

EŞYANIN KADİM VE MUHDES OLARAK TAKSİMİ

Bil ki, Hâlık'ı tanıyıp bilmek için mevcudatı bilmekten ve bütün malumatın arasını temyiz etmekten daha açık bir yol yoktur. Bu da her şeyin iki kısım olduğunu bilmendir: Kadîm ve muhdes. Kadîm; vahdaniyet, ulûhiyet ve rububiyette tek olan Allah'tır, onu tesbih ederiz. Muhdes ise iki kısımdır: Cisim ve araz. Araz iki kısımdır: Hareket ve sükûn. Hareket iki kısımdır: Kesbî ve zarurî. Cisim'e gelince o da iki kısımdır: Görülen şeyler gibi mer'î ve hava ile rûzgâr gibi gayr-i mer'î. Mer'î de iki kısımdır: Canlı (hayavânî) ve ölü (mevâtî). Ölü (mevâtî) olanlar da iki kısımdır: Arz ve tohumlar gibi yaşayan ile demir ve taşlar gibi yaşamayan. Canlı (hayavânî)'ye gelince bu da iki kısımdır: Yürüyen ve emekleyen gibi ruhî (ruh sahibi) ve büyüyüp dallanıp budaklanan mâî (su ile kâim). Ruhî (ruh sahibi) de iki kısımdır: Melekler, insanlar ve cinler gibi akıllı ve mükellef olanlar ile hayvanlar gibi gâfil ve mühmel olanlar. Akıllılar da iki kısımdır: Mümin ve kâfir. Mümin de iki kısımdır: Melekler ve nebiler gibi masum (günahtan korunmuş) olanlar ile nebilere iman eden diğerleri gibi masum olmayanlar. Kâfir de iki kısımdır. Müşrik ve münâfık. Müşrik de iki kısımdır: Allah'ın varlığını inkâr eden ile Allah'ı mahlûkatı ile eşit tutan. Masum olmayanlar da iki kısımdır: İman edilmesi gereken her şeyi itiraf edip (salih amel işlemek gibi) onun sonuçlarını yerine getiren ile iman edilmesi gereken her şeyi itiraf ettiği halde (salih amel işlemek gibi) onun sonuçlarını yerine getirmeyen. Bu zikredilen şeylerin, hades, hacet ve acz delili ile muhdes, masnû ve mahlûk olduğu senin akıl ve anlayışında sabit olduğunda bunları ihdas eden bir muhdisin, bunları yaratan bir hâlıkın olduğunu bilirsin (anlarsın, bilmişsin demektir). Çünkü varlık, onu yapan ve ihdas edene delalet eder. Allah Teaala şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka size göklerden ve yerden rızık veren bir yaratıcı var mı?" (Fâtır, 3) "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?" (İbrahim, 10). Bir bedeviye; "Bu âlemin bir yaratıcısı olduğuna delil nedir?" denildiğinde şöyle demiştir: "Tezek, hayvanın varlığına delalet eder. Ayak izi, yürümeye (yürüyen kişiye) delildir. Şu incelikteki yüce varlık (ulvî heykel), bu büyüklükteki süflî merkez her şeyden haberdar olan bir yaratıcıya delalet etmez mi?!" Hikmet sahibi biri²¹ şöyle demiştir:

Her şeyde onun bir olduğuna delalet eden bir âyet (işaret) olduğu halde

Hareket eden veya etmeyen her şeyde Allah için bir şahit olduğu halde

Ne acayip! İlah'a nasıl isyan edilir? Yahut onu inkâr eden nasıl inkâr edebilir?

²¹ Bu, Ebu'l-Atâhiyye'dir.

İlimlerin Üç Yola Taksimi

Bu delil (hüccet), akıl ehli kimseler arasında muhalefetin söz konusu olmadığı aklın vaciplerindedir.²²

Bu şöyledir ki; âlimler, insanlara ulaşan ilimleri üç kısma hasretmişlerdir. Duyu organlarıyla idrak edilebilen hiss-i matbû', insanın idrak ve akıl kuvveti olan akl-ı mecmû', nakil ve sem' yoluyla alınan şer-i mesmû'.

Hiss-i matbû' üç kısma ayrılır: Dokunma ve tatma gibi hiss-i muttasıl, görme, koklama ve işitme gibi hiss-i munfasıl, elem ve lezzet duyma, sevinme, üzülme, varlık, yokluk, sonradan olma ve ezeli olma gibi insanın bizzat idrak ettiği hiss-i beniyeye (zât).

Akl-ı mecmû' da üç kısma ayrılır: Fiil sabit olduktan sonra failin bilinmesi gibi **vâcip olan**. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?" (İbrahim, 10). (Yer ve göğün) yaratıldığına dair bilgisizliği söz konusu olmayan kişinin bu konuda şüphesinin de olamayacağını bu şekilde ispat etmiştir. Akıldaki vaciplerden bazıları da şunlardır: Fiilin sabit olduğu kişi için kudretin de sabit olduğu, kudretin sabit olduğu kişi için ilmin de sabit olduğu, ilmin sabit olduğu kişi için hayatın da sabit olduğu, hayatın sabit olduğu kişi için varlığın (vücûd) da sabit olduğu.

(Akl-ı mecmû'nun diğer bir kısmı) **müstahil'**dir²³. İki zıddın bir arada olması, bir şeyin (aynı anda) iki (farklı) yerde vücudu ve bir cismin iki (farklı) yöne hareket etmesi gibi. Müstahil, kâdir olmayan bir fâildir, âlim olmayan bir kâdirdir, hayy olmayan bir âlimdir, mevcut olmayan bir hayy'dır.

(Akl-ı mecmû'nun diğer bir kısmı da) **câiz'**dir. Akılda vacip ve müstahil olmayan, aklen varlığı ve yokluğu caiz (ve sahih) olandır.

Şer-i mesmû' da üç kısma ayrılır: Asıl, makul-u asl ve istishâb-ı hâli'l-asl. **Asıl** da üçe ayrılır: Kitâb, sünnet ve icmâ'. **Makul-u asl** da üç kısma ayrılır: Lahnu'l-hitâb, fahvâ'l-hitâb ve manâ'l-hitâb. **Istishâb-ı hâli'l-asl** da üç kısma ayrılır: Berâetü'z-zimmet, sağlu'z-zimmet ve istihsan. **Berâetü'z-zimmet'**e gelince farzlarda asıl olan, zimmetlerin ondan sâlim olmasıdır (berâetü'z-zimmettir). Şer' ile sabit olmayan hiçbir şey farz olmaz.²⁴ Kim bu konuda zimmetlerin ondan sâlim olmadığını (**sağlu'z-zimmet**) iddia ediyorsa onun delil getirmesi gerekir. Sabit olduktan sonra onu nefyeden kişinin de delil getirmesi gerekir.

²² Vacip, akılda ademi (yokluğu, olmaması) tasavvur olunamayan demektir.

²³ Varlığı aklen tasavvur olunamayan demektir.

²⁴ Mutezile'nin hilafına bizim ashabımız bu görüştedir.

İstihsan'a gelince; o taklid ile beyan edilen görüştür. Onda takyîd, delil ve bürhan yoktur. **Lahnu'l-hitâb** ise, sözün ancak kendisi ile tamam olduğu gizli şeydir. Allah Teâlâ'nın şu sözü gibi: "İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması... gerekir." (Bakara, 196) Yani, "tıraş olmak zorunda kalırsa" demektir.

Fahvâ'l-hitâb ise, zikredilenin dışında zikredilen mananın gerektirdiği şeydir. Allah Teâlâ'nın şu sözü gibi: "sakın onlara "öf!" bile deme; onları azarlama...." (İsra, 23) Malumdur ki, kötü söz söylemek, vurmak, dövmek ve öldürmekten nehy, ayette yasaklanan şeyden daha öncelikli olarak söz konusudur.

Manâ'l-hitâb ise sözün zahirinden anlaşılan şeydir.

Aklın vacip delili, bu konuda varlığın muhakkak bir yaratıcısının olduğuna delalet edince bu yaratılmış muhdes şeylerin yaratıcısı o Kadîm olan Allah olur ki muhdesin sıfatlarından onunla vasıflanamayacağı herhangi biri onun için söz konusu olamaz. Eğer bu sıfatlardan biriyle vasıflanacak olsa o takdirde O'na (Allah'a) ihtiyac duyma ve acizlik gibi muhdese lazım olan şey lazım olurdu. Öyleyse sabit olmuştur ki kıdem, tek olan Allahâ ait (bir sıfat)tır, O, semavat, arz ve arasındakilerin yaratıcısıdır, O'ndan başka bir yaratıcı ve muhdis yoktur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka size göklerden ve yerden rızık veren bir yaratıcı var mı?" (Fâtur, 3) O yine şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir." (A'raf, 54) Yine hamd Allah'a mahsustur ki, (böylece) vahdaniyet akıl ve mesmû-u şer' (şer-i mesmû') delili ile Allah'a vacip olmuştur.

İhlâs Suresi'nin Tefsiri

Allah işte buna kullarını şu sözüyle tenbih etmiştir: "De ki: "O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." (İhlâs, 1-4) Allah Teâlâ'nın "De ki: "O, Allah'tır, bir tektir" sözü, Dehriyye'ye reddir (onların görüşlerini reddeder). "Bir tektir" sözü, Seneviyye'ye reddir. "Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)" sözü, Mücessime'ye reddir. "O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir)" sözü, Yahudi ve Hristiyanlara reddir. "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir" sözü de Müşebbihe'ye reddir.

Şirk'in Kısımları

Denilmiştir ki; şirkin çeşitleri sekizdir²⁵: Kesret, aded, tekallüb, nekâis, illet, ma'lûl, ezdâd, eşkâl. Allah, kendi nefsinde "De ki: "O, Allah'tır, bir tektir" sözüyle kesret ve adedi; "Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)" sözüyle tekallüb²⁶ ve nekâis'i; "O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir)" sözüyle illet ve ma'lûl'u; "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir" sözü ile de ezdâd ve eşkâl'i nefyetmiştir. Âlimlerden biri demiştir ki: Bir olarak vafedilen her şeyin bu şekilde tavsifi caizdir. Fakat hakikatte bir olan Allah'tır, O'nu tesbih ederiz. Çünkü yaratıcı olan mahlûkun hilafına teczî kabul etmez. Görmüyor musun? Bizden bir olan aslında cisim ve ruhan oluşur, yani ikidir. Ve yine erkek ve kadın olmak üzere iki cinstir. Yine yer ve içer, gece ve gündüz olmak üzere iki ayrı zamanda bulunur. Yine hareket ve sükûn olmak üzere iki ayrı durumda bulunur. Allah Teâlâ ise böyle değildir. O, zatında da sıfatında da fiilinde de tektir, birdir. Yani, O'nun zâtı gibi bir zat yoktur, O'nun sıfatlarıyla vasıflanacak biri yoktur, O'nun fiili gibi bir fiil sahibi yoktur.

Arap lügatında "Samed"'in tefsiri "efendilikte ve şerefte nihayete ermiş olan efendi" demektir.

Şair şöyle der:

Ölüm haberini getiren kişi sabah erkenden Esed Oğullarının en hayırlısının Amr b. Mes'ud'un ve en efendi olanın (ölüm) haberini getirdi.

Denilmiştir ki; Samed, ihtiyaç talebinde kendisine müracaat edilen kişi demektir.

Ahmed b. Nadr el-Umânî (Allah ona rahmet eylesin) demiştir ki:

Ey Rabbim, tevbeni kabul etmen ve ihtiyacımı gidermen için sana yöneldim ve müracaat ettim.

"الكفو" Dost, arkadaş, yakın demektir.

Allah Rasulü'nün şâiri Hassan b. Sâbit şöyle demiştir:

Sen, onun küf'ü (yakını, dostu, arkadaşı) olmadığı halde onu hiciv mi ediyorsun?

Sizin ikinizin en şerlisi, en hayırlınıza feda olsun.

²⁵ Bu sekiz kısım, daha önce şirkin iki kısmı olarak geçen cühûd ve müsâvât içinde toplanır.

²⁶ Bir halden başka bir hale değişmek

İsm-i Celâle Üzerine Söz

Allah Teâlâ isminin iştikakında bazı âlimler ihtilaf etmişlerdir: Bazıları, kelimenin aslının “لا” olduğunu söylemişlerdir. Sözlükte “لا” yüce demektir. Araplar, güneş yükseldiğinde “تألهت الشمس” derler. Şair şöyle demiştir:

Rabbim, mahlûkatın üzerinde yücedir. O, mahlûkatı yaratandır, görülmez ama bizi görür.

Yine denilmiştir ki; bu kelimenin aslı “وله” tir. Bu da sığınmak (tereddüt ve ızdırıp) demektir. Çünkü kalpler ihtiyaçları talep edeceği zaman ona sığınır. Şair şöyle der:

Ben onların izinde çok mutlu olduğumu hissediyorum. Aynı, bir şeye sığınan veya akli fesada uğramış kimsenin sevinci gibi.

Yine, Allah ismi için, “ibadete sadece kendisinin hak sahibi olduğu zatın ismidir” de denilmiştir. Yine onun, sıfatların üzerine bina edildiği bir isim olduğu da söylenmiştir.

Allah'ın Zâtî Sıfatları

Onun sıfatları; hayat, ilim, kudret, irade, kelam, sem', basar'dır. Onun bu sıfatlarla tavsifinin manası, bu sıfatların zıdlarının onun için nefyidir. Allah Teâlâ, hayy (diri)dır, ölü değildir. Âlimdir, cahil değildir. Kudret sahibidir, aciz değildir. İrade sahibidir, (herhangi bir şeye) zorlan(a)maz. Kelam sahibidir, ahraş değildir. İşitir, sağır değildir. Görür, kör değildir. Allah, (bu sıfatları) iptal edenlerin söylediklerinden en yüce bir şekilde münezzehtir.

FASIL

TEVHİDDEN ALLAH'IN DİNİNE VEFALI OLAN (ONUN GEREKLERİNİ YERİNE GETİREN) MÜMİN FAYDALANIR

Bil ki, tevhidden sadece Allah Teâlâ'nın dinine vefalı olan (onun gereklerini yerine getiren) mümin faydalanır. Allah'ın dini de İslam'dır.

İslam, Kavl ve Ameldir. Ve Bu İkisinin Kısımları

İslam, iki kısma ayrılır: **Kavl (dil ile ikrar)** ve **amel. Kavl (dil ile ikrar etmek)** da üç kısma ayrılır: **Birinci kısım:** Allah'ın kendisinden başka ilah olmadığını, başlangıcı olmayan kadîm olduğunu, sonu olmayan dâim olduğunu, teneffüs ve rutubet olmadan hayy (diri) olduğunu, teallüm ve öğrenme olmadan âlim olduğunu, tekellüf ve zorluk olmadan kâdir olduğunu, şehvet ve ihtiyaç olmadan irade sahibi

olduğunu, dil ve dudak olmadan kelam sahibi olduğunu, kulak ve deliği olmadan semî olduğunu, göz kapağı ve göz bebeği olmadan basîr olduğunu ikrar etmektir.

Muhammedî Risalet ve Nebimiz (aleyhisselâm)'ın Bazı Hasâisi

İkinci kısım: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib el-Hâşimî el-Kuraşî'nin Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğunu, müşrikler hoşlanmasalar bile Allah'ın onu diğer bütün dinlere üstün kılmak için hidayet ve hak dini ile gönderdiğini, Allah'ın onunla nebileri bitirdiğini, Allah Rasûlü'nün şu sözünün delili ile onu bütün mahlûkatına üstün tuttuğunu (tafdîl ettiğini) ikrar etmektir: "Bana, benden evvel, hiç kimseye verilmemiş olan beş şey verilmiştir: Ben bütün insanlığa gönderildim. Yeryüzü bana namazgâh ve toprağı da temiz kılındı. Ganimet, benden evvel kimseye helâl sayılmadığı halde bana helâl kılındı. Benim önümde bir aylık mesafede yürüyecek şekilde (düşmanın kalbine) korku salmakla (ilâhî) nusrete mazhar oldum. Ve bana şefaath (hakkı da) verildi. Ben de onu ümmetim için (kıyamette kullanmak üzere) tehir ettim." (Buhari, no:427; Müslim, no:1191)

Üçüncü kısım: Muhammed b. Abdullah'ın getirdiği şeyin hak olduğunu ikrar etmek. O da; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasullerine, ölüme, (öldükten sonra) dirilmeye, hesaba çekilmeye, ikâb'a (yapılan amellerin karşılığını, cezasını görmeye), cennet'e, cehenneme, kadere hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna iman etmendir. İmandan olan amele gelince o da Allah'ın yerine getirilmesini emrettiği her farz ve nafilidir.

Me'mûr-u bih (kendisiyle emredilen şeyler) de üç kısma ayrılır: Kitap'tan, sünnetten ve icmâdan. Kavîl (dil ile ikrar etmenin) ve amelînin vecihlerinden herhangi bir şeyi inkâr eden kişi müşriktir. **Kitap'tan olanlar;** Beş vakit farz namaz, bütün nevileriyle zekât, Ramazan ayı orucu, cünüplükten yıkanmak, abdest, gücü yetenin Kâbe'yi haccetmesi, Allah yolunda cihad etmek, mirasa dair farzlar, haram kılınan bütün şeylerin haramlığı, vacip olan had cezaları ve buna benzer zikrettiğimiz diğer şeyler.

Sünnetten olanlar; namazların sayıları, zekâtın farzlarının miktarları, zina eden evli kimseye uygulanan recm, Vitr namazı, mazmaza (ağza su vermek), istinşak (burna su vermek), iki kulağı mesh etmek, istincâ, sünnet olmak, vârise vasiyetin olmaması ve buna benzer Allah'ın kitabında zikredilmeyen diğer şeyler.

İcmâdan olanlar; imamet (devlet başkanlığı) akdi, devlet başkanlığında iki idarecinin (imamın) olmaması, içki içmeye karşı uygulanan celd cezası, iki büyükannenin mirasının altıda bir olması, Ramazan ayı gecelerini ibadetle

geçirmek, kayıp ve Allah'ın kitabı ile nebisinin sünneti içinde zikredilmeyen buna benzer diğer şeyler.

İnsanların İman Konusundaki İhtilafları

İnsanlar iman konusunda iki görüşe ayrılmışlardır. Bu konuda Mürcie şöyle demiştir: İman, sadece Allah'ın tevhid adına emrettiği şeyden ve eşbah/emsali ile mahlûkatının sıfatları gibi O'na layık olmayan şeyleri O'ndan nefyetmekten ibarettir. Bunun dışında kalan ibadet ve taate dair emirler ile günaha dair nehiyeler, onlara göre iman, din ve İslam değildir. Onlar da kendi aralarında üç gruba ayrılmışlardır: Bir grup şöyle demiştir: İman, ikrarsız marifettir. Bu görüşe sahip olanlar Cehm b. Safvan ve onun tarafında olanlardır. Diğer bir grup şöyle demiştir: İman, marifetsiz ikrardan ibarettir. Bunlar da Mervan b. Ğaylan ve onun tarafında olanlardır. Bir grup da şöyle demiştir: İman, ikrar ve marifettir. Bunlar da Ebu Hanife ve onun tarafında olanlardır. Cehm'in Kitap'tan delili Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "..... Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla "İnadık" dediler....." (Maide, 41). Sünnetten delili de, Allah Rasulü'nün benzerleri içindeki şu sözüdür: "İman buradadır. Ve eliyle göğsünü işaret etmiştir."²⁷ Mervan'ın Kitap'tan delili, Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "Ey İman edenler!" Yani ikrar edenler. Sünnetten de Allah Rasulü'nün benzerleri içindeki şu sözüdür: "La ilahe illallah diyecekleri zamana kadar insanlarla savaşmakla emrolundum."²⁸ Ebu Hanife de sözüne göre öncekilerin ve sonrakilerin delilleriyle ihticac etmiştir. Ümmetin kalanı ise Mürcie'nin görüşüne muhalif olarak imanın kavli (dil ile ikrar) ve amel (etmek) olduğu üzerine icmâ etmişlerdir. (Âlimler) sözle (kavli ile) ikrar edip amelî zayi edenleri (amel etmeyenleri) beş farklı gruba ayırmışlardır: Sufriyye demiştir ki: "Sözle ikrar edip amelî zayi edenler (amel etmeyenler) müşriktir, sapıktır, fasıktır, kâfirdir, âsîdir, müslüman da değildir, mümin de değildir." Kaderiyye ise şöyle demiştir: "sözle ikrar edip amel etmeyenler, fasıktır, âsîdir, sapıktır, mümin de değildir, müslim de değildir, müşrik de değildir, kâfir de değildir." Eş'arîler demiştir ki: "sözle ikrar edip amel etmeyenler, mümindir, müslimdir, âsîdir, günahkârdır, müşrik de değildir, kâfir de değildir, sapık da değildir, fasık da değildir. Allah dilerse ona azap eder, isterse de merhamet eder." Mürcie de şöyle demiştir: "Sözle ikrar edip amelî zayi edenler (amel etmeyenler), mümindir, müslimdir, müşrik de değildir, kâfir de değildir, sapık da değildir, fasık da değildir." Bütün gruplarıyla İbâzîler ile Zeydiyye ve Şîa demiştir ki: "Sözle ikrar edip amel etmeyenler, kâfirdir, münafıktır, sapıktır, fasıktır, âsîdir, mümin de değildir, müslim de değildir, müşrik de değildir. Onun hükümleri ise islamî millet

²⁷ Bu şekliyle yoktur. "Takva buradadır...." Şeklindeki rivayet için bkz.: Müslim, no: 6706; Ahmed, no: 7713

²⁸ Rebî', no: 464, Buhari, no: 25

hükümleridir. Millet ise, bir topluluğun kendileri için meşru kıldıkları ve onu din edindikleri her şeriat ve yola denir.”

Din, İman ve İslam

Din, İman ve İslam; aynı şeyin farklı isimleridir. O, Allah'a itaat etmek demektir. Şöyle denir: “Her iman dindir.”, “Her İslam dindir.” Şöyle ise denmez: “Her din İslam'dır.”, “Her din imandır.” Çünkü Arapların dilinde din, farklı şekillerde kullanılır. Din bazen itaat etmek manasına gelir. Şair şöyle demiştir:

Yemame'ye, Esedoğullarına Amr'a itaat etmeye gelersen, bizim aramızda Fedek bulunur.

Din, bazen de adet manasına gelir. Müsekkab el-Abdî şöyle demiştir:

Ben ona (deveye) kolanımı verince o şöyle der: “Bu, onun ve benim ebedi olarak âdeti midir?”

Yani onun âdeti ve benim âdetim demektir. Din karşılık vermek manasına da gelir. Şair şöyle demiştir:

Bil ve kesin olarak anla ki senin mülkün zeval bulacaktır. Ve yine bil ki, nasıl davranırsan öyle karşılık bulacaksın.

Yani, nasıl karşılık verirsen sana da öyle karşılık verilir, demektir. Din, hesaba çekilmek manasına da gelir. “İşte bu dosdoğru dindir” yani müstakim (olarak) hesaba çekilmektir. Din, hüküm manasına da gelir. “Yoksa kralın kanunlarına (hükümlerine) göre kardeşini alıkoyamazdı.” (Yusuf, 76) Yani kralın hükümlerine göre, demektir. Yine önceden söylediğimiz sebepten dolayı şöyle denir: “Her millet dindir.” Fakat “Her din millettir” denmez.

Allah'ın Kitabı'nda Zikredilen Altı Millet ve Hükümleri

Allah'ın kitabı'nda zikredilen milletlerin hepsi altıdır. Bu altı millet Allah'ın şu sözünde geçer: “Şüphesiz, iman edenler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecûsiler ve Allah'a ortak koşanlar var ya; Allah, kıyamet günü onların aralarında mutlaka hüküm verecektir.....” (Hacc, 17)

Bu milletlerin Müslümanlar nezdindeki hükümleri farklıdır. **İslam milletinin** hükümlerine gelince; onlardan biri taatten çıkıp kebâir (büyük günahlar) işlerse ve bu millette Allah ve Rasulü'nün izin vermediği bir şeyi ortaya atarsa (bid'at), Müslümanların, onları, sapıttıkları hususları terk etmeye davet etmesi gerekir. Eğer taate icabet ederlerse Müslümanların lehine ve aleyhine olan (hüküm)ler (in hepsi) onlar için de geçerlidir. Eğer taati kabul etmezler ve Müslümanlara muhalefete devam ederlerse Allah'ın emrine dönecekleri âna kadar Müslümanların imamı

(devlet başkanı) onlara karşı savaş ilan eder. Kanları ve Müslümanlara muhalefetleri devam ettiği müddetçe hicretleri (berâet=açıktan azgınlık ve düşmanlık edenlerin hicretleri) hariç onların başka hiçbir şeyleri helal olmaz. Ganimetleri helal olmaz, insanları esir alınmaz, yaralıları öldürülmez, savaşta yenilenleri takip edilmez, Eğer anlarlar ve Müslümanların imamına itaat ederlerse imam, onların mallarından zekâtlarını toplar ve yerlerine taksim eder, kötülük ve günah izhar etmelerine engel olur. Bizim ile onlar arasındaki miras hükümleri (aynen) cereyan eder. Nikâh akitleri de böyledir. Muhalifliklerine ve bid'atlarına devam ettikleri müddetçe onların idarecilikleri bize haram kılınmıştır.

Şirk milletlerinin hükümlerine gelince; Yahudiler, Hristiyanlar ve Sâbiiler'in hükümleri aynıdır. Şöyle ki; devlet başkanı (imam) onları İslam'a girmeye davet eder. Eğer girerlerse, Müslümanların lehine ve aleyhine olan (hüküm)ler (in hepsi) onlar için de geçerlidir. Eğer İslam'a girmekten kaçınırlarsa, imam onları boyun eğerek ve bizzat cizye vermeleri için davet eder. Eğer bunu kabul ederlerse onlardan alınır ve cizye vermekle emin ve güvenli olurlar. Onlar hakkında üç şey haram kılınmıştır: Kanlarını dökmek, mallarını ganimet bilmek (ganimet olarak almak) ve insanlarını esir almak. Onlar hakkında üç şey de helaldir: Kestiklerini yemek, hür kadınlarıyla evlenmek ve akıl baliğ olmuş hür erkeklerinden cizye almak. Onların kadınlarından, çocuklarından, kölelerinden ve delilerinden (akıl hastalığı olanlarından) cizye alınmaz. Eğer İslam'a girmekten kaçınmakla birlikte cizye vermekten de kaçınırlarsa, Müslümanların imamı onlara savaş ilan eder ve cizye vermekle onlar için haram olan şeyleri o zaman helal sayar ve yine cizye vermekle onlar için helal olan şeyleri de haram sayar. Şu iki şeyden birini yapacakları zamana kadar onlarla savaşmanın zaman olarak bir sınırı yoktur: Ya Müslüman olmak, ya da cizye vermek. Cizyenin miktarı konusunda da ihtilaf vardır. Bazıları bunun her ay bir dirhem olduğunu beyan ederken, bazıları da bunu imamın görüşüne bırakmışlardır. Bazıları da, hâli vakti yerinde, tanınmış, eşraftan olanlar için ayda dört dirhem, hâli orta seviyede olanlar için ayda iki dirhem, durumu daha düşük olanlar için de ayda bir dirhem olduğunu söylemişlerdir.

Mecûsilere gelince; onların hükümleri de ayakkabıyı ölçüp kesmek gibi aynı Ehl-i Kitab'ın hükümleri gibidir. Sadece kestikleri hayvanları yemek ve hürleriyle evlenmek konuları hariçtir. Cizye verseler bile bu ikisi haram kılınmıştır. **Şirk koşanlara** gelince; onlar puta tapanlardır. Onların hükümleri de şöyledir: İmam onları İslam'a girmeye davet eder. Eğer İslam'a girerlerse, Müslümanların lehine ve aleyhine olan (hüküm)ler (in hepsi) onlar için de geçerlidir. Eğer kabul etmezler ve imama karşı mukavemet gösterirlerse, isteyerek veya istemeyerek Müslüman olacakları zamana kadar onlara karşı imam onlara savaş ilan eder. Onlardan cizye

kabul edilmez. Şirkleri üzere devam ettikleri sürece onların esirleri, mallarının ganimet olarak alınması ve kanlarını dökmek helaldir.

Allah Rasulü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Ben Yahudileri imtihan (tecrübe) ettim ve onların kardeşim Musa'ya iftira ettiklerini gördüm. Onlar yetmiş bir fırkaya ayrıldılar ki biri hariç hepsi helak olmuştur. O biri de kurtulmuştur ki o da Allah'ın şu sözünde zikrettiğidir: "Mûsâ'nın kavminden (insanları) hak ile doğru yola ileten ve onunla adaletli davranan bir topluluk da vardı." (A'raf, 159). Hristiyanları da imtihan (tecrübe) ettim ve onların kardeşim İsa'ya iftira ettiklerini gördüm. Onlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar ki biri hariç hepsi helak olmuştur. O biri de kurtulmuştur." (İbn Mace, no: 3992; Taberani, M. Kebir, no: 129) O da Allah'ın şu sözünde zikrettiğidir: "..... Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük de taslamazlar." (Maide, 82) "Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır ki biri hariç hepsi helak olmuştur. O biri de kurtulmuştur. Ve onlardan her biri, kurtulan fırkanın kendileri olduğunu iddia edecektir." (Rebî', no: 41)

Ümmetin İhtilaf Ettiği ve Dağılıp Bölünmesine Sebep Olan Asıllar

Bu ümmetin bölünüp dağılması dokuz asıldan kaynaklanmaktadır. Yine bu asıllardan dolayı farklı görüşler ümmeti bölmüş ve öyle ki (sonunda) ümmet faydasız konulara (fudul'a) düşmüştür. Şöyle ki; Ümmet, tevhid, adalet, kader, velayet ve berâet, emr ve nehiy, va'd ve va'id, el-menzile beyne'l-menzileteyn, el-menzile beyne'l-menzileteyn olmaması, esmâ ve ahkâm konularında ihtilaf etmiştir.

Tevhid'e gelince; İslâmî ümmet, Allah'ın bir ve tek olduğu, onun benzeri bir şeyin olmadığı, O'nun Semî' ve Basîr olduğu, O'nun hiçbirşeye benzemediği, hiçbir şeyin de ona isim, sıfat ve zat'da benzemediği konusunda ittifak etmiştir. Fakat Müşebbihe, Allah Teâlâ'yı mahlûkatına teşbih edince ümmetin bu görüşünü bozmuştur.

(Müşebbihe, bu konuda) kendi aralarında yirmi dört görüş (makale) üzerine ihtilaf etmişlerdir. Ferrâ ise bu görüşleri dörde indirgemıştır. Onlardan biri, Mukatil b. Süleyman ve onun taraftarlarının görüşüdür. Onlar, Allah'ın uzun ve geniş olan, et ve kandan oluşan bir cisim olduğunu iddia etmişlerdir (zannetmişlerdir). Diğer bir grup ise yine Allah'ın uzun ve geniş bir cisim olduğunu iddia etmiş fakat et ve kandan olduğunu söylememişlerdir. Diğer bir grup da Allah'ın, göz, yüz ve el misali insan organları gibi organları olduğunu iddia etmişler ve bunun dışında olan hususlarda da sükût etmişlerdir. Diğer bir grup da Allah'ın diğer cisimler gibi olmayan bir cisim olduğunu iddia etmişlerdir. Allah Teâlâ, bu batıl fikirlere sahip kimselerin

söylediklerinden çok yüce ve münezzehtir. Onlar söyledikleriyle (şirk) küfr(ün)e düşmüşler ve büyük bir sapıklıkla sapıtmışlardır.

Adalet'e gelince; (ümme) Allah'ın âdil olduğu, zulmün ona nisbet edilemeyeceği ve O'nun zulümle vasıflanamayacağı konusunda icma etmiştir. Fakat Mücebbire, ümmetin icmasını, 'Allah Teâlâ'nın onları sakındırdığı fiillere (onları) icbar etmiş, sonra da onları o fiilleri işledikleri için azaplandırmıştır' iddiasıyla bozmuşlardır. Onların aleyhine delil, Allah Teâlâ'nın şu sözleridir: "Yapmakta olduklarına karşılık olarak ..." (secde, 17), "Bu, kendi ellerinizin (önceden yapıp) gönderdiklerinin karşılığıdır." (Al-i İmran, 182)

Kader²⁹ konusuna gelince; ümmet, Allah'ın hâlık, ondan başkasının da mahlûk olduğu hususunda icma etmişlerdir. Fakat Kaderiyye ümmetin bu görüşünü, 'Allah'ın onların (insanların) (kabih) fiillerini yaratmadığı' iddialarıyla bozmuşlardır. Onların aleyhine delil de Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "Oysa Allah sizi de, yaptığınızı şeyleri de yaratmıştır." (Sâffât, 96)

Velayet ve adavet'e³⁰ (dostluk ve düşmanlığa) gelince; muvahhidler (tevhid ehli) şu konuda ittifak etmişlerdir: Allah Teâlâ, olmuşu, olacağı, olmayanı, olsaydı nasıl olacak olduğunu bilendir. Bunu, zatında hulul ve intikal ile hasıl olacak yeni bir ilimle değil, nefsi ve zatı ile bilmektedir. Haseniyye ise muvahhidlerin bu görüşünü, 'Allah'ın dostluğu ve düşmanlığı değişir' iddialarıyla bozmuşlardır. Onların aleyhine delil de Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "Allah, sizi (hem) daha önce, (hem de bu Kur'an'da) müslüman diye isimlendirdi" yani Tevrat'ta. "ve bunda" (Hacc, 78) yani Kur'an'da.

Emr ve nehy'e gelince; muvahhidler (tevhid ehli), Allah Teâlâ'nın, emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münkeri (iyiliği emredip kötülükten sakındırmayı) kullarına her zaman ve vakitte güç yettiği kadarıyla farz kıldığı hususunda ittifak etmişlerdir. Nükkâs (Yezîdiyye) ise onların bu görüşlerini, 'devlet başkanlığı (imamet) insanlara vacip değildir' iddialarıyla bozmuşlardır. Onların aleyhine delil de Allah Teâlâ'nın "ve ülil emri minküm" (Nisa, 59) sözü ile Allah Rasulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu sözüdür: "Burnu kesik Habeşli bir köle (bile) başınıza idareci olsa ve Allah'ın kitabı ile benim sünnetimi uygulasa onu dinleyin ve itaat edin." (Rebî', no: 819; Buhari, no: 6723)

Va'd ve va'id'e gelince; muvahhidlerin hepsi (tevhid ehli), Allah Teâlâ'nın va'd ve va'idinde sâdık olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat Mürctie, onların bu

²⁹ Orijinal metinde Kaderiyye olarak yazılmış. Doğrusu kader olacaktır. (Ç.N.)

³⁰ Not: Müellif, bu konunun başında bu ifadeyi "berâet" olarak belirtmiş, burada ise "adavet" olarak ele almıştır. (Ç.N.)

görüşlerini 'Allah, va'dini bozabilir ama va'dini bozamaz' iddialarıyla bozmuşlar ve bu iddialarını sebeplendirmek için, 'insanların en kerem sahibi olan birinin, bir kişiyi şer bir şeyle tehdit ettiğinde sonra da bundan dönüp onu affettiğinde bunun o kerem sahibi insan için bir övgü olduğu' bahanesine sarılmışlardır. Aynı zamanda şairin şu sözüyle de ihticac etmişlerdir:

Ben ona kötü ve iyi bir şey vad etmiş olsam da

Muhakkak ki ben kötü vadimden dönerim ama iyi vadimi yerine getiririm.

Onların aleyhine delil de Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "Benim katımda söz değiştirilmez ve ben kullara zulmedici değilim." (Kâf, 29) Sonra biz onlara şöyle demişizdir: "Eğer, şairin delil oluşuna müracaat ediyorsanız şairlerin söyledikleri başka şeyler de vardır."

El-menzile beyne'l-menzileteyn'e gelince; bu, iman ve şirk arasındaki nifak³¹ menzilesidir. Mürcie, şirk ve iman arasında başka bir menzile olmadığını iddia etmiş, imanın hepsini tevhid, küfrün hepsini de şirk saymışlardır. Onların aleyhine delil de Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve Allah'a ortak koşan kadınlara azap etmek; mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların da tövbelerini kabul etmek için (insana emaneti yüklemiştir). Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Ahzab, 73)

El-menzile beyne'l-menzileteyn olmaması'na gelince; Yani iman ve şirk arasında başka menzile yoktur. Buna delil de Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "..... Ya şükrederek ya da nankörlük ederek....." (İnsan, 3) Yani ya vahdaniyeti ikrar eder, ya da onu inkâr eder.

Esmâ ve ahkâm'a gelince; muvahhidler (tevhid ehli), esmânın ahkâma tabi olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu görüşü, İsa b. Umeyr ve Ahmed b. Hasan, "Ehl-i kitab'ın müşrik olmadıklarını" iddia ederek bozmuşlardır. Bu ikisi daha önce müşriklere helal olanları Ehl-i Kitab için de helal kabul etmişler, müşriklere haram olanları Ehl-i Kitab için de haram kabul etmişlerdi.

FASIL

TAAT, MASİYET, İMAN VE

KÜFÜR'ÜN MANALARI VE BU KONUDAKİ MUHALEFET

Ümmetin en çok ihtilaf ettiği konular esmâ kabilinden gelenlerdir. Bu da onların tâat, iman, masiyet ve küfür konularındaki ihtilaflarıdır. Onlardan **bazıları**

³¹ Nifak, itikat ve ikrardan sonra amelde hiyanet etmek demektir.

şöyle demişlerdir: Tâat ve imanın her ikisi de tevhiddir, masiyet ve küfrün her ikisi de şirkdir. **Bazıları** da şöyle demiştir: İmanın hepsi tevhiddir. Tâatın bir kısmı tevhiddir, bir kısmı da tevhid dışıdır. Küfrün hepsi şirkdir. Masiyetin bir kısmı şirkdir, bir kısmı da şirk dışıdır. **Bazıları** ise şöyle demişlerdir: Tevhid veya ondan başka bir şey gibi emre mukârin olan her şey tâattır. Tevhid veya ondan başka bir şey gibi sevaba mukârin olan her şey imandır. Şirk veya ondan başkası gibi nehye mukârin olan her şey masiyettir. Şirk veya ondan başkası gibi ikaba mukârin olan her şey küfürdür. Bu son görüş bizim görüşümüzdür. Bizim mezhebimizin yolu budur ve bizim itimadımız onadır.

Tevhid'e gelince; o, ifrâd'ın mukârin olduğu her şeydir. İfrâd; Hâlık'ı mahlûkla mahlûku da Hâlık'la eşit tutmayı terk etmektir.

Şirk'e gelince; o, eşit tutmanın (tesâvî) mukârin olduğu her şeydir. Tesâvî (eşit tutma); Hâlık'ı mahlûkun sıfatları ile vasfetmek (tavsif etmek) veya mahlûku Hâlık'ın sıfatları ile vasfetmek (tavsif etmek) demektir.

Sözlük ve Şer'î Açıdan İman, Küfür ve Nifâk

İman, sözlükte tasdik etmek manasına gelebilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın.” (Yusuf, 17) Yani, “bizi tasdik etmezsin” demektir. Küfür, sözlükte kapamak ve örtmek demektir. Bundan dolayı gece kâfir olarak isimlendirilmiştir. Çünkü o karanlığı ile bütün her şeyi örter.

Çiftçi de kâfir olarak isimlendirilmiştir. Çünkü o tohumu (toprakla) örter. Allah Teâlâ şöyle demiştir: “Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider.” (Hadid, 20) Yani “çiftçilerin” demektir.

Küfrün şeriattaki manası, nimet verene fesad istemektir. Antere şöyle demiştir:

Bana verilen nimetlere karşı şükretmediğim şekilde Amr'a ispiyonlandım. Küfür, nimet vereni ifsad edici bir sıfattır.

Nifak'â gelince; Onun aslı caymak, bozmak ve yalan demektir. Buna delil Allah Teâlâ'nın “Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söyledikleri için...” (Tevbe, 77) sözü ile Allah Rasulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) münafık hakkındaki şu sözüdür: “Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde sözünü tutmaz ve kendine emanet verildiğinde hainlik eder.” (Rebî', no: 936; Buhari, no: 33)

İslam'a gelince o, sözlükte “boyun eğmek ve eğilmek” demektir. Şair şöyle demiştir:

Tatlı su taşıyan bulutların kendisi için boyun eğdiği zata ben de yüzümü eğdim.

FASIL**BAZI MİLLET VE FIRKALAR VE İSİMLERİNİN MANALARI**

Yahudiler, Tevrat'ı okuduklarında yavaş konuştukları için "Yahud" olarak isimlendirilmişlerdir. "إنا هدنا إليك" dedikleri için bu şekilde isimlendirildikleri de söylenmiştir. Yehud b. Yakub aleyhisselâm'a tabi olduklarından dolayı böyle isimlendirildikleri de söylenmiştir. Hristiyanlar da, Nâsıra isimli bir köyü menzil edindikleri için "Nesârâ" olarak isimlendirilmişlerdir. "نحن أنصار الله" dedikleri için bu şekilde isimlendirildikleri de söylenmiştir. Sâbiîler, bir dinden başka bir dine meylettiklerinden dolayı "Sâbiîn" olarak isimlendirilmişlerdir. Mürcie, büyük günah işleyenleri(n hükmünü ahirete) tehir ettikleri ve onlar hakkında kesin bir kanaat belirtmedikleri (hüküm vermedikleri) için "Mürcie" olarak isimlendirilmişlerdir. Onların Ali (b. Ebi Talib)'yi tehir edip onu halifelerin dördüncüsü saymadıkları için bu şekilde isimlendirildikleri de söylenmiştir. İrcâ, sözlükte te'hîr etmek demektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Mûsâ'yı ve kardeşini (bir süre) beklet (haklarında bir işlem yapma)" (A'raf, 111) Yani, onu tehir et, demektir. Kaderiyye, fiillerinden kaderi nefyettiklerinden dolayı "Kaderiye" olarak isimlendirilmiştir. Mutezile, Hasan el-Basrî'nin meclisinden uzaklaştıklarından dolayı "Mutezile" olarak isimlendirilmişlerdir. Veya onların mümin veya kâfir olarak iki görüşten (sözden) birinden uzaklaştıkları için bu şekilde isimlendirildikleri de söylenmiştir. Nükkâs da İmam Abdulvehhab b. Abdurrahman'a olan bey'atlerini bozdukları için "Nükkâs" olarak isimlendirilmiştir. Onlar aynı zamanda bu bey'ati inkâr ettikleri için "Nükkâr" olarak da isimlendirilmişlerdir.

FASIL**DİNİN KAİDELERİ, ERKÂNI,
YOLLARI VE BAZI İMAMLARIN ZİKRI**

Dinin kaideleri (üzerinde durduğu esaslar, kavâim), rükûnları, yolları (mesalik), mecraları, hududu, ayrımları (efraz) ve korunmasına yönelik hususları (ahrâz) vardır. Dinin üzerinde durduğu esaslar dörttür: İlim, amel, niyet ve vera'. Dinin rükûnleri dörttür: 1-Allah'ın emrine teslim olmak, 2-Allah'ın kazasına rıza göstermek, 3-Allah'a tevekkül etmek, 4-İşi Allah'a bırakmak (tefvîz). Dinin yolları (mesâlik) dörttür: 1- Ebu Bekir ve Ömer günleri gibi şer'î hükümlerin zahir olmasıyla tam bağımsızlık, 2- Abdullah b. Vehb er-Râsibî günleri gibi müdâfaa (difâ'), 3- Ebu Ubeyde Müslim ve Cabir b. Zeyd (rahimehumallah) günleri gibi gizlenme (kitmân), 4- Ebu Bilal Mirdas b. Hudeyr (rahimehullah) günleri gibi nefsi Allah yolunda satma (şirâ). Dinin mecrâları da üçtür: Kitap, sünnet ve icmâ'. Dinin hududu

üçtür: 1-Tevhid gibi göz açıp kapayıncaya kadar bile cehaleti caiz olmayan hususları bilmek. 2-Bedenî ve mâlî farz ibadetler gibi terki insanlar için caiz olmayan hususları yerine getirmek, 3-Masiyetler gibi yapılması insanlar için caiz olmayan şeyleri terk etmek. Dinin ayrımları (tasnifi, efrâz) üçtür: Müminin vefâsı, münafığın zayi etmesi ve müşrikin inkârı. Dinin korunmasına yönelik hususlar (ahraz) da üçtür: Dinin gereklerini yerine getiren müminin dostluğu, münafık ve müşrikin berâeti (onlardan uzak olmak), durumu bilinene kadar hali mechul olan kişiden el çekmek.

Küfrün de üzerinde durduğu esaslar ve rükünleri vardır. Küfrün üzerinde durduğu esaslar dörttür: Kibir, haset, asabiyet (ırkçılık) ve cehalet. Küfrün rükünleri de dörttür: Rağbet (arzu, istek), rehbet (çekinmek, yılmak, korku), şehvet ve gadab.

FASIL BİLİNMEMESİ CAİZ OLMAYAN ŞEYLER VE CAİZ OLAN İLİMLER

Bil ki ilimler üçtür: Göz açıp kapayıncaya kadar bile cehaleti (bilinmemesi) caiz olmayan şeylerin ilmi, vakti gelene ve delili ortaya çıkana kadar bilinmemesi caiz olan şeylerin ilmi, (ihtiyaç olmadığı sürece) bilinmemesi ebediyen caiz olan şeylerin ilmi.

Göz açıp kapayıncaya kadar bile cehaleti (bilinmemesi) caiz olmayan şeylerin ilmi; tevhid ve şirk bilgisidir. Bu ikisini bilmemek caiz değildir. Çünkü şirk bilmeyen tevhidi bilmez. Bundan dolayı akıl baliğ olunan ilk zamanla beraber bu iki ilmi bilmek vaciptir. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: altı şey altı şeyle beraber (vacip=lâzım) olur: Mükellefiyet (teklif) ve bulûğa ermek; emir ve nehiy; Allah'ı bilmek ve Peygamberi bilmek; velayet ve berâet (büyük günah işleyenin tövbe edene kadar göç etmesi, uzaklaşması, hicret etmesi); havf ve recâ; menn (nimetlerin, Allah'ın fazl ve ihsanı olduğunu bilmek) ve delâil (bütün kâinat delilleri).

Sözlük ve Şer'î Olarak Mükellefiyet (Teklif)

Teklif sözlükte, nefse ağır gelen şeyi yüklenmek demektir. Şair şöyle demiştir:

Bana Zeyd'in ailesinin maişetini yüklüyorsun. Ekmek parçaları ile kuru üzüm ve hardal azığının benimle ilgisi ne?

Başkası da şöyle demiştir:

Hayatın zorluklarından usandım, kim seksen sene yaşar ki senin benim gibi usanan bir baban olmasın.

Şeriatta teklif, farzları vacip kılmak ve ilzam etmek demektir.

Buluğa ermek ve alametleri

Buluğa ermek beş şekilde olur. Bunların üçünde erkek ve dişi müşterektir, ikisi ise dişilere hastır. Erkek ve dişi için müşterek alametler şunlardır: Koltuk altı ve avret bölgesinde kılların ortaya çıkması, uykuda ihtilam olması, yaş (seneler). Dişilere has iki alamet ise şudur: Hayız ve hamile olmak.

Emr ve Nehy; ikisi de mükellefiyet durumunda buluğa erilen ilk zamanda mükellefe beraberce vaki olur. Bu ikisinin manası şudur: Buluğa eren kişi iman etmek ve taat (ibadet) etmekle emrolunmuştur, küfürden ve masiyetlerden de nehyolunmuştur.

Allah'ı bilmek ve Rasulü'nü bilmek; bu ikisi de mükellefiyet durumunda mükellefe beraberce (aynı anda) vacip olur.

Allah (azze ve celle) hakkında vacip olan ve caiz olmayan (şeyler)

Şöyle denilmiştir: Allah üç şeyle bilinir: Vacip, caiz ve müstahil. Vacip olan; Uluhiyyet, rububiyet ve vahdaniyettir. Caiz olan; yaratılma, mevcudatın yok olması (ifnâ) ve kıyamet günü yeniden dirilme (iâde). Müstahil olan; ortak (şerik), arkadaş (sahibe) ve çocuk (veled)'tur.

Rasul hakkında vacip olan ve caiz olmayan (şeyler)

Rasul, üç şeyle bilinir: : Vacip, caiz ve müstahil. Vacip olan; sıdk, risalet ve tebliğdir. Caiz olan; uyku, galat (hata etme) ve nisyandır. Müstahil olan; yalan, aldatma ve hıyanettir.

Velâyet, berâet ve kısımları

Buluğa ermenin ilk zamanında mükellef olma halinde bu ikisinin (velâyet ve berâet) vacipliği gerçekleşir. Velayete gelince; o dört kısma ayrılır: **Birinci kısım**: Cümlelerin velayeti. Ölü veya diri, malum veya meçhul, insan ve cinlerin bütün Müslüman olanlarını kastediyorum. **İkincisi**: Ma'sumların (ve) Allah Teâlâ'nın kitabında övülüp taat ve ihsan ile vafedilmişlerin velayeti. **Üçüncüsü**: Adaletli devlet başkanının ve yönetme yetkisi ile ona itaatin şamil olduğu herkesin velayeti. Fakat herhangi bir kişinin bu devlet başkanından uzak (berî) olacak bir hali ortaya çıkarsa o zaman bu geçerli değildir. **Dördüncüsü**: Allah'ın dinini gereklerini yerine getirdiği bize zahir olduğunda kişiye mahsus şahsî velayet.

Velayetin vacip olma şartları dördtür: Gözün gördüğünden razı olunur. Kulağın işittiğinden razı olunur. Kalben makbul olan kişinin halinden razı olunur. Şeriat ve mezhebe muvafakat etmek (edenin halinden de razı olunur). Bunun tefsirinde üç kısım daha ziyade etmişlerdir: **Müslümanların çocuklarının velayeti**. Velayet

onlara babaları ile beraber şamil olur. Çocuk kölelerinin velayetinde ise iki görüş vardır. Eğer üzerinde olduğu hilafın haricindeki bir şey onun velayetine mani olmazsa **ehl-i hilaf mezhebinden ehl-i hak mezhebe dönenin velayeti. Şirkten çıkıp İslam'a girenin velayeti.**

Berâet (Dönecekleri zamana kadar büyük günah işleyenlerin hicreti, uzaklaşması) dört kısma ayrılır: **Birinci kısım:** Ölü veya diri, malum veya mechul, insan ve cinlerin bütün kâfir olanlarından berâet (uzaklaşma). **İkincisi:** Zâlim devlet başkanından ve zulmünde ona itaat edenlerden uzaklaşma. **Üçüncüsü:** Allah Teâlâ'nın kitabında, kötülük ve masiyet ile kendilerine has isimler ile vafedilmiş zemmedilenlerden (yerilenlerden) uzaklaşma. **Dördüncüsü:** Kendisinden uzaklaşmayı gerektirecek bir ameli bize zahir olduğunda bizzat kendilerini tanıdıklarımızdan uzaklaşma. Berâetin tefsirinde iki kısım daha eklemişlerdir: **Birincisi:** Ehl-i hak mezhebinden çıkıp ehl-i hilaf mezhebine girenden uzaklaşma. **İkincisi:** İslam'dan çıkıp şirke girenden uzaklaşma ki büyük günah işlemesi durumunda ondan uzaklaşmak vacip olur. Müşrik ve münafıkların çocuklarına gelince, (bu durumda yapılacak olan şey) akıl baliğ olana kadar onlardan yüz çevirmektir.

Havf, Recâ, Menn ve Delâil

Havf ve recâyâ gelince; akıl baliğ olmakla beraber bu ikisi de vacip olur. Bu ikisi kalp fiillerindedir. Kula vacip olan, biri diğerine galip gelmemesi için hind terazisi gibi dengeli bir şekilde o ikisinin arasında eşit olmasıdır. Çünkü kalp recâyâ meylederse Allah'ın azabından güvende olacağı (endişesiyle) o kişi hakkında korkulur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ziyana uğrayan (mahvolacak) kavimden başkası Allah'ın tuzağından emin olamaz." (Araf, 99) Eğer kalp havf'a meylederse o zaman da Allah'ın rahmetinden ümit keseceği (endişesiyle) o kişi hakkında korkulur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez." (Yusuf, 87)

Menn (nimetlerin, Allah'ın fazl ve ihsanı olduğunu bilmek) **ve Delâil** (bütün kâinat delilleri)'e gelince; akıl baliğ olmakla beraber bu ikisini bilmek de vaciptir. Söyle ki; Allah'ın mahlûkatı yarattığını, vacip ve farz olarak değil de kendi katından fazl ve ihsan olarak rızıklar bahsettiğini, mahlûkatı onlara ihtiyacı olduğu için değil kudretini göstermek ve sâbık iradesini tahkik etmek ve ezeli kelimesi hak olsun için yarattığını, mahlûkatı bir ihtiyaç veya istifade etmek için değil kudretiyle ihdas ettiğini, mukarreb melekleri kurb ve saadet için yarattığını, cinleri ve insanları imtihan ve ibadet için yarattığını, diğer mahlûkatı da delil olsun ve şahit olsun diye yarattığını bilmendir.

Delâil'e gelince; o, Allah Teâlâ'nın rububiyetine ve vahdaniyetine delalet eden mahlûkattır. Akıl sahih (kâmil) olan akıllı kişi, basîret gözüyle eşyaya baktığında malumatı bilir ve bazısıyla bazısına delil bulur.

Sekiz medlûl ve delilleri

Aklın sıhhatinin (kemalinin) delilleri, (yolların güzelliğidir=hüsn-ü mezahib) her şeyi yerli yerine koymaktır. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: Sekiz medlul vardır ve delilleri de onlardandır: Bir şey bir şeye delalet eder. İki şey bir şeye delalet eder. Bir şey iki şeye delalet eder. **Bir şey bir şeye delalet eder'e** gelince: Fiilin varlığı gücün yettiğine delalet eder. **İki şey bir şeye delalet eder'e** gelince: Gayr-i ihtiyârî hareket ve irâdî hareket hayata delalet eder. **Bir şey iki şeye delalet eder'e** gelince: Her şeyi yerli yerine koymak, akıl ve teklife delalet eder. Akıl, mahsusat arasında temyiz kabiliyeti olan kuvvettir. Mahsus (محسوس) duyularla idrak edilen şeylerdir. Duyular beştir: İştirmek, görmek, koklamak, tatmak, dokunmak. İştimenin mahsusu bütün çeşitleriyle seslerdir. Gözün mahsusu renkler ve suretlerdir. Tatmanın mahsusu tatlı, acı, ekşi gibi bütün çeşitleriyle tatmaktır (tuûm). Koklamanın mahsusu iyi ve kötü kokulardır. Dokunmanın mahsusu yumuşak, sert, sıcak ve soğuktur. Bu duyular eriştiği şeyleri akla götürür, akıl da bunların arasında ayırım yapar. Aklın erişip idrak edebildiği şey ile idrak edemediğine (yetişemediğine) istidlal yapılır.

Vakti Gelene Kadar Bilinmemesi Caiz Olan Şeyler ile (İhtiyaç Olmadığı Sürece Bilinmemesi) Ebediyen Caiz Olan Şeylerin İlmî

Vakti gelene kadar bilinmemesi caiz olan şeylerin ilmi iki kısımdır: **Birincisi:** Delil gelene kadar bilinmemesi caiz olan. Allah Teâlâ'nın sıfatları veya delilin kâim olduğu nebi veyahut melek gibi, veyahut da buna benzer şeyler gibi. **İkincisi:** Namaz ve oruç gibi vakti bilinen farzlar gibi. Vakitleri girmediği müddetçe bunları bilmemek caizdir.

Bilinmemesi ebediyen caiz olan şeylerin ilmi: Miras taksimi, yaralamalardaki kısas, faizli muamelelerin haram kılınması, şirk haricindeki bütün haram kılınan şeyler. Allah'a yalan uydurmadığı ve bunlardan bir haramı işlemediği müddetçe bunları bilmemek caizdir. Allah'tan faydalı ilim, dereceleri yükselten amel ve masiyetlerden koruyan vera' isteriz.

KİTABU'T-TAHARE

TAHARET KİTABI

BAB: ABDEST HAKKINDA

Abdest, Hükümleri ve Şartları

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.” (Maide, 6)

Âlimler ayetin manasında ihtilaf etmişlerdir. Bazıları şöyle demiştir: “Ayetin manası, “Abdestsiz olarak namaza kalkmak istediğinizde” demektir.” Bazıları ise şöyle demişlerdir: “Ayetin manası, “Abdestli olarak namaza kalkmak istediğinizde” demektir.” Bu ikinci görüştekiler abdestsiz olunmasa da her namaz için abdest almayı gerekli (vacip=farz) görmüşlerdir. Birinci görüş, bizim ashabımız nezdinde itimad edilen görüştür. Zira İbn Ömer’den rivayet edildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazını tek bir abdest ile kılmıştır.³² Yine İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Abdest ancak hades’ten³³ dolaydır. (Buhari, no: 1951; Ahmed, no: 9301) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den rivayet olduğuna göre o şöyle buyurmuştur: “Temizlik, imanın yarısıdır.” (Müslim, no: 556; Ahmed, no: 22953)

Abdest, Muhammedî Ümmetin Özelliklerindedir

İbn Mes’ud’dan (rahımehullah) rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: (Allah Rasulü’ne) denildi ki: “Ey Allah’ın Rasulü! Ümmetinden görmediklerini nasıl tanıyacaksın?” Şöyle buyurdu: “Onlar kıyamet günü abdest izinden (dolayı) yüzleri ve ayakları beyaz olarak geleceklerdir.” (Rebî’, no: 43; Buhari, no: 136) Amr b. Abese’den –(ilmi sebebiyle kendisi) İslam’ın rubu (dörtte biri) diye isimlendirilirdi-bildirildiğine göre o şöyle demiştir: Dedim ki: “Ey Allah’ın Rasulü! Bana abdesti anlat.” Rasulullah şöyle dedi: “Sizden kim abdest suyunu hazırlar, mazmaza ve istinşakta bulunursa (ağızına ve burnuna su çekerse), mutlaka ağzından ve burnundan hataları su ile beraber dökülür (çıkar). Sonra Allah’ın emrettiği şekilde

³² Müslim’in lafzı; “Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) Feth günü namazları tek bir abdest ile kılmıştır.” Şeklindedir. No: 664; Ebu Davud, no: 172

³³ Hades: Şer’î olarak abdesti bozan hal, demektir.

yüzünü yıkarsa, sakalın(ın bittiği mahallin) etrafından su ile birlikte yüzü ile işlediği günahlar dökülür. Sonra dirseklere kadar kollarını yıkayınca, ellerinin günahları su ile birlikte parmak uçlarından dökülür gider. Sonra başını meshedince, başının günahları saçın etrafından su ile birlikte akar gider. Sonra topuklarına kadar ayaklarını yıkayınca, ayaklarının (ayakları ile işlemiş olduğu) günahları, parmak uçlarından su ile birlikte akar gider. Sonra kalkıp namaz kılar, Allah'a hamd ve senâda bulunur, O'na layık şekilde tazimini gösterirse, annesinden doğduğu gündeki gibi günahlarından uzaklaşır." (Müslim, no: 1967; Ahmed, no: 17060)

Ebu Zerr şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muhacirler ve Ensar'dan bir toplulukla beraber iken Yahudi âlimlerden on kişi onun yanına geldiler ve şöyle dediler: "Ey Muhammed! Biz sana öyle şeyler sormaya geldik ki onları ancak gönderilmiş bir peygamber veya mukarreb melek bilir." Bunun üzerine Nebi aleyhisselâm şöyle buyurdu: "Öğrenmek için sorun. İnat için değil." (Bunu, Neysaburi el-Keşf ve'l-Beyan adlı eserinde (4/30), Beğavî ise Meâlimu't-Tenzil adlı eserinde (6/149) zikretmiştir.) Yahudiler dediler ki: "Ey Muhammed! Bize haber ver. Allah Teâlâ niçin bu dört yerin yıkanmasını emretti? Oysa o yerler insan vücudundaki en temiz yerlerdir." Nebi aleyhisselâm şöyle cevap verdi: "Âdem aleyhisselâm, ağaca yönelip ona gözüyle baktığında ve sonra da ona doğru yürüdüğünde, o, masiyete yürüyen ilk ayaktı. Sonra eliyle uzandı, onu kokladı ve ondan yedi. Ve ondan zinetler uçup gitti. Sonra da hatalı elini başına koydu; İşte bundan dolayı Allah Teâlâ, ağaca baktığı için yüzün yıkanmasını, ona uzandığı için iki kolun yıkanmasını, ağaç onu gölgelediği ve elini başına koyduğu için başın meshedilmesini, hataya gittiği için iki ayağın yıkanmasını ona emretmiştir. Âdem bunu yapınca Allah bunları onun hatasına keffaret saymıştır. Bundan dolayı Allah Teâlâ onu bana ve ümmetime, bir abdestten diğerine kadar işlenen günahlara keffaret olsun diye farz kılmıştır." (Neysaburi, bunu el-Keşf ve'l-Beyan adlı eserinde (4/30) zikretmiştir.) Bunun üzerine Yahudiler, "Doğru söyledin" deyip Müslüman olmuşlardır.

FASIL ABDESTİN ŞARTLARI

Abdest, ancak üç şarttan sonra sahih olur. **Birincisi:** Hadesleri giderecek ve abdest almaya yeterli miktar ve vasıfta suyun varlığı. **İkincisi:** Suyu ulaştırarak

sebeplerin³⁴ varlığı. **Üçüncüsü:** Abdeste başlamadan önce bedenindeki bütün necasetin giderilmesi.

Su, dört kısma ayrılır: Birincisi: Yağmur suyu. İkincisi: Deniz suyu. Üçüncüsü: Pınar ve kuyu suyu. Dördüncüsü: Bitki ve ağaçların suyu. Bütün bitki ve ağaçlara ait sular, hadesleri gidermede yeterli değildir, necasetleri yıkamada yeterlidir.

Deniz, yağmur, kuyu ve pınarlara izafe edilen sular ise, kullanılmasına mani olacak bir şey³⁵ karışmadığı sürece hadesleri gidermede yeterlidir.

Suyun kullanılmasına mani olan şey iki kısma ayrılır: Ya o suyla temizlenmeye engel olan bir necasettir, ya da suyla temizlenme hükmüne (hükmî temizliğe) engel olan suyu(n üç vasfından birini) değiştiren şeydir.

Suya ulaştıracak sebeplerin varlığı dört kısma ayrılır: Bedenî (kendi kuvveti ile suya ulaşabilmesi), mâlî (kendi malı ile suya ulaşabilmesi), başkasının kuvveti (ile suya ulaşabilmesi), başkasının malı (ile suya ulaşabilmesi)³⁶.

Necasetin Kısımları

Necis olan şeyler dört kısma ayrılır: Birincisi: İnsanın iki çıkış yerinden çıkan necaset, iki uzvunu kastediyorum. İkincisi: İnsanın iki giriş yerinden çıkan necaset, Ağız ve burunu kastediyorum. Üçüncüsü: İnsanın bedenindeki bir yaradan çıkan necaset. Dördüncüsü: Başkası tarafından insan bedenine bulaşan necaset.

FASIL

BİZZAT NECİS (PİS) OLAN ŞEYLER VE HÜKÜMLERİ

Bizzat on bir şey necistir (pistir). Bunlar, (hayvan) leş(i), kan, domuz eti³⁷, sarhoş eden her şey, idrar, dışkı, meni³⁸, mezy³⁹, vedy⁴⁰, kadınlardan tuhr⁴¹ ve kusmuk'tur.

Bu pisliklerin bulaştığı şeylerden giderilmesi dört şeyle olur: Bazısı yıkamakla temizlenir, elbise ve benzeri şeylergibi. Bazısı mesh (silmek) ile temizlenir, düz beden, demir ve benzeri şeyler gibi. Bazıları ise ateşle temizlenir, yer (toprak) ve onun manasında olanlar gibi. Bazıları da zamanın geçmesi ile temizlenir, bitki, ağaçlar ve yerden (topraktan) ateşle temizlenen her şey gibi.

³⁴ Kuyudaki su için kova ve ip gibi.

³⁵ Boya gibi.

³⁶ Mesela bağış yapılmış su ile.

³⁷ Şeyh Nâsır: Kastedilen, domuzun bütün parçalarıdır.

³⁸ Şehvet anında lezzetle aniden çıkan yoğun sıvı

³⁹ Arzu ve düşünme ile çıkan ince su

⁴⁰ Soğuk veya hastalıktan dolayı çıkan sıvı

⁴¹ Hayız bitiminde kadınlardan gelen beyaz su

Abdestin ancak necis olan şeylerin bedenden giderildikten sonra sahih olacağına delil, Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever." (Tevbe, 108) Şöyle ki; Bu ayet, Kuba Mescidi ehli hakkında nazil olmuştur. Bunun üzerine Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şöyle demiştir: "Allah'ın sizi sena ettiği bu temizlik nedir?" (Beyhaki, no: 514; İbn Ebi Şeybe, no: 1629) Onlar da şöyle cevap vermişlerdir: "Büyük ve küçük tuvalet ihtiyacımızı giderdikten sonra suya uğrardık (su ile temizlenirdik)" Sonrasında da bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Müslümanlar yaptılar. Böylece abdestten önce su ile istincâ vacip sünnet oldu. Abdestten önce bedenden bütün necis olan şeyleri yıkamak da böyledir.

FASIL

ABDEST'İN SÖZLÜK VE ŞER'İ MANASI

Abdest sözlükte temizlik (nezafet, taharet) demektir.

Abdestin şer'î anlamı; Allah Teâlâ'nın şu sözünde emredilen şeyi yapmaktır: "Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın." (Maide, 6)

Abdestin Farzları ve Sünnetleri

Abdestte dört farz ve dört sünnet vardır. **Farzlar:** yüzü yıkamak, dirseklere kadar iki eli yıkamak, başı mesh etmek, topuklarla beraber iki ayağı yıkamak.

Sünnetler: Abdeste başlarken besmele çekmek, mazmaza (ağza su vermek), istinşak (buruna su vermek), iki kulağı mesh etmek. Besmele çekmek Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu sözünden dolayıdır: "Allah'ın ismini anmayan kişinin abdesti yoktur." (Rebî', no: 88; Tirmizi, no: 25) Allah Rasulü bu ifadesiyle, çok sevaba nail olmayı teşvik etmeyi murad etmiştir. Mazmaza ve istinşak'a gelince bu da Allah Rasulü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilen şu haberlerden dolayıdır: Allah Rasulü, Lakît b. Sabra'ya şöyle demiştir: "Abdest aldığımda ağzına su koy, sonra da istinşak ile sümükür." (Rebî', no: 93) Yine Nebi'den rivayet edildiğine göre o, abdestte ağzına su verirdi." (Andurrezzak, Musannef, no: 119; el-Mucemu'l-Kebir, no: 677). Bir haberde geçtiğine göre de, "mazmaza ve istinşak, abdestte sünnet, vacip olan gusülde ise farzdır." (Malik, Muvatta, 1/51) Yine Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Gözlerinize su içiriniz, umulur ki o zaman onlar kızgın yakıcı ateşi görmezler."⁴² Yine Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Ateşten mihlarla (çivilerle) hilâllenmeden önce abdestte parmaklarınızın arasını hilâlleyiniz." (Rebî',

⁴² Deylemi, no: 207

no: 90) Yine Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Ateşte yanacak topukların vay haline. Ateşte yanacak ayakların (alt orta kısmının) vay haline." (Rebî', no: 92)

Abdestte müstehab olan her organı üç kez yıkamaktır. Eğer abdest azalarını bir kez yıkarsa, suyu geçirdiği takdirde yeterlidir. Zira rivayet edildiğine göre Nebi [sallallâhu aleyhi ve sellem] (azalarını) tek tek (yıkayarak) abdest aldı ve şöyle dedi: "İşte, (asgari olarak) kendisiyle namazın kabul edileceği abdest budur." Daha sonra da (azalarını) ikişer ikişer (yıkayarak) abdest aldı ve şöyle dedi: "Kim (farzın üzerine) fazladan yaparsa Allah da onu(n sevabını) kat kat artırır." Daha sonra da (azalarını) üçer üçer (yıkayarak) abdest aldı ve şöyle dedi: "İşte bu, benim ve benden önceki nebilerin abdestidir." (Rebî', no: 89; Beyhaki, no: 385)

Allah Rasulü'nden [sallallâhu aleyhi ve sellem] rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Allah'ın başladığı ile başlayınız."⁴³ Bu hadis, (abdestte) sıranın ve (azaları) peşi peşine yıkamanın vacip olduğuna delalet eder.⁴⁴

FASIL

ABDEST ALMAK İSTEYENE GEREKENLER

Abdest almak isteyen kişinin küçük ve büyük ihtiyacını giderme alışkanlığı (âdâbını) edinmesi gerekir. Bunda da dört sünnet vardır: Uzaklaşma, gizlenme, kıbleye karşı yüzünü ve arkayı dönmeme, mesh ile temizlenme ve isticmar.

Uzaklaşmaya gelince; Çünkü Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem]'nden rivayet olduğuna göre o ihtiyacını gidermek için gittiği zaman gideceği yeri uzak tutardı. (Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir, no: 1064) **Gizlenmeye** gelince; Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem]'nden rivayet olduğuna göre o şöyle demiştir: "Allah'ın örtüsü ile örtünün (gizlenin). Çünkü örtü(nmek) ve hayâ imandandır." Yine Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuştur: "Allah bakana ve bakılana lanet etsin." (Beyhaki, no: 13344; Deylemi, no: 5441) Yani avret söz konusu olduğunda, demektir. **Kıbleye yüzünü ve arkasını döndürmemenin** sebebi de Allah Rasulü'nün [sallallâhu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuş olmasıdır: "Küçük ve büyük abdestinizi yaparken kıbleye yönelmeyiniz." (Rebî', no: 77; Müslim, no: 388) **Silmek ve taşla temizlenmeye** gelince, bunun için Nebi [sallallâhu aleyhi ve sellem]'den rivayet olduğuna göre o taş ile temizlenmeyi emretmiştir. (Rebî', no: 80; Buhari, no: 160 (benzer manasıyla)) İsticmar: Pislîği taş ile gidermek demektir.

⁴³ Bu hadis, "Allah'ın başladığı ile başlarız" lafzıyla hacda varid olmuştur. (Rebî', no: 415; Müslim, no: 2137)

⁴⁴ Tertib, ayette zahirdir. Peşi peşine yapmak ise Allah Rasulü'nün [sallallahu aleyhi ve sellem] fiilinden alınmıştır.

Nebi [sallallâhu aleyhi ve sellem] insanın ihtiyacını gidermesinde dört şeyden nehyetmiştir: İhtiyaç giderme halinde iken selâm almaktan (Ebu Davud, no: 330), hayvan yuva ve çukurlarında ihtiyaç gidermekten (Rebî', no: 83), kemik ve tezekle istinca yapmaktan (temizlenmekten) (Rebî', no: 83), sağ el ile mesh etmekten (Buhari, no: 152).

Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem]'den rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Lanetli yerlerden (melâin) sakınınız ve isticmar taşlarını (nebel) hazır ediniz." (Kenzu'l-Ummal, no: 26489; Taberi, Tehzibu'l-Âsâr, 3/116) Nebel: İsticmar taşları demektir. Melâin ise nehy edilen yerler demektir. Mesela Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuştur: "Kim meyve veren bir ağacın altında veya akarsuda veyahut insanların geçtiği yolda veyahut da Allah'ın meşiclerinden bir meşicidin yanında ihtiyacını giderirse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun."

Âlimlerden birine şöyle denilmiştir: Bir kişi ihtiyacını nerede giderir? Âlim, soru sorana şöyle cevap vermiştir: "Meyvelerin düştüğü yerlerden, akarsulardan, zarar veren mekânlardan, gelip geçenlerin yollarından uzak dur (da) istediğin yerde ihtiyacını gider." Bir bedeviye denmiştir ki: "Sen kaba saba bir bedevinin, idrarını arkana yaparsın, büyük tuvaletini de güzel yapmazsın." Bedevi de şöyle cevap vermiştir: "Evet, vallahi ben bu konuda işini iyi yapan biriyim. Ben rüzgâra arkamı dönerim. Yavşan otuna doğru yüzümü dönerim. Ceylan gibi kabalarımı yere yanaştırır, ayaklarımı diker, ellerimi yere koyarım. Sonra da hayvanların kaçtığı gibi de kaçarım."

Abdest Alırken Okunan Dualar

İhtiyacını gidermeye niyetlendiğinde kişinin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözüne uyararak şöyle demesi gerekir: "Pis, pislik, pis kılınmış her şeyden ve (Allahın rahmetinden) kovulmuş Şeytan'dan Allah'a sığınırım." (İbn Mace, no: 299; Taberani, el-Mucemu'l-Kebir, no: 7849) Abdest bitince de şöyle der: "Bana temiz ve helal yemek (nimet) yediren, bana lezzetli nimetlerinden tattıran, bedenimde onun faydalarını bırakıp bedenimi kuvvetlendiren, benden pisliklerin çıkarılmasını kolaylaştıran, eziyet verici ve zararlı her şeye karşı bana yeten Allah'a hamd olsun." İhtiyacını gidermesi bitip temizlenince, avret yerini görebileceklerden gizleneceği bir yerde su ile istincaya yönelsin. Pislik bütün bedeninden çıktığında abdeste anlattığımız gibi besmele çekerek başlasın. Ağıza ve buruna su verirken şöyle desin: "Allahım! Bana Cennet kokusunu koklat. Bana onun meyvelerinden yedir. Benim dilimi hakkı söyleyen ve onunla amel eden doğru bir dil kıl." Yüzünü yıkarken şöyle desin: "Allahım! Erkek ve kadın bütün Müslümanların yüzlerinin beyazlandığı gün

benim yüzümü de beyaz kıl. Erkek ve kadın bütün kâfirlerin yüzlerinin kara olduğu gün benim yüzümü karartmandan Sana sığınırım.” Sağ elini yıkarken şöyle desin: “Allahım! Bana kitabımı sağ elimden vermeni istiyorum.” Sol elini yıkarken şöyle der: “Allahım! Kitabımı sol elimden veya sırtımın arkasından vermenden Sana sığınırım.” Başını meshederken şöyle der: “Allahım! Saçımı ve cildimi ateşten haram kıl. Boynumu ateşten azad et.” İki kulağını meshederken şöyle der: “Allahım! Beni, sözü duyup en güzeline uyanlardan eyle!” Sağ ayağını yıkarken şöyle der: “Allahım! Erkek ve kadın bütün Müslümanların ayaklarını sabit kıldığın gün benim ayağımı da Sırat üzere sabit kıl.” Sol ayağını yıkarken şöyle der: “Allahım! Erkek ve kadın bütün kâfirlerin ayaklarının sürçtüğü gün, benim ayağımın Sırat üzerinde sürçmesinden Sana sığınırım.” (Abdest alan kişi) bizim zikrettiklerimizi yaptığında, hadiste anlatıldığı gibi, günahları abdest azalarının etrafından suyla beraber dökülür gider. (Suyutî, Camiu'l-Ehâdis, no: 33327; Kenzu'l-Ummal, no: 26990 (benzer manada))

FASIL GUSÛL HAKKINDA

Cünüplükten Yıkanmak ve Hükümleri

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Cünüp iseniz temizleniniz.” (Maide, 6) Onun manası yıkanın (gusledin) demektir. Ebu Zerr el-Çıfari'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Yahudi âlimlerinden on kişi Allah Rasulu'ne gelip şöyle demişlerdir: “Ey Muhammed! Allah Teâlâ niçin cünüplükten gusletmeyi emretti de nutfeden (meniden) daha pis oldukları halde idrar ve dışkıdan dolayı gusletmeyi emretmedi?”

Nebi aleyhisselâm onlara şöyle dedi: “Âdem aleyhisselâm ağaçtan yediğinde yediği şey damarlarında dolaşmaya başladı. İnsan cima ettiğinde her kılın kökünden cenabet nüzul eder. Allah da bana ve ümmetime temizlenme, günahlarına kefarete ve nimet olarak bahşettiği lezzetlere şükür olsun diye onu farz kılmıştır.” Yahudi âlimler, “Doğru söyledin ey Muhammed. Bize helal cünüplükten gusledenin sevabını haber ver” dediler. Bunun üzerine Nebi aleyhisselâm şöyle buyurdu: “Mümin, helalden gusletmek istediği zaman Allah onun için Cennette bir saray bina eder. O (cenabetten) temizlik, müminin kendisi ile Allah arasındaki bir sırdır. Münafık cünüplükten gusletmez. Ümmetimden herhangi bir köle veya cariye cünüplükten gusletmek için kalktığında Allah meleklere karşı onlarla övünür, şöyle der: “Ey meleklerim! Köleme ve cariyeme bakın. Benim, kendilerinin rabbi olduğumu bilerek kalktılar. Sizi şahit tutuyorum, onları bağışladım.” Ve onlara her kıl karşılığında bin sevap yazar ve yine aynı şekilde günahlarını siler ve yine aynı şekilde onların

derecelerini yükseltir.” Bunun üzerine Yahudi âlimleri, “Doğru söyledin. Şehadet ederiz ki Allah’tan başka ilah yoktur ve sen Allah’ın Rasulüsün.” dediler.

Enes b. Malik’ten rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Ey oğulcuğum! Cünüplükten gusletmek istediğin zaman onda mübalağa et. Çünkü her kılın altında cünüplük vardır.” Ben, “Ey Allah’ın Rasulü! Nasıl mübalağa yapayım?” deyince şöyle buyurdu: “Çokça ve ovarak kılların köklerine su ulaştır. Derinin üzerini (iyi) temizle. (eğer böyle yaparsan) guslettiğin yerden bütün günahların bağışlanmış olarak çıkarsın.” (Kenzu’l-Ummal, no: 27361; Taberi, Tehzibu’l-Âsâr, no: 429)

FASIL GUSLÜN ÇEŞİTLERİ, HÜKÜMLERİ VE YAPILIŞI

Bil ki; farz kılınan gusüller dörttür. Sünnet olan gusüller de dörttür. **Farz olanlar**; cünüplükten gusletmek, hayzdan gusletmek, nifastan gusletmek, ölünün yıkanması da farz-ı kifayedir.

Sünnet olanlar ise; Cum’a (günü) yıkanmak, iki bayram namazı için yıkanmak, hac ve umrede ihram için yıkanmak, ölüyü yıkamaktan dolayı yıkanmak.

Cünüplükten gusül iki şey ile vacip olur: Cimâ ile ve ihtilam ile. **Cimâ’ya** gelince, insanla veya hayvanla olması, helal veya haram olması, meni gelsin veya gelmesin fark etmez. Avret organları karşılaştığında gusül vacip olur. **İhtilam’a** gelince; o, meni, mezy ve vedy ile olabilir. Meni ile ihtilam olunursa gusletmek vaciptir. Mezy ile olursa bunda ihtilaf vardır. Vedy ile olursa onda gusül gerekmez, namaz abdesti gerekir.

Denilmiştir ki; gusletmek üç şekilde olur: Müslümanların guslü, Yahudilerin guslü ve çobanların guslü. **Müslümanların guslü**; gusle necisin (pisliğin) yerlerinden çıkarılmasından sonra başlanması ile. Başının en üstünden başlanır, sol taraflardan önce sağ taraflar yıkanır, ayaklara kadar böyle devam eder.

Yahudilerin guslü; pislik ceseden çıkarılmadan önce baştan başlanarak olur. Pislğin (necasetin) olduğu yere ulaşıncı oturur ve orayı yıkar. Sonra ayağa kadar kalan yerleri yıkar. Kim bunu yaparsa yaptığı gusül onun için geçerli olur fakat onda sünnete muhalefet etmiş olur.

Çobanların guslüne gelince; onlar gusüllerine necaseti yerlerinden çıkarmadan başlarlar. Elini kâh başına, kâh necasetin olduğu yere koyar. Öyle ki pislik olmadığı yere ulaşmış olur. Bu tür yıkanma (gusül) yapan kişi için yeterli (geçerli) değildir.

Gusülden sonra namaz abdesti alması güzel olur. Fakat sünnet olan gusülden önce abdest almaktır.

FASIL TEYEMMÜM HAKKINDA

Teyemmüm ve Hükümleri

Bil ki teyemmüm, Huzefye'den rivayet olunan şu haberin delili ile diğer ümmetlere tafdil edilen bu ümmetin hususiyetlerindedir. Allah Rasülü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Üç şey ile diğer insanlara tafdil edildik. Yeryüzü bana mescid kılındı. Su bulamadığımız zaman da onun toprağı temiz kılındı. (Namazdaki) saflarımız meleklerin safları gibi kılındı." (Müslim, no: 522; Beyhaki, no: 1001)

Teyemmüm ayetinin inmesinin sebebi, Aişe (radiyallahu anhâ)'den rivayet edilen şu haberdur: O şöyle demiştir: Beydâ denilen mevkide Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber idik. Beydâ veya Zâtu'l-Ceyş denen yere gelmiştik ki benim bir kolyem kop(up kaybol)du. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu aramak için kaldı, O'nunla birlikte herkes orada kaldı. Herhangi bir su başında da değillerdi. Üstelik beraberlerinde su da yoktu. Halk Hz. Ebu Bekr (radiyallahu anh)'e gelip şöyle dediler: "Kızının yaptığını gördün mü! Resulullah'ı, insanlarla beraber, su başı olmayan herhangi bir yerde, beraberlerinde su da yokken bıraktı." Aişe dedi ki: Resulullah başını dizlerimin üzerine koymuş uyurken Ebu Bekr (radiyallahu anh) çıkageldi ve şöyle dedi: "Sen Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'ı da halkı da, burada hapsedtin. Su başı olan herhangi bir yerde değiller, beraberlerinde su da yok!" Aişe anlatıyor: Ebu Bekir beni azarladı ve Allah'ın dilediğince başka şeyler de söyledi. Hatta eliyle böğrüme böğrüme dürterek (canımı yaktı). Resulullah'ın başı dizimin üzerinde olduğu için kıvılcıdamamaya çalıştım. Resulullah aleyhissalâtu vesselâm sabaha kadar, susuz olarak uyudu. Sabah olunca Allah Teâla Hazretleri, teyemmüm ayeti'ni inzal buyurdu: "...Su bulamazsanız teyemmüm edin...." (Maide, 6). Useyd İbnu Hudayr⁴⁵ dedi ki: "Ey Ebu Bekr ailesi! Bu, sizin ilk bereketiniz değildir." (Hz. Aişe) sözüne devam ederek şöyle dedi: "Bindiğim deveyi kaldırdım. (Kaybolan) kolyeyi onun altında bulduk." (Buhari, no: 327; Müslim, no: 842)

⁴⁵ Orijinal metinde Husayn geçmektedir. Doğrusu Hudayr olacaktır.

FASIL TEYEMMÜMÜN ŞARTLARI VE ONUN VASFINDAKİ İHTİLAF

Bil ki, teyemmüm ancak dört şart ile sahih olur. Birinci şart: Namaz vaktinin girmesi, İkinci şart: Suyu aramak, Üçüncü şart: Arandıktan sonra suyun olmaması, Dördüncü şart: Suyu kullanmaya engel olan özür, Hastalık gibi ki Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Hasta olursanız veya seferde bulunursanız” (Maide, 6) Suyu kullandığında (bir uzvunun) telef olmasından veya hastalığının çoğalacağından yahut hastalığın iyileşmesinin gecikmesinden korktuğunda da onun teyemmüm etme (hakkı) vardır (etmesi mümkündür.)

Teyemmüm sözlükte yönelmek, niyet etmek demektir. Saîd, toprak demektir. Tayyib de temiz demektir.

İnsanlar teyemmümde beş ayrı görüşe ayrılmışlardır: Bazıları şöyle demiştir: “Teyemmüm iki vuruştur. Yüze vurmak ve omuzlara kadar iki ele vurmak.” Bazısı da şöyle demiştir: “İki vuruştur. Yüze ve kollara vurmak. İki ele vurmak.” Bazısı da şöyle demiştir: “Üç vuruştur. Yüze vuruş, iki ele vuruş, iki kola vuruş.” Bazıları de şöyle demiştir: “Yüz ve iki ele tek vuruştur.” Bazısı da, “İki vuruştur. Yüze vuruş ve iki bileğe kadar iki ele vuruş.” demiştir. Sahih olan Allah Teâlâ'nın şu sözünün deliliyle bu son görüştür: “Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin.” (Maide, 6) Mutlak manada el, bilek kemiğine kadar avucu içine alır. Aynı zamanda insanların icmasına göre de devlet başkanı, hırsızın elini bilek kemiğinden kestiğinde kesilmesi emredilen eli kesmiş demektir. Teyemmümün yüze ve iki avuca (aya'ya) olmak üzere iki vuruş olduğuna delil ise Ammar b. Yasir'den rivayet edilen şu haberdir: o şöyle demiştir: “Ben cünüp olmuştum. Toprakta yuvarlandım (ağnadım, bulandım). Bunu da Allah Rasulü'ne anlattım. Bunun üzerine o, azı dişleri görünene kadar güldü ve şöyle dedi: “Sana şöyle yapman yeter.” Ve eliyle toprağa vurdu, elleriyle yüzünü meshetti, sonra ikinci kez ellerini (toprağa) vurdu ve bileklerine kadar iki avucunu mesh etti.” (Rebî', no: 170; Buhari, no: 331)

Cünüp, hayızlı ve nifaslı kimseler için teyemmüm, hem şartlarında hem de fiillerinde abdest alması gereken hadeslinin (abdestsiz kimsenin) teyemmümü gibidir. Su kullanmaya engel olan hastalık ve suyun yokluğu devam ettiği müddetçe teyemmüm, abdest ve guslün yerine geçer. Ebu Zerr'den (radiyallahu anh) rivayet olunan haberin delil oluşundan dolayı isterse bu müddet on sene sürsün (fark etmez): Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cünübün teyemmüm etmesi sorulmuştu. Şöyle buyurdu: “On sene de sürse teyemmüm Müslüman'ın temizliğidir. Suyu

bulduğunda onu derisini yıkamak için kullansın." (Rebî', no: 168, 169; Ebu Davud, no: 333; Tirmizi, no: 124)

FASIL

ABDEST VE TEYEMMÜMÜ BOZAN ŞEYLER

Bil ki, abdest üç şey ile bozulur: Uyku, hades ve fiil.

Uyku dört kısımdır: Ayakta iken uyku (Uyuklamak). Otururken uyku. Namazda rükû ve secde esnasında uyumak. Yatarak uyumak. İlk ikisi⁴⁶ hariç, bu son kısım abdesti bozar.

Hades de dört kısımdır: Arkadan gelen hades, Önden gelen hades, nefesin çıktığı yerden gelen hades ve yaradan gelen hades.

Arkadan gelen hades, yel, dışkı, kan, hayvan ve benzeri şeylerdir. Önden gelen hades, idrar, meni, mezy, vedy ve kan'dır. Nefesin çıktığı yerden gelen hades, kusmuk, burun kanı ve karından boğaza kadar çıkan yenilmiş şeydir. Yaradan gelen nefes ise kan ve irin gibi şeylerdir.

Fiil de dörde ayrılır: konuşmak, bakmak, işitmek ve dokunmak. **Konuşmak**; yalan, giybet, dedikodu ve yalan yere yemin etmektir. **Bakmak**; avret yerlerine, kadınların güzelliklerine, izinsiz olarak insanların evlerinin içine bakmaktır. **İşitmek**; Gıybeti dinlemek, insanların sır ve mahremlerini araştırmak, eğlence (melâhî) ve müzikten (mezâmîr=mezmurlar) batıl olanları dinlemek. Dokunmak ise; Yaş (ıslak, canlı)⁴⁷ pisliklere dokunmak, yabancı kadınların bedenlerine dokunmak, hayvanların ferclerine (avret uzuvlarına) dokunmak. Haram kılınan kadınların bedenleri(ne dokunmak) konusunda ise ihtilaf etmişlerdir.

⁴⁶ İbarenin tahkiki: Birinci.

⁴⁷ Şeyh Nâsır: Yani ölü (leş) olmayan

KİTAB: HAYIZ, NİFAS VE BU İKİSİNDEN GUSLETMEK HAKKINDA

FASIL

HAYIZ, NİFAS VE HÜKÜMLERİ

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır).” (Bakara, 222) Yani “hastalıktır”. “Pisliktir” de denilmiştir. “Kandır” da denilmiştir. “Ay hâlinde kadınlardan uzak durun.” Yani, onlar hayız halinde iken onlarla ferclerinden (avret uzuvlarından) cima etmekten kaçınınız. Ferclerinin (avret uzuvlarının) haricinde ise beis yoktur. “onlara yaklaşmayın.” Yani ferclerinden (avret uzuvlarından) cima etmeye yaklaşmayın, demektir. “Onlar Temizleninceye kadar” Yani, hayız bitimindeki beyaz sıvıyı (tuhr) görecekleri zamana kadar, demektir. “Temizlendikleri vakit” Yani, temiz su ile yıkandıklarında, “onlara yaklaşın” Yani, onlarla cima edin. “Allah’ın size emrettiği yerden” Yani, size helal kılınmış yönden, size haram kılınmış şekilde değil. Yani hayız, nifas, oruç, itikâf ve hac ile umre için ihrama girme zamanlarında değil. “Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever” yani günah ve kötülüklerden (tevbe edenleri). “(Allah) çok temizlenenleri sever” (Bakara, 222) Yani hades ve necasetlerden çok temizlenenleri. (Ayetin son tarafı ile ilgili şunlar) denilmiştir ki; “Allah büyük günahlardan tevbe edenleri, küçük günahlardan da temizlenenleri sever.” “Fiillerden tevbe edenleri, sözlerden temizlenenleri sever.” “Günahlardan tevbe edenleri, cürümlerden temizlenenleri sever.” “Cürümlerden tevbe edenleri, pis sırlardan temizlenenleri sever.” “Günahlardan tevbe edenleri, ayıplardan temizlenenleri sever.” Allah Teâlâ’nın “Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir (حراثت).” sözü, yani ekin ettiğiniz ve çocuğun bittiği yer demektir.

Şair şöyle demiştir:

Rahimler bizim için ekin yerleridir.

Oraya ekmek bize, bitirmek Allah’a aittir.

Ayet-i kerimede kadınların arkalarının haram kılındığına yönelik tatlı bir kinaye vardır. Çünkü arka (mak’ad), karın içindeki pisliğin yeridir. Ekin yeri değildir. Zira Allah Rasulü aleyhisselâm şöyle buyurur: “(Ekin) ekmek, ancak ekinin biteceği yere olur.” Yine Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: “Allah, bir erkeğe veya

kadına mak'adından yanaşan kişiye (rahmet nazarıyla) bakmaz." (Tirmizi, no: 1086; Nesai, no: 9001) Yine Allah Rasulü aleyhisselâm buyurmuştur: "Kadına arkasından yanaşan mel'undur." (Ebu Davud, no: 1847; Nesai, no: 9015) Allah Teâlâ'nın "Ekinliğinize (حرث)varın" sözü de "kadınlarınıza varın" demektir. Araplar, kadını "حرث" olarak isimlendirir. Şair şöyle demiştir:

Çekirge bir kavmin ekinlerini yediği zaman

Benim hanımımın (حرثي) işi de çekirgeleri yemektir.

"(Ekinliğinize) dilediğiniz biçimde (varın)" Yani, yanaşılan helal olduktan sonra, istediğiniz şekilde, dilediğiniz vakitte, kadınlar(ınız) size önünü dönmüş veya arkasını dönmüş veyahut da yatmış vaziyette, demektir. "Kendiniz için (geleceğe hazırlık olarak) güzel davranışlar takdim edin." Yani "çocuk istemedi" demektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu sözünün delili ile "öncü takdim etmekte" manasına geldiği de söylenmiştir: "Herhangi bir Müslümanın (ergenlik çağına ermemiş) üç çocuğu ölürse, o kimseye cehennem ateşi ancak Allah'ın yemini yerine gelecek kadar⁴⁸ kısa bir süre dokunur." (Reb'î, no: 709; Buhari, no: 6280) "İki çocuğu ölen için de (böyle olsun) Ya Rasulallah!" denilince Allah Rasulü, "İki çocuğu ölen için de. Size emrettiği ve sizden nehyettiği şeylerde Allah'tan korkun." buyurdu. (Reb'î, no: 708; Buhari, no: 1192)

FASIL

HAYIZ AYETİNİN NÜZUL SEBEBİ

Yahudi ve Mecusilerden –Allah onlara lanet etsin- hikâye olunmuştur. Onlar, yanlarında bir kadın hayız olduğunda onunla yemek yemezler, içmezler, onunla oturmazlar, onunla cima yapmazlardı. Hristiyanlar –Allah onları rezil etsin- ise, (kadınlar) hayızlı bile olsalar buna benzer şeyleri hiç önemsemezlerdi. Cima ederler, beraber yer ve içerler, beraber oturup kalkarlardı. İslam gelince, Ebu'd-Dahdah Sabit b. Dahdah, Rasulallah'a kadınlar hayız olunca ne yapacaklarını sordu. Ona dedi ki: Sen onlara ne yapıyorsun? Bunun üzerine Allah Teâlâ, "Sana kadınların ay hâlini sorarlar" (Bakara, 222) ayetini indirdi. Ayet nazil olunca Müslümanlar hayızlı kadınlara yöneldiler ve onları evden çıkardılar. Temizlenip gusledecekleri zamana kadar onlardan uzak durdular. Sonra da onları eve döndürdüler. Bunun üzerine Medine'nin Araplarından bir topluluk geldi, Allah Rasulü'ne hayızlı kadınların azledilmesini sordu ve şöyle dediler: "Ey Allah'ın Rasulü! Soğuk çok şiddetlidir.

⁴⁸ "Sizden oraya (cehennem'e) uğramayacak hiçbir kimse yoktur." Meryem suresi, 71. ayeti kastediliyor.

Elbise azdır. Biz onları elbiselere tercih etsek diğer çoluk çocuk soğuktan helak olacak. Eğer çoluk çocuğu elbiselere tercih etsek bu sefer de hayızlılar helak olacak. Hepimizin durumu iyi değil ki hepsine birden iyice bakabilelim.” Bunun üzerine Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şöyle dedi: “Size sadece onların avret uzuvlarından uzak durmanız emredildi. Onları evden çıkarmanız size emredilmedi.” Sonra da onlara (hayız) ayetini okudu.

FASIL KADININ HAYIZ VAKTİNDE YAPMASI CAİZ OLUP OLMAYAN ŞEYLER

Kadının hayız ile alakalı meseleleri, hayızlı iken yapması caiz olan ve olmayan şeyleri bilmesi gerekir. Bil ki; hayızdan önce kadın için caiz olan her şey, on beş şey hariç, o hayızlı iken de caizdir. (Caiz olmayan) bu on beş şey şunlardır: Avret uzvundan yakınlaşma (cima), namaz, oruç, Kâbe'yi tavaf etmek, itikaf, mescide girmek, Kur'an okumak, Mushaf'a dokunmak, kocasından boşanmak, bedenine bitişik şeyleri kesmek, hacamat, taranmak, sürmelenmek, dişlerini fırçalamak (misvak kullanmak) ve boyanmak.

Avret uzvundan yakınlaşma (cima), haramdır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın.” (Bakara, 222) Ve yine Allah Rasulü'nden rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: “Hanımı hayızlı olduğu halde onunla cima eden, büyük bir günah işlemiştir.” (Bu lafızla onu kitabında zikredeni bulamadım)⁴⁹ Yine ondan aktarıldığına göre aleyhisselâm şöyle demiştir: “Kim, hanımı hayızlı olduğu halde onunla cima ederse ve aralarında bir çocuk olursa, çocuğa da cüzam isabet ederse, o kişi sadece kendisini kınasın.” (Taberani, el-Mucemu'l-Evsat, no: 3300; Kenzu'l-Ummal, no: 44885), “Kim, cumartesi ve Çarşamba günü hacamat olursa ve kendisine alaca hastalığı isabete ederse o kişi sadece kendisini kınasın.” (Abdurrezzak, Musannef, no: 19816; Bezzar, Müsned, no: 7800)

Namaz ve oruç'a gelince; Allah Rasulü'nün şu sözünden dolayıdır: “Aklı ve dini eksik olanlar arasında akıl sahibi erkeklere galebe çalan sizden başkasını görmedim!” dedi. Kadınlar dediler ki: “Ey Allah'ın resulü! Aklımızın ve dinimizin eksikliği ne demektir?” Aleyhissalâtu vesselâm şöyle dedi: “İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denk değil midir?” Kadınlar, evet dediler. Allah Rasulü, “Aklın noksanlığı budur” dedi. Sonra şöyle dedi: “Kadın, hayız olduğunda namaz kılmaz ve

⁴⁹ Bu ifade, muhakkikin ifadesidir. (Ç.N.)

oruç tutmaz. Değil mi?” Kadınlar yine, evet dediler. Bunun üzerine Allah Rasulü, “Bu da dinin noksanlığıdır” dedi. (Buhari, no: 298; İbn Hibban, no: 5744)

Kadınların mescidlere girmeleri ve itikâf (ın hayızlı iken caiz olmamasının sebebine) gelince; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den rivayet olunan şu haberden dolaydır: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayızlıya müslümanların namazgâhından uzak durmasını emretmiştir. (Buhari, 318; Müslim, 1473) **Kâbe’yi tavaf etmenin** (hayızlı iken caiz olmamasının sebebi ise) Allah Rasulü aleyhisselâm’ın hayızlıya temizlenene kadar Kâbe’yi tavaf etmesi hariç bütün hac fiillerini yapmayı emretmiş olmasıdır. (Buhari, 1567; Tirmizi, 945)

Kur’an-ı Kerim okumak ile alakalı olarak Ali b. Ebi Talib’ten rivayet edilen habere göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüp olduğu zaman hariç Kur’an-ı Kerim okumaktan imtina etmezdi. (Tirmizi, 146; Nesai, 262) Bu duruma göre hayızlının imtina etmesi daha önceliklidir (evladır). Mushaf’a dokunmak ile ilgili de Allah Teâlâ’nın şu sözü vardır: “Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir.” (Vâkıa, 79) **Eşinden ayrılmanın** hayızlıya caiz olmama sebebi ise Allah Teâlâ’nın şu sözüdür: “(Kadınları boşamak istediğinizde) onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın.... (Talâk, 1)⁵⁰ Yani, onları temizlik halinde (boşayın), demektir. Hayızlı kadının bedenine bitişik şeyleri yani tırnaklarını kesmesi, koltuk altlarını temizlemesi, avret mahalli temizliği yapması gibi şeylerdir. Zikrettiğimiz, hacamat, taranmak, sürmelenmek, dişlerini fırçalamak (misvak kullanmak) ve boyanmak gibi hususlara gelince, temizlenene kadar bunlardan herhangi birini yapmaması sünnettendir.

FASIL

HAYIZ’IN SÖZLÜK VE ŞER’İ ANLAMI, ONUNLA İLGİLİ HUSUSLAR VE TEMİZLİĞİN ALAMETLERİ

Bil ki, hayız sözlükte çıkmak, akmak, patlamak anlamına gelir. Araplar, semüre ağacının kökünden kan gibi kırmızı bir şeyin çıktığı zaman “حاضت السمرة” (Semüre ağacı hayız oldu) derler. Kadın da kan akıtığı zaman “قد حاضت حوضاً” (hayız oldu) derler. Hayız, sarı, bulanık, halis taşan (fazla) bir kandır. Fazlalık taşan (kan), ortaya çıkınca veya kadın onu sildiğinde bezi üzerinde bulunca az da olsa hayız olur. Kadın hayız veya tuhr (hayız bitiminde gelen beyaz su) akıntısı olduğunu hissettiğinde, ayakta durmak ile oturmak arasında bir pozisyonda, arkasından sol eliyle onu

⁵⁰ Talak (boşama), erkeğin şe’ninden olmasına rağmen, müellifin bunu burada zikretmesi, mücerred olarak boşanmanın kadının hayız halinde olmaması gerektiğini tembihlemek maksadına matuf olabilir.

beziyle siler. Akıp çoğalmayan hiçbir kan veya akıntının ardına düşüp onu araştırmaz ve onunla meşgul olmaz. Çünkü şöyle denilmiştir: Kadın arama akıntısıyla namaz kılsa veya arama kanı ile namazı terk ederse, kokusu beşyüz senelik yoldan hissedildiği halde o, cennetin kokusunu koklayamaz.

Hayız kanı, başka kanlardan ayrıdır (ayrılır). Zira nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)den rivayet olduğuna göre o şöyle buyurmuştur: “Hayız kanı, koyudur, yoğundur, kötü kokuludur.”⁵¹ Kadın, cesedinde, uyluğunda, topuğunda, elbisesinde veya idrar ve dışkısıyla beraber veya istinca ettiği taşa veya mak'adında gördüğü hiçbir kanı saymaz. Tuhr (hayız bitiminde gelen beyaz su) da böyledir.

Kadından on üç farklı vakitte (halde) akan kan, onun için hayız olmaz. Kadın, onlardan beşini asla saymaz. Diğer beşini ise bu haller kendisinden gittiğinde (kan gelmeye devam ediyorsa) sayar. Kalan üç hâle gelince, kan üç günden fazla hâlâ gelmeye devam ediyorsa onu sayar.

Kadının, hiç saymayacağı ilk beş vakit şunlardır: Birincisi, çocukluk halinde (balığ olmadan) gördüğü kan. İkincisi, iyas (hayızdan kesilme yaştan)dan sonra gördüğü kan. Üçüncüsü: Namaz kıldığı günlerde gördüğü kan. Dördüncüsü: Hamilelik günlerinde gördüğü kan. Beşincisi: Yara veya hastalıktan olan kan.

Bazı hallerin kendisinden gittiğinde (kan gelmeye devam ediyorsa) sayacağı vakitler ise şunlardır: Birincisi: Korku halinde gördüğü kan. İkincisi: Ağır hamilelik döneminde gördüğü kan. Üçüncüsü: Hayvana binmesinde gördüğü kan. Dördüncüsü: Sıçrama ve atlama durumlarında gördüğü kan. Beşincisi: İlk cima gecesi (bekâretinin bozulduğu ilk beraberliği) haricinde cimâ ile gördüğü kan.

Üç günden fazla kan gelmeye devam ettiği zaman sayacağı ve namazı bırakacağı vakitler ise şunlardır: Birincisi: İlaç kullanımı ile gördüğü kan. İkincisi: : İlk cima gecesi (bekâretinin bozulduğu ilk beraberliği) gördüğü kan. Üçüncüsü: (Ağır bir) problem (ağır iş, yük kaldırma gibi) çözümünde gördüğü kan.

Kadın, işin içinden çıkamadığında hayız kanını karşılaştırır ve onu, erguvan gibi kızıl bir çiçeğe, kırmızı çömleğe, kurbanın veya devenin kırmızı kanı gibi kırmızı renkteki bir şey ile dener (tecrübe eder). Tuhr (hayız bitimindeki beyaz akıntı) da böyledir. İşin içinden çıkamadığı zaman onu da karşılaştırır ve onu, saf dirhem, saf bilezik, koçun toprakla yıkanan alnındaki yün, tırnak kökü, oruçlunun tükürüğü, çakıl taşı ve yavşan otu çiçeği gibi beyaz bir şey ile tecrübe eder.

⁵¹ Beyhaki, 1452; Darekutni, 59

FASIL

HAYIZ, NİFAS VE HAYIZ GÜNLERİNİN

ÇOĞALIP AZALMASI ETRAFINDA DÖNEN KONULAR

Bil ki, hayız ve nifas meseleleri, beş konu etrafında döner: Birincisi: Vakit meselesi. İkincisi: Usul ve bina meselesi. Üçüncüsü: Hayız veya temizlik halini bekleme meselesi. Dördüncüsü: İntisap (yakınlarına danışarak namaz vakti belirleme) meselesi. Beşincisi: Tulû' ve nüzûl meselesi (hayız günlerinin çoğalip azalması).

HAYIZ VE NİFAS VAKİTLERİNİN EN AZI VE EN ÇOĞU

Vakit meselesine gelince; Hayızın en az müddeti üç gün, en çok müddeti ise on gündür. Ayrıca bu konuda, "Hayızın en çoğu on beş gündür" de denilmiştir. Nifas'ın en azı on gün, en çoğu ise kırk gündür. Bu konuda, "nifasın en çoğunun altmış veya doksan gün olduğu" da söylenmiştir. Allah en doğrusunu bilir.

Namaz vakitlerinin en azı on gündür, en çoğu da altmış gündür. Kadın hayız için vakit almadığı müddetçe namaz için de vakit almaz. Nifasa gelince, hayız için vakti olmasa da kadın nifas için vakit alabilir.

Namaz vakitlerine gelince; kadın onlardan herhangi birini alamaz. Sadece hayız için vakit aldıktan sonra vakit bulursa onu alabilir. Çünkü denilmiştir ki, tuhrun beş vakti vardır. Tuhr için olan beş vaktin herhangi birini kadın namazı için alamaz ve bu tuhr vakitleri ister uzasın ister kısalsın kadın için namaz vakti olamaz. Tuhrun beş vaktinden birincisi: Kanın kendisine karıştığı tuhr'dur. İkincisi: Bekleme esnasında ona isabet eden tuhr. Üçüncüsü: Kadına hamilelikle beraber birleşen tuhr. Dördüncüsü: Kadına nifastan sonra isabet eden tuhr. Beşincisi: Kadına hayız vaktinin içinden isabet eden tuhr. Kadın hayız ve nifasta ancak bir vakit alır. Fakat tuhr'da ise kadın ondan altmışa kadar farklı vakitler alabilir.

Usul ve bina meselesine gelince; kadın için, hayızı üzerine bina ettiği asıl iki gündür. Kadın için nifastaki asıl ise üç gündür. Denilmiştir ki: Nifas haddi zatında asıldır ve sayılmış bir asla ihtiyaç yoktur. Bulanıklık, sarılık, değişik bir su (kan yuyuntusu), kan ve rengin değişmesi (kuruluk)i bunların hiçbiri hayız ve nifas için asıl olamaz. Bunların hiçbir hükmü yoktur. Hüküm önceden olan (geçen) şeye göre verilir. Eğer hayız tekaddüm etmişse onun hükmü hayız hükmüdür. Eğer tuhr tekaddüm etmişse onun hükmü tuhr hükmüdür. Kadının herhangi bir asl'a ihtiyacı yoktur. İlk hayız ve ilk nifas hariç kadın zikrettiğimiz esasa bina eder. Kadın ilk hayzını gördüğünde ve bu hayız iki gün devam ederse sonra da kadın tuhr görürse, bu tuhrdan sonra gördüğü halis her kanı asıl olan ilk iki güne ekler. Bu, kadının hayzının birinci günü ile onuncu günü arası gördüğü (kan için) söz konusudur.

Onuncu günden sonra gördüğünü ise eklemeyiz. Eğer tuhr, kadının birleştirdiklerini keserse ilk asıla kadar tuhr öncesini ekler. Bu da onun için hayız vakti olur. Kesen tuhr'dan sonrasını ve hayız gördüğü ilk günden itibaren onuncu günden sonrasını ise eklemeyiz. Hayızın geldiği ilk günü saymaz. Onu hayız günlerinden hesap etmeyiz. Fakat hayzını güneş doğmadan önce gördüyse o zaman o günü sayar. Fecrin doğmasından önce veya öğle namazından önce olmak üzere bundan başka şeyler de söylenmiştir.

Hayız veya temizlik halini bekleme meselesine gelince; Beklemek iki türlü olur: Birincisi, kanı beklemek, ikincisi de kana bağlı (ona tabi olan) bulanıklıkları beklemek. Hayızda kanı beklemek iki gün, nifasta ise üç gündür. Hayız ve nifasta bulanıklığı beklemek ise bir gün bir gecedir. Kadın için beklemek, ilk hayızda beklemek ve diğer hayızlarda beklemek şeklinde olur. İlk hayızda beklemesi, kadının on günün altında vakit edinme ihtiyacı görmediği zaman söz konusudur. Kadın on günden sonra tuhr'u görmezse ve kan devam ederse onun on birinci ve on ikinci günde beklemesi gerekir. Eğer kadında on günden sonra bulanıklıklardan bir şey devam ederse onun sadece bir gün ve bir gece beklemesi gerekir. İlk hayızın haricindeki diğer hayızlarda, hayız vakti bitip de tuhr'u görmediği zaman beklemesi gerekir. Nifasta da böyledir. Aynen ilk hayızda on günü tamamlayınca olduğu gibi, ilk nifasta kırk günün tamamlanmasında da kadının beklemesi gerekir. İlk nifas haricindeki diğer nifaslarda da, hayızda zikrettiğimiz gibi, nifas vakti bitip tuhr'u görmediği zaman beklemesi gerekir.

İntisab meselesine gelince; intisab, hayız ve nifas (halleri) dışında tuhr ve namaz vakitlerinde olur. İntisab, sadece ilk hayızdan ve ilk nifastan sonra olur. İntisab iki türdür. Birincisi, kadının hayız için vakit almasından önce olur. İkincisi ise, hayız ve nifas için vakit aldıktan sonra olur. **Vakit almadan önce olan** (birinci) şekle gelince; kadın hayzının ilkini görür, tuhr görmeden kan on gün devam eder. Kadın on günden sonra iki gün bekler. Kan devam ederse yıkanır ve namaz kılar. Bekledikten sonra on güne kadar her namaz için bu şekilde yıkanması gerekir. Namaz kıldığı on tamamlandığı halde hâlâ tuhr'u görmemişse yakın kadınlara intisab eder. Annesine, kız kardeşine, teyzesine, halasına intisab edebilir. Zikrettiğimiz kimselerden intisab ettiği kişinin hür veya cariye, ehl-i tevhid veya müşrik, akıllı veya deli, diri veya ölü olması fark etmez. Bunlardan intisab edeceği kimseyi bulamazsa bunların haricinde Müslüman kadınlardan birine intisab edebilir.

İntisab'ın manası, yakınına namaz vaktini (nasıl ayarladığını) sormasıdır. Yakını eğer ona, "Benim namazdaki günlerim ondur" derse yıkanıp on gün namaz kılınca

namazı bıraksın. Eğer yakını, “namaz günlerim on beş veya yirmidir” derse yakınının dediği gün sayısı bitene kadar yıkansın ve namaz kılsın. Sonra ise namazı on gün terk eder ve on günden sonra iki gün (daha) bekler, sonra da yakını ona kaç gün demişse o kadar gün namaz kılar. Kan bir seneye kadar böyle devam ederse aynı şekilde yapar. Sene bitince artık tecrübe sahibi olmuş olur. Allah o kadından o sıkıntıyı giderene kadar namazı on iki gün terk eder, sonra on gün namaz kılar. Bu (anlattığımız), beklediği vakitten sonra kanın devam etmesi hali(nde kadının ne yapacağı)dır. Bekledikten sonra tuhr’u bulursa kan gelene kadar yıkansın ve namaz kılsın. Kan tekrar gelirse arz ettiğimiz üzere intisab eder.

Hayız için vakti olduktan sonra intisab edeceği şekle gelince; kadın ilk hayzını görür. Kan akıntısı üç, dört, beş, on gün devam eder. Sonra tuhr’u görür. Bu da yedi, sekiz veya dokuz gün devam eder. Sonra kan gelir. İşte bu kadın, on gün için elli vakit namaz tamamlanana kadar yıkanır ve namaz kılar. Sonra da anlattığımız gibi yakınına intisab eder.

Kadının ilk tuhr’u karışırsa o da böyledir. On günden sonra kanı gördüğünde o da intisab eder. Beklerken tuhr’u görürse veya on gün içinde olmak koşuluyla bekledikten sonra tuhr’u görürse on günden sonra kanın gelmesi durumunda da intisab eder. Bu Ümmü Matus’tan zikredilen bir meseledir. O şöyle demiştir: Bana Ebu Muhammed et-Temsamîsî hayız meselesinin aslını öğretmiştir. Ben altmış gün içinde kan gördüğümde intisab ederim. Ben onu altmış günün dışında görürsem (onu) hayza verir ve namaz ile orucu bırakırım.

Tulû’ ve nüzûl meselesi (hayız günlerinin çoğalıp azalması)’ne gelince; kan (akıntısının) artması ve azalmasıdır. Şöyle ki; Kadının hayız ve nifasta malum günü varsa hayızda (akıntı) üçüncü günden onuncu güne kadar devam ede(bili)r (artar). Nifasta ise onuncu günden kırkıncı güne kadar devam ede(bili)r (artar). Hayızda (ise akıntı) on günden üç güne kadar azalır. Nifasta da kırkdan ona doğru azalır. Artması (devam etmesi) hayız vakitlerinin en çoğuna ulaşana kadar bir gün, iki gün veya daha fazla derece olabilir. Bir defada da vakitlerin en çoğuna ulaşabilir. Azalması da böyledir. Vakitlerin en azına ulaşana kadar bir gün, iki gün veya daha fazla derece derece azalır. Bir defada da vakitlerin en azına ulaşabilir. (Akıntı) hayızda vaktini takip eden halis kana da devam edebilir (artar).

Azalmasına gelince; (akıntı) tuhurdaki vaktini takip eden halis kana da azalır. (Kadının) vaktine eklenen sayı ardı ardına üç kez tekrarlanana kadar kadın için (akıntının) artması (devam edişi) sahih olmaz. Azalmaya gelince, (kadının) vaktinden azalan sayı ardı ardına iki kez tekrarlanana kadar kadın için (akıntının)

azalması sahih olmaz. Kadın, tuhr vaktinin girişinden vaktinin çıkışına kadar, artan akıntı adedince muttasıl tuhrü görmedikçe ilk vaktinden çıkamaz.

FASIL

HAYIZ VE NİFASTAN YIKANMANIN KEYFİYETİ

Hayızlı ve nifaslı kadınların yıkanması, cünüplü kimselerin yıkanması gibidir. Bu konuda fark yoktur, sadece hayızlıya yıkanma esnasında saçını bozması emredilir. Onu tafl (kuru toprak) veya kum ile yıkar, tarar, saçını toplar ve sonra yıkar, daha sonra da (yere düşen kılları) gömer⁵². Eğer hayız müddeti kısa olduysa (mesela üç gün) ruhsat olarak bir keresinde saçını bozmasının, diğer defasında ise bırakmasının mümkün olduğu söylenmiştir.

Kadının, apaçık tuhr'u görene kadar veya tuhr'u görmediyse bekleme vaktinden çıkana kadar yıkanması caiz olmaz. Şu kadar var ki; hayızlı kadın için ruhsat olarak şunu belirtmişlerdir: Kadın, hayız veya nifas halindeyken yolculuğa çıkmak istediğinde, eğer yolculuk esnasında suyun olmamasından korkarsa o takdirde kadının pisliği vücudundan hafifletmesine ruhsat verilmiştir.

Bu Kastaliyye kadınlarının meselelerindedir. Şöyle ki; Kastaliyye kadınları Cebel (Cebel-i Nufûse) şeyhlerine dokuz mesele yazmışlardır. Bunlardan üçü hamile kadınlar hakkındadır. Altısı hayızlı kadınlar hakkındadır. Şeyhler de onlara cevapları Cadu şehrindeki Ebu İsa ed-Derfi'ye göndermişlerdir. O kadınlara şöyle cevap vermişlerdir:

Hamile kadınlar hakkında olanlara gelince, onların hacamat yapmalarına ruhsat verilmiştir. Bedenlerinin etrafında ud dağlanmasına ruhsat verilmiştir. (Hamilelikten dolayı) karınları büyük oldukları için istincaya güçleri yetmediğinde teyemmüm etmelerine ruhsat verilmiştir. Hayızlılar hakkında olanlara gelince; Onlardan biri: Hem tuhr'u hem de hayızı birlikte gören kadındır ki onun cevabı şudur: Bu, onun vaktinin ortasında ise hangisi galebe çalıyorsa durumunu ona versin. Eğer bu durum onun vakitlerinin başında veya sonunda ise beklentisine göre kararını versin. İkincisi: Kan harici bir şey beklentisinde iken kadına halis kan girse, halis kan birinci bekleminin hükmünü giderir. Üçüncüsü: Kan beklemede iken (kadına halis kan) girse, sonra da bekleme tamamlanmadan önce ona sarılık, bulanıklık veya kuruluk benzeri bir şey tabi olsa, kadın onu tamamlayana kadar birinci bekleminin hükmü zail olmaz. Dördüncüsü: Çölde iken ve tuhrunu görmeden önce sulak bir yerden gideceği sırada, hayızlı kadın için vücudundan pisliği

⁵² Eğer akar bir suda yıkandıysa onları toplamaz, dökülen saçları su ile birlikte gider.

hafifletme ruhsatı verilmiştir. Beşincisi: Çölde veya yolculukta olan bir kadın hayızlı iken kumun rengine ters bir şey gördüğünde ona, bu durumu hayza yorması ve namazı terk etmesi ruhsatı verilmiştir. Altıncısı: Hamile olduğu vehmedilen kadının ilaç içmesi (kullanması) caiz değildir. Bu, ancak cimadan önce sudan çıkış halinde tuhrunun başlangıcında caizdir.

Âlimler, o kadınların takarrub (Allah'a yaklaşma) meselesini de zikrederler. O kadınlara takarrubda (Allah'a yaklaşımda) bir kadın için on iki veya dokuz veyahut altı veyahut da üç gün oruç tutmasının yeterli olacağı yönünde ruhsat verilmiştir. Allah'a hamd olsun.

KİTABU'S-SAL'AT

NAMAZ BÖLÜMÜ

BAB: EZAN HAKKINDA

Bil ki; Allah ezanı kitabında zikretmiş ve onu emretmemiştir. O, Allah Teâlâ'nın şu sözünde geçer: "Siz namaza çağırduğunuz vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar...." (Mâide, 58). Ayetin nüzul sebebi şudur: Kâfirler ezanı işittiklerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Müslümanları hased ettiler. Allah Rasulü'nün yanına gelip şöyle dediler: "Ey Muhammed! Öyle bir şey ortaya attın (bid'at) ki, geçmiş ümmetlerde biz onu işitmedik. Eğer peygamberlik iddia ediyorsan sonradan ortaya çıkardığın (ihdas) ve senden önceki rasul ve nebilerin yapmadığı bu ezan konusunda muhalefet etmiş oldun. Davarların bağırması gibi bu bağırımlar da nereden çıktı? Ne kadar çirkin bir ses, ne kadar sevimsiz bir iş." Bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayeti indirdi: "Siz namaza çağırduğunuz vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar...." Ve yine şu ayeti indirdi: "Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve "Kuşkusuz ben müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kimdir?" (Fussilet, 33)

FASIL

EZANIN MEŞRU KILINMASINDAKİ SEBEP

Ezanın başlangıcının sebebi, Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'in el-Ensârî'nin babasından zikrettiği haberdir ki o şöyle demiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde Müslümanları namaz için bir araya getiren bir şey yoktu. Müslümanlar namaz vakitlerini gözetliyorlar sonra da toplanıyorlardı. Namaz için nida edilmezdi. Bunun hakkında konuşular ve bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Müslümanları namaza toplayacak şey hakkında onlarla istişare etti. Onlardan bazıları Allah Rasulü'ne şöyle dedi: Namaz zamanında mescidin üzerine bir bayrak dikelim, Müslümanlar onu görünce bazıları bazısına haber verir. Allah Rasulü bu görüşü beğenmedi. Bazıları da şöyle dedi: Mescidin üstünde (yanında) bir ateş yakalım. Bazısı da şöyle dedi: Yahudilerin borusu gibi bir boru edinelim. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Yahudilerden dolayı onu hoş

görmedi. Bazısı da, “Çan edinelim” dedi. Nebi aleyhisselâm onu da Hristiyanlardan dolayı hoş görmedi fakat bu teklif üzere kaldılar ve çan yapılmasını emretti.

Abdullah b. Zeyd dedi ki: Bu gece rüyada üzerinde iki yeşil elbise olan v e çan taşıyan bir adam gördüm. Ona, “Ey Allah’ın kulu! Çan’ı satıyor musun?” dedim. O da, “Onunla ne yapacaksın?” dedi. Ben de, “Onunla insanları namaza çağıracağız” dedim. Bunun üzerine adam şöyle dedi: “Sana bundan daha hayırlısını göstereyim mi?” Ben de, “Evet” deyince adam şöyle dedi: “Şöyle de: Allahu Ekber, Allahu Ekber, Eşhedü en lâ ilâhe illallah ” ezanı sonuna kadar okudu. Uyandığımda bunu Nebi aleyhisselâma haber verdim. Şöyle buyurdu: “İnşaaallah o hak (gerçek ve doğru) rüyadır. Onu Bilal’e söyle. Çünkü o senden daha gür sesli.” (İbn Hibban, 1679; Beyhaki, 1739) Mescide gittik, onu Bilal’e söylemeye başladım o da ezanı okuyordu. Ömer b. Hattab (radiyallahu anh) ezanı işitince giysisini sürüyerek çıktı ve şöyle dedi: “Ben de onun gördüğünü görmüştüm.” Bunun üzerine Nebi aleyhisselâm sevindi ve şöyle dedi: “Allah’a hamd olsun. Bu daha sağlam oldu.” (Tirmizi, 189; İbn Huzeyme, 370)

FASIL EZANIN FAZİLETİ HAKKINDA

İbn Abbas’tan bildirildiğine göre Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet gününde siyah miskten yapılmış bir tepenin üzerinde üç grup insan vardır. Bu kişileri hiçbir korku ürkütmez ve diğer insanların hesabı bitinceye kadar onlara herhangi bir hesap nail olmaz. Bunlar; Allah rızası istemek için Kur’an okuyan ve kendisinden razı olan bir cemaate imamlık yapan kişi. Allah’ın mescidlerinden birinde yedi sene ezan okuyan ve okuduğu ezana karşı bir karşılık (ücret) beklemeyen kişi. Dünyada Allah’ın kendisini kölelikle imtihan ettiği, Rabbisine karşı ibadetini de güzel yapan ve efendisinin hakkını gözetip yerine getiren kişi’dir.” (Tirmizi, 1986; Ahmed, 4699)

İbn Ömer’den bildirildiğine göre Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: “Sevabını sadece Allah’tan bekleyen müezzin, ezanında olduğu sürece Allah yolunda kanı ile boyanan şehit gibidir. Onun sesini işiten her yaş ve kuru (canlı ve cansız) onun için şahitlik eder. Öldüğünde de kabrinde ona kurt musallat olmaz.” (Taberani, el-Mucemu’l-Kebir, 13554; Kenzu’l-Ummal, 20918) Abdullah b. Mes’ud şöyle demiştir:

"Müezzin olsaydım, haccetmeyi, umre yapmayı ve Allah yolunda cihad etmeyi önemsemezdim.⁵³" (İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2358; Kenzu'l-Ummal, 23158)

Ömer b. Hattab şöyle demiştir: "Eğer müezzin olsaydım, işim tam (kâmil) olurdu. Gece kıyamını ve gündüz orucu ile yorulmayı önemsemezdim.⁵⁴ Allah Rasulü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç kez, "Allahım! Müezzinlere mağfiret et, Allahım, müezzinleri bağışla." derken işittim ve şöyle dedim: "Ey Allah'ın Rasulü! Biz kılıçlarla ezan için savaşırken bizi bıraktın (bize dua etmedin)." Rasulullah şöyle dedi: "Hayır, öyle değil ey Ömer! İnsanların başına öyle bir zaman gelecek ki ezanı zayıf olanlarına bırakacaklar. Oysa Allah, o (müezzinlerin) etlerini cehenneme haram kılmıştır." (Kenzu'l-Ummal, 23157; Keşfu'l-Hafa, 2118) Yani müezzinlerin etlerini, demektir.

Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ezanı işittiğinizde müezzinin dediğinin aynısını deyiniz." (Rebî', 175; Buhari, 586) Allah, doğruya muvaffak kılandır.

FASIL

EZAN, KAMET VE EZAN

HAKKINDA VARİD OLAN SÜNNETLER

Bil ki; insanlar ezan ve kamet (in hükmü) konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazısı bu ikisinin vacip (farz) olduğunu söylemiş ve Allah Teâlâ'nın şu sözünü delil edinmişlerdir: "Ey iman edenler! Namaz için çağrı yapıldığı zaman" (Cuma, 9) Allah Rasulü'nün iki kişiye söylediği şu sözü de delil göstermişlerdir: "Namaz vakti geldiğinde, ezan okuyun, kamet getirin ve ikinizin en faziletlisi imam olsun." (Buhari, 627; Müslim, 674) Âlimlerden biri de şöyle demiştir: "O ikisi, vacip olmayan sünnettir." Bu görüş sahiplerinin delili ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bazı namazları ezansız olarak kıldığı (haberi)dir. Bazıları da "ezan ve kametin farz-ı kifaye olduğunu, kişinin tek başına kıldığı namazlarda ise ayrı ayrı birer sünnet olduğunu" söylemişlerdir. İtimat edilen görüş bu üçüncü görüştür.

Ezanda dört sünnet vardır: Birincisi: Namaz vakti girmeden önce okunmaması. Zira Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Namaz vakti gelince, ezan okuyun ve kamet getirin." (Geçen hadisin aynısı) İkincisi: Ezan okurken kibleye yönelmek. Üçüncüsü: Ezan okurken yönünü Hayye ale's-salât derken sağa, Hayye ale'l-felâh derken de sola çevirmek. Dördüncüsü: Sesi yükseltmek. Çünkü

⁵³ Burada nafil hacc ve aynî cihad kastedilmiş olmalıdır. Zira farz olan hac ve cihadın yerini başka bir şey tutamaz. (Muhakkik)

⁵⁴ Burada, gece kıyamı ile gündüz orucunu değersiz gösterme gayesi yoktur. Müezzinliğin faziletine vurgu vardır. (Ç.N.)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Müezzinin sesini duyan cin, insan veya herhangi bir şey onun için Kıyamet günü şahitlik yapacaktır.” (Rebî’, 176; Buhari, 584)

Ezanda üç şey müstehabtır: Bedenin ve elbisenin temiz olması, Ezan ayakta okurken başka fiilleri terk etmek, ezanı namazın ilk vaktinde yerine getirmek. Kadınlar ezan okumaz ve kamet getirmezler. Yine sünnet namazlar için ezan ve kamet getirilmez. Yine vakti geçmiş hiçbir namaz için ezan veya kamet yoktur. Sabah namazı hariç vakit girmeden ezan okumak caiz değildir. Zira Allah Rasulü aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Bilal ezanı gece okur.” (Buhari, 597; Müslim, 2588) Sabah namazı haricinde “الصلاة خير من النوم” denilmez. Bilal (el-Habeşi’nin) şu sözünden dolayı: Allah Rasulü bana sabah namazı için “الصلاة خير من النوم” dememi emretti. Yatsı için ise beni bundan nehyetti. (İbn Mace, 715; Ahmed, 23960). Rahmet peygamberi ve ümmetin hidayet rehberi Nebi aleyhisselâma salât etmek.

FASIL

MÜEZZİNLER, EMİN (GÜVENİLİR) KİMSELERDİR

Allah Rasulü’nden rivayet edildiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Müezzinler güvenilir emin kimselerdir. İmamlar ise başkasının sorumluluğunu üstlenen kişilerdir. Allahım! İmamları doğru yola ilet, müezzinleri de bağışla.” (Ebu Davud, 517; Tirmizi, 207) Nebi aleyhisselâm müezzinleri emin olarak isimlendirmiştir. Çünkü insanlar onlara namaz, iftar, oruç ve sahur işlerini emanet etmişlerdir. Müslümanların müezzinler üzerindeki görevi, insanların namaz ve oruç ibadetlerini karıştırmamaları için ezanı ancak vakit girdikten sonra oku(t)malarıdır. Bununla namaz vaktini kastediyorum. İmamların sorumluluk üstlenmesine gelince, imamın namazı bozulduğunda onunla beraber namaz kılan herkesin namazı bozulur. Eğer namazı sahih olursa beraber namaz kıldığı herkesin namazı sahih olur.

Bil ki; müezzinin on haslete (özelliğe) ihtiyacı vardır. Allah dilerse bu on haslet ile ezanın (müezzinliğin) faziletine nail olur. Birincisi: Namaz vakitlerini bilmesi ve namaza devam etmesi. İkincisi: Boğazını haram yemekten koruması. Üçüncüsü: Kendisi olmadığında, ezanı kendisinin yerine başkası okuduğunda buna kızmaması ve öfkelenmemesi. Dördüncüsü: Hata yapmadan ezanını güzel okuması, Beşincisi: Ezanı ile insanlara minnet etmemesi (ezanından dolayı kendisi için bir fazilet görmemesi). Altıncısı: İyiliği emredip kötülükten nehyetmesi. Yedincisi: Cemaate ağır gelmeyecek ölçüde imamı beklemesi. Sekizincisi: Mescidde kendi yerinde duran kimseye kızmaması. Dokuzuncusu: Mescidin temizlik ve yaygı gibi işlerini deruhte etmesi. Onuncusu: Ezanını, makam, gösteriş ve işitsinler diye değil, sadece Allah

rızası için okuması. Ezanı dinleyen kişinin müezzinin dediğinin aynısını demesi gerekir.

Bil ki; Müezzin, "Allahu Ekber, Allahu Ekber" dediğinde onun manası şudur: "Allah her şeyden daha büyüktür. Allah'ın ameli (ibadet ve taat) her amelden daha vaciptir. Dünya amellerini bırakın da onunla meşgul olun." Müezzin, "Eşhedü en lâ ilâhe illallah" dediğinde onun manası şudur: "Şehadet ederim ki o birdir ve onun ortağı yoktur. O size ne emrettiyse ona uyun. Çünkü size ondan başkası fayda vermez (sağlamaz)." Müezzin, "Eşhedü enne Muhammeden Rasulullah" dediğinde onun manası şudur: "Ona iman edin, onu tasdik edin, ona uyun." Müezzin, "Hayye ale's-salât" dediğinde onun manası şudur: "Buyurun, namaza koşun. Onu vaktinde cemaatle kılın. Vaktinden geciktirmeyin." Müezzin, "Hayye ale'l-felâh" dediğinde onun manası şudur: "Buyurun, saadete koşun. Öyle bir saadet ki, Allah onu sizin Cennet'te kalmanız için bir sebep yapmıştır."

"Allahu Ekber"ın manası geçmişti. Müezzin, "La ilahe illallah" dediğinde onun manası şudur: "Amellerinizi ve namazınızı kendisinin hiçbir şeriki olmayan tek olan Allah'a has kılın."

Kamet'e gelince; namazın sünnetlerinden biridir. Kameti, ezanı okuyanın getirmesi gerekir. Kameti başkası getirse de caizdir. Kamet bize göre ezan ile aynı şekilde (cümleler) ikişer kez söylenir. Ancak vakit girdikten sonra olur. (Sünnet olan) namazın ezan ile kamet arasında kılınması gerekir. Zira Nebi aleyhissalâtu vesselâm'dan rivayet olduğuna göre o şöyle demiştir: "İki ezan arasında namaz vardır." (Rebî', 941; Tirmizi, 614) Bundan sadece akşam namazı hariçtir (Bu ziyadeyi Taberani, Evsat'ında (8328) ve Bezzar (Müsnedinde) (7436) rivayet etmişlerdir.) Konu ile ilgili bir haberde de şu geçer: "Akşamdan önce namaz kılınmaz." Allah'a çokça hamd olsun.

BAB: NAMAZ HAKKINDA

NAMAZ, DİNİN RÜKÜNLERİNDEN BİRİDİR

Bil ki; Nebi aleyhisselâm'ın şu sözünden dolayı, namaz, İslam'ın farzlarından bir farz⁵⁵ ve onun rükünlerinden bir rükündür: "İslam beş esas üzerine bina edilmiştir: Allah Teâlâ'nın bir ve tek olduğunu söylemek (tevhidi), namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan ayında oruç tutmak, gitmeye gücü yeten için Allah'ın evini (Kâbe'yi) haccetmek." (Buhari, 8; Müslim, 120) Yine nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Namaz, dinin direğidir. Kim namazı bırakırsa (terk ederse) imanı yıkmış demektir." (Beyhaki, Şuab, 2807; Acluni, Keşfu'l-Hafa, 1621) Yine Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Namazı olmayanın imanı yoktur." (Rebî', 91; Taberani, Kebir, 5459) Allah Rasulü aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Kul ile küfür arasında sadece onun namazı terk etmesi vardır." (Rebî', 303; Nesâî, 330)

Ömer b. Hattab radiyallahu anh şöyle demiştir: "Namazı terk edenin İslam'dan nasibi yoktur." (Andurrezzak, Musannef, 581; Beyhaki, 6291) İbn Mes'ud şöyle demiştir: "Namaz kılmayanın dini yoktur." (Beyhaki, 6291; Taberani, Kebir, 8941) Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Kulun hesaba çekileceği ilk şey imandır. Sonra namazdır. Sonra zekâttır. Sonra da diğer amellerdir." (Tirmizi, 413; Nesai (iman zikri olmadan), 466)

FASIL

NAMAZIN SÖZLÜK VE ŞER'Î ANLAMI

Namaz, "salât" olarak isimlendirilmiştir. Çünkü o kul ile rabbisi arasında bir bağıdır. Denilmiştir ki; Namaz kılanlar rükû ve secdede eğildiklerinden dolayı namaz "salât" olarak isimlendirilmiştir. Salvân, kuyruk sokumunu çevreleyen iki damara denir. Şöyle de denilmiştir: Namazın aslı duadır. Çünkü salât sözlükte dua anlamındadır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.)" (Tevbe, 103) Şair de şöyle demiştir:

Kızım şöyle der: Yolcu olmam yaklaştı.

Ey Rabbim! Babamdan hastalıkları ve ağrıları uzaklaştır.

Dua ettiğin şeyin aynısı sana da olsun, yum gözlerini.

⁵⁵ Farz vacip gibidir. Fakat farz, kesin hüküm ile; vacip ise vukûu ve sebâtı ile itibarîdir. Ayrıca, farz, Kur'an nassıyla; vacip ise sabit olan hadis nassıyla olmaktadır.

Uykuya dal, herkes muhakkak ölecektir.

Burada geçen “salleyti”, dua ettin manasındadır. Allah en doğrusunu bilir.

FASIL NAMAZIN FAZİLETLERİ VE SEVABI HAKKINDA

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)den rivayet edildiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Allah, bir gün ve gecede beş vakit namazı kula farz kılmıştır. Onların hakkını hafife almadan ve onlardan hiçbir şey zayi etmeden onları tam olarak yerine getiren kimse için Allah’ın katında onu Cennete sokacağına dair bir ahid vardır. Onları yerine getirmeyen kişi için ise Allah karında herhangi bir ahid yoktur. İsterse ona azap eder, isterse ona rahmet eder.” (Rebî’, 189; Ebu Davud, 1422) Yine Nebi aleyhisselâm şöyle demiştir: “Beş vakit namaz, sizden birinizin kapısının önünde akan tatlı ve suyu bol, hergün ona beş defa girdiği bir **nehir** gibidir. Ne dersiniz? Onda kir diye bir şey kalır mı?” Sahabiler, “Hayır hiçbir şey kalmaz” dediler. Bunun üzerine Allah Rasulü şöyle buyurdu: “İşte suyun kirleri götürdüğü gibi, beş vakit namaz da günahları giderir (ortadan kaldırır).” (Buhari, 505; Müslim, 1554)

Buna delil Allah Teâlâ’nın şu sözüdür: “İyilikler (hasenât), kötülükleri giderir (yok eder)” (Yusuf, 114) (Ayette geçen) hasenât: Beş vakit namazdır ki, büyük günahlardan kaçınan kimsenin günahlarına kefarete olur. Bize ulaştığına göre kulun amellerinden ilk bakılacak şey namazdır. Eğer namazı tam olarak bulunursa onlar ve diğer amelleri kabul edilir. Eğer namazı eksik bulunursa hem onlar hem de diğer amelleri reddedilir. Âlimlerden biri şöyle demiştir: “Namaz kılan bir ticaret ehline benzer ki, sermayesi kurtulmadan kârı kurtulmaz. Namaz kılan da böyledir. Farzı eda etmeden nafile kabul olunmaz.”

Nebi aleyhisselâm şöyle demiştir: “Kim, beş vakit namazını vaktinde kılsa, abdestini tastamam alırsa, namazının rükûsunu, secdesini ve huşûunu tam olarak yaparsa, onun namazı beyaz ve nurlu bir şekilde semaya yükselerek şöyle der: “Sen beni koruduğun gibi Allah da seni korusun.” Kim de onu vaktinde kılmaz, abdestini tastamam almaz, namazının rükûsunu, secdesini ve huşûunu tam olarak yapmazsa onun namazı siyah ve karanlık bir şekilde semaya yükselerek şöyle der: “Sen beni zayi ettiğin gibi Allah da seni zayi etsin.” Hatta Allah’ın meşietindeki duruma göre onun namazı eskimiş (paçavra) elbisenin dürüldüğü gibi dürülür ve sahibinin yüzüne vurulur.” (Taberani, Evsat, 3095; Beyhaki, Şuab, 3140) Namaza ancak Allah’ın hakkını eda eden mümin devam eder. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “..... Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkor....” (Ankebût, 45) Nebi

aleyhisselâm da şöyle buyurmuştur: “Namaz, kimi hayâsızlıktan ve kötülükten alkoymazsa o kimsenin ancak Allah’tan uzaklaşması artar.”

FASIL

NAMAZI TERK EDENİN CEZASI HAKKINDA

NAMAZI TERK EDENİN HÜKMÜ VE ONUN CEZASI HAKKINDAKİ İHTİLAF

İnsanlar, namazı terk edenin cezası hakkında dört görüşe ayrılmışlardır.

1. Bazıları şöyle demiştir: Namazı terk edenden üç kez tevbe etmesi istenir. Eğer hatasından döner ve tevbe ederse ne âlâ. Yoksa (eğer farzietini inkâr ederse) öldürülür.
2. Bazıları da şöyle demiştir: İbret-i âlem cezası olarak (nekâl) dövülür.
3. Bazıları da şöyle demiştir: Tazîr cezası olarak dövülür.
4. Bazıları da şöyle demiştir: Te'dip edilir ve hapse atılır.

Anlatıldığına göre İblis –Allah ona lanet etsin- ilk zamanlarda görülürdü. Onu bir adam karşıladı ve ona şöyle dedi: “Ben senin gibi olmak istiyorum. Neyle senin gibi olabilirim?” Mel’ûn (İblis) ona dedi ki: “Yazık sana! Senden başka hiçbir kimse bunu benden istememişti. Sen bunu benden nasıl istiyorsun?” Adam ona şöyle cevap verdi: “Ben bunu istiyorum.” Bunun üzerine mel’ûn ona şöyle dedi: “Benim gibi olmak istediysen namazda gevşeklik göster (ihmal et, savsakla) ve yemininde doğru veya yalancı olmana aldırma (önem verme).” Bunun üzerine adam şöyle dedi: “Ben, namazı bırakmamam ve yeminimden dönmemem üzerine Allah’a söz verdim.” Bu sefer İblis –Allah ona lanet etsin- ona şöyle dedi: “Senden başka hiç kimse tuzak kurmayı benden öğrenmemişti.”

Ebu Zer’den (rahimehullah) nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Kim namazı ihmal edip savsaklarsa ve onu üç gün üç gece terk ederse Allah o kimseyi on beş hasletle cezalandırır: Bunlardan altısı dünyada, üçü ölüm anında, üçü kabirde, üçü de mahşerdedir. Dünyada olan altısı; onun ömründen ve rızkıdan bereket çıkarılır, yüzünden Salihlerin siması çıkarılır, duasına karşılık verilmez, ameli kabul edilmez ve amelinin sevabını bulamaz. Ölüm anında olan üçü; o aç susuz ve zelil olarak ölür. Kabirdeki üçü; kabrin darlığı, karanlığı ve Kıyamet gününe kadar Berzah’taki azabı. Mahşerdeki üçü ise; yüz üstü sürüklenir⁵⁶, elem verici azaba maruz kalır ve ona bir

⁵⁶ Kamer suresi, 48

münadi şöyle seslenir: “İşte bu, Allah’ın farzlarını zayi edenin (yerine getirmeyenin) cezasıdır.”

FASIL NAMAZIN SEVABI HAKKINDA

Namazın sevabına, ancak onu devamlı ve tam olarak yerine getirenler (ikame edenler=mukimler) hak kazanır. (Namazı) ikame edenler, namaza vazifeleri ve huşûuyla vakitleri içinde devam edenlerdir. Çünkü namaz kılan çoktur ama onu ikame edenler azdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar (ikame ederler)” (Bakara, 3), “namazı ikame edenler ve zekât verenler...” (Nisa, 162), “Namazı ikame edin ve zekâtı verin” (Nur, 56). Allah Teâlâ münafıklar hakkında da şöyle demiştir: “Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, Onlar namazlarını ciddiye almazlar.” (Maûn, 4-5) Allah Teâlâ münafıkları “namaz kılanlar=musallîn” olarak isimlendirmiştir. Müminleri ise “ikame edenler=mukimîn” olarak isimlendirmiştir.

Cafer b. Muhammed, babasından o da dedesinden o da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den bildirdiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Namaz, Rabbin rızasını kazanmaktır (vesilesidir), melekleri sevmektir, nebilerin sünnetidir, imanın aslıdır, duanın kabul olmasıdır, amellerin kabulüdür, rızıkta berekettir, bedenlerin rahatıdır, düşmalara karşı silahtır, şeytanın hoşnutsuzluğudur, ölüm meleğinin yanında sahibi için şefaattir, kabirde bir ışık ve yanbaşında bir yataktır, münkir ve nekire cevaptır, sahibine ünsiyettir, kabrinde ona ziyaretçidir. Kıyamet günü olduğunda namaz, sahibi için, onun üzerinde bir gölge, başında taç, bedeninde libas, önünde yürüyeceği bir nur, cehennem ile arasında bir perde, Rabbisinin önünde bir delil, mizanda ağırlık, sıratında bir geçiş, cennet için bir anahtar, cennette derecelerin yükselmesi(ne vesile) olur. Çünkü namaz, tesbih, tahmid, takdis, temcid, tazim, kıraat ve duadır.” (Bu lafızlarla onu kitabında zikredeni bulamadım.)

Bütün amellerin en faziletlisi vaktinde kılınan namazdır. Çünkü namaz, insan, cin ve meleklerden gayretkeş ibadet edenlerin bütün taatlarını ihtiva eder. Şöyle denilmiştir: Allah yedi kat semayı yaratmış, onları meleklerle doldurmuş, hiç vakit harcamadan ve usanmadan onlar gece gündüz (Allah’ı) tesbih ederler. Allah onlara çeşitli ibadetler yükledi. Sema ehli sûra üflenene kadar kıyamdadırlar. Sema ehlinden rükûda ve secdede olanlar vardır. Allah korkusundan kanatlarını yere eğmiş olan sema ehli vardır. İlliyyîn ehli ile arş etrafındakiler Rabbilerini hamd ile tesbih ederler ve yeryüzündekiler için istiğfar ederler. Allah Teâlâ, bir cömertlik olarak, sema ehlinin ibadetinden nasiplenmeleri için onların bu ibadetlerinin

hepsini müminler için bir namaz ibadeti içinde toplamıştır. Ayrıca onlara namazda okuyacakları bir Kur'an ziyade etmiştir. Namaz hakkında şair şöyle der:

Âgâh olun, hayır ve fazilet en bolca namazda vardır. Çünkü namazda bütün uzuvlar Allah için eğilir.

O dinimizin şeriatında ilk farz, ve din kaldırıldığında da baki kalacak en son şeydir.

Kim tekbir getirmek üzere namaza kalkarsa onu rahmet karşılar, Mevlasının kapısını çalan bir kul gibi olur.

Namaz kıldığı zaman kişi Arş'ın Rabbi için kurtulmuş olur, ne mutlu ona eğer huşû ediyorsa.

Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kula, kılacağı iki rekât namaz konusunda izin verilmesinden daha hayırlı bir şey verilmemiştir." (el-Mucemu'l-Kebir, 7656; İbn Ebi Şeybe, 7714) Muhammed b. Sîrîn demiştir ki: "Eğer cennet ile iki rekât namaz arasında serbest bırakılsaydım iki rekât namazı cennete tercih ederdim. Çünkü iki rekât namazda Allah'ın rızası, cennette ise nefsimin rızası vardır." Şu şiiri okumuşlardır:

Boş vaktinde rükû faziletini ganimet bil, belki de ölümün ani olur.

Hastalıklı nice sağlıklı insanlar görmüşsündür de onun sağlıklı durumu hızlıca gidivermiştir.

FASIL NAMAZIN KISIMLARI

FARZ, SÜNNET VE NAFİLE OLARAK NAMAZ

Bil ki, namaz üç kısma ayrılır: Farz kısmı, sünnet kısmı ve nafil kısmı. **Farz olanlar**, Allah Teâlâ'nın vaktini belirttiği her namazdır ki (kitabında) şu sözleriyle onları zikretmiştir: "Güneşin zevalinden (öğle vaktinde Batı'ya kaymasından) gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir." (İsrâ, 78), "Öyle ise akşama girdiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda, Allah'ı tespih edin. Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine girdiğinizde Allah'ı tespih edin." (Rûm, 17-18) Bunlar, Allah Rasulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken ona söylediği şu sözünün delili ile, beş vakit namazdır: "Onları, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmeye davet et. Eğer bunun için sana itaat ederlerse onlara Allah'ın kendilerine bir gün bir gecede beş vakit namazı farz

kıldığını bildir.” (Ebu Davud, 1586; Nesai, 2522) Yine Allah Rasulü'nün şu sözünün delil oluşu ile: “Beş vakit namazı Allah kullarına farz kılmıştır.” (Tahrirci geçmişti.)

Fakat, namazın farz oluşu Allah Teâlâ'nın kitabında mücmel-gayr-i müfesser (öz ve ayrıntıları açıklanmamış) olarak varid olmuştur. Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu sınırları, rükûsu, secdesi, vazifeleri, kıratı, tesbihi, ta'zîmi, kuûdu, teşehhüdü ve selâmıyla açık bir şekilde beyan etmiştir. Ve namazın, ikamet eden (mukîm) kimseye on yedi rek'at, yolcu olana da on bir rek'at olduğunu ortaya koymuştur. Ümmet, bize ulaşan ve zikrettiğimiz bu sayı üzerine icma etmiştir ki bu rekâtların dördü öğle namazı, dördü ikinci namazı, üçü akşam namazı, dördü yatsı namazı, ikisi de sabah namazına aittir. Bu haber, ancak câhil olan kimsenin inkâr edeceği, Allah Rasulü'nden günümüze ulaşana kadar nesilden nesile bütün herkesin seçtiği ve her insanın bilip kabul ettiği bir mütevatir haber çeşididir.

Utbe b. Ebi Süfyan'dan zikredildiğine göre o, ailesinden bir adamı Taif'e âmil (zekât memuru) olarak gönderdi. O da Şenûe (Basra) Ezid'lerinden bir adama zulüm etti. Bu Ezidli adam da gönderdiği âmilinden şikâyet etmek üzere Utbe'ye geldi. Onun önünde durdu ve şu şiiri okudu:

Zulme uğrayanın size gelmesini emrettiniz,

Fakat evsiz bir adam size mazlum olarak geldi.

Sonra da ona gördüğü zulmü anlattı. Bunun üzerine Utbe ona şöyle dedi: “Ben senin kaba saba bir bedevi olduğunu görüyorum. Senin bir gün ve gecede kaç vakit namaz kıldığını bile bilebileceğini zannetmiyorum.” Bunun üzerine Ezidli ona şöyle dedi: “Eğer sana bu dediğini haber verirsem, meseleyi sana karşı benim lehime çevirir misin?” Utbe, “evet” dedi. Bunun üzerine bedevi şöyle dedi:

Namaz, dört rekât, sonra dört rekât

Sonra üç onlardan sonra da dört,

Sonra sabah namazı ki onu zayı etme

O ikidir. Anlattığım şeyi işit.

Bunun üzerine Utbe, “Doğru söyledin, Sor bakalım” dedi. Bedevi şöyle dedi: “Sırtında kaç omur vardır?” Utbe, “Bilmiyorum” deyince bedevi şöyle dedi: “Sen kendinde olan bu şeyi bilmediğin halde Müslümanlar arasında hüküm mü veriyorsun?” Bunun üzerine Utbe şöyle dedi: “Ona ganimetini geri verin.”

Sünnet namazlar ise üç kısımdır: Vacip olan sünnetler, Mükked sünnetler ve merğub sünnetler. Vacip olanlar, Vitr namazı ile cenaze namazıdır.

Vitr namazı, Allah Rasulü'nün şu sözüyle vaciptir: "Allah size altıncı bir namazı ziyade etmiştir ve o sizin için sahralar dolusu deveden daha hayırlıdır. Ağâh olun, o, vitr namazıdır." (Reb'î, 192; Ebu Davud, 1420) Vitr namazı, yatsı namazı ile güneşin doğması arasında kılınır.

Cenaze namazı ise; Allah Rasulü'nün şu sözünden dolayı (vaciptir): Ölüleriniz üzerine namaz kılın. (İbn Mace, 1522; Beyhaki, 6731)

Müekked sünnetler'e gelince; akşam namazından sonraki iki rek'at, sabah namazından önceki iki rek'at, iki bayram namazı, teravih namazı (Ramazan kıyımı), makam'ın arkasında (kılınan) iki rekât tavaf namazı.

Merğub sünnetlere gelince; Duhâ (kuşluk) namazı, küsûf (güneş tutulması) namazı, husûf (ay tutulması) namazı, zelzele (deprem) namazı.

Nafile namazlara gelince; zikrettiklerimizin dışında kişinin Allah Teâlâ (rızasını kazanmak) için kıldığı tatavvu' namazlardır. Nefl (nafile) sözlükte, ziyade demektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... Sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl " (İsrâ, 79) Yani sana ziyade olarak, demektir.

FASIL

FARZ NAMAZIN HALLERİ

İKAMET VE SEFER HALİNDE, KORKU VE

HASTALIK HALİNDE, CEM' EDEREK, FERGİ VE CEMAATLE NAMAZ

Farz namaz sekiz kısma ayrılır: Birincisi, ikamet halinde kılınan namazdır. İkincisi, yolculuk halinde kılınan namaz. Üçüncüsü, korku anında kılınan namaz (korku namazı). Dördüncüsü, savaşta düşmanla karşı karşıya iken vuruşma halinde kılınan namaz. Beşincisi, hasta namazı. Altıncısı, suda veya denizin ortasında gemide kılınan namaz. Yedincisi, İki namazı cem' etmek (birleştirmek). Sekizincisi, cemaatle beraber kılınan namaz.

İKAMET HALİNDE KILINAN NAMAZ

İkamet halinde kılınan namaz, önceden anlattığımız gibi bir gün ve gecede **on yedi rek'attir**. Onların **altı rek'atında** açıktan Fatiha suresi ile bir sure okur. Bu altı rek'at şunlardır: Akşam namazının ilk iki rek'ati, yatsı namazının ilk iki rek'ati, sabah namazının iki rek'ati. **Onbir rek'atında** ise içinden sadece Fatiha suresi'ni okur. Bu on bir rek'at ise şunlardır: Öğlenin dört rek'ati, ikindinin dört rek'ati, akşam namazının son bir rek'ati, yatsı namazının son iki rek'ati. Vatanında ikamet etmeye devam ettiği sürece bu sayılardan daha azı kişi için yeterli ve caiz olmaz. Sadece

İslamî olarak tam bağımsızlık olduğu zaman bundan hariçtir. Devlet başkanı insanlara Cum'ayı kıldırduğunda o zaman o da devlet başkanının arkasında Cumayı kılar ki o da Fatiha ile beraber bir surenin açıktan okunduğu iki rek'attir ve o zaman namazın adedi on beş rek'at olur.

Cum'a namazını, insanlara ikame ettikleri sürece zorba imamların arkasında kılmamız, salih selefimize uyararak caizdir. Cabir b. Zeyd, Ebu Ubeyde, Rebî' b. Habib, Suhar b. Abbas el-Abdî gibi, Allah onlara rahmet etsin ve onlardan razı olsun.

Vatan, kişinin namaz kıldığı yerdir. Bir yerde ikamet etmek, namazın ancak kendisiyle tamam olduğu şartlardandır. Bir kişi bir beldeyi vatan edinir ve onu oradan ancak kıtlık veya düşmanlar çıkarır. Kişi orayı (vatan edineceği yeri), namaz kılması mümkün olan sınırlı ve temiz bir yerde edinir ve orayı sadece sözle değil ciddi bir kasıt ve niyetle alır. Orayı vatan olmaktan çıkarmak istediğinde onu sözle ve niyetle çıkarır. Kadın, vatan konusunda eşine (kocasına) tabidir. Köle efendisine, çocuk da babasına tabidir. Denilmiştir ki; kişinin şu dört şeyden birini vatan edinmesi gerekir: Bilinen bir menzil (mesken), bilinen bir kuyu, mer'a ve bitkilerin olduğu bir havza veya bilinen bir saray. Bunlardan başka bir şeyi vatan edinirse caizdir. Kendisinin mülkü olan bir yerde (حوزة) dört vatan edinmek isterse bu da caizdir. Dörtten fazlası ise caiz değildir.

YOLCULUK HALİNDE KILINAN NAMAZ

Yolculuk halinde kılınan namaza gelince, o, on bir rek'attir. İkamet halinde kılınan namazlarda açıktan okuduklarında bunlarda da kıratı açıktan okur. Diğerlerinde ise sadece Fatiha suresini gizli (içinden) okur. Yolculuk halinde kılınan namaz, akşam namazı hariç her namaz için iki rek'attir. Akşam namazı hem ikamet halinde hem de yolculuk halinde üç rek'attir.

Yolculuk halinde kılınan namaza delil, Aişe (radiyallahu anhâ)'den rivayet edilen şu haberdir: O şöyle demiştir: "Namazın ilk farz olunanı iki rekâttir. Daha sonra ise ikamet halinde kılınan namaza ziyade yapılmıştır." (Rebî', 186; Ebu Davud, 1200) Yine Cabir b. Abdullah el-Ensârî'den rivayet edilen şu haberdir: O Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)e yolculuk halinde kılınan namazın kısa (kısaltılmadığını) olup olmadığını sordu. Nebi şöyle buyurdu: "Hayır, yolculuk esnasında kılınan iki rek'at, kısaltılmış değildir. Kısaltma, korku anında bir rek'at olarak kılınan namazdadır." (İbn Huzeyme, 1364; Beyhaki, 5848) Yolculuğun sınırı iki fersah'tır. Bir fersah üç mildir. Bir mil, dört bin zirâ'dır. Kişi, vatanından iki fersahı geçince evine dönüne kadar yolculuk namazı kılar. Yolculuğun sınırının iki fersah olduğuna delil, Nebi aleyhisselâmdan rivayet edilen şu haberdir: o, bir gün yanında ashâbı da varken yola çıktı ve Zu'l-Huleyfe'ye kadar gitti. Namazı orada iki rek'at kıldı, sonra da döndü. Bu

durum kendisine sorulunca şöyle dedi: "Size yolculuk namazını öğretmek istedim." Veya şöyle dedi: "(Size) yolculuğun sınırını (öğretmek istedim)." (Haber bu lafızlarla kitabında zikredeni bulamadım.)

KORKU (ANINDA KILINAN) NAMAZ(I)

Korku namazına gelince o Allah Teâlâ'nın şu sözünde zikredilmiştir: "... (kâfirlerin size saldırmasından) korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur." (Nisâ, 101) Korku namazı, Cabir b. Zeyd'in Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in pek çok sahabelerinden rivayet ettiği şu haberde anlatılmıştır: Onlar, onunla beraber hem Zât'r-Rikâ' günü hem de daha başka harblerde korku namazı kılmışlardır. Onlardan bir grup kalkıp Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) 'in arkasında saf olmuşlar, diğer grup da düşmana karşı savaşmıştır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasında saf olanlara bir rek'at kıldırılmış, sonra ayakta durmaya devam etmiş, arkasındakiler de ikinci rekâti kendileri tamamlamışlar ve namazı bitirince de düşmana karşı savaşmaya gitmişlerdir. Sonra diğer grup gelmiş, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara bir rek'at kıldırılmış ve oturmuş, arkasındakiler ise ikinci rekâti kendileri tamamlamışlardır. Sonra da Allah Rasulü hepsine birden selâm vermiştir." Diğer bir grup âlim de şöyle demişlerdir: "Allah Rasulü birinci gruba bir rekât kıldırılmış, sonra bu grup gitmiş ve savaşmış, diğer grup gelmiş, Allah Rasulü de onlara ikinci rekâti kıldırılmış, sonra selâm vermiş, sonrasında ise bütün herkes selâm vermiştir. Bu görüşte, birinci görüş sahiplerinin söylediği gibi her grubun namazı tamamlama meselesi sabit değildir. Bizce muteber olan bu son görüşe göre amel etmektir. İbn Abbas ve İbn Mes'ud da (radiyallahu anhuma) bu görüştedirler.

SAVAŞTA DÜŞMANLA KARŞI KARŞIYA

İKEN VURUŞMA HALİNDE KILINAN NAMAZ

Savaşta düşmanla karşı karşıya iken vuruşma halinde kılınan namaza gelince; bu namaz karşılıklı vuruşma ve yaralama anında olur. Bu, imkâna racidir. Eğer namazı ayakta, bütün vazife ve sınırları ile kılmaya imkânı varsa yapsın. Eğer sadece ima ile kılması mümkünse öyle yapsın. Allah Teâlâ'nın şöyle dediği gibi yürüyerek veya binerek (yapsın): "Eğer (bir tehlikeden) korkarsanız, namazı yaya olarak veya binek üzerinde kılın." (Bakara, 239) Eğer bunların hiçbiri mümkün değilse o zaman namazı için tekbir alsın.

Tekbir almakta ihtilaf etmişlerdir. Bazıları, namazın bütün tekbirleri için tekbir alır demiştir. Bazıları, yedi kez tekbir alır demiştir. Bazıları altı, bazıları de beş, bazıları da dört tekbir alır demişlerdir. Allah en doğrusunu bilir.

HASTA NAMAZI

Hasta namazına gelince; onun hakkında Allah Rasulü aleyhisselâm'ın şöyle dediği zikredilir: "Hasta olan, ayakta namaz kılar. Eğer gücü yetmezse oturarak kılsın. Ona da gücü yetmezse uyku vaziyetinde kılsın. Ona da gücü yetmezse sırt üstü kılsın. Ona da gücü yetmezse, Allah kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemeyiz." (Taberani, Evsat, 3997; Darekutni, 1690)

Nebi aleyhisselâm'ın "uyku halinde" ifadesi, kıbleye yönelik sağ tarafına yatmış vaziyette manasınadır. "Sırt üstü" ifadesi ise kıbleye yönelik ve iki ayakları kıble yönünde, başı da şimale (kıble yönünün tersi yani kuzeye) doğru manasınadır. Eğer hasta buna güç yetiremezse namaz için tekbir alsın. Tekbiri ve o konudaki ihtilafı zikretmiştik. Hasta olduktan sonra elbisesi veya yatağı pislenirse ve değiştirmeye de gücü yetmezse böyle namaz kılsın. Onun iadesi gerekmez.

GEMİDE KILINAN NAMAZ

Gemide iken kılınacak namaz ile hasta namazı ayakta, oturarak veya uzanarak kılmak noktasında aynı şekilde meşru kılınmıştır. Oturarak ve uzanarak kılınan namaz, (baş) iması ile olur. Secdeyi rükûdan daha fazla eğilerek yapar. Su, çamur (ve bataklık)ta namaz kılan da bunlara (su, çamur vb..) secde etmeden namazını ayakta ve oturarak ima ile kılar.

İKİ NAMAZI CEM' ETMEK (BİRLEŞTİRMEK)

İki namazı cem' etmek, Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetidir. Bunun delili, Muaz b. Cebel'den rivayet edilen şu haberdur: O şöyle demiştir: Tebuk gazvesi için Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile yola çıkmıştık. Öğle ile ikindinin arasını ve akşam ile yatsının arasını cem' etti. (Rebî', 252; Müslim, 706) Bir haberde belirtildiğine göre; beş kimse için iki namazı cem' etmek caizdir: Yolcu, hastalığı devam eden, buluttan dolayı namaz vakitleri kendisine gizli kalan kişi, hac için arafe günü arafatta vakfe duran, Arafat'tan indiğinde geceleyen kişi. Zira Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet edildiğine göre o, Arafat'ta öğle ile ikindinin arasını, Müzdelife'de de akşam ile yatsının arasını cem' etmiştir. (Ebu Davud, 1915; İbn Huzeyme, 958)

Cem'in nasıl yapılacağı (na gelince), birinciyi az tehir eder, sonuncuyu da az öne çeker. İki namaz arasında sadece kamet ve selâm olur. İki namazı birleştiren kişi ikisinin arasında konuşur veya namaz harici başka bir işle meşgul olursa onun cem'i (ikrani) bozulur. Ashabımız şöyle demişlerdir: Yolculukta iki namazı cem' etmek, sünneti ihya etme amellerindendir.

CEMAATLE KILINAN NAMAZ

Cemaatle kılınan namaz, farz-ı kifaye olan ibadetlerdendir. Bir kısmı onu yapınca bu, diğerlerine de yeter. Eğer herkes onu terk ederse hepsi helak olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet olunduğuna göre, o ölene kadar namazı cemaatle kılmaya devam etmiştir ve Müslümanlara cemaate devam etmeyi emretmiş, ona teşvik etmiş ve bu konuyu ağır bir şekilde dile getirmiştir. Hatta onlara şöyle demiştir: “Kim ezanı duyarsa ona icabet etsin. Kim ona icabet etmezse ve özrü yoksa onun namazı yoktur. Buna engel olan özür de korku veya hastalıktır.” Bunun üzerine İbn Ümmü Mektum şöyle demiştir: “Benim gözüm görmez, evim de geniştir. Bana rehberlik edecek kimse de yoktur. Evimde kılmam için benim için bir ruhsat var mıdır?” Bunun üzerine Nebi aleyhisselâm ona, “ezanı işitiyor musun?” deyince o, “evet” dedi. Allah Rasulü de “O zaman icabet et.” Buyurdu. (Müslim, 1518; Nesai, 850) Denilmiştir ki; İbn Ümmü Mektum, kendisi için mescide kadar bir ip bağlanmasını emretmişti. Onunla mescide gelirdi. Allah Rasulü şöyle de buyurmuştur: “Mescide komşu olanın namazı sadece mescidde olur.” (Rebî', 256; Beyhaki, 4724)

İbn Mes'ud'dan (radiyallahu anh) bildirildiğine göre o şöyle demiştir: “Müslüman olarak Allah ile karşılaşmak kimi sevindiriyorsa, çağrıldığında cemaatte farz namazlara devam etsin. Çünkü Allah nebiniz için sünen-i hüdü'yi meşru kılmıştır. Muhakkak onlar da sünen-i hüdü'dandır. Ömrüme yemin olsun ki; şu (cemaate yetişmeyip) geri kalanın evinde namaz kıldığı gibi evinizde namaz kılsanız nebinizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Nebinizin sünnetini terk ederseniz sapıtmış olursunuz. İçinde yaşadığımız öyle zamanlar oldu ki, münafıklığı bilinen münafık hariç hiç kimse o namazlardan geri kalmazdı. Ben, namaz safında ayakta durabilmesi için iki kişinin arasında taşınan adam gördüm. Evinde iyice temizlenip güzelce abdestini alan sonra mescidlerden birine yönelip orada namaz kılan hiçbir kimse yoktur ki, Allah ona her bir adımı ile bir hasene yazmamış ve her bir adımı ile onun derecesini yükseltmemiş ve yine her bir adımı ile onun bir günahını silmemiş olsun. Biz (bundan dolayı) adımlarımızın arasını kısa tutardık. Kişinin cemaat ile beraber kıldığı namaz, tek başına kıldığı namazdan yirmi beş derece daha faziletlidir.” (Rebî', 216; Buhari, 619)

Enes b. Malikten bildirildiğine göre o şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kim kırk gün cemaatle beraber namaz kılsa Allah onun için iki kurtuluşu farz kılar (yazar). Cehennemden kurtulmak ve münafıklıktan kurtulmak.” (Tirmizi, 241; Bezzar, 7570) Ebu Hureyre de şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Münafıklara

en ağır gelen namaz, yatsı namazı ile sabah namazıdır. O ikisindeki sevabı bilselerdi emekleyerek dahi olsa ona gelirlerdi.” (Rebî’, 292; Buhari, 626)

Mücahid’den bildirildiğine göre o şöyle demiştir: Bir adam İbn Abbas’a geldi ve şöyle dedi: Ey İbn Abbas! Geceleri namaz kılıp gündüzleri oruç tutan, fakat cemaate gelmeyen, namazını cemaatte kılmayan ve bu hal üzere ölen kişi hakkında ne dersin? İbn Abbas ona şöyle cevap verdi: “O, cehennemdedir.” O adam bir ay boyunca gidip geldi ve ona aynı soruyu sordu. Her defasında İbn Abbas, “O ateştedir” cevabını verdi. (Tirmizi, 218; İbn Ebi Şeybe, 3494) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kim namazını cemaatle kılsa göğsünü ibadet ile doldurmuş gibidir.” (Bu haberi bu lafızlarla kitabında zikredeni bulamadım.) Hatim el-Esamm demiştir ki: Bir gün cemaatle namazı kaçırmıştım. Bana sadece Ebu İshak en-Neccari taziyede bulundu⁵⁷. Oysa, eğer benim bir çocuğum ölmüş olsaydı, bana on binden fazla kişi taziyede bulunurdu. Çünkü dinin musibeti insanlar nezdinde dünya musibetinden daha hafiftir (fakat aslında öyle olmaması gerekir). Meymun b. Mihran’dan rivayet olduğuna göre o mescide gelmişti. İnsanların namazlarını bitirdiklerini gördü ve (taziyede söylenen) şu ifadeleri kullandı: “İnna lillahi ve inna ileyhi raciun. (Allah’tan geldik, yine ona döneceğiz.) (Oysa cemaatle kılınacak) bu namazın fazileti, bana Irak valiliğinden bile daha sevimli gelir.”

Said b. Müseyyib şöyle demiştir: “Yirmi senedir, müezzin ezan okuduğundan beri ben mescidin içindeyim.” Muhammed b. Vâsi’ şöyle demiştir: “Dünyadan ancak üç şeyi arzularım: Eğrildiğimde beni düzelterek Allah için bir kardeş. Başkasına el açmayacak derecede yetecek kadar bir rızık. Yanlışı benden uzak olacak (kaldırılacak) ve fazileti bana yazılacak cemaatle namaz kılmak.” Osman şöyle demiştir: “Kim yatsı namazını cemaatle kılsa sanki gecenin yarısını ibadetle geçirmiş gibidir. Sabah namazını cemaatle kılan kişi gecesinin hepsini ibadetle geçirmiş gibidir.” Nebi aleyhisselâm’dan bildirildiğine göre o sabah namazında Ali’yi aramıştı. Fatıma’nın yanına gitti ve ona dedi ki: “Amcanın oğlunu meşgul eden nedir?” Fatıma, “Namaz kılarak ayakta geceledi, sabah olunca da namazını kıldı ve yattı” deyince şöyle buyurdu: “Namazını cemaatle beraber kılsaydı onun için daha faziletli olurdu.” (Bu lafızlarla onu kitabında zikredeni bulamadım.)

İMAMLIK, ARKASINDA NAMAZ KILMANIN SAHİH OLDUĞU KİŞİLER, İMAMA VE ONA TABİ OLANA GEREKEN ŞEYLER

Bil ki, cemaatle kılınan namazı iki veya daha fazla kişi kılabilir. Zira Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)den rivayet edildiğine göre o iki adama şöyle demiştir:

⁵⁷ Yani cemaatle namazı terk eden kişiyi çok kıymetli bir dostunu kaybeden kişiye benzetti. Yani büyük sevap kaçırdığını ifade etti.

“Namaz vakti girdiğinde ezan okuyun, kamet getirin ve ikinizden en faziletlisi kim ise o imam olsun.” (Tahrirci geçmişti) Nebi aleyhisselâmdan rivayet olduğuna göre o, namaz kılan iki kişi görmüştü. Şöyle buyurdu: “Bu ikisi cemaattir.” (Ahmed, 22243; Taberani, Kebir, 7857) Cemaatle namaz, ancak bir imam ile sahih olur. İmama tabi olan (me'mum) imama duruşta, sözde ve fiilde tabi olur. İmama uyan kişi eğer tek başına ise ve erkek ise imamın sağında dursun. İmama uyan kişi eğer bayan ise imamın solunda dursun. Eğer iki kişilirse imamın arkasında dururlar. Eğer erkek ve kadın varsa erkek imamın sağında, kadın ise istediği yerde durur. İmama uyan bir kişi ise iki ayak miktarı imamdan geri dursun.

İMAMIN VE İMAMA UYANIN ŞARTLARI

Şu dört vasfı kendisinde taşımayan kişinin bir topluluğa imam olması yaraşmaz (doğru değildir). Birincisi: Sünnetler ve fıkıh ilmi. İkincisi: Hatasız olarak Kur'an okumak. Üçüncüsü: Büyük ve küçük günahları terk etmek. Dördüncüsü: Bütün şüpheli şeyleri terk etmek. Çünkü Allah Rasulü'nden (aleyhisselâm) rivayet olduğuna göre o şöyle demiştir: Namazınızı temize çıkarmanız sizi sevindirecekse o zaman en hayırlılarınızı öne geçirin. Çünkü onlar sizin Rabbinize (gönderdiğiniz) elçilerinizdir. (Rebî', 781; Taberani, Kebir, 777) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)den bildirildiğine göre o şöyle demiştir: “Bir topluluğa, onların içinde Allah'ın kitabını en iyi okuyan imam olur. Eğer okumakta eşit iseler, onların içinde Sünneti en iyi bilenler imam olur. Eğer bunda da eşit iseler en yaşlı olanı imam olur. Yaşta da eşit iseler o zaman içlerinde en önce hicret edeni imam olur. Eğer bunda da eşit iseler, o zaman vera' (şüpheli şeyleri terk etme) hususunda içlerinde en faziletlisi imam olur.” (Rebî', 209; Müslim, 1564)

Âlimlerden biri de şöyle demiştir: Bütün bunlarda da eşit olursa o zaman içlerinde yüzü en aydınlık olandır.

On kişinin arkasında namaz caiz olmaz: Birincisi, ayağından rahatsız oturmaya mahkum kişi. İkincisi, çıplak. Üçüncüsü, sarhoş. Dördüncüsü, cünüp olan kişi. Beşincisi, Kendisinde (üzerinde) onunla namaz kılmanın sahih olmayacağı kişi. Altıncısı, deli (aklen rahatsız olan kişi). Yedincisi, konuşamayan kişi. Sekizincisi, buluğa erdiği halde sünnet olmamış kimse. Dokuzuncusu, çocuk. Onuncusu, kadın⁵⁸.

İmamda on hasletin bulunması gerekir: Birincisi: Namaz için hazırlanacakları zamana kadar tekbirle insanları beklemesi. İkincisi: Arkasında namaz kılanlar karıştırmasın diye sesini tekbirlerde yükseltmek. Üçüncüsü: Hatasız olarak tertil üzere Kur'an okumak. Dördüncüsü: Zorlanmadan rükû ve secdeyi tamamlamak.

⁵⁸ Şeyh Nasır: Kadının imamlığı ancak nafilerde ve kadınlara imamlık yaptığında olur.

Beşincisi: Kuvvetli ve zayıf kimseler arasında eşit davranması. Altıncısı: Namazın rükûnlarından herhangi birini hırsızlık yapmadan ve noksan olarak yerine getirmeden namazı kısa olarak kıldırmak. Yedincisi: Duasını arkasında mümin olan herkese şamil etmesi. Sekizincisi: İnsanlara, dünyevi bir maksat veya şeref ve makam elde etmek için değil, sadece Allah Teâlâ (rızası) için imam olması. Dokuzuncusu: İmamlığını gösteriş ve işitilmesi için yapmayı terk etmesi. Onuncusu: Arkasında namaz kılanlara karşı kibirli olmaması ve minnet istememesi.

NAMAZA BAŞLAMADAN ÖNCE VE SONRA NAMAZ KILANIN YAPMASI GEREKEN ŞEYLER

İmama uyana on şey gerekir ki bunlarla onun namazı tam ve kâmil olur.

Birincisi: Safların düzeltilmesi. Zira nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Saflarınızı düzeltiniz. Erkek saflarının en hayırlısı en önde olanıdır.” (Ahmed, 8409; Beyhaki, 2098) Yine Aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “İnsanlar ezandaki ve (namazda) birinci saftaki fazileti bilselerdi, sonra bunları yapabilmek için kur’a çekmekten başka bir yol bulamasalardı muhakkak ki kur’a çekerlerdi.” (Rebî, 292; Buhari, 590) **İkincisi:** İhtilaf etmemek. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “İhtilaf etmeyiniz. Yoksa Allah kalplerinizin arasını açar.” (Ebu Davud, 664; Nesai, 881) **Üçüncüsü:** Boşlukları doldurmak. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şeytanın aralarınıza girmemesi için saflarınızın arasını sağlam tutun (boşluk bırakmayın, sıkı yapın).” (Ebu Davud, 667; Tabetani, Sağır, 330) **Dördüncüsü:** Allah Rasulü’nün şu sözünden dolayı imamın ortalanması (cemaatin tam ortasında önde olması): “İmamı ortanıza alınız ve boşlukları doldurunuz.” (Ebu Davud, 681; Beyhaki, 4984) **Beşincisi:** Başlangıç tekbirinde sesi yükseltmek. Çünkü bu, şeytanın burnunu yere sürer. **Altıncısı:** Sözlerde ve fiillerde imamdın sonra hareket etmek. Zira nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “İmam, kendisine uyulsun diye (meşru) kılınmıştır. O rükû edince siz de rükû ediniz. O secde edince siz de secde ediniz. O okuyunca da susunuz.” (Tahrirci geçmişti.) **Yedincisi:** İmam okurken susmak ve dinlemek. Allah Teâlâ’nın şu sözünden dolayı: “Kur’an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun (ki size merhamet edilsin).” (A’râf, 204) **Sekizincisi:** Uyukladığında imamı uyarmak ve dili hapsoldüğünde (kıratın devamını getiremediğinde) ona telkinde bulunmak. Çünkü Allah Rasulü’nden rivayet edildiğine göre o tesbihi erkekler için alkışı da kadınlar için (meşru) kılıştır. (Buhari, 1145; Müslim, 982) Bunlar imamı uyarmak için yapılırlar. **Dokuzuncusu:** İmamın duasına “amin” demek. **Onuncusu:** İmamın yanında bulunduğu zaman ona yol açmak.

FASIL NAMAZIN ŞARTLARI

Bil ki, namaz ile alakalı meseleler sayılamayacak kadar çoktur. Bizim bu kitabımız bu meseleleri uzun uzun anlatmayı ele almaz. Fakat muhakkak ki namaz kılının yirmi haslete sahip olması gerektiğini belirtmek gerekir ki bunlarla onun namazı tamam olur. Bunlardan on tanesi namaza başlamadan, on tanesi de namaza başladıktan sonra (ki durumlarla ilgilidir.)

NAMAZA BAŞLAMADAN ÖNCEKİ ON ŞART

Namaz başlamadan önceki on şart şunlardır:

Birincisi: Vaktin girmesi. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... Namaz, mü'minlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır." (Nisâ, 103) Namaz vakitlerinin girmesi dört şey ile olur: İki güneş ile, ikisi de şafak ile ilgilidir. Güneş ile ilgili olanlar; öğle ve ikindi namazı için güneşin zevali. Akşam namazı için de güneşin batması. Şafak ile ilgili olanlar; yatsı namazı son vakti için birinci şafağın batması. Sabah namazı için de ikinci şafağın doğması.

İkincisi: Temizlik. Bu dört kısımdır: Beden temizliği, elbise temizliği, yerin temizliği, bütün organların günahlardan temizliği. Temizliğe delil, Allah Teâlâ'nın şu sözleridir: "Elbiseni temiz tut." (Müddessir, 4), "Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın...." (Mâide, 6)

Üçüncüsü: İlim. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "İlimle yapılan az amel, cehaletle yapılan çok amelden daha hayırlıdır." (Bu konu ile ilgili) ilim dört kısma ayrılır: Birincisi: Namazın farzietini bilmek. İkincisi: Hangi namazı kıldığını bilmek. Üçüncüsü: Namazın farz ve sünnet olan rükûn ve fiillerini bilmek. Dördüncüsü: Namazı bozan neylerden kaçınılması gerektiğini bilmek.

Dördüncüsü: Giyinmek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin)." (A'râf, 31) Tefsir ehlinin bazı sözlerinde, "Yani her namazda elbisenizi (giyinin)" demektir. (Bu konu ile ilgili olarak) elbisede dört özellik vardır: Birincisi: Giysinin aslının helal olması. İkincisi: Bütün pisliklerden temiz olması. Üçüncüsü: İpek ve ibrişim, altın, demir, bakır v.b. gibi namazda giyilmesi nehyedilenlerin haricinde olması. Dördüncüsü: Sünnete nuvafık ve uygun olması. Zira Nebi aleyhisselâm farklı şekillerde elbiselerin uzatılmasını nehyetmiştir. (Ebu Davud, 643; Tirmizi, 378) avretini açık bırakacak şekilde izarını bir tarafa atmayı da nehyetmiştir. (Rebî', 270; Buhari, 360)

Beşincisi: Kıyam (ayakta durmak). Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun." (Bakara, 238) Kıyamda dört husus

vardır: Birincisi: Eğilmeden dengeli bir şekilde dikilmek. İkincisi: Sağa sola bakınmayı terk etmek. Üçüncüsü: Gözü secde yerinden ayırmamak. Dördüncüsü: Kıyamda başı kaldırmak ve eğmek gibi hareketleri terk etmek.

Altıncısı: Kibleye yönelmek. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “ ... Yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) hep o yöne dönün.” (Bakara, 144) Yani o tarafa, o yöne (çevirin) demektir. Kibleye yönelmekte dört hususiyet vardır: Birincisi: Kâbe’ye yöneldiğinin farz olduğunu bilmek. İkincisi: Yüz ve kalp ile birlikte o yöne niyetle beraber dönmek. Üçüncüsü: Bütün organlarıyla tevazı ve huşû’. Dördüncüsü: Kâbe’nin Mescid-i Haram’da, Mescid-i Haram’ın Mekke’de, Mekke’nin de Harem bölgesinde olduğunu bilmek.

Yedincisi: Niyet. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Halbuki onlara, ancak dini Allah’a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O’na kulluk etmeleri, (namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri) emredilmişti....” (Beyyine, 5) Yine Allah Rasulü de şöyle buyurmuştur: “Ameller niyetlere göredir. Herkes için de niyet ettiği şey vardır.” (Rebî’, 1; Buhari, 1) Niyetin dört yönü vardır: Birincisi: Namaz fiiliyle, farz bir ibadeti eda etmeyi kasdetmesi. İkincisi: Niyet ile, emrettiği şeye uyma hususunda Allah için itaati kasdetmesi. Üçüncüsü: Namazıyla Allah Teâlâ’ya yakınlığı kasdetmesi. Dördüncüsü: Kalbinden vesvese veren ve kendini meşgul eden şeyleri uzaklaştırması.

Sekizincisi: Namaz mekânı. Zira nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Yeryüzü bana mescid, toprağı da temiz kılındı.” (Rebî’, 167; Buhari, 328) Mekânın namaz için tamam olması dört şey ile olur: Birincisi: Temiz olması. İkincisi: Namaz kılmanın caiz olduğu yerlerden olması. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabirlerde, çöplüklerde, hayvan kesilen yerlerde, develerin çöktüğü ve gecelediği yerlerde, insanların yol güzergâhında ve hamamda namaz kılmaktan nehyetmiştir. (Rebî’, 293; Tirmizi, 346) Üçüncüsü: Kıyam, rükû ve secde etmeyi sağlayan (mümkün kılan) bir yer olması. Dördüncüsü: Mekânın namaz kılan için mübah bir yer olması, yasaklanmış veya gasb edilmiş bir yer olmaması.

Dokuzuncusu: Tevcih (Kalben Allah’a yönelmek). Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “ ... Kalktığında Rabbini hamd ile tespih et.” (Tûr, 48) Tevcihin tamam olması dört şey ile olur: Birincisi: Kıldığı namazın son namazı olduğunu düşünmesi. İkincisi: Onu tamamladığı takdirde sevabını Allah’tan umması ki onun sevabı cennettir. Üçüncüsü: Onun herhangi bir şeyini zayi ettiğinde Allah’ın azabından korkması ki Allah’ın azabı ahirette cehennemdir. Dördüncüsü: Şöyle demesi: “Allahım, Seni hamd ile tesbih ederim. Senin ismin ne yücedir. Senin şerefine ne

uludur. Senden başka ilah yoktur. Rahmetten kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım."

Onuncusu: Tekbir getirmek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Rabbini yücelt (tekbir getir.)" (Müddessir, 3) Yine Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Namazın tahrimi (kişinin namaz dışındaki şeyleri kendisine haram kılması) tekbirdir (başlangıç tekbiri ile), tahlili (kişinin namaz dışındaki şeyleri kendisine helal kılması) teslimdir (namazın sonundaki selâm vermek ile)." (Rebî', 220; Ebu Davud, 61). Tekbir dört şey ile tamam olur: Birincisi: Tekbir ile Allah Teâlâ'yı yüceltmeyi kasdetmesi. İkincisi: Onunla namaza başlamaya niyet etmesi. Üçüncüsü: Namazın içindekiler hariç bütün meşguliyetleri kendine haram kılması ki bundan dolayı ihram tekbiri diye isimlendirilmiştir. Dördüncüsü: Hatasız kesin bir şekilde tekbir alması.

NAMAZA BAŞLADIKTAN SONRAKİ ON ŞART

Namazla başladıktan sonraki on şart şunlardır:

Birincisi: İstiâze (eûzü çekmek). Allah Teâlâ'nın şu sözünden dolayı: "Kur'an okuduğun zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın." (Nahl, 98)

İstiâze üç şey ile tamam olur: Birincisi: Hem içinden hem de dışından okunan namazlarda onu gizli olarak (içinden) söylemek. İkincisi: "Eûzü billahi..." derken z harfini noktalı okumak (yani eûzü okumak. Eûdü değil.) Üçüncüsü: İstiâzeyi, ne fazla ne de eksik, Kur'an'da geçtiği şekilde okumak: "Eûzübillahimineşşeytânirracîm" şeklinde.

İkincisi: Besmele çekmek. Zira, Nebi aleyhisselâm'dan rivayet edildiği üzere o vefat edeceği zamana kadar namazlarında hep "Bismillâhirrahmânirrahîm" demiştir. Ebu Bekir ve Ömer de (rahımehumallah) vefat edene kadar aynı bu şekilde okumuşlardır. Besmele üç şey ile tamam olur: Birincisi: Kıraatın açık (cehrî) okunduğu namazlarda Besmeleyi de açıktan okumak, kıraatın içinden (gizli) okunduğu namazlarda Besmeleyi de içinden okumak. İkincisi: Tevbe sûresi hariç her sûrenin başında onu okumak. Üçüncüsü: Onu okurken hata yapmamak.

Üçüncüsü: İstiâze ve besmeleden sonra Kur'an okumak (kıraat). Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun." (Müzzemmil, 20) Yine Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Fatiha olmadan namaz olmaz." (Ebu Davud, 822; Nesai, 911) Kıraat üç şey ile tamam olur: Birincisi: Kur'an'ı hatasız olarak tertil etmek. İkincisi: Kıraatın açık (cehrî) okunduğu namazlarda kıraatı açıktan yapmak, kıraatın içinden (gizli) okunduğu namazlarda kıraatı içinden yapmak. Üçüncüsü: Kur'an'ın manalarını tefekkür etmek.

Dördüncüsü: Kiraattan sonra rükû etmek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Rükû edenlerle beraber rükû ediniz.” (Bakara, 43) Rükû’ üç şey ile tamam olur: Birincisi: Tam olarak düz bir şekilde rükû’ etmesi. İkincisi: İki eli, parmakları açarak iki dize koymak. Üçüncüsü: Pazuları böğürlerden (yanlardan) uzaklaştırarak üç kez Allah’ı tazim etmek.

Beşincisi: Secde etmek. Zira Allah Teâlâ “Secde ediniz” buyurmaktadır. Secde üç şey ile tamam olur: Birincisi: İki eli kafa ile diz arasına koymak. İkincisi: Yedi kemik üzerine secde etmek: Alın, iki el, iki diz ve iki ayak. Üçüncüsü: Pazuları böğürlerden (yanlardan) uzaklaştırarak üç kez Allah’ı tesbih etmek.

Altıncısı: Kuûd (oturmak). Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Başını secdeden kaldırıp oturduğunda...” (İbn Mace, 896; İbn Hibban, 1787) Oturmak üç şey ile tamam olur: Birincisi: Ayakları yaymak. İkincisi: İki ayak arasına oturmak. Üçüncüsü: Sağ ayağın parmak uçlarını solun tabanına koymak.

Yedincisi: Tahiyyat okumak. Tahiyât üç şey ile tamam olur: Birincisi: Onu hatasız okumak. İkincisi: Onu sünnette geldiği üzere ziyadesiz olarak okumak. Üçüncüsü: Onu sünnette geldiği üzere noksansız olarak okumak.

Sekizincisi: Selam vermek: Zira Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: “Namazın tahlili (kişinin namaz dışındaki şeyleri kendisine helal kılması) teslimdir (namazın sonundaki selâm vermek ile).” (Tahriri geçmişti).” Selam vermek üç şey ile tamam olur: Birincisi: Yüzü sağa ve sola döndürmek. İkincisi: “Esselâmu aleyküm” den oluşan iki kelimeyi telaffuz etmek. Üçüncüsü: Selam ile namazdan çıkmayı kasdetmek. “Selam ile hafaza meleklerini kasteder” de denilmiştir.

Dokuzuncusu: İhlâs (Sadece Allah için yapmak). Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Halbuki onlara, ancak dini Allah’a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O’na kulluk etmeleri, (namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri) emredilmişti...” (Beyyine, 5) İhlâs üç şey ile tamam olur: Birincisi: Niyet ile Allah Teâlâ’yı kasdetmek. İkincisi: Allah Teâlâ’nın rızasını istemek. Üçüncüsü: Gösterişi ve mahlûklara tama etmeyi (arzu duymayı) terk etmek.

Onuncusu: Namazdan çıktıktan sonra dua için dikilmek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul.” (İnşirâh, 7) Duaya ancak üç şart ile icabet edilir: Birincisi: Dua edenin yediğinin ve içtiğinin helal olması. İkincisi: Duada israf etmemek ve haddi aşmamak. Üçüncüsü: Dua anında niyeti sadece Allah için yapmak ve gafleti terk etmek.

DUANIN KABUL EDİLMESİNİ ENGELLEYEN ON HASLET

İbrahim b. Edhem'den anlatıldığına göre ona şöyle denilmişti: “Ne oluyor ki bize, Allah’a dua ediyoruz da bize icabet etmiyor (karşılık vermiyor)?” Bunun üzerine İbrahim b. Edhem şöyle dedi: “Sizde olan on hasletten dolayı: Allah’ı biliyorsunuz (tanıyorsunuz) ama O’na itaat etmiyorsunuz. Rasulü biliyorsunuz ama onun sünnetine uymuyorsunuz. Kur’an’ı biliyorsunuz ama onunla amel etmiyorsunuz. Allah’ın nimetlerini yiyorsunuz ama şükürünü yerine getirmiyorsunuz. Cennet’i biliyorsunuz ama onu (hakıyla) istemiyorsunuz. Cehennemi biliyorsunuz ama ondan (gerektiği şekilde) kaçmıyorsunuz. Şeytan’ı biliyorsunuz ama onunla savaşıyorsunuz (hatta) ona uygun davranıyorsunuz. Ölümü biliyorsunuz, ama onun için hazırlık yapmıyorsunuz. Ölüleri defnediyorsunuz ama onlardan ibret almıyorsunuz. Onuncusu ise, kendi ayıplarınızı bırakıyorsunuz insanların ayıplarıyla uğraşıyorsunuz.”

FASIL

HUŞÛ’UN MANASI HAKKINDA

(Huşû’) Allah Teâlâ’nın şu sözünde geçer: “Onlar ki, namazlarında derin saygı (huşû) içindedirler.” (Müminun, 2) Âlimler namazdaki huşû’un manası hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Amr b. Dinar şöyle demiştir: “Huşû’, rükû’ etmek ve secde etmek değildir. O, namazda sükûnet ve (vücut azalarının) güzel duruş(u) demektir.” İbn Sîrîn şöyle demiştir: “O, gözünü secde yerinden kaldırmaman (ayırmanın) demektir.” Biri de şöyle demiştir: “Namazda bütün duruşunu (varlığını) (ibadet etmek üzerine) toplayıp onun dışındaki her şeyden yüz çevirmektir.” Başka biri de şöyle demiştir: “Huşû’ sahibi olması için namaz kılanın şu dört özelliğe sahip olması gerekir: Makamı yüce kılmak, sözü ihlâslı yapmak, tam yakîn ve duruşu toplamak (bütün her şeyiyle ibadete odaklanmak).” Denilmiştir ki; Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda sakalı ile oynayan (meşgul olan) bir adam görmüştü. Şöyle buyurdu: “Eğer bu adamın kalbi huşû’ ile (dolu) olsaydı muhakkak onun azaları da huşû’ içinde olurdu.” (Beyhaki, 3365; İbn Ebi Şeybe, 6787, Said b. Müseyyib’den mevkuf olarak.)

Hasan, taş ile oynayan bir adama baktı. Adam şöyle diyordu: Allahım, benim büyük gözlü bir huri ile evlenmemi nasip eyle. Bunun üzerine Hasan ona şöyle dedi. “Sen evlenmek isteyen ne kötü bir adamsın. Huri ile evlenmek istiyorsun ama taş ile oynuyorsun.” Halef b. Eyyub’a şöyle denildi: “Namazda sinek sana eziyet eder mi, onları kovar mısınız?” Şöyle dedi: “Namazımı bozacak olan şeyi alışkanlık haline getirmem.” Bu defa ona şöyle denildi: “Öyleyse buna nasıl sabredersin?” Şöyle cevap

verdi: “Bana ulaşan bir habere göre fasıklar, sultanın kırbaçlarına ne kadar da sabırlı insanlar denilsin diye sabrederler ve bununla övünürlermiş. Ben (namazda) Rabbimin önünde kıyamda iken nasıl olur da bir sinekten dolayı hareket ederim.”

Denilmiştir ki; Müslim b. Yesar, namaz kılmak istediğinde ailesine şöyle dermiş: “Konuşun. Ben sizi işitecek değilim.” Yine ondan rivayet olduğuna göre o bir gün Basra camiinde namaz kılıyordu. Bu sırada mescidin bir tarafı yıkıldı. İnsanlar toplandılar ama o bunu, namazı bitene kadar hissetmedi.

Hatim el-Esamm’dan rivayet olduğuna göre ona, “Sen nasıl namaz kılarırsın?” denilmişti. Şöyle cevap verdi: “Namaz kılmak istediğimde abdesti tastamam alırım. Sonra namaz kılmak istediğim yere giderim. Bütün azalarım toplanana kadar otururum. Sonra namaz kılacağım o yerde kalkarım. Kâbe’yi iki kaşımın arasına, Sırat’ı iki ayağımın altına, Cennet’i sağ tarafıma, Cehennem’i da sol tarafıma, ölüm meleğini arkama alırım. Onun son namazım olduğunu zannederim (düşünürüm). Sonra recâ ve havf arasında kalkarım. Tahkiki bir tekbir alırım. Tertil ile kıraatımı yaparım. Rükû’yu tevazu ile yaparım. Secdeyi huşû ile yaparım. Sonra tam olarak otururum, sonra da recâ içinde teşehhüdümü yaparım. Sonra sünnet (olduğu şekliyle) selâm verir ve (namazımın her hareketine) ihlâsı tabi kılarım. Sonra da namazımın kabul olup olmadığının peşine düşmem (bilmem).”

FASIL

SÜNNET NAMAZLAR

VİTR NAMAZI, FARZ OLUŞU VE NİSBETİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞ

Sünnet namazlara gelince; onların ilki vitr namazıdır. İnsanlar (âlimler) onda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları şöyle demiştir: “O, vacip değildir. O, namaza tabi hususlardandır.” Bazıları da şöyle demiştir: “O vaciptir. Zira Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Allah size altıncı bir namazı ziyade etmiştir ve o sizin için sahralar dolusu deveden daha hayırlıdır. Agâh olun, o, vitr namazıdır.” (Tahriri geçmişti)” İtimat edilecek görüş, onun vacip olduğunu söyleyenlerin görüşüdür. Vitr namazının vakti, yatsı namazı ile sabah namazı arasındadır. (Âlimler) vitr namazının kaç rek’at olduğu hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Onlardan bazıları yedi rek’at, bazıları beş, bazıları üç, bazıları da bir rek’at olduğunu söylemişlerdir ki bizim ashabımız da o görüştedir.

Vitr namazında Fatıha suresi hariç üç sure okumak müstehaptır. Eğer onda, Ayet el-Kürsi, Bakara suresi’nin son ayetleri, Kadr suresi ve İhlâs suresi okursa bu inşallah güzeldir.

CENAZE NAMAZI

ÖLÜNÜN ÜZERİNE NAMAZ KILMAK VE HÜKÜMLERİ

Ölünün üzerine namaz kılmak sünnettendir ve o farz-ı kifayedir (kifaye üzere vaciptir). Bazıları onu yerine getirirse o diğerleri de yeterli olur. O, Nebi aleyhisselâm'ın şu sözünden dolayı vaciptir: "Ölüleriniz üzerine namaz kılınız." (Tahrici geçmişti) Bu namaz, cemaatle de tek başına da kılınır. Onda rükû ve secde yoktur. Kible ehli olan her ölü üzerine kılınır. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kible ehlinden olan her iyi ve facir kişi arkasından namaz kılınız." (Rebî', 208; Beyhaki, 6623) Ancak; azgın asi, Allah'ın haram kıldığı bir nefsi öldüren, haram yatakta oturan, kocasına isyankâr kadın, kaçak köle gibi hususi olarak sayılan kişilerin arkasından cenaze namazı kılınmaz. Fakat ölmeden önce bunların tevbeleri sahih olursa o zaman kılınır. Birden fazla ölü için tek bir namaz kılınabilir. İçlerinde erkek, kadın, köle ve çocuk olsa da namazları toplu olarak kılınır. Bu takdirde, bu cenazeler namaz kılanların önüne sırayla dizilirler. İmamdan sonraya en faziletlisi konur. Onun önüne de (fazilet derecesine göre) diğer(ler)i konur. Denilmiştir ki; imamdan sonra fazilet derecesine göre en aşağıdaki konur. En faziletli kişi ise kibleye en yakın olacak şekilde konur.

İnsanlar içinde ölüye namaz kıldırarak en evla kişi, eğer hazır bulunuyorsa onun velisi veya onun izin verdiği kişidir. Eğer ölü erkek ise namaz kıl(dır)an kişi onun göğsüne doğru döner. Eğer kadınsa onun başına doğru döner. Sünnette Nebi aleyhisselâmdan bu şekilde bildirilmiştir.

Yer ve elbise meselelerinde cenaze namazının şartları, farz namazın şartları gibidir.

Nasıl kılınacağına gelince; imam, herhangi bir namaz gibi yönlendirmelerini yapar. Şöyle olduğu söylenmiştir: İmam şöyle der: "Subhane'l-Celîl'l-Kebîr. Subhanellahi'l-Azîm." Sonra başlangıç tekbiri alır, sonra içinden Fatiha suresi'ni okur. Sonra ikinci kez tekbir alır. Sonra içinden Fatiha suresi'ni okur.⁵⁹ Sonra üçüncü kez tekbir alır. Sonra şöyle der: "Allahım, bu, senin kadın kulunun oğlu erkek kulunun oğludur. Biz de senin kadın kullarının oğulları erkek kullarının oğullarıyız. Onu vefat ettirdin. Bizi de bu dünyada baki bıraktın. Allahım, onun sevabından bizi mahrum kılma. Onun ardından bizi şaşırtma. Âmin ey âlemlerin Rabbi olan Allahım." Sonra da dördüncü tekbir alır ve selâm verir.

⁵⁹ Müellif, hem başlangıç tekbirinden hem de ikinci tekbirden sonra "Fatiha suresini okur" demektedir. Herhalde bir zuhul olmuştur. Muhakkiklerin de buraya bir kayıt düşmedikleri görülmüştür. (Ç.N.)

Bütün ölümler için namaz zikrettiğimiz dua ve kıratlarla beraber bu şekilde dört tekbir iledir. Zira Allah Rasulü aleyhisselâmdan rivayet olduğuna göre o, Necaşî'ye namaz kıldırması ve dört tekbir almıştır. (Rebî', 479; Buhari, 1268) eğer ölen çocuk ise duada şu ziyade yapılır: "Allahım, onu bizim selefimiz eyle, onu bize öncül kıl, yâ Rabbi onu bize nezdinde bir ecir (sevab) ve bir zâhire kıl, ey merhamet edenlerin en merhametlisi." Eğer ölen kişi velayet ehli (idarecilerden biri) ise onun için rahmet dilenir ve onun duasında şu ziyade yapılır: "Allahım, onun günahını bağışla. Kabrini geniş tut. Onu Nebisi aleyhisselâma ilhak et. Onun ruhunu Salih kulların ruhları ile beraber yücelt. Allahım, rahmetinle, onun (varacağı) yurdunu (bu dünyadaki) yurdundan, kalacağı yeri (bu dünyada) kaldığı yerden, ehlini de bu dünyadaki ehlinden daha hayırlı olacak şekilde değiştir, ey merhamet edenlerin en merhametlisi!" Sonra dördüncü tekbiri alır ve selâm verir.

Eğer (yeni doğan çocuk) ancak canlı ve diri olarak doğduğu takdirde onun cenaze namazı kılınır. Eğer ölü olarak doğarsa onun namazı kılınmaz.

SABAH NAMAZININ SÜNNETİ

Sünnet namazlardan biri de sabah namazından önceki iki rek'attir. Zira Nebi aleyhisselâmdan bildirildiğine göre o şöyle buyurmuştur: "Sabahın iki rek'ati dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır." (Müslim, 1721; Tirmizi, 416) Yine denilmiştir ki; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne ikamet halinde ne de yolculukta o iki rekâti hiç terk etmemiştir. (Ahmed, 25301; Ebu Avâne, 2111) Nebi aleyhisselâm o iki rekâtin ilkinde Fatiha'yı ve "Kul ya eyyühe'l-kâfirun" suresini okurdu. İkinci rekâtinde ise Fatiha ve üç kez İhlâs suresini okurdu. (Müslim, 1723; Ebu Davud, 1258) Bu sünnet namaz ile farz arasında konuşmak mekruhtur. Bu sünnet namazının tekidine delillerden biri de sabah namazını unutarak veya uyuyarak geçiren kişinin, vakit çıkmış olsa da nu iki rek'atlık sünnet namazı farz ile beraber kılmasıdır. Zira Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sabahın iki rekâtini geçiren kişi o iki rekâti güneş doğduğunda kılsın." (Tirmizi, 423, İbn Mace, 1155)

Allah'ın, "Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışı sırasında O'nu tespih et." (Tûr, 49) sözü ile ilgili bazı müfessirlerden onunla sabah namazının iki rekâtlilik sünnetinin kastedildiği bildirilmiştir.

AKŞAM NAMAZININ SÜNNETİ

Akşam namazından sonraki iki rekât de sünnet namazlardandır. Bu iki rekât müekked sünnettir. Zira Ali'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Nebi aleyhisselâma, "(Gecenin bir kısmında ve) secdelerin ardından da O'nu tespih et." (Kâf, 40) ayetindeki "secdelerin ardından" ifadesinden neyin kastedildiğini sordum. Şöyle buyurdu: "O, akşam namazından sonraki iki rek'attir." Sonra "Gecenin bir

kısımında ve yıldızların batışı sırasında O'nu tespih et." (Tûr, 49) ayetindeki "yıldızların batışı sırasında" ifadesinden neyin kastedildiğini sordum. Şöyle buyurdu: "O, sabah namazından önceki iki rek'attır." (Tirmizi, 3275; Hâkim, 1198) Akşamın farzı ile iki rekâtlık sünneti arasında konuşmak da mekruhtur.

RAMAZAN KIYAMI (TERAVİH NAMAZI)

Ramazan kıyâmı (teravih namazı) da sünnet namazlardandır. Nebi aleyhisselâmdan aktarıldığına göre o, bu namazı sekiz rek'at olarak kılmıştır. (İbn Hibban, 2409; İbn Huzeyme, 1070) Ebu Bekir (bu namaza) sekiz rek'at, Ömer de sekiz rek'at ilave etmiştir. Toplamı yirmi dört rek'at olmuştur. On iki kez selâm verilir (Yani ikişer rek'at kılınır). Nebi aleyhisselâm dört, Ebu Bekir ve Ömer (radiyallahu anhuma) de dörder rek'at (ilave etmişlerdir). Ramazan kıyâmı, yatsı namazından sonra kılınır. Cemaatle veya münferid olarak kılınabilir. Cemaatle kılınması daha faziletlidir. Eğer yatsı ile Ramazan kıyâmını (teravihi) cemaatle beraber kılarlarsa vitri ve ondan önceki iki rekâti de cemaatle kılsınlar. Eğer yatsı ile Ramazan kıyâmını (teravihi) cemaatle beraber kılmazlarsa vitri de cemaatle kılmasınlar. Aişe radiyallahu anhâ'den rivayet olduğuna göre o şöyle demiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'da yirmi rek'at kıları." (İbn Ebi Şeybe, 7692; Beyhaki, 4391)

İKİ BAYRAM NAMAZI

İki bayram namazı da sünnet namazlardandır. Nebi aleyhisselâm'ın, Allah Teâlâ'nın "O Halde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes." (Kevser, 2) sözü hakkında şöyle dediği söylenmiştir: "O bayram namazı hakkında nazil olmuştur." (Beyhaki, Suğra, 700) Yine Allah Teâlâ'nın "Arınan ve Rabbinin adını anıp, namaz kılan kimse mutlaka kurtuluşa erer." (A'lâ, 14-15) sözü hakkında da şöyle buyurmuştur: "Bu ayetler de fitir zekâtı (sadakası) ve bayram namazı hakkında nazil olmuştur." (İbn Huzeyme, 2420; Beyhaki, 7457) İki bayram namazındaki sünnetler; gusletmek, misvak kullanmak (dişleri temizlemek), güzel koku sürünmek, güzel elbiseler giymek, namaza kadın ve erkeklerle beraber çıkmaktır. Nebi aleyhisselâmdan aktarıldığına göre, o bayram namazını kılmış ve teşvik etmiş, hatta genç kızların bile namaza gelmesini emretmiştir. (Buhari, 318; Müslim, 2091)

Fıtır sadakası ile meşgul olunması sebebiyle Ramazan Bayram Namazının geciktirilmesi müstehaptır. İnsanların kurbanlıklarına dönecek olmaları sebebiyle de Kurban Bayram Namazında acele edilmesi müstehaptır.

Şunlar, bayram namazının sünnetlerindendir: Tekbir getirmek, namazdan sonra hutbe okumak. Bayram namazı hutbesi hariç hutbelerin hepsi hamd ile başlar. Çünkü o tekbirle başlar. Denilmiştir ki; Namaz ve hutbede toplam otuz tekbir

getirmek müstehaptır. Namazda yedi veya dokuz veyahut onbir veyahut da on üç tekbir getirilir. Eğer namazda yedi tekbir alırsa hutbede yirmi üç tekbir alır. Eğer namazda dokuz tekbir alırsa hutbede yirmi bir tekbir alır. Eğer namazda on bir tekbir alırsa hutbede on dokuz tekbir alır. Eğer namazda on üç tekbir alırsa hutbede on yedi tekbir alır. Allah en doğrusunu bilir.

Namazda tekbir şöyle alınır: Eğer yedi tekbir alacaksa, başlangıç tekbirinden sonra birinci rekâtte kıraattan önce dört tekbir alır. Sonra da Fatiha'yı ve mufassal surelerden birini okur. "Veşşemsi" suresini okuması müstehaptır. Sonra rükû ve secde eder. Sonra kalkar ve Fatiha'yı ve mufassal surelerden birini okur. "Vedduha" suresini okuması müstehaptır. Sonra da kırattan sonra da üç kez tekbir alır. Sonra da rükû, secde, teşehhüd yapar ve selâm verir.

Bayram namazlarının her ikisi de iki rekâttir. Kıraatı dışından (cehri) yapar. Eğer dokuz tekbir alacaksa, birinci rekâtte başlangıç tekbirinden sonra altı tekbir alır. İkinci rekâtte ise kırattan sonra üç tekbir alır. Eğer on bir tekbir alacaksa, birinci rekâtte başlangıç tekbirinden sonra altı tekbir alır. İkinci rekâtte ise kırattan sonra beş tekbir alır. Eğer on üç tekbir alacaksa, birinci rekâtte başlangıç tekbirinden sonra altı tekbir alır. İkinci rekâtte ise kırattan sonra dört tekbir alır. Sonra rükûya eğilir. Başını rükûdan kaldırdığında üç kez tekbir alır. Sonra secdeye eğilir. Böylece bayram namazını üç nefeste (üç farklı vakitte aldığı tekbirlerle) cem eder. Farz namazlarda olduğu gibi daha az sayıdaki farklı vakitlerde alacağı tekbirlerle de olabileceği söylenmiştir. İmam namazı bitirince hutbeye kalkar. Eğer güzelce hutbe okuyamıyorsa orada Kur'an okur.

GÜNEŞ VE AY TUTULDUĞUNDA KILINAN NAMAZ

Güneş ve ay tutulduğunda kılınan namaz, sünnet namazlardandır. Nebi aleyhisselâmdan zikredildiğine göre o şöyle demiştir: "Güneş veya ay tutulduğunda kıldığınız namaz gibi bir namaz kılın." (Ebu Davud, 1187; Nesai, 1485 ("ke ahdesi salâtin" lafzıyla)) Bu namazlar da iki rekâttir. Bu iki namazda da kıratı uzatmak, rükûyu ve secdeyi uzatmak müstehaptır.

İbn Abbas'tan (radiyallahu anh) zikredildiğine göre o şöyle demiştir: "Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında oğlu İbrahim aleyhisselâmın öldüğü bir günde güneş tutulmuştu. O zaman Allah Rasulü insanlara namaz kıldırdı. Uzun kıyam yaptı. Bakara suresi kadar kıratı bulundu. Arkasından uzun bir rükû yaptı. Sonra secde etti ve kalktı. Bu ikinci kıyama, birinci kıyamından daha az uzunlukta idi. Sonra yine birinci rükûdan daha az uzunlukta olan uzun bir rükû yaptı. Sonra birinci secdesinden daha az olan uzun bir secde yaptı. Sonra da namazı bitirdi. Güneş ortaya çıkmıştı. Aişe demiştir ki: namazdan ayrılınca insanlara hitap etti. Allah'a hamd u

senada bulunduktan sonra şöyle dedi: Güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Herhangi bir beşerin ölümü veya hayatı için tutulmazlar. Bunu gördüğünüzde Allah'a dua edin, ona tekbir getirin. Tazarru ve niyazda bulunun. Sonra şöyle dedi: Ey Ümmet-i Muhammed! Allaha yemin olsun ki eğer benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız." (Rebî', 195; Buhari, 997)

İKİ REK'AT TAVAF NAMAZI

Kâbe'yi tavaftan sonra kılınan iki rek'at namaz da sünnet namazlardır. Tavaf eden kişi eğer mümkün ise o iki rekâti İbrahim aleyhisselâm'ın makamının arkasında kılar. Eğer mümkün değilse onları her yedi şavtın bitiminde mescidin mümkün olan bir yerinde kılsın. Bu tavaf ister farz ister nafîle tavaf olsun fark etmez. Bu namazda Fatiha Suresi ve üç kez İhlâs Sûresi'ni okuması müstehaptır.

DUHÂ (KUŞLUK) NAMAZI

Kuşluk (Duhâ) namazı da sünnet namazlardır. Allah Teâlâ'nın şu sözünde zikredilmiştir: "(Kendisiyle birlikte) akşamleyin ve işrak vakti tesbih etsinler diye (biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Dâvûd'un emrine verdik. Onların her biri Allah'a yönelmişlerdi.)" (Sâd, 18-19) Yani o bununla, kuşluk namazını kastediyor. Allah en doğrusunu bilir.

Nebi aleyhisselâmdan kastedildiğine göre o şöyle buyurmuştur: "Âdemin oğlu her Müslümanın üzerine her gün sadaka (vermesi) gerekir. Kuşluk vakti kılacağı iki rekât namaz bunu karşılar (buna yeterli gelir.)" (Müslim, 1704; Ebu Davud, 1287) Aişe radiyallahu anha'den zikredildiğine göre o şöyle demiştir: "Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem] hiç kuşluk namazı kılmadı. (Fakat) ben onu kılıyorum. Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem] yapmayı sevdiği halde insanlara farz kılınmasından korktuğu için bazı amelleri terk ederdi." (Rebî', 196; Buhari, 1076)

Cabir b. Zeyd'den geldiğine göre o şöyle demiştir: Bana Ümmü Hani bint Ebi Talib'ten ulaştığına göre o şöyle demiştir: Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem] Mekke Fethi gününde benim evimde duha (kuşluk) namazını bir elbiseye bürünerek sekiz rekât kıldı. (Rebî', 197; Buhari, 1052) Yine denildiğine göre Nebi aleyhisselâm onu sadece bir kez kılmıştır. Sonra da bir daha kılmamıştır. (Ahmed, 9757; Kenzu'l-Ummal, 23444) Yine Nebi aleyhisselâm'ın onu iki rekât olarak kıldığı zikredilmiştir. Onun, dört, altı, sekiz, on, on iki rekât olduğu da söylenmiştir.

Ebu Zerr'den (rahımehullah) rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Duha (kuşluk) namazını iki rekât kılan kişi gafillerden yazılmaz. Onu dört rekât kılan zâkirin'den (Allah'ı zikredenlerden) yazılır. Onu altı rekât kılan fâizîn'den (kazananlar) yazılır. Onu

sekiz rekât kılan kişiye o gün bir günah tabi olmaz. Onu on rekât kılan kişi kânitîn'den (gönülden Allah'a boyun eğenler) yazılır. Onu on iki rekât kılan kişiye cennette bir ev bina edilir." (Beyhaki, 4685; Bezzar, 3890) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)den rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Cennette bir kapı vardır ki ona Duha kapısı denilir. Kıyamet günü olduğunda bir münadi şöyle seslenecektir: Duha namazına devam edenler nerede? Bu sizin kapınızdır. Oradan girin." (Taberani, Evsat, 5060; Deylemi, 788)

Duha (kuşluk) Namazının her rekâtında Fatiha ve başka bir sura daha okunur. Onu iki rekât olarak kılan kişi için birinci rekâtında Fatiha suresi ve Ayet el-Kürsi okuması, ikinci rekâtında ise Fatiha, Bakara suresinin sonlarını ve üç kez İhlâs suresini okuması müstehaptır. Onu dört rekât olarak kılan kişi, üçüncü rekâtında Fatiha suresi ve Felak suresini, dördüncü rekâtında ise Fatiha ve Vesvas (Nas) sureleri ile üç kez İhlâs suresini okur. Onu altı rekât olarak kılan kişi ise, beşinci rekâtta Fatiha ve Hadid suresinin sonlarını, altıncı rekâtta ise Fatiha ile Haşr suresinin sonlarını ve üç kez İhlâs suresini okur. Onu sekiz rekât kılan kişi, yedinci rekâtta Fatiha ile Tekvir suresini, sekizinci rekâtta ise Fatiha ile İnfitar suresini ve üç kez İhlâs suresini okur. Onu on rekât olarak kılan kişi, dokuzuncu rekâtta Fatiha ve Tarık suresini, onuncu rekâtta ise Fatiha ile A'lâ suresini ve üç kez İhlâs suresini okur. Onu on iki rekât olarak kılan kişi, on birinci rekâtta Fatiha ile Şems suresini, on ikinci rekâtta ise Fatiha ile Duha suresini ve üç kez İhlâs suresini okur.

ZELZELE (DEPREM ANINDA KILINACAK) NAMAZ(I)

Deprem anında kılınacak namaz da sünnet namazlarından. Bu, Güneş tutulmasında kılınan namaz gibidir. Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seriye göndermişti. Bu seriye de aniden hamle yaparak (saldırıya geçen) çokça ganimet elde etti. Sahabiler dediler ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Biz, senin bu seriyyenden daha hızlı hamle yapan ve çok ganimet elde eden başka bir seriye görmedik." Bunun üzerine Allah Rasulü şöyle buyurdu: "Ben size bundan daha hızlı hamle yapan ve daha çok ganimet elde edenleri haber vereyim mi?" Sahabiler, "Evet, ver Ya Rasulallah!" dediler. Rasulullah da şöyle buyurdu: "Bir topluluk grubu ki, sabah namazını kılıyorlar, güneş doğana kadar Allah Teâlâ'yı zikrederek meclislerinde oturuyorlar. Sonra iki rekât namaz kılıyorlar. İşte bunlar, daha hızlı hamle yapan ve daha çok ganimet elde edenlerdir." (Kenzu'l-Ummal, 4989 (Bu hadis garib derecesindedir.))

NAFİLE NAMAZLAR

Nafilelerden müstehap olanlar, öğle namazından önceki dört rekât, öğleden sonraki dört rekât, ikindi namazından önceki dört rekât ve yatsı namazından önceki dört rekâttır. Denilmiştir ki; mukim (ikamet eden kişi) için gece ile gündüz arasında elli rekât namaz kılması müstehaptır. Bu şöyle olur: Öğleden önce dört, öğle dört, öğleden sonra dört, ikindiden önce dört, ikindi dört, akşam üç, akşamdan sonra iki, yatsıdan önce dört, yatsı dört, yatsıdan sonra yedi, seher vakti iki, sabahtan önce iki, sabahın iki farzı ve kuşluk (duha) dört rekât. Nafileleri kişinin evinde kılması daha faziletlidir. Akşam ile yatsı arasında yirmi rekât namaz kılmak müstehaptır. Çünkü Nebi aleyhisselâmdan zikredildiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Kim, akşam ile yatsı arasında yirmi rekât namaz kılsa Allah onun ehlini, malını, dinini ve ahretini korur.” (Kenzu'l-Ummal, 19453; Suyuti, Camiu'l-Ehadis, 22755)

Köle, kadın, işçi, ticarete kâr ve zarara ortak olan ile bakire bayan babasının sorumluluğu altındadır. Şu zikredilen sünnet namazlar hariç nafile namazları ancak izinle kılabilirler: Akşam namazından sonraki iki rekât, sabah namazından önceki iki rekât, cenaze namazı, (tilavet) secde(si), güneş tutulduğunda kılınan namaz, deprem olduğunda kılınan namaz, Ramazan kıyâmı (teravih namazı), Makam-ı İbrahim'in arkasındaki iki rekât namaz ve iki bayram namazları.

FASIL

NEBİ ALEYHİSSELAMDAN VARİD OLAN NAMAZLARDAKİ YASAKLAR

Nebi aleyhisselâmdan rivayet olunduğuna göre o üç vakitte namaz kılınmasından nehyetmiştir: Birincisi, güneş doğana kadar sabah namazından sonra. İkincisi, zevâle kadar güneşin tam semanın ortasında olduğu vakit. Üçüncüsü, Güneş batana kadar ikindi namazından sonra. (Rebî', 295, Buhari, 559 (güneşin ortada olması zikredilmeden))

Ebu said eHudri'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve selem) şöyle buyurmuştur: “Sizden biri, güneş doğarken ve batarken namaz kılmaya niyetlenmesin.” (Buhari, 560; Müslim, 1961) Yine Nebi aleyhisselâm namazda on şeyden nehyetmiştir: “Ayaklarından birini kaldırıp onun parmaklarının ucunda durmak ve ikinci ayağa yüklenmek (atların yaptığı gibi), iki ayağı birleştirmek, ayakta dururken iki eli böğürlere koyup kolları birbirinden uzaklaştırmak, otururken iki eli böğürlere koyup kolları birbirinden uzaklaştırmak, Kıraat ile rükû arasını nefes almadan birleştirmek, (köpekler gibi) uylukları dikerek kabalar üzerine oturmak, elbiselerin uçlarını toplamadan onu kafadan yere

uzatmak, küçük abdestini (bevlini) tutarak (sıkışık olarak) namaz kılmak, büyük abdestini tutarak namaz kılmak, dar nalın ve elbise içinde namaz kılmak.” Yine Nebi aleyhisselâm şöyle demiştir: “Sizden biri büyük ve küçük abdestini tutarak namaz kılmasın.” (Rebî’, 298; Beyhaki, 4805) Yine Nebi aleyhisselâm Ali (b. Ebi Talib)’e şöyle demiştir: “Ey Ali! Ben kendim için sevip istediğim şeyi senin için de istiyorum. Kendim için hoşlanmadığım şeyden senin için de hoşlanmıyorum. Rükuda ve secde ederken yere vurma (didikleme, gagalama gibi hızlıca yapma), yüz tarafına, sağına ve soluna bakma, saçını birleştirerek (toplayarak) namaz kılma, arkaların üzere oturma, köpeğin yaydığı gibi (namazdai, secdede) kollarını yayma, taşlar ile oynama.” (Bezzar, 769; Kenzu’l-Ummal, 44059)

Namaz kılan kişi için şunlar mekruhtur: Putlara, levhalara, Mushafalara, öküze, yanan ateşe, hayvan sureti olan her şeye, ölüye ve uyuyana yönelerek namaz kılmak. (Namaz kılan ile şunlar arasında bir sütte olmadığı müddetçe) namazı engelleyen şeyler de şunlardır: Cünüb, hayızlı, nifaslı, maymun, domuz, gözlerinin üzerinde iki nokta olan köpek.

Önünden geçen kişiyi gücü yettiğince (eliyle) def etmesi (uzaklaştırması), namaz kılan kişi için caizdir. Zira Allah Rasülü’nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edildiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Namaz kılan kişi, önünden geçen kişiyi gücü yettiğince (eliyle) def eder (uzaklaştırır). Eğer önünden geçen kişi bunu kabul etmezse namaz kılan onunla mücadele etsin, çünkü o şeytandır.” (Rebî’, 243; Buhari, 487)

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Namaz kılanın önünden geçen kişi eğer (bunun) kendisinin üzerine (ne kadar günah yüklediğini) bilseydi kırk beklerdi. (Onun bu bekleyişi), (namaz kılanın) önünden geçmesinden daha hayırlıdır.” (Rebî’, 242; Buhari, 488)

Cabir b. Zeyd radiyallahu anh demiştir ki: (Hadiste geçen kırk ifadesi ile ilgili olarak) bazıları, kırk yıl, bazıları kırk ay bazıları da kırk gün anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Namaz kılan kişi için kendisinden zarar verici her şeyi uzaklaştırması caizdir. Secde etmek için (secde mahallinde bulunan) taşları silmesi (eliyle süpürmesi), elbisesini düzeltmesi, eziyet verici haşeratı öldürmesi caizdir. Zira Nebi aleyhisselâmdan rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: “Namazda olsanız bile yılanı ve akrebi öldürünüz.” (Beyhaki, 14365; Hâkim, 7706) Namaz kılan kişinin namazını güzelce kılabilmek için (ıslah) yakın mekândan yakın mekâna yer değiştirmesi (tahavvül) caizdir. Mallarını ve canını kurtarmak, yağmur veya rüzgârdan dolayı (bir yere) girmek, duman veya her türlü zarar verici şeyden dolayı

(dışarı) çıkmak, imama telkin yapmak (kıraatta unuttuğu yerde devamını getirmek) de namaz kılan kişi için caizdir. İmam, namazında beraberindeki bir kişinin telkinini alabilir ve ona uyabilir. Fakat namazında beraberinde kimse yoksa (haliyle) (başkasından) bir şey (telkin) almaz. Abdesti bozulursa imamın (cemaatten) birini kendi yerine geçirmesi (istihlaf) caizdir. Ancak şu üç şeyden biri sebebiyle abdesti bozulursa o zaman birini kendi yerine geçirebilir: Kusmak, burun kanaması ve sıyrık. Zira Nebi aleyhisselâmdan rivayet olduğuna göre o şöyle buyurmuştur: “Kusmak, burun kanaması ve sıyrık namazı bozmadır. Bunlardan dolayı namaz yerinden ayrılan kimse abdest alır ve namazına kaldığı yerden devam eder.” (Rebî', 113 (“sıyrık” kelimesi zikredilmeden))

FASIL SEHİV SECDESİ

SEHİV SECDESİ (SEHİV ANINDA YAPILAN İKİ SECDE) VE SÜNNETTEN ASLI HAKKINDA

Nebi aleyhisselâmdan rivayet olduğuna göre o şöyle buyurmuştur: “Sizden biri namaz kılmak üzere kalktığı zaman, şeytan ona gelir ve namazını karıştırmaya çalışır. Öyle ki o kaç rekât kıldığını bilmez. Sizden biri kendisinde böyle (bir hal) bulursa, oturduğu vakit iki secde yapsın.” (Rebî', 236; Buhari, 1174) Vehm (sehiv) secdesi namazın tamamlayıcı unsurlarındandır. Oturacağı yerde kalkan veya kalkacağı yerde oturan kimse için vacip olur. Denilmiştir ki; namazdaki her yanlışta vehm (sehiv) secdesi vaciptir. Bu iki (sehiv) secde(si) selâm verdikten sonra yapılır. Selam vermeden önce yapıldığı da söylenmiştir. Bu iki (sehiv) secde(si) bir noksan(ı ikmal) için vacip olursa selâm vermeden önce, eğer bir fazlalık için vacip olursa selâm verdikten sonra yapılacağı da söylenmiştir. Eğer (sehiv secdesi) namaz kılana ilk rekâtte vacip olduysa son rekâta kalkmadan önce yapması gerektiği veya son rekâtta selâm verdikten sonra yapması gerektiği de söylenmiştir. Sehiv secdesinde üç kez şöyle der: “Allahım! Benden (sadır) olan şeyden Sana istiğfar ederim.” İki sehiv secdesini yaptıktan sonra da Nebi aleyhisselâma salât eder. Eğer sehiv secdelerini yapmayı unutursa başka bir namazın arkasından o ikisini yapsın. Şöyle de denilmiştir: İki rekât kılar ve arkasından da o iki sehiv secdesini yapar. Eğer imama vacip olursa o iki sehiv secdesini tek başına yapsın. İmama uyan kişiye vacip olursa tek başına secde eder. Eğer hata edip etmediğinde şüpheye (vehme) düşerse sehiv secdesi gerekmez. Gerekeceği de söylenmiştir.

Allah'tan, vacip kıldığını giderecek bir yardım, verdiğinden de razı edecek bir şükür isteriz.

KİTABU'S-SAVM

ORUÇ BÖLÜMÜ

BAB: ORUÇ HAKKINDA, MUVAFFAK KILMAK ALLAH'TANDIR

ORUÇ TUTMAK, DİNİN RÜKÜNLERİNDEN BİR RÜKÜNDÜR. ORUCUN SÖZLÜK VE ŞER'Î MANASI VE HİKMETİ

Bil ki, oruç⁶⁰ farzlardan ve İslam'ın ana kaidelerinden biridir. Onun farz ve vacip oluşuna delil, Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: “Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı (kütibe).” (Bakara, 183) (Ayette geçen) كُتِبَ nin manası, “farz kılındı, size vacip oldu” dur. Arapların dilinde savm (oruç) kelimesinin aslı, tutmak, vaz geçmek anlamındadır. Araplar esmekten vazgeçince rüzgar için şöyle der: “صامت الريح” Durduğunda ve yürümeyi bıraktığında da at için “صامت الخيل” derler.

Şair şöyle demiştir:

Duran (yürümeyen) ve durmayan (yürüyen, koşan) atlar,

Biri savaş meydanında, diğeri ise gemini çiğnemekle meşgul.

“Gündüzün savm”ı ise güneşin tam tepede ve semanın ortasında olduğu zaman için kullanılır. İmruu'l-Kays şöyle demiştir:

Bırak o büyük ve hızlı deveyi, gündüzün tam ortasında ve sıcak vaktinde...

Başkası da şöyle demiştir:

Güneş tam tepede ve göğün ortasında olduğu, ışıklarını yaydığı vakit geldi.

Konuşmamak da “savm” olarak isimlendirilmiştir. Allah Teâlâ şöyle der: “Şüphesiz ben Rahmân'a susmayı (savm) adadım.” (Meryem, 26) Yani, “susmayı” demektir.

Farz olan savm'a (oruca) gelince, o, yemek, içmek, cinsi münasebet ve oruçluya haram kılınan her şeyden el çekmek demektir. Ayette, “Sizden öncekilere farz kılındığı gibi,” ifadesi, yani Hristiyanlara, demektir. “umulur ki Allah'a karşı

⁶⁰ Oruç, hicretin ikinci senesinde kblenin değiştirildiği ayda farz kılınmıştır.

gelmekten sakınırsınız” ifadesi de, yani, yemek, içmek, cinsi münasebet ve oruç halinde nehyedildiğiniz her şeyden sakınırsınız, demektir.

Anlatıldığına göre; Hristiyanlara Ramazan ayı orucu farz kılınmıştı. Fakat bu orucu tutmak onlara ağır geldi. Muhtemelen onlara (bu emir) çok sıcak bir zamanda gelmişti. Yolculuklarında ve geçimlerini tedarik ederken onlara (bu durum) zarar veriyordu. Onların reis ve âlimlerinin görüşleri, oruçlarını senenin kış ile yaz arasında bir mevsimde tutmaları şeklinde toplandı (belirlendi). Bundan dolayı da yaptıklarına kefaret olması için ona on gün ilave ettiler. Böylece (oruç tutacakları günler) kırk gün olmuş oldu. Daha sonra da onların melikleri bu zaman diliminde hasta (şikâyetçi) oldu ve hastalığından iyileşirse oruçlarına bir hafta ilave etmeyi Allah’a adak olarak adadı. Hastalığından şifa bulunca da oruçlarına bir hafta daha ilave etti. Bu melik ölüp başlarına başka bir melik geçince (Hristiyan âlim ve reislerine) şöyle dedi: “Onu elli güne tamamlayın.” Böylece oruçlarını elli gün olarak tutmaya devam ettiler.

FASIL

RAMAZAN AYININ FAZİLETİ HAKKINDA

Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) den zikredildiğine göre o şöyle demiştir: “Kim Ramazan ayını (n orucunu) tutarsa ve inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek onu(n gecelerini namaz ile) ikame (ihya) ederse, geçmiş günahları bağışlanır. Ramazan’ının faziletindeki (sevab)ı bilseydiniz onun bir sene olmasını isterdiniz.” (Rebî’, 327; Buhari, 38) Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Ramazan (ay) girdiğinde Cennetlerin kapıları açılır, cehennemlerin kapıları kapatılır ve şeytanlar zincire vurulur.” (Müslim, 2547; Nesai, 2097)

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Âdemoğlunun yaptığı her iyilik, onun için yediyüz katına kadar katlanır. Bundan sadece oruç müstesnadır. O, sadece benim içindir ve ben ona karşılık olarak Cennet’i vereceğim. (Zira) kulum benim için şehvetini, yemeğini ve içeceğini terk etmiştir.” (Müslim, 2763; İbn Mace, 1638)

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Oruç kalkandır. Oruçlu için iki sevinç anı vardır: İftarını açarkenki sevinci ve Rabbisiyle karşılaştığında duyacağı sevinç.” (Buhari, 7054; Müslim, 2762) Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Namazı olmayanın imanı yoktur (gerçek imanı elde etmiş olmaz). Abdesti olmayanın da namazı yoktur. Orucu olmayanın da abdesti ve namazı yoktur. Allah’ın haram kıldığı şeylerden el çekmedikçe de oruç yoktur (kişinin tuttuğu oruç gerçek oruç olmaz).” (Rebî’, 91)

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Oruçlunun ağız kokusu(nun değişmesi), Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Sizden biri oruçlu olduğunda kötü söz sarf etmesin, bağırıp çağırmasın, cahillik yapmasın. Birisi kendisine yakışsız laf edecek veya kavga edecek olursa ona, "ben oruçluyum!" desin (ve ona bulaşmasın)." (Rebî', 330; Buhari, 1795)

Selman el-Fârisî'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:

Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize Şaban ayının son günü hitap etti ve şöyle dedi: "Ey insanlar, büyük ve mübarek bir ayın gölgesi üzerinize düştü (yaklaştı). Bu öyle bir aydır ki, içinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi vardır. Allah o mübarek ayın gündüzlerinde orucu farz, gecelerinde ise (nafile) namazları meşru kılmıştır. Bu ayda hayır amellerinden birini yapan insan başka aylarda bir farz eda etmiş gibi sevap alır. Bu ay sabır ayıdır. Sabrın karşılığı da Cennet'tir. Bu ay mü'minlerin rızkının arttırıldığı bir aydır. Bu ayın evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu da cehennemden azad olmaktır. Bu ayda her kim oruçlu bir mü'mini iftar ettirirse, yaptığı bu iş günahlarının bağışlanmasına ve Cehennemden azat olmasına vesile olur ve iftar ettirdiği oruçlunun sevabından hiçbir şey eksilmeden onun kadar sevaba da kavuşur." Bunun üzerine sahabe-i kiramdan bazıları, "Ya Resulallah, hepimiz bir oruçluyu iftar ettirecek bir şey bulup verecek durumda değiliz" dediler. Bunun üzerine Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah bu sevabı bir tek hurma ile, bir içim su ile, bir yudum süt ile oruçlu mü'mine iftar ettirene de verir. Her kim bir oruçluyu doyurursa, Allah ona benim havuzumdan öyle bir su içirecektir ki, Cennet'e girinceye kadar bir daha susuzluk çekmeyecek ve bir köle azad etmiş gibi (sevaba nail) olacaktır. Kim, Ramazan ayında kölesinin işini hafifletirse Allah onu bağışlar ve cehennemden azad eder. (Öyleyse) bu ayda şu söyleyeceğim dört hasleti çokça yapınız. Bunlardan ikisi ile Rabbinizi razı kılarırsınız, diğer ikisinden ise hiçbir vakitte ayrı (müstağni) kalamazsınız. Rabbinizi razı kılacağınız iki haslet; Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmeniz ve O'ndan günahlarınız için mağfiret dilemenizdir. Uzak kalamayacağınız iki haslet ise; Allah'tan Cenneti istemeniz ve Cehennemden O'na sığınmanızdır." (İbn Huzeyme, 1887; Beyhaki, Şuabu'l-İman, 3608)

Allah Rasulü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) bildirildiğine göre o şöyle demiştir: "Oruçlunun uykusu ibadettir. Susması tesbihtir, duası müstecabtır, ameli de kat kat yazılır." (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 3939; Kenzu'l-Ummal, 23562)

Nebi aleyhisselâmdan bildirildiğine göre o şöyle demiştir: "Ramazan ayının ilk gecesi olduğunda Allah Teâlâ Cennet bekçisi Rıdvan'a, Cennetlerin kapılarını açmasını, onları ümmet-i Muhammed'den (aleyhisselâm) oruç tutanlar için

süslemesini ve (Ramazan) ayları bitene kadar (o kapıları) kapatmamasını emreder. Cehennem bekçisi Malik'e de, Cehennem kapılarını ümmet-i Muhammedden (aleyhisselâm) oruç tutanlar için kapatmasını ve ve (Ramazan) ayları bitene kadar (o kapıları) açmamasını emreder. Sonra Cebrail aleyhisselâma, yere (arz=dünya) inmesini, ümmet-i Muhammed'e (aleyhisselâm) oruçlarını ve iftarlarını ifsad etmesin diye Merede-i Şeytanı bağlamasını emreder. Ramazan ayının her gününde güneş doğarken ve iftar vakti, erkek ve kadın köle olarak Allah'ın Cehennemden azad ettiği kulları vardır, yine Arş'ın altından şöyle nida eden bir meleği vardır: Tevbe eden yok mu ki tevbesi kabul edilsin, dua eden yok mu ki duasına karşılık verilsin, Zulme uğrayan yok mu ki Allah ona yardım etsin, Allah'a istiğfar eden yok mu ki bağışlansın, isteyen yok mu ki ona isteği verilsin." (Tirmizi, 682; İbn Mace, 1642)

Hasan'dan rivayet edildiğine göre o, Ramazan ayında bir topluluğa uğramıştı. Onlar gülmekte idiler. Yanlarında durarak onlara şöyle dedi: "Allah Ramazan ayını mahlûkatı için itaat ve ibadetleri ile yarışacakları bir koşu yarışı meydanı yapmıştır. Bazı topluluklar o yarışta öne geçmiş ve kazanmışlardır. Bazıları da geri kalmış ve kaybetmişlerdir. Koşanların kazandığı ve geri kalanların da kaybettiği ayda gülüp oynayanların durumu ne kadar acayıptır. Allah'a yemin olsun ki, eğer perde açılsa idi, ihsan sahibi ihsanı ile, kötülük sahibi de kötülüğü ile uğraşırdı."

Ahnef b. Kays'a şöyle denilmişti: "Sen çok yaşlısın. Oruç seni zaafa uğrattıyor." Şöyle cevap verdi: "Ben onu uzun ve şerli bir gün için hazırlıyorum. Allah'a itaat uğrunda sabır göstermek, O'nun azabına karşı sabır göstermekten daha kolaydır."

Ali şöyle demiştir: "Oruç, hafıza gücünü artırır ve balgamı giderir."

Denilmiştir ki; Orucun pek çok çeşidi vardır: Oruç tutarak oruç tutan, oruç tutarak iftar eden ve iftar ederek oruç tutan. Oruç tutarak oruç tutan; azalarını (organlarını) günahlardan koruyandır. Oruç tutarak iftar eden; azaları ile günah işleyendir. İftar ederek oruç tutan ise yiyip içen ama azalarını (organlarını) günahlardan koruyandır.

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Her şeyin bir kapısı vardır. İbadetin kapısı da oruçtur." (Deylemi, 4992; Kenzu'l-Ummal, 23591) "Oruçlunun uykusu ibadettir. Susması tesbihtir, duası müstecabtır, ameli de kat kat yazılır." (Tahrici geçmişti.)

Şöyle derlerdi: Bir Ramazan, bir sonraki Ramazan'a kadar, bir hac, bir sonraki hacca kadar, bir cum'a bir sonraki cumaya kadar, bir namaz bir sonraki namaza kadar büyük günahlardan kaçınan kimse için aralarındaki (küçük günahlara)

keffarettir. Kim, Ramazan'ın faziletine nail olmak isterse onun hürmetini bilsin, dilini kötü fuzulî sözden, gıybet, dedikodu ve yalandan korusun. Bütün organlarını haramlardan muhafaza etsin. Dönüp dolaşıp yiyeceği yemeğini helalinden yesin ki kalbinin ve azalarının salahı ancak bununla mümkündür. Eğer bunları yaparsa o zaman Ramazan'ın faziletine gerçekten nail olur ve Allah onun orucunu ve namazını (kıyamını) kabul eder.

FASIL RAMAZAN AYININ GİRİŞİNİN SABİT OLMASI HAKKINDA

Ramazan ayı orucu ayın girmesi ile vacip olur. Ayın girişi üç şey ile sahih olur: **Birincisi**, hilalin görülmesidir ki Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Onu (hilali) görünce oruç tutunuz, onu görünce iftar ediniz.” (Buhari, 1810; Müslim, 2567) **İkincisi**, ayın girdiğine şahitlik edilmesi. **Üçüncüsü**, Şaban ayının otuz güne tamamlanması ki Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Eğer hava kapalı olursa sayıyı otuz güne tamamlayınız.” (Buhari, 1808; Nesai, 2124)

Ramazan ayının girişine şahitlik edilmesi üç kısma ayrılır: **Birincisi**, emin (güvenilir) **bir kişinin** şahitlik etmesi. Onu, Ramazan bitiminde orucu bitirme hilalini görmek için değil de, Ramazana başlangıç hilalini görüp oruca başlanılmasında caiz kılmışlardır. Zira rivayet edildiğine göre bir bedevi Allah Rasulü'ne gelip, “Ey Allahın Rasulü, ben gece hilali gördüm.” Deyince Nebi aleyhisselâm ona, “Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim O'nun Rasulü olduğuma şahitlik eder misin?” diye sordu. Bedevi de “Evet” deyince Allah Rasulü şöyle buyurdu: “Ey Bilal, kalk ve insanlara duyur, yarın oruç tutsunlar.” (Ebu Davud, 2342; Tirmizi, 691)

İkincisi, adil **iki kişinin** şahitlik yapması ki bunu hem Ramazan'a başlangıç (oruç) hem de bitiş (iftar) hilalini görmek konusunda caiz kılmışlardır.

Üçüncüsü, âdil olmasalar bile, şüpheye düşmeyen üç veya daha fazla kişinin bildirmesi (iş'âr) ile olur. Bu konuda müşrikin, çocuğun, akıl sağlığı yerinde olmayanın, kölenin ve yanlarında bir erkek olmadığı müddetçe kadınların şahitliği caiz değildir.

FASIL ORUCUN FARZ OLMASI HAKKINDA

Allah'ın bu ümmete ilk farz kıldığı şey, aşure günü orucudur. Bedir Savaşından bir ay ve birkaç gün önce Ramazan ayı orucu farz kılınana kadar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Müslümanlar onu (Aşure günü orucunu) ve her aydan üç gün orucu tutuyorlar idi.

Buna, Aişe radiyallahu anhâ'dan rivayet edilen şu haber delalet eder ki o şöyle demiştir: Aşure gününü Kureyş Cahiliye döneminde oruçlu geçiriyorlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de İslamiyet gelmeden önce o gün oruç tutuyordu. Medine'ye gelince o gün hem kendi oruç tuttu hem de insanlara o gün oruç tutmalarını emretti. Ramazan ayı orucu farz kılınca farz olan o oldu. Aşure günü orucu terk edildi. İsteyen o gün oruç tuttu isteyen de tutmadı. (Müslim, 2695; Ahmed, 6292) Fakat o gün oruç tutmakta büyük sevap vardır.

FASIL RAMAZAN'IN MANASI HAKKINDA

Âlimler Ramazan'ın anlamı hakkında ihtilaf etmişlerdir. **Bazıları** onun Allah'ın isimlerinden bir isim olduğunu söylemişler ve aynen "Allah'ın ayı" dendiği gibi "Ramazan'ın ayı" denildiğini belirtmişlerdir. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)den rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Ramazan demeyiniz. Allah'ın onu Kur'an'da nisbet ettiği gibi nispet ediniz. Çünkü Allah şöyle demiştir: "Ramazan ayı"." (Beyhaki, 7693; Deylemi, 7433) **Bazıları** da şöyle demiştir: Bu ay, sıcaklıktan dolayı taşların kızgınlığı sebebiyle Ramazan diye isimlendirilmiştir. Ramdâ, yanmış taş demektir. Yine şöyle de denilmiştir: Bu ay günahları yakıp sildiği, giderdiği için böyle isimlendirilmiştir. Şöyle bir görüş de ileri sürülmüştür: Ramad, sonbaharda gelip yeryüzünü yıkayan yağmura denir, bu ay da Ramazan olarak bu yüzden isimlendirilmiştir, çünkü bu ay da bedeni günahlardan yıkar ve kalpleri temizler.

FASIL İMSAK VAKTİ HAKKINDA

Denilmiştir ki; İslam'ın başlangıcında ilk zamanda oruç, yatsı vaktinden bir sonraki akşam güneşin batmasına kadar tutulurdu. Kişi güneş battıktan sonra iftar yapınca yemek, içmek ve cinsi münasebet yatsının sonuna veya ondan (yatsıdan) önce uyuyana kadar ona helal olurdu. Yatsıyı kılınca veya iftardan önce dinlenirse

yemek, içmek ve kadınlar bir sonraki geceye kadar ona haram olurdu. Sonra bir defasında Ömer radiyallahu anh yatsı namazını kıldıktan sonra ailesi ile birlikte oldu. Gusül aldığı anda ise ağlamaya ve kendini kınamaya başladı. Bunun üzerine Allah Rasulü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) e geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah, Ben, senden ve Allah'tan yaptığım bu hatadan dolayı özür dilerim. Yatsı namazını kıldıktan sonra ailemin yanına dönmüştüm. Güzel bir koku hissettim ve onu istedim. Eşim bana şöyle dedi: Ben namaz kıldım ve uyudum. Ben de onu tasdik etmedim. Nefsim bana yaptığım işi güzel gösterdi ve ben de ailemle birlikte oldum. Benim için bir ruhsat var mıdır?" Nebi aleyhisselâm şöyle buyurdu: "Ben buna uygun bir şey bulamıyorum ey Ömer!" Ömer de üzüntülü ve mahzun bir şekilde oturdu. Bunun üzerine Müslümanlardan birçok kişi gelip uyuduktan sonra kadınların gaşeyanı adına itirafta bulundular. Bunun üzerine de Allah şu ayeti indirdi: "Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak (refes) size helâl kılındı." (Bakara, 187) Bunun üzerine şöyle dediler: Bizim tevbemiz nedir? Çıkış nasıl olacak? Bunun üzerine de Allah Teâlâ şu ayeti indirdi: "Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakıным. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm." (Bakara, 186) (Zeylaî, Tahricu'l-Ehadis ve'l-âsâr fi Tefsiri'l-Keşşaf, 83) Refes, cimadan (cinsi münasebetten) kinayedir.

İbn Abbas demiştir ki: Allah hayâ sahibidir, kerimdir. O, Kur'an'da zikrettiği mübaşeret, mülameset, ifdâ, duhul ve refes gibi kelimelerden cimayı (cinsi münesebeti) kaseder. (Abdurrezzak, 10826)

Şair şöyle demiştir:

Orada, cima (refes) hariç nimetler ve bütün lezzetler içindeydik.

Bazıları da şöyle demiştir: Refes, kötü ve fahiş söze denir. Şair şöyle demiştir:

Kötü söz söylemeyen, boş ve fâhiş söz etmeyen nice hac grupları vardır.

Bazıları da şöyle demiştir: Refes, adamın kadından istediği her şeydir. Şair şöyle demiştir:

O kadınlar munis sözlerini izhar ederler, sanırsın ki onlar zinakâr. Oysa onlar erkeklerin taleplerinden nefret etmişlerdir.

FASIL

ORUÇTA NİYETİN ŞART KOŞULMASI HAKKINDA

Oruç ancak geceden yapılan niyet ile sahih olur. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle demiştir: "Oruca geceden niyetlenmeyenin orucu yoktur." (Nesai, 2640; Beyhaki,

7698) Şöyle denilmiştir: Ramazan'ın hepsi tek farzdır. Öyleyse bütün Ramazan için ilk gece yapılan niyet yeterlidir. Şöyle de denilmiştir: Ramazan ayının her günü bir farzdır. Her gece niyeti yenilemeye gerek vardır. Birinci görüş bizim ashabımızın görüşüdür.

ORUÇ TUTULMASI YASAK OLAN GÜNLER

Dört günde oruç tutmak caiz değildir: **Birincisi**: Şek günü ki Şaban'ın otuzuncu günüdür. Zira Nebi aleyhisselâmdan rivayet edildiğine göre o Şek günü oruç tutmayı yasaklamış ve şöyle demiştir: “Hilali görene kadar oruç tutmayınız. Onu görene kadar da orucu bırakmayınız. Eğer hava kapalı olursa onu sayınız.” (Rebî', 323; Buhari, 1807) **İkinci** ve **üçüncüsü** ise, Şevvaldeki Ramazan Bayramı günü ve Zilhiccedeki Kurban Bayramı günü. Zira Ömer radiyallahu anh'den rivayet olduğuna göre o insanlara bayram günü namaz kıldırılmış ve namazı bitirip insanlara hitap ederek şöyle demiştir: Şu iki günde Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruç tutmayı yasaklamıştır: Orucunuzu tuttuğunuz bayram günü ve kurbanlıklarınızdan yediğiniz Kırban bayram günü. (Rebî', 325; Buhari, 1889)

Dördüncüsü, gece vakti de oruç tutmak. Zira İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Nebi aleyhisselâm visal (orucun)dan nehyetmiştir (yasaklamıştır) (Rebî', 326; Buhari, 1861). Visal orucu, kişinin oruçta gündüz ile geceyi birleştirmesidir. Oysa oruç gündüz tutulur, gece değil. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun.” (Bakara, 187)

Tefsir ehlinin zikrettiğine göre bu ayetin inmesine sebep olan olay şudur: Ensar'dan kendisine Ebu Kays b. Sırme denilen kişi gündüz boyu kendisine ait bir arazide oruçlu olarak çalışırdı. Akşam olunca ailesinin yanına döndü ve eşine, “yemek getir” dedi. Eşi de ona sıcak ve iyi bir yemek istedi. Ve ona yemek yapmaya başladı. İlk oruçta, adam yatsı namazını kılıp uyudu mu yemek, içmek ve cimada bulunmak ona haram olurdu. Kadın yemek işini bitirince kocasını yorgunluktan uyumuş vaziyette buldu. Onu uyandırdı. Adam da Allah ve Rasulü'ne asi olmayı hoş görmediğinden yemek yemeyi kabul etmedi. Zorlu bir şekilde oruçlu olarak sabahladı. Gündüz daha yarıya ulaşmamıştı ki bayılıverdi. Ayılınca Nebi aleyhisselâma geldi. Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce, “Ebu kays, ne oldu sana, yorgunluktan bitkin bir haldesin.” Dedi. O da şöyle dedi: “Bütün gündüz hurma bahçesinde deveye bağladığım ipe yeri sürdüm, akşam oldu, ailemin yanına geldim. (Eşim) bana yemek için iyi sıcak bir şey hazırlamak istedi ve yemeği geciktirdi, ben de uyuyakaldım. Beni uyandırdılar. Fakat bana yemek ve içmek haram kılınmıştı. Ben de bu yasağa uydum. Sonra bugünüme uyandım ve oruç beni

(çok) yordu." Adamın bu haline Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kederlendi, üzüldü. Allah Teâlâ da şu ayeti indirdi: "Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun." (Bakara, 187) (Buhari, 1816; Tirmizi, 2968) Yani gündüzün aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar demektir. Şair şöyle demiştir:

Beyaz ip, sabah vaktidir, sabahın açılmasıdır. Siyah ip ise, gecenin siyahlığının üst üste birikmiş halidir.

Başkası da şöyle demiştir:

Bize karanlığı aydınlatınca, sabahleyin de aydınlatan bir ip ortaya çıkınca,

Denilmiştir ki; Nebi aleyhisselâm bu ayeti orucu öğretirken Adıyy b. Hatim'e tefsir etmiştir. Ona şöyle demiştir: "Orucu şöyle şöyle tut. Güneş kaybolunca beyaz iplik siyah iplikten ayrılana kadar ye ve iç. Otuz gün oruç tut. Ancak bundan önce hilali görürsen ondan sonra iftar et." Adıyy anlatmaya devam ediyor: Beyaz ve siyah iki ip aldım. Onlara baktım ama bana hiçbir şey belli olmadı (açığa çıkmadı). Bunu Allah Rasulüne anlattım. Azı dişleri görünene kadar güldü ve şöyle dedi: "Ey İbn Hatim, Bu, gündüzün aydınlığının gecenin karanlık ve siyahından ayrılması demektir." (Ahmed, 19394; Müsnedü's-Sahabe, 48/142) Beni aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Gece buradan yönelince, gündüz de buradan gidince ve güneş de kaybolunca ister yesin ister yemesin oruçlu iftar etmiş demektir." (Buhari, 1853; Müslim, 2612)

FASIL

İFTAR (ORUÇ TUTMAMA) RUHSATI VE

ÖZÜR SAHİPLERİNİN HÜKÜMLERİ HAKKINDA

Bil ki, akıl baliğ olan hiçbir kimseye Ramazan ayı orucu vacip olduktan sonra iftar (oruç tutmamak) hususunda bir ruhsat yoktur. Ancak kendilerine has bir durum olan şu dört sınıf insan bundan müstesnadır: Bir sınıfa hem kaza hem kefaret gerekir. Diğer sınıfa kaza gerekir kefaret gerekmez. Diğer bir sınıfa ise kefaret gerekir, kaza gerekmez. Son sınıfa ise hem kaza hem de kefaret gerekmez.

Hem kaza hem kefaret gereken birinci sınıf dört kısımdır: Çocuklarını düşürmekten korkan hamileler. Ve çocukları hakkında korkan emziren anneler. Bunlar yerler ve yedikleri her gün için bir fakiri doyururlar. Bu iki kısım insanın korku halleri bitince (gidince) yedikleri günleri kaza ederler. İkinci Ramazan ayı girene kadar tutmaları gereken kaza oruçlarını tutmayan hastalar ve yolcular. Bunlar da hali hazırdaki Ramazan oruçlarını tutarlar ve geçmişten yedikleri her gün

için sabah ve akşam olarak bir fakiri doyururlar. Hali hazırdaki Ramazan çıkınca fakirlere yedirdikleri günler adedince oruç tutarlar. Fakir yedirmek, ancak orucunu kaza etmeyenlere gerekir. Orucunu kaza orucunu zayi etmeden tutarsa ve bir sonraki Ramazan girene kadar hastalık veya yolculuk hali devam ederse ona fakirlere yedirmek gerekmez, fakat hali hazırdaki Ramazan çıktıktan sonra kazası gerekir.

Kaza gerekip keffaret gerekmeyen sınıfa gelince bu da dört kısımdır: Kazayı zayi etmedikleri müddetçe hastalar ve yolcular. Hayızlı kadınlar ve nifaslı kadınlar. **Keffaret gerekip kaza gerekmeyen sınıf** ise üç kısımdır: Birincisi, oruç tutmaya güç yetiremeyen yaşlı ihtiyar adam. İkincisi, oruç tutmaya güç yetiremeyen yaşlı acuz kadın. Üçüncüsü, oruç tutmaya güç yetiremeyen ve hastalığının iyileşme ümidi bulunmayan hasta. Hem kaza hem de keffaret gerekmeyen sınıf ise akıl sağlığı yerinde olmayanlardır.

FASIL

ORUCU BOZAN ŞEYLER

VE ORUCUN MEKRUHLARI

Bil ki, orucu **sekiz şey** bozar: **Birincisi**, yenilerek veya içilerek veyahut yenilmeyerek ve içilmeyerek kasten karına ulaşan her cisim. Karına hangi giriş yerinden girmiş olursa olsun, ağız, burun, kulak, göz, yara, avret mahalli veya şırınga (iğne) ile fark etmez. **İkincisi**, gündüz vakti kasten cima yapmak (cinsi münasebette bulunmak). İster insanla ister hayvanla, ister erkekle ister kadınla, ister meni gelsin ister gelmesin, ister helal olsun ister haram olsun, fark etmez. **Üçüncüsü**, gündüz vakti kasten meni getirmek. İster dokunma ile ister bakmakla, ister dinlemekle ister koklamakla, ister kalple arzulayarak, ister helal olsun ister haram olsun, fark etmez. **Dördüncüsü**, sabah olana kadar, cünüplükten, hayızdan veya nifastan yıkanmayı (gusletmeyi) zayi etmek. **Beşincisi**, gündüz vakti cünüplükten, hayızdan veya nifastan yıkanacağı miktarda yıkanmayı (gusletmeyi) zayi etmek. **Altıncısı**, söz veya fiille şirke geri dönmek. **Yedincisi**, bilerek ve kasten, leş, kan ve domuz eti gibi yenmesi haram olan veya insanların mallarını batıl yolla yemek gibi bir şey ile iftar açmak. **Sekizincisi**, İbn Abbas'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)den rivayet ettiği şu habere kıyasla büyük günahları işlemek: "Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: Yalan ve gıybet, oruçlunun orucunu ve abdesti bozar." (Rebî', 105)

Dört şeyin (orucu) bozup bozmayacağında da (âlimler) ihtilaf etmişlerdir: Birincisi, gündüz vakti kasten kusmak. İkincisi, gündüz vakti öpmek. Üçüncüsü,

kasten göğüsten gelen şeyi yutmak. Dördüncüsü, kasten kafadan (baştan) inen şeyi yutmak.

Oruçlu için dört şeyi mekruh görmüşlerdir. Eğer bunları yaparsa bunda bir beis yoktur. Birincisi, gündüz vakti hacamat olmak (kan aldirmek). İkincisi, misvak kullanmak. Üçüncüsü, tırnakları kesmek. Dördüncüsü, saç kılını yerinden çıkarmak.

Oruçla ilgili dört kişiye ruhsat vermişlerdir: Birincisi, kasıt olmaksızın ağzına ve burnuna su verirken su yuttuğunda namaz için mübalağalı temizlenen kişiye. İkincisi, kasıt olmaksızın karnına bir şey indiğinde çocuk için ağzında çiğneyen kişiye. Üçüncüsü, unutarak cima eden veya yiyen kişiye. Dördüncüsü, kendisinden bir fiil olmaksızın yemeye ve içmeye zorlanan kişiye. Bazıları, unutarak cima eden kişinin o günü için tekrar oruç tutması gerektiğini söylemişlerdir.

RAMAZAN AYININ GÜNDÜZÜNDE ORUÇ TUTMA ÖZÜRÜ BİTEN KİŞİ HAKKINDAKİ HÜKÜMLER

Gündüzün kalanında oruç tutmak şu dört kişi için vaciptir. Eğer bu vakitte oruç tutmazlarsa helak olurlar (büyük bir günaha girmiş olurlar) ve oruçlarının hem kefareti hem de iadesi gerekir. Birincisi, gündüzden az bir vakit kalmış olsa bile gündüz vakti Müslüman olan müşrik kişi. İkincisi, gündüz vakti bülüğ çağına eren çocuk. Üçüncüsü, gündüz vakti akıl sağlığı düzelen akıl hastası. Dördüncüsü, şek günü yediği halde o günün Ramazan ayından bir gün olduğu doğru bir şekilde ortaya çıkan kişi.

Hayız ve nifaslılar gündüz vakti hastalıkları bitip tahir olduklarında gündüzün kalanında yemekten çekinirler. Eğer yemekten çekinmezlerse bunda bir beis yoktur. Bunların hepsi için de ister o gün oruç tutsunlar isterse tutmasınlar o günün orucunu iade etmeleri gerekir.

Hasta ve yolcu eğer oruç tutmuyorlarsa, sonrasında gündüzün herhangi bir vaktinde hasta iyileşir veya yolcunun da yolculuk hali biter de ikamet ettiği yere gelirse, bu durumlar öncesinde bu gün içinde eğer yemişlerse bu ikisi için de gündüzün kalan vaktinde bir şeyler yemelerinde bir beis yoktur. Allah en doğrusunu bilir.

Eğer müşrik, Ramazan ayının her hangi bir zamanında Müslüman olduğunda ayın geçmiş günlerinin orucunu iade eder. Çocuk ve akıl sağlığı yerinde olmayana gelince, Ramazan ayından mükellef olarak herhangi bir zamana yetişmemişler ise onlara herhangi bir şey gerekmez.

BAYGIN KİŞİNİN NAMAZI VE ORUCU KAZA ETMESİ HAKKINDAKİ İHTİLAF

(Âlimler) baygın hakkında dört farklı görüş ileri sürmüşlerdir: Bazıları, hem orucu hem namazı iade eder, demişlerdir. Bazıları, ikisini de iade etmez demişlerdir. Bazıları orucu iade eder, namazı etmez, demişlerdir. Bazıları ise namazı iade eder, orucu etmez demişlerdir.

RAMAZAN AYI ORUCUNU KASTEN BOZANIN HÜKMÜ

Kim, Ramazan ayı orucunu kasten bozarsa ona dört şey gerekir: Helak olmak (büyük bir günaha girmek), küfür (nimete karşı küfür), keffaret etmek, kaza etmek. Eğer orucu zayi etmek suretiyle (yani niyetlenmeden) bozarsa ona (sadece) kaza gerekir. Keffaretin gerekip gerekmeyeceği konusunda da iki farklı görüşte bulunulmuştur. Eğer orucu şüphe ile bozarsa, ona diğer geçen oruçları değil sadece bozduklarının iadesi gerekir.

FASIL YOLCULUKTA ORUÇ TUTMAK HAKKINDA

Yolcu, oruç tutup tutmama konusunda serbesttir. İsterse tutar, isterse tutmaz. Zira rivayet edildiğine göre bir adam Allah Rasulü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasulü! Ben kendimde yolculukta oruç tutma gücü buluyorum. Tutsam benim için bir günah olur mu?" Nebi aleyhisselâm ona şöyle dedi: "O, Allah tarafından verilmiş bir ruhsattır. Kim o ruhsatı kullanırsa o güzeldir. Kim de oruç tutarsa ona herhangi bir günah yoktur." (Müslim, 2685; Nesai, 2303) Müstehap olan Ramazan ayı girdikten sonra yolculuğa çıkmamaktır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin." (Bakara, 185) Denilmiştir ki; Yani, o ulaşma ve bulunma şehadetidir, yoksa görme şehadeti değil.

Aişe radiyallahu anha den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Ben yolun bir bölümünde iken Ramazan ayı bana ulaşırsa o ay bitene kadar ikamet ederim. (İbn Ebi Şeybe, 9105) Yolcu zor durumda kalır da Ramazan girdikten sonra yolculuğa çıksa Allah Teâlâ'nın şu sözünden dolayı onda herhangi bir beis yoktur: "Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar." (Bakara, 184) Yolcu için ancak iki şart ile oruç tutmaması (iftar etmesi) caiz olur: Birincisi, (oruç tutmamaya) geceden niyet etmesi. İkincisi, namazı kısaltması. Hastanın oruç tutmaması da ancak iki şart ile caizdir: Birincisi, (oruç tutmamaya) geceden niyet etmesi. İkincisi, oruç tuttuğu takdirde hastalığının artacağından korkması. Hasta ve

yolcu, geceden oruç tutmayacaklarına niyetlenmeden iftar ederlerse geçmiş olan oruçlarını bozmuş olurlar. Susuzluk, açlık veya hastalığın zorlamasına gelince, kendilerini kurtaracak kadar bir şey yiyebilirler ki ikamet eden ile yolcu olan kendilerine bir şey olacağından korktukları takdirde bu konuda eşittirler. Eğer kendilerine bir şey olacağından korkmadıkları halde (yani güvende oldukları durumda) yiyip içerse onun orucu yıkılır (olmaz, bozulur) ve ona keffaret gerekir. Yolcu, yolculukta oruç tutar da sonra yolculukta iftar ederse yolculukta bundan önce tuttuğu oruçlar ister peşi peşine olsun ister farklı günlerde olsun fark etmez, bozulur.

FASIL

ORUCUN KAZASI VE HÜKÜMLERİ HAKKINDA

Yolcu, hasta, hayızlı ve nifaslı kadınların Ramazan'dan yedikleri günlerin oruçlarını kaza etmeleri gerekir. Kaza ederken onlara dört şey gerekir: Birincisi, acele etmeleri. İkincisi, eğer tutmadıkları günler aynı (bir) Ramazan ayından ise oruçlarını peşi peşine tutmaları gerekir. Ramazandan yedikleri günlerin arka arkaya veya farklı günlerde olması fark etmez. Üçüncüsü, bir sonraki Ramazan girene kadar kaza etmedilerse her bir gün için bir fakir doyurmaları gerekir. Dördüncüsü, eğer kazayı tutmadılarsa ölüm anında vasiyet etmeleri gerekir. Eğer kazayı zayi etmeyip tutmuşlarsa veya tutmayıp fakir doyurmuşlarsa o zaman vasiyet etmeleri gerekmez. Ramazan'da orucunu tutanın aldığı sevap kazayı tutana ulaşmaz (onun kadar sevap alamaz). Eğer bir özürden dolayı kaza orucunu da bozarsa kaza orucu yıkılır (olmaz, bozulur), ancak şu dört şeyden biri ile orucunu bozarsa o müstesna: Birincisi, eğer ona bayram günü engel olursa. İkincisi, ramazan ayı (ona engel olursa). Üçüncüsü, kadına hayız hali engel olursa. Dördüncüsü, Kadına nifas hali engel olursa. Kaza orucunu bu hallerden önce tutarsa böyledir ve o takdirde kazalarını tutabilir (geçmiş kazalarına bina eder).

ORUCU VASİYET ETMEK

Orucu vasiyet etmek hakkında sekiz mesele vardır: Birincisi, mirasçıdan başkasının ölü adına oruç tutması geçerli değildir. İkincisi, eğer birisi oruç tutulmasını vasiyet etse, geride kalanlar oruç tutmak ile fakir doyurmak arasında serbesttirler. Üçüncüsü, ölüye mirasçı oldukları gibi orucu da o şekilde (belirli sıraya göre, peşi peşine) yerine getirirler. Dördüncüsü, mirasçılardan biri orucu tutarsa diğerleri adına da yeterli olur. Beşincisi, tutulması gereken oruç için fakir doyurmayı vasiyet ederse otakdirde oruç tutmaları caiz değildir. Altıncısı, oruç tutmada kadınların erkeklerden öne geçirilmesi gerekir. Zira onlara engel olabilecek hayız ve

nifas halleri vardır. Yedincisi, mirasçıların bazılarının oruç tutması bazılarının ise fakir doyurması caiz değildir. Ya hepsi oruç tutarlar ya da hepsi fakir doyururlar. Sekizincisi, tuttıkları oruç kesilir veya birinin fiili yüzünden bozulursa hepsinin orucu yıkılmış (boşa gitmiş, bozulmuş) olur ve orucu kesen kişi onu tazmin eder.

FASIL İFTAR VE SAHUR HAKKINDA

Nebi aleyhisselâmdan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “İftar (açmak)da acele ettikleri (ilk vaktinde yedikleri) sürece ve sahur (yapmakta) da geciktirdikleri (son vakte bıraktıkları) müddetçe ümmetim fitrat (hayır) üzere olmaya devam edecektir.” (Rebî, 320; Ahmed, 21350) İftar (açmak)da acele etmek güneşin battığı zamandır. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Güneşin yuvarlağı düştüğünde iftar etmek vacip olur.” (Bu lafızla onu tahric edeni bulamadım.) Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Gece buradan yönelince, gündüz de buradan gidince ve güneş de kaybolunca ister yesin ister yemesin oruçlu iftar etmiş demektir.” (Tahrici geçmişti) Sahur yemeğini gecenin son vaktinde yemek caizdir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırıt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun.” (Bakara, 187) Yine Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Bilal, ezanı gece okur. Siz İbn Ümmü Mektum’u (ezan okurken) işittiğinizde yemek yemeyi bırakın.” (Tahrici geçmişti) Oruçlunun, orucunu bozmaması ve şüpheye düşmemesi için, orucunda iftarı ve sahurunu için ihtiyatlı davranması, sabahdan önce yemeyi, içmeyi ve cima etmeyi terk etmesi, cünüplükten yıkanması, ağzını yemek kalıntılarında temizlemesi gerekir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Kim cünüp olarak sabahlarsa, orucunu bozmuş (iftar etmiş) olarak sabahlamış olur.” (Rebî, 315; İbn Mace, 1702)

Yeme içmenin haram olup namazın vacip olduğu fecr, ufukta enine duran ikinci fecirdir.

Rivayet edildiğine göre birisi İbn Abbas’a şöyle demiştir: “Şüphe duyana kadar yiyeyim mi?” İbn Abbas ona şöyle cevap verdi: “Hayır, şüphe duymayacağın vakte kadar ye.” (İbn Ebi Şeybe, 9057) Onun adama, “Şüphe duyana kadar ye” dediği de nakledilmiştir. Geceyi (onun hallerini) bilmeyen kişi, dini ile ilgili bir meselede güvendiği kişiye sormadan yemez.

Kapalı bir gecede uykusundan uyanan kişi de böyledir. Şüpheye düşmemek için gecenin ne kadar kaldığını bilmediğinde o da yemez (ve içmez).

FASIL TATAVVU' ORUCU HAKKINDA

Rivayet edildiğine göre bir adam İbn Abbas'a geldi ve ona oruçtan sordu. İbn Abbas ona şöyle dedi: "Sana, yanımda olan gizli hediyelerden olan bir hadis söyleyeyim mi: eğer Davud aleyhisselâmın orucunu tutmak istersen, o bir gün tutar bir gün tutmazdı. Onun oğlu Süleyman aleyhisselâmın orucunu tutmak istersen o her ayın başından üç gün, ortasından üç gün ve sonundan üç gün oruç tutardı. Eğer İsa b. Azrâ el-betûl'ün (Meryem'in) orucunu tutmak istersen o da bütün sene oruç tutardı. Eğer onun annesinin orucunu tutmak istersen o iki gün tutar bir gün tutmazdı. İnsanlığın en hayırlısı Nebî-i arabî Kuraşî Ebu'l-Kasım aleyhisselâmın orucunu tutmak istersen o her aydan üç gün oruç tutardı. Her ayın on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günleri." (Kenzu'l-Ummal, 24629, Suyuti, Câmiu'l-Ehâdis, 38723)

Denildiğine göre Allah Teâlâ bu ümmete **on keramet** ikram etmiştir:

Birincisi, Allah'ın ayı olan Receb el-Esamm. Bu ay esamm (sağır) olarak isimlendirilmiştir. Çünkü onun fazileti ve kerametlerindedir ki bu ayda cahiliye döneminde Arapların mızraklarının rengi atardı, kılıçlarını kınlarına korlar, intikam almayı bırakırlar, savaş ağırlıklarını bırakırdı. Bu ayın hürmetine saygı gereği bu ayda herhangi bir silah sesi duyulmazdı. Bundan dolayı bu ayı Esamm (sağır) olarak adlandırmışlardır. Bu ayın diğer aylara karşı fazileti Allah'ın mahlûkatına karşı fazileti gibidir. Bu ayda oruç tutmak müstehaptır. Çünkü büyük günahlardan kaçınan kişi için o ayda sevaplar katlanır ve küçük günahlara kefarete olur.

İkincisi, Şaban ayıdır. O Allah Rasulü aleyhisselâmın ayıdır. O ayın diğer aylara karşı fazileti, Rasulullah'ın aleyhisselâm diğer peygamberlere aleyhimüsselâm karşı olan fazileti gibidir. Aişe radyallahu anhâ şöyle demiştir: Allah Rasulü bazen öyle oruç tutardı ki biz herhalde iftar etmeyecek derdik. Bazen de öyle bir zaman oruç tutmazdı ki biz herhalde oruç tutmayacak derdik. Onun Ramazan harici bir ayı tam olarak oruçlu geçirdiğini görmedim. Şaban ayı hariç içinde en çok oruç tuttuğu başka bir ay da görmedim." (Buhari, 1868; İbn Hibban, 3648)

Üçüncüsü, Ramazan ayı. O ümmetin ayıdır. Bu ayın diğer aylara karşı fazileti, bu ümmetin diğer ümmetlere karşı olan fazileti gibidir.

Dördüncüsü, Kadir gecesi. O, bin aydan daha hayırlıdır.

Beşincisi, Şevval'deki Ramazan Bayramı günü. O gün oruç tutmak caiz değildir. O karşılık görme ve sevap günüdür.

Altıncısı, on gün⁶¹. Bu günler, Allah Teâlâ'yı zikretme günleridir. Aişe radiyallahu anhâ şöyle demiştir: sema' ehli (manevi hisleri açık) bir genç vardı. Zilhiccenin hilali görününce oruçlu olurdu. Bu haber Allah Rasulü'ne gidince onu çağırdı ve ona şöyle dedi: "Bu günlerde seni oruç tutmaya sevkeden sebep nedir?" Genç şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasulü! Bu günler, ibadet ve hac günleridir. Umulur ki Allah beni hacıların dualarına ortak eder." Bunun üzerine Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle dedi: "Oruç tuttuğun hergün için sana Allah yolunda yüz köle, yüz deve ve yüz atın üzerinde taşıyacağı şeyler kadar sevap vardır. Terviye günü olunca da bunlardan her yüz için bin sevabı vardır. Arafe günü olunca da bunlardan her yüz için iki bin sevabı vardır." (İbnü'l-Cevzi, Mevdûât, 2/198; Suyuti, el-Leâliu'l-Masnûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevdûa, 2/91)

Yedincisi, Arafe günü. Dua ederken kendisini zayıf düşürmesin diye Arafat'ta vakfeye duran haricindeki kişiler için o gün oruç tutmak müstehaptır.

Sekizincisi, Kurban bayramı günü. O gün oruç tutmak caiz değildir.

Dokuzuncusu, Cum'a günü. O günlerin efendisidir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Güneş, Cum'a gününden daha faziletli bir gün üzerine ne doğmuştur ne de batmıştır." (Ahmed, 7673; İbn Hibban, 2770) O gün oruç tutmak müstehaptır. O gün oruç tutan elli bin sene oruç tutmuş gibi olur.

Onuncusu, Aşura günü. Aşura olarak isimlendirilmiştir, çünkü o bu on kerametın onuncusudur. Denilmiştir ki; Çünkü o Muharrem'in onuncu günüdür. O gün oruç tutmak bir sene oruç tutmaya denktir. Çok faziletli olduğu için o gün oruç tutmaya teşvik edilir.

Hafsa radiyallahu anhadan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Dört şey vardır ki Allah Rasulü onları hiç terk etmemiştir: Aşura günü orucu, on gün orucu, her aydan üç gün (eyyam-ı bîz) oruç, sabah namazından önceki iki rek'at." (Nesai, 2724; Ahmed, 26502)

Ebu Hureyre demiştir ki: "Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana üç haslet öğretti ki ben onları ölene kadar terk etmem. Birincisi, Vitr kılmadan uyumamak. İkincisi, her aydan üç gün oruç tutmak. Üçüncüsü, kuşluk namazını terk etmemek." (Buhari, 1124; Müslim, 1705)

Ebu Hureyre şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim Ramazan orucunu tutar, sonra da ona Şevval'den altı gün oruç eklerse sanki bütün sene oruç tutmuş gibidir." (Rebî', 321; Müslim, 2815) Yine Ebu Hureyre şöyle demiştir: Gelin, sizin için sayayım: Ramazan orucu üç yüz gün sayılır.

⁶¹ Zilhicce ayının ilk on gecesi kastedilmektedir. (Ç.N.)

Şevvalden altı gün oruç ise altmış gün sayılır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle demiştir: “Kim bir iyilik yaparsa ona on katı verilir.” (Enâm, 160) Her gün on gün yerine geçer.

Ebu Musa el-Eşârî'den bildirildiğine göre o şöyle demiştir: Deniz yolculuğuna çıkmıştık. Denizde seyrederken bir münadi şöyle seslendi: “Ey gemi ahali! Durun, size bir şey haber vereceğiz.” Döndük, baktık ama hiçbir şey göremedik. Münadi bu şekilde yedi kez seslendi. Yedincide kalktım ve ona şöyle dedim: “Ey falanca, bizim neyin içinde olduğumuzu görüyor musun? Biz senden gizlenemiyoruz. Bize haber vermek istediğin şeyi haber ver.” Bunun üzerine münadi şöyle dedi: “Allah'ın kendisine hükmettiği hükmü size haber vereyim mi?” Biz de “haber ver” dedik. Münadi şöyle dedi: “Allah kendine şöyle hükmetmiştir: Sıcak bir günde kendisini susuz bırakan bir kulu Allah kıyamet günü suya kandıracaktır.” Ebu Musa bundan sonra sıcak günleri takip eder ve o günlerde oruç tutardı. (Bezzar, 4974; Abdurrezzak, 7897)

Oruç tutulması müstehap olan günlerden bazıları da şunlardır: Recep ayının yirmi yedinci günü, Şaban ayının on beşinci günü, Zilkade ayının yirmi beşinci günü, Muharrem ayının ilk günü, Zilhicce'nin yedinci günü. Nafile oruca niyetlenip oruca başlayan kişi, orucunu kasten bozarsa o kişiye, onun yerine başkası lazım gelir. Ancak istisnada bulunursa gündüzün ortası gelmeden önce istisna yapma hakkı vardır.

Nafile orucun şartları, farz orucun şartları gibidir. Farz orucu bozan her şey nafile orucu da bozar. Allah, en iyi bilen ve en iyi hükmedendir.

KİTABU'Z-ZEKÂT

ZEKÂT BÖLÜMÜ

BAB: ZEKÂT HAKKINDA

ZEKÂTIN MANASI VE MEŞRU OLUŞUNUN DELİLLERİ

Bil ki, zekât, İslam'ın ana kaidelerinden biridir ve dinin farzlarından bir farzdır. Zekât olarak isimlendirilmiştir, çünkü onunla mal temiz olur ve nemalanır (artar). Zekât sözlükte artmak, temizlemek, temizlik anlamlarındadır. Ahmed b. Nadr el-Umani şöyle demiştir:

Benim ticarete bir önem vermişliğim veya ihtiyacım yoktur,

Zira onunla ne din yücelir ne de nesep.

Allah Teâlâ şu sözüyle zekâtı mallara vacip kılmıştır: “Zekât veriniz” (Hacc, 78) ve yine şöyle buyurmuştur: “Hasad ettiğiniz gün onun hakkını (öşrünü) veriniz.” (En'am, 141)

FASIL

ZEKÂTIN FAZİLETLERİ HAKKINDA

Allah Rasulü'nden rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Zekât ile mallarınızı helak olmaktan koruyunuz. Hastalarınızı sadaka vermek suretiyle tedavi ediniz. Bütün bela çeşitlerini de dua etmek suretiyle def ediniz.” (Beyhaki, 6385; Taberani, el-Mucemu'l-Kebir, 10196) Ebu Hureyre'den rivayetle o şöyle demiştir: Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Mal, sadaka vermekle azalmaz. Mütevazı olmayan hiçbir kul yoktur ki Allah onu yüceltmesin. Uğradığı zulmü affeden hiçbir kul yoktur ki Allah onun izzetini arttırmamış olsun.” (Müslim, 6757; Tirmizi, 2029) Yine Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kim zekât verir, misafirine ikram eder ve emaneti eda ederse kendini nefsinin cimriliğinden korumuş olur.” (Taberani, el-Mucemu'l-Kebir, 4097; Beyhaki, Şuabu'l-İman, 10842)

Hikmet sahiplerinden biri şöyle demiştir: Sadaka (zekât) vermekte övülmüş on haslet vardır. Bunlardan beşi dünyada beşi de ahirettedir. Dünyada olanların birincisi malı (helak olmaktan) korumaktır, zira Nebi aleyhisselâm şöyle

buyurmuştur: “Zekât ile mallarınızı helak olmaktan koruyunuz.” (Tahrirci geçmişti). İkincisi, Bedeni cimrilikten temizlemektir, zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al” (Tevbe, 103). Üçüncüsü, mümin fakirleri sevindirmek. Dördüncüsü, malda bereket ve rızıkta genişlik. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.” (Sebe’, 39). Beşincisi, belaları ve hastalıkları def etmek. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Hastalarınızı sadaka vermek suretiyle tedavi ediniz.” (Tahrirci geçmişti).

ZEKÂT VERMENİN AHİRETTEKİ HASLETLERİ

Zekât (sadaka) vermenin ahiretteki hasletleri ise; sıcağın şiddetinden sahibi için bir gölge olur. Hesabı hafifletir. Mizanın ağır gelmesine vesile olur. Sırrattan geçmeyi kolaylaştırır ve cennetteki dereceleri yükseltir.

SADAKAYI (ZEKÂTI) SÜSLEYEN VE (SEVABINI) ÇOĞALTAN HASLETLER

Denilmiştir ki; yedi haslet sadakayı süsler ve (sevabını) çoğaltır: Birincisi, Onu helalden vermek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Kazandıklarınızın iyilerinden (helalinden) harcayın.” (Bakara, 267). İkincisi, Onu hak edene vermek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Sadakalar (zekâtlar), ancak fakirler, düşkünler ... İçindir.” (Tevbe, 60). Üçüncüsü, onu vakti geçmesinden veya ölümden korkarak acele olarak vermek. Dördüncüsü, onu malın iyisinden vermek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın.” (Bakara, 267). Beşincisi, onu gösteriş veya bir mahlûka tamah için değil de Allah için vermek. Altıncısı, onu kendinden alana minnet etmeyi terk etmek. Yedincisi, sevabın iptal olması korkusuyla malı kendinden alana eziyet etmemek. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın.” (Bakara, 264).

FASIL

ZEKÂTA ENGEL OLANI TEHDİT HAKKINDA

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele.” (Tevbe, 34) Âlimlerden biri şöyle demiştir: “Altın, “zeheb” olarak isimlendirilmiştir, çünkü o gider (yezhebü), (baki) kalmaz. Gümüş de “fidda” olarak isimlendirilmiştir, çünkü o

parçalanır (tenfeddu), (baki) kalmaz. Bu ikisinin fani (geçici) olduğuna delil olarak sana onların isimleri yeter.”

Âlimler, kenz'in (hazine, mal biriktirme) anlamı hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazıları, “ihtiyacıdan fazla olan her şey kenz'dir” demiştir. İbn Abbas ile İbn Ömer de şöyle demiştir: “Kenz, zekâtı engellenen mala denir.” Sahih olan bu görüştür. Çünkü Cabir b. Abdullah şöyle demiştir: “Malından sadakanı çıkardığın (verdiğin) zaman onun şerrini kendinden gidermişsin demektir ve artık o, kenz olmaz.” İbn Ömer şöyle demiştir: “Zekâtı eda edilen (verilen) hiçbir mal, yerin yedi kat altında olsa bile kenz değildir. Zekâtı verilmeyen her mal, yerin üstünde olsa bile kenz'dir.” (Beyhaki, 7022; Taberani, M. Evsat, 8279, merfu olarak)

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Kim, malının zekâtını verirse, onun üzerindeki hakkı eda etmiş demektir. Kim de daha fazlasını verirse o onun için daha hayırlıdır.” (Beyhaki, 7033; İbn Ebi şeybe, 9934) Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Altın ve gümüşün zekâtını vermeyenler için, Kıyamet günü o altın ve gümüşleri onlar için ateşten levhalar hâline getirilir; üzerleri Cehennem ateşinde kızdırılır. Sonra bu kızgın levhalarla alını, iki böğrü ve sırtı damgalanır. (Bu durum) miktarı elli bin sene olan bir günde Allah'ın kullar arasında hüküm vereceği zamana kadar devam eder. Zekâtını ödemeyen her deve sahibi, Kıyamet gününde o develer için düz ve geniş bir sahaya yatırılır (yüz üstü atılarak düşürülür). (O develer) onun (sahiplerinin) üzerinden yürürler (ayakları ile onu çiğnerler). Deve sürüsünün sonu o kimseye uğrayıp geçince baş tarafı tekrar ona uğratılır. Bu durum, uzunluğu elli bin sene olan bir günde, Allah'ın kullar arasında hüküm vereceği zamana kadar devam eder. Zekâtını ödemeyen her davar sahibi de, Kıyamet günü davarları için dümdüz ve geniş bir sahaya yatırılır (yüz üstü atılarak düşürülür). İçlerinde ne eğri boynuzlu, ne de boynuzsuz olmadığı halde (yani hepsi tam boynuzlu olarak) hepsi, boynuzları ile o şahsa (sahiplerine) toslayacak ve ayaklarıyla da onu çiğneyecektir. Bu davar sürüsünün son tarafı onun üzerinden geçtiğinde başı tekrar geri döndürülür. Bu (azap) da sizin saymanızla miktarı elli bin sene süren bir günde, Allah'ın kullar arasında hüküm vereceği zamana kadar devam eder.” (Müslim, 2337; Beyhaki, 12893)

İbn Abbas'tan bildirildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Zekâta engel olan, öldürülür.” (Rebî', 240; Buhari, 1335 “Allah'a yemin olsun ki namaz ile zekâtın arasını ayıran işe savaşıcağım.....” lafzıyla) Rebî' demiştir ki: Ebu Ubeyde şöyle demiştir: “Bu, (bir kişi için ancak) zekâtı almaya hakkı olan bir idareciye engel olduğu zaman söz konusudur.” (Rebî', 341) Bubdab dolayı Ebu Bekir radiyallahu anh şöyle demiştir: “(Resûlullâh'a verdiğimiz) yularları

bana vermezlerse, (vermediklerinden dolayı) onlarla harb ederim.” (Rebî, 341; Nesai, 3094) İbn Abbas’tan (radiyallahu anh) bildirildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Zekât verilmesini engelleyen kişinin namazı yoktur (yani Allah onun namazını kabul etmez) –bunu üç kez söyledi- O konuda sınırı aşan (zekâtı, ehli olmayana veren) da onu engelleyen gibidir.” Yine İbn Abbas’tan (radiyallahu anh) bildirildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kimin çokça malı olup da onun zekâtını vermezse o mal, kıyamet günü sahibi için dazlak başlı (erkek) (zehirli) bir yılan suretinde olacak, onun ağzının iki tarafında zehirli iki nokta olacak ve (bu yılan o kişiye) Allah kullar arasında hüküm verene kadar azap etmekle görevlendirilmiş olacaktır.” (Rebî, 343; Buhari, 1338) Zehirli iki nokta, avurdunda ağzının iki tarafında zehir köpüğü (cürüfü)dür. Allah en doğrusunu bilir.

Ebu Hureyre’den bildirildiğine göre Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Malı olup da onun hakkını (zekâtını) vermeyen veya hakkı olmayan yere veren kişiyi Allah, kötü kokulu dazlak bir yılanla benzetmiştir ki, o kimin yanına uğrasa herkes ondan Allah’a sığınır. Sonunda o sahibinin yanına yaklaşır da sahibi ona, “Senden Allah’a sığınırım” deyince o da sahibine, “Niçin benden (Allah’a) sığınmıyorsun? Ben, senin dünyada benimle cimrilik yaptığın malınım.” Der ve onu Cehenneme sokana kadar onun boynuna dolandır.” (Tirmizi, 3012; Nesai, 2221) Bunun tasdiki de Allah Teâlâ’nın kitabındaki şu ayettir: “Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır (سيطوفون).” (Al-i İmran, 180) Müberrid demiştir ki: (سيطوفون) kelimesindeki “س” tehdit içindir (vaîd sîn’idir). Manası da, “dolanacaktır” demektir.

Enes demiştir ki; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Zekâti men eden cehennemdedir.” (Taberani, M. Sağır, 935; Kenzu’l-Ummal, 15809) Aişe radiyallahu anhâ demiştir ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Sadaka bir mala karıştı mı muhakkak onu helak eder.” (Beyhaki, 7455; Şafii, Müsned, 454) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Ahitlerini bozan hiçbir topluluk yoktur ki, Allah onları ölümle imtihan etmiş olmasın. Zina fuhşunun zahir olduğu hiçbir topluluk yoktur ki Allah onlara taun hastalığını musallat etmiş olmasın. Zekâta engel olan hiçbir topluluk yoktur ki Allah onlardan yağmuru engellemiş olmasın.” (Beyhaki, 6190; Hâkim, 2577) Denilmiştir ki; Kim beş şeye mani olursa Allah da ondan dolayı beş şeye mani olur: “Kim zekâta engel olursa Allah da ondan dolayı malın korunmasına engel olur. Kim, sadakaya (ve tatavvu ibadetlere) engel olursa Allah da ondan dolayı afiyet (ve sağlığa) engel olur. Kim öşüre engel olursa, Allah da ondan dolayı yerin bereketlenmesine mani olur. Kim duaya engel olursa, Allah da ondan dolayı o dualara karşılık verilmesine (icabet)

engel olur. Kim de namazı hafife alırsa Allah da ndan dolayı ölüm anında onun kelime-i tevhid getirmesine engel olur.”

Zekâtı engelleyen hakkında şu şiiri okumuşlardır:

Ey mal toplayıp duran kişi, ne kadar da cimrilik yapıyorsun,

Allah'ta o mal ile birlikte ebedi kalmayı istiyorsun,

Hiç ölü birisi yanında (giderken) mal taşımış mıdır?

Bir de o malı başkası toplar der durursun.

Âlimlerden biri şöyle demiştir: “Zekât, cehenneme götüren bir maldır.” Bunun manası şudur: Onu helal olmayan şekilde kendisine alan kişi, onu hak etmeyene veren kişi, onun hak edene verilmesini engelleyen kişi, bunların hepsi cehennemdedir. Mal sevgisi konusunda da şu şiiri okumuşlardır:

Seni yiyecekler ve yaşamın lezzetleri ebediyetler yurdundan alıkoyuyor ki onların akıbeti faydalı değildir.

Onun helal olmasında hesap münakaşası vardır, onun haram olması ise pek çok olayın olacağı kıyamet günü seni (cehennem ehlinin yiyeceği) zakkum ağacına götürür.

FASIL

ZEKÂTIN KISIMLARI HAKKINDA

Bil ki, Allah Teâlâ zekâtı Kitab-ı Mübin’inde farz kılmış, mallarda olan umumun haklarını kısaca özetlemiştir. Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem de onun sünnetlerini, yollarını ve hükümlerini açıkça beyan etmiş, onun sınırlarını ve ona giden yolları belirtmiştir. Bunların hepsini bilmek üç şeye vabestedir. Birincisi, gerekli görülen mal çeşidi. İkincisi, belirtilen nisab. Üçüncüsü, (verilmesi) farz olan miktar. Gerekli görülen mal çeşidi, üç kısma ayrılır: Para (nadd), tohum (habb) ve hayvan (neam). Para iki kısımdır: Altın ve gümüş. Tohum altı kısımdır: Buğday, arpa, mısır (züra=darı), burçak, (sült=tohum, bir çeşit buğday), hurma, üzüm. Hayvan da beş kısma ayrılır: Deve, inek (öküz), camız, koyun, keçi. Bunlardan dördü dördünün üzerine taşınır (eklenir ve zekâtı çok olanından alınır), böylece nisap tamamlanır: Altın gümüşün üzerine, buğday arpanın üzerine, öküz camızın üzerine, koyun da keçinin üzerine (taşınır, eklenir ve zekâtı çok olanından alınır.) Bunlardan dördünden zekât alınması için de vakte ihtiyaç vardır: Deve, öküz, koyun ve para (altın, gümüş). Zekât alınacak ayın senenin bilinen bir ayı olması müstehaptır. Recep, Ramazan veya Muharrem ayı olması müstehaptır. Mal, adamın mülküne bu

üç aydan başka bir ayda girerse ve zekâtını bu aylardan birinde vermek isterse, o zaman o malı mülkünden çıkarırsın. Sonra o arzu ettiği (zekâtını vermek istediği) ayda onu geri alır (alsın). Mal kendi mülkünde nisab miktarına ulaşmadan kişinin vakit edinmesine gerek yoktur.⁶²

FASIL NİSAP (MİKTARI) HAKKINDA

ZEKÂTIN VACİP OLDUĞU SINIFLAR VE NİSAP (MİKTAR) LARI

Nisap, altı kısma ayrılır: Birincisi, altının nisabı. İkincisi, gümüşün nisabı. Üçüncüsü, devenin nisabı. Dördüncüsü, sığır (cinsinin) nisabı. Beşincisi, koyun cinsinin nisabı. Altıncısı, meyve ve tohumların nisabı.

ALTININ NİSABI

Altının nisabı yirmi miskaldir. Döküm halinde ise yirmi dinardır. Miskal, üç kırat'tır, kırat, otuz habbedir. Dinar ise yirmi dört kırat'tır, kırat da dört habbedir. Dört miskal ve dört dinar olana kadar yirminin üzerinde bir şey gerekmez. Altının nisabına delil, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)in şu sözüdür: "Yirmi miskalin altında sadaka (zekât) yoktur." (Rebî', 332; Darekutni, 1925) Gümüşün nisabına delil ise Nebi aleyhisselâmın şu sözüdür: "Beş ûkiyye'nin altında sadaka (zekât) yoktur." (Rebî', 332; Buhari, 1340) Ükiyye, kırk dirhemdir.

GÜMÜŞÜN NİSABI

Gümüşün nisabı iki yüz dirhemdir. Bir dirhem iki kırat'tır. Bir kırat, otuz habbedir. Kırk dirheme ulaşana kadar iki yüzün üzerinde bir şey gerekmez.

KOYUN CİNSİNİN NİSABI

Koyun cinsinin nisabının üç ölçüsü vardır: Birinci ölçü, kırk koyundur. Yüz yirmi bir koyuna ulaşana kadar üzeri için bir şey gerekmez. 121 koyunda iki koyun gerekir ki bu ikinci ölçüdür. Daha sonra ise iki yüz bir koyuna ulaşana kadar bir şey gerekmez. 201 koyunda ise üç koyun gerekir ki bu da üçüncü ölçüdür. Küçük, büyük, erkek ve dişi bu hesapta sayılır. Koyun cinsinin sünnetten nisabına delil, nebi Aleyhisselâmın şu sözüdür: "Kırk koyunun altında sadaka (zekât) yoktur." (Rebî', 332; Buhari, 1386) Yine Allah Rasulü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edildiğine göre o Vâil b. Hucr el-Hadramî'ye şöyle yazmıştır: "Allah Rasulü Muhammed'den Hadramevt ahalisinin melikleri ve onlara tabi olanlara; namaz kılınız, zekât veriniz, şöyle ki; kırk koyuna (tîa) bir koyun (veriniz), iki farz nisap

⁶² Bu, vakte ihtiyacı olan malların zekâtının vacip olma şartlarındandır ki bu şartlar da üçtür: Malın nisap miktarına ulaşması, kişinin mülkünde kalması ve bir senenin tamamlanması.

arası (tîme) sahibinindir. Definelerin beşte biri(ni zekât olarak veriniz). Ayrı olanlar bir araya getirilmez, bir araya getirilmiş olanlar ayrılmaz, iki farz nisap miktarı arasına bir şey gerekmez, şığar nikahı yoktur (haramdır), kim olgunlaşmadan ekinini satarsa faiz işlemiştir ve sarhoş verici her şey haramdır." (Beyhaki, Şuab, 1433; Heysemi, 16006) Tîa, kırk koyun demektir. Tîme, iki farz nisap miktarı arasındadır. Denilmiştir ki, tîme, "kesilmek üzere kendisine ot verilen hayvan" demektir.

DEVE VE SIĞIRIN NİSABI

Devenin nisabının on bir ölçüsü vardır. Birinci ölçü beş devedir. Sonra dört kez beş tane ilave etmektir. Sonra iki kez on ilave etmektir. Sonra üç kez on beş ilave etmektir. Sonra bir kez otuz ilave etmektir. Devenin büyüğü, küçüğü, erkeği, dişisi sayılır. Devenin nisabına sünnetten delil, nebi sallallâhu aleyhi ve selemin şu sözüdür: "Beş devenin altında sadaka (zekât) yoktur." (Rebî', 332; Buhari, 1340)

Siğirin nisabı ise, aynen devenin nisabı gibidir.

TOHURLARIN VE MEYVELERİN NİSABI

Tohumların ve meyvelerin tek bir ölçüsü vardır ki o da beş vesk'tır. Vesk, Nebi aleyhisselâm'ın sâi ile altmış sâ'dır. Sâ', dört müdd'ür. Bir müdd, bir rıtl ve (artı) 1/3 rıtl'dır. Rıtl, on beş ûkiyyedir. Ükiyye, on dirhemdir. Dirhem iki kırat'tır. Kırat otuz habbedir. Buna sünnetten delil, Nebi aleyhisselâm'ın şu sözüdür: "Beş vesk'dan aşağısı için sadaka (zekât) yoktur." (Rebî', 332; Buhari, 1378) Her mülk sahibinde veya ortaklık durumunda farklı mülk sahiplerinde nisap miktarı tamam olunca zekât vakti onlara zekât vermek vacip olur. Bu durumdan sadece nadd (altın, gümüş)e ortak olanlar müstesnadır ki bir ortağın nisabı, diğer ortağının payı ile tamam olmaz (her birinin kendi paylarına ait nisap miktarı altı ve gümüşleri olması gerekir.)

FASIL

FARZ MİKTAR HAKKINDA

VERİLMESİ FARZ OLAN MİKTAR

Farz miktar altı kısma ayrılır: **Öşür, öşrün yarısı, öşrün dörtte biri**, deve, siğir (cinsi) ve koyun cinsi.

Öşür (Onda bir); Yağmurun ve akarsuların suladığı arazinin farzıdır. Zira nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Semanın ve pınarların suladığı arazilerde (zekât olarak) öşür gerekir." (Rebî', 331; Buhari, 1412)

Öşrün yarısı (Yirmide bir); gayret ve emekle sulanan arazinin farzıdır. Zira nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Develerle sulanan arazilerde (zekât olarak) öşrün yarısı gerekir.” (Rebî’, 331; Buhari, 1412)

Öşrün dörtte biri (Kırkta bir); altın ve gümüşün farzıdır. Zira nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Basılmış (dirhem ve gümüşlerlerde) paralarda (zekât olarak) öşrün dörtte biri (kırkta biri) gerekir.” (Buhari, 1386; Ebu Davud, 1569) Yine rivayet olduğuna göre bir kadın Allah Rasulü’nün huzuruna girdi. Elinde de altmış miskal ağırlığında altından bilezik vardı. Dedi ki; “Onun farz (olan zekâtını) vereyim (mi?)” Sonra da ondan bir miskal ve (artı) $\frac{3}{4}$ miskal (zekât olarak) verdi. (Darekutni, 1975; Zeylaî, 2/373) Yirmi miskal altın’da farz olan yarım miskaldir. Yirminin üzerinde her artışta her dört miskalde onda bir miskaldir. 200 dirhem gümüşün farzı beş dirhemdir. Artan her yirmi dirhemde bir dirhemdir.

Deveden farz olanlara gelince; onun nisabı yirmi beş deveye ulaştığındadır. Çünkü Nebi aleyhisselâmdan rivayet olduğuna göre o, develerin zekâtı hakkında şunu yazmıştır:

“Bismillahirrahmanirrahim (Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla). Şu, Allah’ın emrettiği ve Rasulullah’ın da Müslümanlara farz kıldığı sadakanın (zekâtın) farzıdır. Kim bunu usulünce isterse ona verilir. Kim de onu usulünce istemezse ona verilmez. 24 ve daha aşağı miktardaki deve için koyun olarak vacib zekât, her beş deveye bir koyundur. 25’e ulaştı mı, 35’e kadar, dişi bir bintu mehaz (ikinci seneye basan dişi devedir)”. (Buhari, 1386; Ebu Davud, 1569) Bu usule göre eğer bintu mehaz yoksa bir İbn Lebun (ikisine basan erkek deve) yeterli (geçerli) görülmüştür. 36’ya ulaştı mı 45’e kadar, bir dişi bintu lebun (üç yaşına basan dişi deve). 46’ya ulaştı mı 60’a kadar, erkek devenin aşacağı bir dişi deve (Tarükatu’l-fahl). 61’e ulaştı mı 75’e kadar, bir ceza’a (beş yaşına basan bir deve). 76’ya ulaştı mı 90’a kadar iki bintu lebun. 91’e ulaştı mı 120’ye kadar, erkek devenin aşacağı iki hıkka (dördüne basan deve). 120’yi aşınca, üç bintu lebun. Bundan sonra her kırkta bir bintu lebun, her ellide bir hıkka.

Sığırdan farz olan da yirmi beşe ulaştığında deveninki gibidir. Yirmi beşin altında her beş sığır için bir kuzu verilir. Yirmi beşe ulaşınca bir cezea (üç yaşından aşağı sığır), otuz altıya ulaşınca bir seniyye, kırk altıya ulaşınca bir rebaiye, altmış bire ulaşınca bir südüs, yetmiş altıya ulaşınca iki seniyye, doksan bire ulaşınca iki rebaiye, yüz yirmi bire ulaşınca da her kırk için bir seniyye ve her elli için bir rebaiye verilir. Allah en doğrusunu bilir.

Kuzudan farz olanlara gelince, o üç sınıf için farz olur: Yirmi beş devenin altı için farz olanı, yirmi beş sığırın altındaki için farz olanı ve koyundan farz olanı. Deve ve sığır cinsini zikretmiştik.

Koyun cinsine gelince; bunun zekâtının tafsilatı İbn Ömer'den zikredilen şu haberdir: o şöyle demiştir: Ömer, bana Allah Rasulü'nün yazdırdığını şu şekilde anlattı: "Kırk kuzudan aşağısı için bir şey gerekmez. Eğer kırka ulaşırsa yüz yirmiye kadar bir kuzu verilir. Eğer onu bir aşarsa iki yüze kadar iki kuzu verilir. Eğer onu bir aşarsa o zaman da üç kuzu verilir. Bundan sonraki ziyadelerde her yüz için bir kuzu verilir ve yüze ulaşmazsa onda bir şey gerekmez." (Buhari, 1386; Ebu Davud, 1570)

FASIL

BİR YILIN GEÇMESİ, NİSAP VE İDRAK HAKKINDA

Zekâtı vaktinde alınmaya bağlı malların zekâtının vacip olması iki şey ile olur: Bir senenin geçmesi ve nisap miktarına ulaşması. Zekâtı vaktinde alınmaya bağlı olmayan malların zekâtının vacip olması da iki şey ile olur: İdrak ve nisap miktarına ulaşması. Zekâtının verilmesi vakte bağlı olan malların zekâtının verilmesi iki şey ile bozulur: Bir seneden önce nisap miktarının azalması ve malın mülkten çık(arıl)ması. Fakat malın mülkten çık(arıl)ması iki şey ile olursa onun zekât vakti bozulmaz: Birincisi, zekât (sadaka) vermekten kaçmak. İkincisi, onu cinsi ile değiştirmek. Âlimlerden biri şöyle demiştir: "Zekât vermekten kaçış yoktur. Zekât vermekten kaçan kişi verir."⁶³ Malın cinsinin değiştirilmesi ile zekât vaktinin bozulacağı da söylenmiştir. Fakat zekâtı verilen veya vacip olduğu halde verilmeyen her malın, sahibinin elinde nisap miktarı bozulsa da zekât verme vakti bozulmaz. Aynen bunun gibi malı cinsi ile değiştirirse asıl sınırından aşağıya inmediği müddetçe onun zekât verme vakti bozulmaz.

Altında asıl olan üç miskal ve daha fazla olmasıdır. Gümüşte asıl olan ise üç dirhem veya onun ağırlığına gümüşdür. Koyunda asıl olan üç baş, sığırda asıl olan üç baş, deve de asıl olan da üç baştır.

Üç şey, üç şey için asıl olur: Altın, gümüş için, gümüş de altın için asıl olur. Sığır, camız için, camız da sığır için asıl olur. Koyun keçi için, keçi de koyun için asıl olur. Dökümü yapılmamış ham halde olan altın ve gümüş üç şeyde mal çeşitleri için muhalif olur: Birincisi; ortağın, diğer ortağının payı ile asılda veya nisapta tamam

⁶³ "Borç verir" (zekâtı kaçtığı için malının bereketini göremez, borçlanır ve borç ödemek zorunda kalır) veya "emaneti geri verir" (mal, kişiye emanettir. Dolayısıyla zekâtı kaçmakla elindeki mal bereketsiz olup gider ve malı gerçek sahibine geri vermiş olur) şeklinde anlaşılabilir. (Ç.N.)

olmaması. İkincisi; ödenme vakti geldiğinde alınmamış olsa bile zekât onun ham altı gümüş borçlarından ödenir. Üçüncüsü, zekât veren kişi, zekât vereceği zaman, kendine vacip olan ham altın gümüş borçlarını elindeki ham altın gümüşlerden düşürür.

FASIL

ZEKÂTTAN MUAF OLAN ŞEYLER HAKKINDA

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)den rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: “Yük hayvanı (katûbe), Zimamla çekilen ve sahibinin beslemesi ile beslenen deve (cêrra), eşek (küs’a), iş için kullanılan hizmet hayvanı (nuhha) ve at (cebhe) için zekât yoktur.” (Rebî’, 338; Beyhaki, 7202) Allah Rasulü [sallallâhu aleyhi ve sellem] şöyle buyurmuştur: “Kişi, kölesi veya atı için zekât vermez.” (Rebî’, 339; Buhari, 1394). Yine nebi sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “At, katır ve eşek için zekât vermek ümmetimden muaf tutuldu.”

Bil ki baklagillerde zekât yoktur. Hanabil cinsine⁶⁴ de zekât yoktur. İncir, zeytin ve yeşillik olarak bütün meyvelerde de zekât yoktur. Zira Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemden rivayet olunduğuna göre o, zekâtın altı şeyde olduğunu bildirmiştir: Buğday, arpa, hurma, üzüm, mısır (züra=darı) ve burçak, (sült=tohum, bir çeşit buğday). (Farklı lafızla, Beyhaki, 7270)

İncilerde, cevherlerde (mücevherat), güzel koku, bal ve sütte de zekât yoktur. Fakat bunlar ticaret için olursa bunların bizzat kendilerinde değil kıymetlerinde (değerlerinde) zekât olur.

FASIL

ZEKAT VERİLMESİ HELAL OLANLAR VE HELAL OLMAYANLAR

Dört kısım insana zekât vermek helal değildir: Müşrik, münafık, zengin ve köle. Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Dört kişiye zekât vermek helal değildir: Zengine, zenginın geçimini üstlendiği kişiye, azaları sağlıklı olup kazanmaya gücü olana (zü’l-mirra) ve mal toplayana (müteessil).” (Rebî’, 356; Ebu Davud, 1636) Nebi aleyhisselâmdan bildirildiğine göre o şöyle buyurmuştur: “İnsanların kirleri, Muhammed’e ve Muhammed’in ailesine helal değildir.” (Müslim, 2530; İbn Hibban, 3293) Nebi aleyhisselâm yine şöyle demiştir: “Zekât (malın)ı ancak şu beş kişiye

⁶⁴ Bu, muhtemelen Nufûse yöresine ait bir şeydir.

vermek helal olur: Zekât toplamakla görevli kişiye, zekât malını satın alacak kişiye, kendine hediye edilene, Allah yolunda gaziye, iffetli (istemeyen) fakire.” (Ebu Davud, 1637; İbn Mace, 1481) Yine Nebi aleyhisselâm yine şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ, zekâtın kimlere taksim edileceğini kimseye bırakmamış, onu kendi kitabında bizzat kendisi taksim etmiştir.” (Ebu Davud, 1632; Jenzu'l-Ummal, 16544) Nebi aleyhisselâm yine şöyle demiştir: “Onu zenginlerinize almak ve fakirlerinize vermekle emrolundum.” (Buhari, 6937)

Bu (son) hadis beş şeye delalet etmektedir: Birincisi: Zekât ancak Müslümanlardan alınır. İkincisi: İki yüz dirheme sahip olanın zengin olduğuna delalet eder. Üçüncüsü: Zekâtın küçük, büyük, yetim ve akıl sağlığı yerinde olmayan herkese vacip olduğuna delildir. Dördüncüsü: Zekâtın sadece Müslüman fakirlere verileceğine delildir. Beşincisi: Müslüman fakirlerin haricindekilere zekât verilmesinin engel olunmasına delildir.

FASIL ZEKÂTIN TAKSİMİ HAKKINDA

KENDİLERİNE ZEKÂT VERİLEN SINIFLAR

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir.” (Tevbe, 60) Âlimler **fakirler ile düşkünler (miskinler)** konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazıları şöyle demiştir: Fakir, yaşayacak kadar varlığı olana denir. Düşkün (miskin) ise hiçbir şeyi olmayandır. Bu görüşlerine şairin şu sözünü de delil olarak getirmişlerdir:

Fakirin ailesine yetecek kadar sütü vardır, fakat ona deve koyun gibi bir şey bırakılmamıştır.

Yani fazlalığı olmayan yiyeceği vardır, demektir. Yine bu görüş sahipleri, Muhacirlerden bazı kimselerden zikredilen şu haber ile de ihticac etmişlerdir: onlardan herhangi birinin evi, eşi, kölesi, hac ve gazve işlerini yerine getireceği devesi var idi. Ve Allah onları fakirler olarak isimlendirmiş ve onlar zekât alınacaklar arasında pay sahibi yapmıştır.

Bazıları da şöyle demişlerdir: Yaşayacak kadar varlığı olana düşkün (miskin) denir. Fakir ise onu bulamayana denir. Bu görüş sahipleri de Allah Teâlâ'nın şu sözüyle ihticac etmişlerdir: “O gemi, denizde çalışan birtakım yoksul (miskin) kimselere ait idi.” (Kehf, 79) Oysa onların miskin (yoksul) olarak isimlendirilmeleri

merhamet cihetiyledir. Aynen bir imtihana (belaya) maruz kalana “miskin” denildiği gibi. Şair şöyle demiştir:

Sevgi (aşk) ehli miskinlerin kabirlerinin üzerinde bile makberler arasındaki zülli (zillet, aşağılık) toprağı vardır.

Zekât toplayan memurlar (el-âmilune aleyha); kendi ahalisinden zekâti toplayan ve onu yerine koyanlardır. Bunlara devlet başkanının uygun gördüğü miktarda zekât verilir.

Kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlar; onlar Araplardan Müslüman olan bir kavimdir. Onlar Nebi aleyhisselâma gelmişler, Allah Rasulü de onlara zekâttan biraz vermiştir. Bunun üzerine onlar şöyle demişlerdir: “Bu iyi bir dindir.” Eğer Allah Rasulü vermeyecek olsa idi onu ayıplayacaklar ve terk edeceklerdi. Bazıları da demişlerdir ki: Onlar Arap kabilelerinin en şereflieleridir. Allah Rasulü bununla, onların kavminin Müslüman olmalarını sağlamak için onlara zekât verirdi. Onlar Allah Rasulü’nün Huneyn günü kendilerine deve verdiği on iki kişi idi. Ebu Süfyan b. Harb, Safvan b. Ümeyye, Süheyl b. Amr, Huveytıb b. Abdüluzza, Hakîm b. Hizam, Hâris b. Hişam, Ebu Süfyan b. Hâris, Uyeyne b. Husayn, Akra’ b. Hâbis, Malik b. Avf, Abdurrahman b. Yerbû’, Abbas b. Mirdas. Nebi aleyhisselâm onlara Huneyn günü her birine yüz deve vermişti. Sadece Huveytıb b. Abdü’l-uzza, Abdurrahman b. Yerbû’ ve Abbas b. Mirdas’a ellişer deve vermişti. Bunun üzerine İbn Mirdas, kendisinin onlardan daha aşağı mertebede olmadığını anlatan şöyle bir şiir okudu.

Bunun üzerine Nebi aleyhisselâm ona da yüz deve verdi. Hakîm b. Hizam’a yetmiş deve vermişti. O da şöyle dedi: “Ey Allah’ın Rasulü! Ben hiçbir kimsenin senin vereceğine benden daha layık olabileceğini zannetmiyordum.” Bunun üzerine Allah Rasulü ona on tane daha verdi. Sonunda yüze tamamladı. Bunun üzerine Hakîm şöyle dedi: “Ey Allah’ın Rasulü! Bana ilk verdiğin mi hayırlı idi, yoksa bu sonradan eklediklerin mi?” Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: “Sana (ilk) verdiğim daha hayırlıdır.” (Abdurrezzak, 16407, kısaltarak) Bunun üzerine Hakîm şöyle dedi: Vallahi ilk verdiğinden başkasını almayacağım.” Sonra da sadece yetmiş tanesini aldı. Ve o, Kureyş’in mal varlığı en çok olan insanı olarak vefat etti.

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurdu: “Ben, bir kısım insanlara verir, diğerine verme(yebiliri)m. Vermediğim kişi, bana verdiğimden daha sevimlidir. Ben bunları vererek onların (kalplerini) telif etmeye çalışıyorum. Mümin olanı ise imanına havale ediyorum.” (Ahmed, 20691; Bezzar, 722)

Âlimler, Müellefe-i kulub’un zekâttan alacakları pay konusunda da görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazıları şöyle demişlerdir: “Eğer Müslümanların, bu gibi

insanların kalplerinin zekât vasıtasıyla İslam'a ısındırılmasına ihtiyaçları varsa, bunu yaparlar." Bazıları ise şöyle demişlerdir: "Ömer radiyallahu anh zamanından beri Müellefe-i kulub'un zekâtтан alacakları pay, Ömer radiyallahu anh'ın Uyeyne b. Hısn ile arasında geçen şu olay delili ile bitmiş (sona ermiş)tir. Uyeyne, Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)in zekât verdiği kimseleri sormak üzere Ömer'in yanına geldiğinde Ömer ona şöyle demiştir: "De ki: "Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin." (Kehf, 29)" Bu İslam'ın hak olduğu ilk zamandıydı. Şimdi ise İslam genişlemiş ve kuvvet bulmuştur. İslam, üzerine rüşvet verilmesinden daha yücedir."⁶⁵

Allah Teâlâ'nın, "(özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler" sözüne gelince, onlar (mal karşılığında anlaşmalı) mükâteb kölelerdir. Köleliklerinden kurtulmaları için sahiplerine mal verme sözünde bulunan bu kölelere zekâtтан verilir.

Allah Teâlâ'nın, "Borçlular" sözüne gelince, onlar, israf, saçıp savurma ve bozgunculuk yapma gibi durumları olmayan borçları olan kimselerdir. Bazıları da onların, evi ve malı yanan veya sel afetinin malını götürdüğü kişiler olduğunu söylemişlerdir. Bunlara da zekâtтан verilir ve onlar da borçlarını öderler.

Allah Teâlâ'nın, "Allah yolunda (cihad edenler)" sözüne gelince, onlar düşman serhaddinde görevli ribat yapan murabıtlar ve gazilerdir.

Allah yolunda gazi olan kişi hakkında da ihtilaf olmuştur. Bazıları, zengin olsa da ona zekât verilir demiş, bazıları da eğer ihtiyaç içindeyse veya yolda kaldıysa ona zekât verilir, demişlerdir.

Allah Teâlâ'nın "yolda kalmış yolcular" sözüne gelince, onlar ihtiyaç sahibi yolcular demektir. Yanında mal olmadığı takdirde zengin de olsa ona zekât verilir. Bazıları da, onun hacca gitmek üzere yola çıkıp yolda kalan kişi olduğunu söylemişlerdir.

Bu sekiz sınıf hakkında ihtilaf edilip bazıları şöyle demiştir: "Zekât, onların hepsine pay edilir." Bazıları da, "Bunlardan bir sınıfa zekât verilmesi kişiye yeter" demiştir. Allah en doğrusunu bilir.

İMAMLIK (DEVLET BAŞKANLIĞI)

ZAMANINDA ZEKÂT VE ONU VERMENİN ŞARTLARI

Zekât işi adaletli imama (devlet başkanına) racidir. Onun emri ile zekât memurları onu toplarlar ve onun uygun gördüğü yere zikredilen sınıflar arasında onu paylaşırlar. Bu şu şekilde yapılır: Zekât bir beldeden toplandığında onu

⁶⁵ Yani, "bugün müellefe-i kulub'a verilmez" demek istemiştir. (Ç.N.)

toplayan memur, topladığının yarısını bu belde halkının fakirlerine taksim eder, kalan yarısını da Müslümanların devletinin işleri (maslahatları) için hazineye koyar. Devlet başkanı ve ailesinin nafakası, eğer malları yoksa Müslümanlardan ehl-i nazar kişilerin takdiri ile hazineden karşılanır.

Zekât toplamaya devam ettikleri sürece zekât toplama memurlarının nafakası da zekâttan karşılanır. Zekât toplandığında onların paylarını infak ederler. Zekât toplama memurunun payı 1/8 dir. Bu payın, ona yetecek miktar olduğu da söylenmiştir.

Zekât, yıldan yıla vacip olur. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muaz'ı Yemen'e gönderirken ona şöyle demiştir: "Mal sahipleri için bir yıl bekle. Sonra sana emrettiğim miktarı onlardan al. Ve, rubâ, mâhız, ekûle, fahl ve lebûn'u onlara bırak (bunlardan zekât alma.)" (Onu Muaz'dan rivayet edeni bulamadım. El-Mucemu'l-Kebir, 8336, Beyhaki, 7093)

Rubâ, yavrusunu besleyen hayvana denir. Mâhız, hamile olana denir. Ekûle, kesim için otlâ beslenen hayvana denir. Lebûn ise süt besisi demektir.

Eğer imam bulunmazsa, zekâtı malın sahibi taksim eder. Zekât ancak verilecek yerlere verilir. Zekâtı kişinin kendisi veya yerine göstereceği bir kişi verir. Zekâtı hazır olmadan vermek caiz değildir. Hazır olmayan zekât ancak bundan (hemen) sonra ulaşacaksa caiz olabilir. Meyve ve ekin sahipleri, meyve toplama ve ekin hasadında oldukları müddetçe zekâttan hesap etmeden meyve ve ekinlerinden yiyebilirler. Fakat topladıktan sonra, topladıkları ekin ve meyvelerden ancak kendi paylarından hesap etme şartıyla yiyebilirler.

DEFİNE (HAZİNE) İLE ALAKALI HÜKÜMLER

Define, cahiliye döneminde gömülmüş olan şeylerdir. Allah Rasulü onların zekâtında 1/5 (beşte bir) oranını vacip kılmıştır. (Rebî', 334; Buhari, 1428) Onu almak her zaman caizdir. O ganimet gibidir. Müşrik, kadın, köle ve çocuk gibi ganimeti alması söz konusu olmayan kimselerin defineyi alması da caiz değildir. Haç ve resim gibi üzerinde üzerinde müşriklerin olduğunu belirten bir alamet olmayan şeyleri almak caiz değildir.

Eğer define üzerinde tevhid ehlinin bir alameti olursa veya üzerinde hiçbir alamet bulunmazsa onu almaz. Eğer cahiliye definesi bulursa onun beşte birini çıkarıp imama verir. Eğer imam yoksa onu, fakir Müslümanlar içinden zekât vereceklerine verir.

Altın ve gümüş madenlerine gelince, onu çıkaran kişinin eğer kendi mülkiyetinde bir sene geçmişse onun zekâtını vermesi gerekir. Madenlerde beşte bir zekât verileceği de söylenmiştir. Allah en doğrusunu bilir.

FASIL

FITIR SADAKASI HAKKINDA

Rivayet edildiğine göre Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayında fitir sadakası verilmesini emretmiştir. (Rebî', 333, Buhari, 1432) Onu vermek sünnet, almak ise fazilettir. Onu terk ise hata (günah) değildir. Hem veren hem de alan açısından o zekât gibidir ki bu da her bir kişi için Allah Rasulü'nün sâi ile bie sâ'dır. Verecek kişi ister erkek ister bayan, ister hür ister köle, ister çocuk ister akıl-baliğ olsun kişi bu sadakayı geçimini üstlendiği kimseler adına kendi yiyip içtiğinden verir. Tohum, meyve, süt, baklagiller ve etten verilir. Bir kişinin fitir sadakasını iki farklı cinsten vermez. Onu vermenin en faziletli vakti, Ramazan bayramı bayram namazı öncesidir. Eğer onu o gün vermezse o Zilhicce ayındaki Kurban bayramı gününün fitrı olur. Kişi onu, Ramazan bayramı günü güneş doğmadan bütün evlad u iyali adına verir. Ramazan bayramı günü güneş doğmadan önce ölen evlatları olursa onlar adına vermesi gerekmez. Akıl baliğ olmuş ve yanından ayrılan (geçimini kendi üstlenen) çocukları için herhangi bir şey vermesi gerekmez. Geri dönmeyen ve dönme umudu bulunmayan kaçak veya gasbedilen köleleri adına da fitir sadakası vermez. Eğer gasbedilen kölesini yediyorsa onun için verir de denilmiştir. Ticaret için alınıp satılan köle için fitir sadakası da vermez. Beraber yaşamadığı eşleri için de fitir sadakası vermez. Bize sadece Allah yeter. Biz ondan (sıhhat ve) afiyet ve katındaki hayrı isteriz.

FASIL

HAYVANLARIN YAŞLARI HAKKINDA

Fıkıh ile uğraşan kişinin, zekâta, normal ve yaralanma diyetlerinde vacip olan hakları bilmeye ihtiyacı olduğu için hayvanların yaşlarını bilmesi gerekir.

Deve yaşları: İlk yaşında deve, ilkbaharın başında doğduğunda onun yavrusu "rubeâ", dişisi de "rebua" olarak isimlendirilir. Eğer, ilkbaharın sonunda doğursa onun yavrusu "hüba", dişisi de "huvâr" olarak isimlendirilir. Annesinden ayrılıp süttten kesilirse "fasîl" diye isimlendirilir. Bu yaş diyete ve farz zekâta dâhil olmaz. Bir seneyi tamamlayıp ikinci seneye girdiğinde bir gün bile geçse o "ibn mehad"dır. Dişisine "bint mehad" denir. Annesi ona hamile kaldığı için bu isimle

isimlendirilmiştir. Bu yaş diyete ve farz zekâta dâhildir. Bundan sonraki her yaş diyet ve zekâta dâhildir.

İkinci seneyi tamamlayarak üçüncü seneden bir gün bile olsa ona “İbn Lebnun” denir. Dışisine de “bint lebnun” denir. Lebnun, sütü bol demektir ki annesi onu onunla doğurmuştur (beslemiştir).

Üçüncü seneyi tamamlayarak dördüncü seneden bir gün bile olsa ona “Hıkk” denir. Dışisine de “hıkka” denir. Fahl'i (aygır) hak ettiğinden dolayı “hıkka” denilmiştir. Erkeğinin hıkk olarak isimlendirilme sebebi ise üzerinde eşya taşınmayı ve insan binmesini hak etmesi sebebiyledir.

Dördüncü seneyi tamamlayarak beşinci seneye girdiğinde ona “ceza” denir. Dışisine de “cezaa” denir. Farz olan zekâta cezaa' üstüne bir şey yoktur.

Beşinci seneyi tamamlayarak altıncı seneye girdiğinde o “seniyye”sini attığında o “seniyy” olur. Dışisine de “seniyye” denir.

Altıncı seneyi tamamlayarak yedinci seneye girdiğinde o “rebâ” olur. Dışisine de “rebâiyye” denir.

Yedinci seneyi tamamlayarak sekizinci seneye girdiğinde o “südüs” olur. Dışisine de aynen “südüs” denir. Erkek ve dişi olarak o eşittir.

Sekizinci seneyi tamamlayarak dokuzuncu seneye girdiğinde ve tırnağı çıkınca o “bâzil” olur. Dışisine de aynı lafızla “bazil” denir.

Dokuzuncu seneyi tamamlayarak onuncu seneye girdiğinde ona “muhlif” denir. Bundan snra isim yoktur. Fakat şöyle denir: Bir senenin bazili, iki senenin bazili, bir senenin muhlifi, iki senenin muhlifi... Böyle devam eder. İyice büyüyünce ona “avd”, dışisine de “avde” denir. Yaşlanıp halden düşünce ona “kârîh”, dışisine de “nâb” veya “şârif” denir.

Develerden gebe olanlara “Hulf” denir. Tekili “halife”dir. “Uşerâ” diye de isimlendirilir. Çoğulu da “işâr” dır. Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gebe develerden zekât alınmasını yasaklamıştır. (Tahric edeni bulamadım.) Sahibi istemedikçe, malın en güzel olanlarından zekât alınmasını da yasaklamıştır. (Buhari, 1389; Müslim, 130)

Sığır cinsinin yaşları: Bir senelik olanlarına “tebî”, iki senelik olanlarına “ıcl” ve “ceza”, üç senelik olanlarına “seniyy”, dört senelik olanlarına “rebâ”, beş senelik olanlarına “sedes”, altı senelik olanlarına “dâli” denir. Son yaş budur. Daha sonrakilerine ise, bir yılın dâlii, iki yılın dâlii denir. Bu şekilde devam eder.

Koyun cinsinin yaşları: Bu, tıpkı sığır cinsinin yaşları gibidir. Sadece birinci senede koyunun yavrusuna “hamel” ve “haruf” denir, keçinin yavrusuna ise “cedy” ve “sahl” denir. Birinci seneden sonra isimleri, sığır cinsinin isimleri ile aynıdır. Allah en doğrusunu bilir ve en iyi hüküm sahibidir.

KİTABU'L-HACC

HACC BÖLÜMÜ

BAB: HAC VE MENÂSİKİ HAKKINDA

HACCIN MANASI VE MEŞRUIYETİNİN DELİLLERİ

Bil ki, Hac dinin farzlarından bir farz ve İslam'ın rükünlerinden bir rükündür. Onun farz ve vعاip oluşunun Kitap'tan delili Allah Teâlâ'nın şu ayetidir. "Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." (Âl-i İmran, 97) "ﷻ" lafzındaki "lâm" îcap ve ilzam içindir.

Arap kelimasında hac, kasetmek, yönelmek demektir. Araplar "ben eve haccettim" dediklerinde "eve yöneldim" manasına gelir. Şair şöyle demiştir:

Süleymâ, "değıştiniz" deyince ben de ona, "Evine yönelinene yemin olsun ki ey Selma, Hayır (değışmedim)" dedim.

Yani yönelinen demektir. Başka yerlere değil, Allah'ın mukaddes evine yönelip yolculuk yapmak, insanların çok gittiği bir yer olduğu için "hac" olarak isimlendirilmiştir. O yüzden ana caddeye insanların çok gidip geldiği bir yol olduğu için "mehacce" denilmiştir. Araplar, "Falan oğulları falancaya haccediyorlar" dediklerinde oraya çokça gidip geldikleri anlamı çıkar. Şair şöyle demiştir:

Şahidim ki Avf'ın gidip geleni çok olur. Zebrikan'ın za'feran sürülmüş sarığına çokça gidiyorlar.

Diğer bir şair de şöyle demiştir:

Namaz kılanların O'nun evine yürüyerek veya binitli olarak gittikleri zata yemin olsun ki...

Allah en doğrusunu bilir de rivayete göre Kâbe'nin binası tamamlandığında Allah Teâlâ İbrahim aleyhisselâma vahyetti: "İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler." (Hacc, 27) Bunun üzerine İbrahim aleyhisselâm şöyle dedi: "Rabbim, sesim ulaşmıyor ki?" Allah da ona şöyle vahyetti: "Ey İbrahim! İlan etmesi sana düşer. Ulaştırması da bana." Bunun üzerine İbrahim aleyhisselâm Makam'a çıktı -Ebu Kubey's Dağı'na çıktığı da söylenir- ve şöyle seslendi: "Ey insanlar! Allah bir ev bina etmiştir. Sizin de oraya haccetmenizi (yönelmenizi) emretmiştir. Rabbinize icabet edin ve oraya

haccedin (yönelin).” Allah da onun sesini, erkeklerinin sulblerindeki, kadınların rahimlerindeki, doğu ve batı arasındaki, karada ve denizde, Kıyamete kadar haccetmesi Allah’ın ilminde sebkat eden herkese duyurdu. Onlar da şöyle cevap verdiler: Lebbeyk Allahım lebbeyk. O gün tek bir telbiye ile cevap verenler tek bir hac yapmışlardır (ve yapacaklardır). Kim de o gün daha fazla telbiye ile cevap verdiyse o kadar hac yapmıştır (ve yapacaktır) Cevap vermeyen de haccetmemiştir (ve haccetmeyecektir). (İbn Ebi Şeybe, 32478)

Haccın farz olduğuna sünnetten delil, Allah Rasulü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) veda haccında söylediği şu sözdür: “Ey insanlar! Benden sonra nebi yoktur. Sizden sonra da ümmet yoktur. Öyleyse Rabbiniz Allah’a ibadet edin. Beş vakit namazınızı kılın. Ramazan ayı orucunuzu tutun. İsteyerek (helalinden) mallarınızın zekâtını v erin. Rabbinizin evini haccedin. İşin başındaki idarecilerinize itaat edin ve Rabbinizin Cennet’ine girin.” (Tirmizi, 616; Taberani, M. Kebir, 7535) Yine Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Haccetme ihtimaliniz varken haccedin. Çünkü Kâbe iki kez yıkılmıştır. Üçüncüde kaldırılacaktır.”⁶⁶

İbn Mes’ud da şöyle demiştir: “Bu çölde nebat eden bir ağaçtan yiyen her hayvanın öldüğü zaman gelmeden önce bu evi (Kâbe’yi) haccediniz.” (Neysaburi, el-Keşf ve’l-Beyan, 3/157)

FASIL

HACCIN FAZİLETLERİ HAKKINDA

İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Dönene kadar kim Mekke’ye yürüyerek haccederse Allah ona her adımda bu Haram beldenin haseneleriyle yedi yüz hasene yazar.” (Beyhaki, 8429; İbn Huzeyme, 2791) Nebi sallallâhu aleyhi ve sellem’den geldiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Hacda iken infak eden kişi, Allah yolunda cihad ederken infak eden kişi gibidir. Her bir dirheme yedi yüz dirhem (infak etmiş gibi sevap) yazılır.”⁶⁷ Yine Nebi aleyhisselâm şöyle demiştir: “Bir umre, diğer bir umreye kadar arada işlenenlere (büyük günahlar hariç) keffarettir. Hacc-ı mebrur’un ise Cennet’ten başka bir karşılığı yoktur.” (Rebî’, 443; Buhari, 1683)

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Kim Kâbe’yi hacceder de kötü söz söylemez ve fıkta bulunmazsa, annesinin kendisini doğurduğu gün gibi günahlarından arınır.” (Buhari, 1449; Müslim, 3357) Nebi aleyhisselâm şöyle

⁶⁶ Benzer rivayet için bkz.: İbn Ebi Şeybe, 14307

⁶⁷ Benzer rivayet için bkz.: İbn Mace, 2761

buyurmuştur: “Hangi Müslüman evinden Allah yolunda cihad etme niyeti ile çıkarsa, hayvanı (biniti) da onun bir yerini savaştan önce kırarsa veya onu bir hayvan sokarsa veyahut da aniden ona ölüm yetişirse şehit olarak ölmüş olur. Hangi Müslüman da kendi evinden Allah’ın mukaddes evine çıkar da oraya ulaşmadan da ölüm ona yetişirse Allah ona Cennet’i vacip kılar.” (Ahmed, 16414; Beyhaki, 18317) Yine Nebi sallallâhu aleyhi ve selem şöyle buyurmuştur: “Allahım! Haccedeni ve haccedenin bağışlanması için dua ettiği kişiyi mağfiret et.” (Beyhaki, 10161; İbn Ebi Şeybe, 12801)

Ali şöyle demiştir: Allah’ın mukaddes evini (Kâbe’yi) Nebi aleyhisselâm ile tavaf ediyordum. Dedim ki: “Anam babam sana feda olsun, bu ev nedir?” Rasulullah şöyle buyurdu: “Ey Ali! Allah bu evi dünya yurdunda ümmetimin günahlarına keffaret olsun diye yaptırdı.” Ben yine şöyle dedim: “Anam babam sana feda olsun, bu siyah taş (Haceru'l-Esved) nedir?” Rasulullah şöyle cevap verdi: “Bu, Cennet’te bir cevherdi. Allah onu dünya yurduna indirdi. Onun Güneşin ışınları gibi ışıkları vardır. Müşriklerin ellerinin dokunmasından dolayı onun siyahı arttı.” (Bu hadisi tahrir edenini bulamadım.)

Ezvâî demiştir ki: “Kâbe’nin örtülerine yapışmış, asılmış şöyle diyen bir adam gördüm: Ey Rabbim, gördüğün gibi ben fakirim. Gördüğün gibi çocuklarım çıplak, gördüğün gibi devem hasta, gördüğün gibi elbisem eskidi. Senin gördüğün benim de söylediğim şeylerde ne buyurursun ey Manzar-ı A’lâ’da olan, gören ve görülmeyen Allahım!” Arkasından şöyle bir ses duyuldu: “Ey Asım! Taif’teki amcan helak oldu, onun yanına git. Geriye, bin koyun, üç yüz deve, dört yüz dinar, dört köle, üç yemen kılıcı bıraktı ve onun senden başka varisi yok.”

Ezvâî anlatıyor: Ona dedim ki: “Ey Asım! Dua ettiğin, sana yakındır.” Bana şöyle dedi: “Ey adam! Sen onun şöyle dediğini işitmedin mi?: “Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm.” (Bakara, 186)”

Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Şeytan, Bedir Günü görüldüğü hal hariç, Arafe günündekinden daha küçük, daha mağlup, daha hakir, daha öfkeli bir günde görülmemiştir. Bu da onun o gün rahmetin inişini görmesi, Allah’ın büyük günahları affetmesi sebebiyledir.” (Beyhaki, Şuab, 4069; Muvatta, Malik, 1597)

İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre o gözü görmez olduktan sonra şöyle demiştir: “En büyük pişmanlığım, yürüyerek haccetmiş olmamdan dolayı nedamet etmiş olmamdır. Çünkü Allah şöyle buyurmuştur: “(İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek) yaya olarak, (gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde) sana gelsinler.” (Hacc, 27) (Taberi, Tefsir, 18/608; Fethu'l-Bârî, 3/379)” Şöyle

denilmiştir: Eğer yol yakın ise yürümek, (binite) binmekten daha faziletlidir. Eğer uzak ise, o zaman da (binite) binmek, yürümekten daha faziletlidir. Çünkü yürümek insanı yorar ve durumunu kötüleştirir. Eğer durumunun kötüleşmeyeceğinden emin ise yürümek daha faziletlidir. Zira haberde şu gelmiştir: “Melekler hac yapanlarla karşılaşır. Deve sahiplerine selâm verirler. Katır ve eşek sahipleri ile musafaha yaparlar. Yürüyenlere ise sarılırlar (muânaka).”⁶⁸

Muhammed b. Yasir şöyle demiştir: Tavafta sakalı sararmış ve elinde asası ile ona dayanarak tavaf eden ve çok ibadet ettiğinden dolayı yorulmuş bir ihtiyar gördüm. Önüne geçerek ona sormaya başladım. Bana, “Sen neredensin?” dedi. Ben de, “Horasan’dan” dedim. Bana, -sanki bilmiyormuş gibi- “Horasan hangi yönde?” dedi. Ben, “Doğu tarafındadır” dedim. Bana, “Ne kadar sürede Kâbe’ye geldin?” dedi. Ben de “İki veya üç ayda” dedim. Bana, “Siz, Kâbe’nin komşusu olarak her yıl Hacca geliyorsunuz değil mi?” dedi. Ben de, “Senin memleketin ile buranın arası ne kadar?” dedim. Bana, “Yürüyerek beş sene. Memleketimden çıktığımda başımda ve sakalımda bir tane ağarmış kıl yoktu.” Dedi. Ben de ona şöyle dedim: “Vallahi bu, çok ciddi, güzel bir taat ve gerçek sevgi.” Adam yüzüme tebessüm etti ve şöyle dedi:

“Yurdun seni yoldan çıkarsa da engel ve perdeler olsa da sen arzu ettiğini ziyaret et.

Uzaklık, seni onu ziyaret etmenden engellemesin. Çünkü gerçek seven, arzu ettiğini muhakkak ziyaret eder.”

FASIL

HACCI TERK EDEN KİŞİYE YAPILAN TEHDİT (VAİD) HAKKINDA

Rebî b. Habib radiyallahu anh’ten rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Haccetmek, hacc kendisine vacip olup da haccetmeyen kişiye, yaşadığı müddetçe bir borçtur. Eğer ölümü yaklaştıysa kendi yerine hacc edilmesini vasiyet eder. Eğer vasiyet etmezse o hac ibadetini yerine getirmemiş, tevbe etmemiş demektir ve kâfir olarak ölür. Allah Teâlâ’nın şöyle dediği gibi: “Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O’na muhtaçtır.)” (Âl-i İmran, 97) (Rebî, 892)

Bu kişinin küfrü iki çeşit olabilir: Birincisi, haccın farzîyetini inkâr ederek terk ederse, onun küfrü şirk küfrüdür. Eğer haccı, kendisine vacip olduktan sonra

⁶⁸ Fakihi, Ahbaru Mekke, 1518

Allah'ın hakkını zayı ederek (yerine getirmeyerek) terk ederse onun küfrü de nifak küfrüdür.

Enes'ten bildirildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün öğle namazını kılip oturdu ve şöyle dedi: "Bana istediğinizi sorunuz. Bugün bana sizden kim bir şey sorarsa muhakkak ona cevap vereceğim." (Rebî', 394; Buhari, 92 (muhtasar olarak)) Bunun üzerine Akra' b. Hâbis şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasulü! Hac bize her sene farz mıdır?" Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) öyle kızdı ki avurtları kızardı ve şöyle dedi: "Muhammed'in nefsi elinde olan Allaha yemin olsun ki, evet deseydim vacip olurdu. Vacip olsaydı siz de onu yapmazdınız. Yapmasaydınız küfre girerdiniz. Öyleyse, ben size bir şeyi yasakladığımda ondan kaçınınız. Size bir şeyi emrettiğimde de gücünüz yettiğince onu yapınız." (Rebî', 394; Müslim, 3321)

Nebi aleyhisselâmdan bildirildiğine göre o şöyle buyurmuştur: "Kim hacca gitmek için bir yol bulur da sonra da haccetmezse o, Yahudi veya Hristiyan olarak ölsün (ölür). İsterse Cahiliyye ölümü ile ölsün (ölür). Yahudi ve Hristiyanlara vacip olduğu gibi cehennem ona da vacip olur." (Bezzar, 861; Beyhaki, Şuab, 3978 (muhtasar olarak)) Nebi aleyhisselâmdan bildirildiğine göre o şöyle demiştir: "Kendisini belli bir ihtiyacı veya hapsedici bir hastalığı veyahut zâlim bir idareci engellemediği halde haccetmeden ölen kişi, Yahudi veya Hristiyan olarak ölsün (ölür)." (Darimi, 1785; İbn Ebi Şeybe, 14665) Nebi aleyhisselâmdan geldiğine göre o şöyle buyurmuştur: "Haccetmeden ölen kişinin amelini Allah Kıyamet Günü kabul etmez." (İbn Hacer, Dirâye, 2/293; Zeylai, Nasbu'r-Râye, 4/412)

Ömer b. Hattab'tan rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: "Adamları bazı şehirlere göndermeyi, yaşı ilerlemiş ve hac kendisine farz olduğu halde haccetmemiş her kişiye cizye bağlamayı düşündüm (niyetlendim) Allah'a yemin olsun ki onlar mümin değildirler." Bu sözü üç kez tekrarladı. (Kenzu'l-Ummal, 14400; Zeylai, 4/411)

FASIL

HACCIN FARZ OLMA ŞARTLARI HAKKINDA

Bil ki; haccın farz olması için on şart gereklidir: Birincisi, buluğ çağına ermek. İkincisi, Akıllı olmak. Üçüncüsü, özgür olmak. Dördüncüsü, Müslüman olmak. Beşincisi, yolun güvenli olması. Altıncısı, yolculuk vaktinin mümkün olması. Yedincisi, yeterli derecede azık (ve yiyeceğin olması). Sekizincisi, kendisini hacca götürecek bir aracı (binit). Dokuzuncusu, hac yapmayı sağlayacak derecede kuvvetli olmak. Onuncusu, engellerin olmaması.

Buluğ çağına ermek şarttır. Bir çocuk küçükken haccetse, buluğa erdiği zaman hac farziyeti ondan düşmez. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Bir çocuk buluğ çağına ermeden haccederse ona başka bir hac daha gerekir.” (Beyhaki, 8396; İbn Ebi Şeybe, 15105)

Akıllı olmak: Mecnun (akıl sağlığı olmayan) kişi akıl sağlığının bozuk olduğu dönemde mükellef değildir. Akıl sağlığının bozuk olduğu dönemde haccetse ayıldığı zaman bu yaptığı hac ona yeterli olmaz (tekrar haccetmesi gerekir). Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Sorumluluk (mükellefiyet) üç kişiden kaldırılmıştır: Buluğ çağına erene kadar çocuktan, uyanana kadar uyuyandan, ayılana kadar mecnundan (akıl sağlığının bozuk olandan).” (Ebu Davud, 4403; İbn Mace, 2041)

Müslüman olmak: Müşrik bir kişi haccettiğinde sonra da İslam’a girdiğinde ona ikinci bir hac gerekir. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Herhangi bir bedevi hacceder de sonra hicret ederse ona bir hac daha gerekir.” (Beyhaki, 8396; İbn Ebi Şeybe, 15105) Burada hicret etmekten kasıt, Müslüman olmaktır.

Özgürlük: Köle olan kişi haccetse sonra da azad edilse köle iken yapmış olduğu hac ona yeterli gelmez. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Hangi köle hacceder de sonra azad edilirse ona bir hac daha gerekir.” (Beyhaki, 8396; İbn Ebi şeybe, 15105)

Yolun güvenli olması: Haccedecek kişinin, Allah Teâlâ'nın şu sözünün delili ile yolun düşman ve benzeri korkularından emin olması gerekir: “Eğer (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin.” (Bakara, 196) Yani, Kâbe'ye ulaşmaktan engellenirseniz, demektir.

Yolculuk vaktinin mümkün olması: Ashab (arkadaşlar) ile beraber Kâbe'ye ulaşmak için vaktin geniş olması demektir.

Yeterli derecede azık (ve yiyeceğin olması): Azıksız olarak yolculuğa çıkan kişi kendini yasaklanmış olan tehlikeye atmış demektir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Kendi kendinizi tehlikeye atmayınız.” (Bakara, 195)

Kendisini hacca götürecek bir aracı (binit): Bu hacın farz olmasının şartlarındandır. Zira Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Güç yetirmek (istitâat) azık ve binittir.” (Rebî, 938; Tirmizi, 2998)

Hac yapmayı sağlayacak derecede kuvvetli olmak: Bu iki türlüdür: Bedeni (fiziksel) kuvvet ve mali (ekonomik) güç. Kişi bu ikisinden yoksun olunca hacca güç yetiremiyor demektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi..” (Âl-i İmran, 97)

Engellerin olmaması: Bu da hacın farz olma şartlarındandır. Hacca engel olan şeyler, hacca mani bir hastalık, kendisi olmadan yapamayacak olan yaşlı ve büyük baba, zâlim idareci gibi şeylerdir. Zira nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Kendisini belli bir ihtiyacı veya hapsedici bir hastalığı veyahut zâlim bir idareci engellemediği halde (haccetmeden ölen kişi, Yahudi veya Hristiyan olarak ölsün (ölür).)” (Hadisin tahriri geçmişti.)

İstitâat (hacca gücü yetme) meselesi hakkında insanlar dört görüşe ayrılmışlardır: Bazıları, “sadece beden sağlığıdır, başka bir şey değil” demişlerdir. Bazıları, “İstitâat, azık ve binittir (binecek hayvan, yol vasıtası)” demişlerdir. Bazıları, “mal, ihtiyâl (çare ve yol bulmak) ve yol güvenliğidir” demişler, bazıları da, “azık, binecek hayvan, yol güvenliği ve arkadaştır” demiştir.

FASIL

HAC VE UMRENİN NASIL TAMAMLANACAĞININ BEYANI VE UMRENİN HÜKMÜ HAKKINDA

Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Hacı da umreyi de Allah için tamamlayınız.” (Bakara, 196) Hacın ve umrenin nasıl tamamlanacağı hususunda âlimler görüş ayrılığına düşmüştür. Bazıları şöyle demiştir: “O ikisinin tamamlanması demek, menâsikini, hadûdunu (mîkat mahalleri), farzlarını ve sünnetlerini ikmal etmek (tam yapmak) demektir.” Bazıları da, “O ikisinin tamamlanması demek, nafakanın helal olması ve Allah’ın yasakladığı her şeyden kaçınmasıdır” demiştir. Bazıları da, “O ikisinin tamamlanması demek, evinden hac ve umre için çıkmak, başka hiçbir şeyi murad etmemen, evinden ticaret veya başka bir ihtiyaç için çıkmaman demektir. Zira Enes b. Malik’ten rivayet olunduğuna göre Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: İnsanların üzerine öyle bir zaman gelecek ki, insanların zenginleri

gezinti olsun diye, orta tabakası ticaret için, fakirleri dilenmek için, kurrâ olanları ise gösteriş ve sesi duyulsun diye haccedecek.” (Deylemi, 8689; Bağdadi, 5433) İşte bunun için Ömer b. Hattab (radiyallahu anh) şöyle diyordu: “(Hac için) gelen insan çoktur ama (gerçek olarak) hacceden azdır.” (Beğavi, Tefsir, 1/217)

Umre, sözlükte ziyaret etmek anlamındadır.

Âlimler, umrenin hükmü hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazıları onun farz değil sünnet-i hasene olduğunu söylemişlerdir. Bunlar, Şa'bî'nin, “Haccı da umreyi de Allah için tamamlayınız” ayetini merfu olarak okuduğu kıraat ile ihticac etmişlerdir. Yine bu görüş sahipleri Nebi aleyhisselâmdan mervi şu haber ile ihticac etmişlerdir: Rasulullah'a umrenin vacip olup olmadığı sorulmuştu. Şöyle dedi: “Hayır, ama umre yaparsanız bu sizin için (daha) hayırlıdır.” (Tirmizi, 931; Ahmed, 14437) Bu görüş sahipleri şunu da söylemişlerdir: Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.” (Âl-i İmran, 97) Allah bu ayette Hacc ile beraber umreyi zikretmemiştir.” Bazıları da şöyle demişlerdir: “Umre, vacip bir farzdır ve o küçük hacc'dır.”

Bu ikinci görüş sahipleri de genelin kıratı olarak “Haccı da umreyi de Allah için tamamlayınız” ayetini mansub olarak okumuşlar ve bununla ihticac etmişlerdir. Bu görüş sahipleri Allah Rasulü'nden mervi şu haber ile de ihticac etmişlerdir: “Umre, Kıyamete kadar hacca dâhildir.” (Ebu Davud, 1792; Tirmizi, 932) Yine şu hadisi de delil olarak göstermişlerdir: “Hac ve umre arasını destekleyin (mütabaat edin). Çünkü körük, demirin, altının ve gümüşün pisliliğini nasıl yok ediyorsa, onun gibi hac ve umre de fakirliği ve günahları yok eder. Hacc-ı mebrur'un Cennet'ten başka sevabı yoktur.” (Tirmizi, 810; Nesai, 2631) Bizim ashabımız da bu son görüşe itimat ederler.

FASIL

HAC İÇİN YOLA ÇIKANIN YAPACAĞI ŞEYLER HAKKINDA

Bil ki; hacca niyet eden kişinin yola çıkmadan önce **dört şeyi** hazır etmesi gerekir: **Birincisi**, malda veya kanda borç veya haksızlık olarak yerine getirmesi lazım gelen hususları yapması. **İkincisi**, Namaz, zekât, keffaretler ve vacip olan adaklar gibi Allah'ın farz haklarından yapamadıklarını kaza etmesi. **Üçüncüsü**, gereken vasiyetlerini yapması ve onları yerine getirecek kişiyi tayin etmesi. **Dördüncüsü**, yolda ahlakının genişliği için bolca azık hazırlaması. Yolculuğa çıkma vakti gelince de çıkmadan hemen önce **dört şeyi** hazır etmesi gerekir: **Birincisi**, kızgınlığı olan bütün komşu ve akrabalarını razı etmesi, onlardan helallik alması ve onlara veda etmesi. **İkincisi**, ailesine veda etmesi, evinde iki rek'at namaz kılıp

rükûsunun akabinde şu duayı yapması: “Allahım, Haccı sen farz kıldın ve emrettin. Beni haccı kabul edilenlerden eyle. Beni, razı olduğun, yazdığın ve isimlendirdiğin topluluğundan eyle.” **Üçüncüsü**, yolculuğu için güvenilir ve doğru arkadaşlar edinmek. Çünkü şöyle denilmiştir: “Yoldan önce arkadaş (gerek).” Nebi aleyhisselâm da şöyle buyurmuştur: “İnsanlar yalnızlıkta nasıl bir (şer) olduğunu bilselerdi, hiçbir kimse tek başına geceleyin yürümezdi. (Buhari, 2836; Tirmizi, 1673) Bir kişi şeytan (ın tuzaklarına açık)dır. İki kişi de öyle. Üç kişi topluluktur. Arkadaşların en hayırlısı (sayısı) dört olandır (yani dört arkadaş en hayırlıdır).” (Ebu Davud, 2609; Tirmizi, 1674) **Dördüncüsü**, evinden çıkıp binitine binerken şu duayı yapması: “Allahu Ekber (Allah en büyüktür), Allahu Ekber, Allahu Ekber. Bunu hizmetimize veren Allah’ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi. Muhakkak ki biz Rabbimize döneceğiz. Allahım, bu yolculuğumda senden iyilik, takva ve razı olacağın ameli istiyorum. Allahım, yolculuğu benim için kolay et. Yeri bizim için dür (uzağını yakın et). Allahım, yolculukta sahibim (yardımcım) sensin. Bütün ailem ve malımda da koruyucu sensin. Yolculuğumuzda bize yardımcı ol, ailemizi de koru.” (Müslim, 3339; Tirmizi, 3439)

Yola çıkıp da yolculuğa başladığında da ona dört şey gerekir: Birincisi, kirada fiyat münakaşasından kaçınmak. İkincisi, Allah’tan korkup haramlardan uzak durmaya devam etmek. Üçüncüsü, Arakadaşlarına güzel ahlakıyla muhatap olmak. Dördüncüsü, çokça Allah Teâlâ’yı ve haccı zikretmek, bütün tepelerde tekbir getirmek, çukur yerlerde de Allah’ı tesbih etmek.

FASIL

MÎKÂT MAHALLERİ VE İHRAM HAKKINDA

Bil ki, mîkât mahalleri, Hac ve umredeki sınırlar ve alametlerdir. Bunları tayin eden Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)dir. Şöyle ki: Nebi aleyhisselâm, Medineliler ve onlardan yolu Mekke’ye doğru olanlar için Zü’l-Huleyfe’yi mîkât mahalli (ihrama girilecek yer) olarak tayin etmiştir. Şamlılar ve onlardan yolu Mekke’ye doğru olanlar için Cuhfe’yi mîkât mahalli (ihrama girilecek yer) olarak tayin etmiştir. Yemenliler ve onlardan yolu Mekke’ye doğru olanlar için Yelemlem’i mîkât mahalli olarak tayin etmiştir. Necidliler ve Taifliler için Karn’ı mîkât mahalli olarak tayin etmiştir. Ömer (radıyallahu anh) de Iraklılar için Zâtu İrk’ı mîkât mahalli olarak belirlemiştir.⁶⁹

⁶⁹ Hadislerde Allah Rasulü’nün Iraklılar için Zâtu İrk’ı mîkât mahalli olarak tayin ettiği geçmektedir. Bkz.: Rebî’, 396; Müslim, 2867

Mîkât mahallerinde ihrama girmek haccın sahih olma rükünlerinden biridir. Bu rükünler dört tanedir:

Mîkât mahallerinde ihrama girmek, Arafatta vakfeye durmak, kurban kesip traş olduktan sonra ziyaret tavafı yapmak, Safa ile Merve arasında sa'y yapmak. Aişe radiyallahu anha'den bildirildiğine göre o şöyle derdi: Ömrüme yemin olsun ki, Safa ile Merve arasında sa'yi terk eden kimsenin haccı yoktur (sahih olmaz).

Enes b. Malik'in sözüne göre ise; Safa ile Merve arasında sa'yi terk eden kimsenin haccı fasid olmaz (bozulmaz). Fakat Safa ile Merve arasında sa'yi terk ettiğinden dolayı ona kan (kurban kesmesi) lazım gelir.

İHRAM ÇEŞİTLERİ

İhrama girmek üç çeşit olarak gerçekleşir: İfrad, ikran, temettu'.

İfrad: Bu, sadece tek olarak hac için veya sadece tek olarak umre için ihrama girmektir.

İkran: Bu, hem hac hem de umre için ihrama girmektir. Bu ihram Kurban bayramı gününe kadar olur. Kurban bayramı günü traş olduktan sonra hac ve umre için girdiği ihramdan çıkar, hem hac hem de umre için bir tavaf yapar. İki tavaf yapması gerektiği de söylenmiştir. Allah, en iyi bilen ve en iyi hüküm verendir.

Temettu': Bu, şöyle olur: Hac aylarında sadece umre için ihrama girer, umresi bitince terviye gününe –ki o Zilhiccenin sekizinci günüdür- kadar ihramından çıkar, sonra oluk'un (mîzâb) altında veya mescidin mümkün olan bir yerinde hac için ihrama girer. Bu durumda kişinin kurban (hedy) kesmesi gerekir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser." (Bakara, 196)

FASIL HAC AYLARININ BEYANI HAKKINDA

Hac için ihrama girmek, sadece hac aylarında sahihtir. Kim hac ayları dışında hac için ihrama girerse onun haccı nafiye bir umre olur ve farz için yeterli olmaz (farz yerine geçmez). Aynen, vakit girmeden önce namaz için iftitah tekbiri alan kişi gibi ki onun namazı da nafiye namaz olur ve o da farz namaz yerine geçmez. Çünkü Allah Teâlâ haccı belirli bir vakitte farz kılmıştır. Şöyle buyurmuştur: “Hac ayları, belirli (bilinen) aylardır.” (Bakara, 197) Âlimler hac ayları hakkında görüş ayrılığı içindedirler. Bazıları onun Şevval, Zilkade ve Zilhicce olarak üç ay olduğunu söylerken, bazıları da onun iki ay ve yirmi gün olduğunu, başkaları da onun iki ay on gün olduğunu söylemişlerdir ki bu, doğru olan görüştür.

Umre için ihrama girmek, senenin bütün aylarında sahihtir. Kişi, sene içinde gücü yettiği kadar umre yapar. Rebî' b. Habib'in (radiyallahu anh) görüşüne göre bu hususta belirli bir şey yoktur. Fakat Cabir b. Zeyd (radiyallahu anh)e göre, (bir) sene içinde umre ancak bir kez caizdir. Aynen haccın senede bir kez (caiz) olduğu gibi.

FASIL MİKÂT MAHALLİNE ULAŞTIKTAN SONRA HACCA NİYETLENEN KİŞİ NE YAPAR

Mikât mahalline ulaşan kişi, ihrama girmek istediğinde ona dört şey gerekir: Birincisi, mümkün ise su ve sidr ile gusletmesi. Eğer mümkün değilse abdest alması yeterli olur. İkincisi, iki yeni veya yıkandığından beri hiç giyilmemiş iki yıkanmış elbise giymesi. Üçüncüsü, farz namaz vakti girmemişse namaz kılması, kılacağı iki rekât namazın arkasından ihrama girmesi. Veya farz namaz vakti girmemişse farz namazdan sonra ihrama girmesi. Dördüncüsü, ihrama girdikten sonra telbiye getirmesi. Namazı bittikten sonra oturarak şöyle der: “Lebbeyk, Allahumme Lebbeyk, Lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete ve'l-mülke leke lâ şerike leke. Allahım, haccın tamamlanmasını ve sana ulaşmasını kabul buyur.” Eğer ikran (kırân) yapıyorsa (umre ile haccı birleştiriyorsa) o zaman şöyle der: “Allahım, hacc ve umrenin tamamlanmasını ve sana ulaşmasını kabul buyur.” Eğer sadece umre yapıyorsa o zaman da şöyle der: “Allahım, umrenin tamamlanmasını ve sana ulaşmasını kabul buyur.” Bunu olduğun yerde oturarak üç kez söylersin. Sonra da Kâbe'ye yönelmiş bir vaziyette telbiye ederek kalkarsın. Haberde bize ulaştığına göre bu üzerinde icma olan nebi aleyhisselâmın telbiyesidir.

Telbiye, “أَلْبُ”den gelir. “أَلْبُ فُلَانٌ بِالْمَكَانِ” kişinin o mekâna gerektiği ve orada ikamet ettiği anlamında kullanılır. “Lebbeyk”in anlamı, “Ben senin taatını yerine getiriyorum, emrine amadeyim, irade ve isteğinden dışarı çıkmam” demektir. Bu kelime tesniye olarak kullanılır, çünkü ikameden sonra bir ikameyi, taattan sonra bir taatı anlatır. Aynen şunun gibi: “Hanâneyke Rabbenâ” yani, “Allahım bize rahmetten sonra bir rahmet daha ver” demektir.

İHRAMA GİREN KİŞİYE HARAM (YASAK) OLAN ŞEYLER

İhrama girdikten sonra kişiye dört şey yasak olur: Kadınlar, koku, avlanmak, başı örtmek. Çünkü kişinin ihramı başı açıkta bırakır. Kadının ihramı da onun yüzünü açıkta bırakır. Eğer avlanırsa veya avın etini yerse onun kurban kanı akıtması gerekir. Koku sürerse de, başını örterse de kurban kesmesi gerekir. Eğer başını unutarak örterse hemen onu çıkarır ve telbiye getirir. Fakat gündüzden geceye kadar veya geceden gündüze kadar unutursa onun yine kan akıtması gerekir. Eğer ihramlı iken cinsi münasebet yaparsa hacci bozulur.

İHRAMLININ KAÇINMASI GEREKEN ELBİSE VE FİİLLER

İhramlının dört elbiseyi giymekten kaçınması gerekir. Birincisi, dikilmiş gömlek, cilbab ve pantolon. İkincisi, mest ve eldiven. Fakat ayakkabı bulamazsa o zaman mestleri topuklarının aşağısından keser ve onları giyer. Üçüncüsü, vers ve zaferan gibi koku sürülmüş elbise giymek. Dördüncüsü, muska, inci, cevher, akik, yüzük ve vücuda bağlanan diğer şeyler gibi takılar takmak. Sadece para torbası (cüzdanı) bundan hariç tutulmuştur ki onu böğrüne (izarının altında) bağlamasına ruhsat verilmiştir. Dikilmiş bir şey giyenin kan akıtması (kurban kesmesi) gerekir. Unutursa onu çıkarır ve bir şey gerekmez. Mest giyenin de kurban kesmesi gerekir. Eğer unutursa onu hemen çıkarır ve telbiye getirir (ve bir şey gerekmez). Koku sürülmüş elbise giyenin de kurban kesmesi gerekir. Eğer unutursa onu hemen çıkarır ve telbiye getirir (ve bir şey gerekmez). Yüzük veya takı takan da bunun gibidir. Allah en doğrusunu bilir.

İhramlının bedeni il ilgili dört fiili terk etmesi gerekir: Birincisi, kıl koparmak ve onu bulunduğu yerden yolmak. İkincisi, el veya ayak parmaklarının tırnaklarını kesmek. Üçüncüsü, bit ve pireyi kovalayıp öldürmek. Dördüncüsü, bedeninden bir şey koparmak veya kanatmak. Vücutundan bir kıl tanesi koparan kişinin bir yoksulu doyurması (sadaka vermesi) gerekir. İki kıl koparanın iki yoksulu doyurması gerekir. Üç kıl koparanın kurban kesmesi gerekir. Tek tırnak koparanın bir yoksulu, iki tırnak koparanın iki yoksulu doyurması gerekir. Üç tırnak koparanın kurban kesmesi gerekir. Bit öldürmekte ise sadaka olarak buğday veya hurma verilir. Biti görenin onu bedeninden çıkarıp elbisesine koyabileceği de söylenmiştir.

Bedeninden bir şey koparan veya kanatan kişinin kurban kesmesi gerekir. Başkasının bir yerini kanatanın da kurban kesmesi gerekir.

İHRAMLININ ÖLDÜRMEŞİ CAİZ OLUP OLMAYAN ŞEYLER

İhramlının ruh sahibi her şeyi öldürmekten kaçınması gerekir. Sadece Allah'ın mübah kıldığı deniz avları ve Rasulullah aleyhisselâmın şu sözüyle mübah kıldıkları bundan müstesnadır: "Hill ve haram bölgesinde eziyet veren her şeyi (hayvanı) öldürün." (Mana olarak benzer rivayet Müslim, 2918; Ebu Davud, 1849) İbn Ömer'den bildirildiğine göre Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Beş şey vardır ki ihramlının onları öldürmesinde bir günah yoktur: yılan, akrep, kuduz köpek, fare ve karga." (Müslim, 2918; Ebu Davud, 1849) Çaylak için de böyle olduğu söylenmiştir. Bunların dışında olanların öldürülmesi haramdır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâ'be'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan...." (Maide, 95) Ayetin kasten av hayvanını öldüren kişiler için nazil olduğu, sünnetin de hata ile öldürse de aynı ceza hükmü ile cereyan ettiği de söylenmiştir.

FASIL

AV HAYVANININ ÖLDÜRÜLMESİNİN CEZASI KONUSUNDA SÜNNETTE VARİD OLAN HÜKÜM HAKKINDA

Rivayet edildiğine göre Nebi aleyhisselâm, sırtlana bedel bir koç, devekuşuna bedel deve (cezur), dağ keçisine bedel bir sığır, vahşi eşeğe bedel deve (cezur), ceylana bedel bir koyun, güvercine bedel bir koyun, güvercin yumurtasına bedel eğer palazlanmışsa bir dirhem, palazlanmamışsa yarım dirhem, deve kuşu yumurtasına bedel eğer palazlanmışsa bir dirhem, palazlanmamışsa yarım dirhem, tavşana bedel dişi keçi yavrusu, sayılan hayvanların yavrularına bedel olarak da sayılan hayvanların yavruları, kelere bedel olarak bir sâ' yemek, kartala bedel olarak dirhemin altıda biri, çekirge, karınca, küçük karınca, sinek, küçük ve büyük kenelere bedel olarak da bir avuç yemek (ceza olarak sadaka vermeye) hükmetmiştir.

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre büyük ağaç kesen kişiye (ceza olarak) kurbanlık sığır, orta boy bir ağaç kesene bir koyun, dal kesene de bir dirhem (sadaka vermesi) gerekir.

Av hayvanlarından zikredilmeyenler için sünnette zikredilene kıyas yapılır. Bu cezalar Mekke fakirlerine sadaka olarak verilir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ey İnananlar! İhramlı iken avı öldürmeyin. Sizden bile bile onu öldürene, ehli hayvanlardan öldürdüğü kadar olduğuna içinizden iki adil kimsenin hükmedeceği, Kâbe’ye ulaşacak bir kurbanı ödeme, yahut düşkünlere yemek yedirme şeklinde keffaret ... vardır.” (Maide, 95)

Av hayvanını öldüren kişinin o konudaki sünneti bilse bile kendisine ceza hükmünü vermesi caiz değildir. İsterse sünneti bilmesinler hükmü ona adil ve kendisinden razı olunmuş iki fakih verir. Eğer bu iki kişi (bu konudaki) sünneti bilmiyorlarsa o kişi nu iki adil kişiye fetva kabilinden sünneti öğretir ve sonra da bu iki adil kişi ona hükmü verir. Sonra bulunulan yerin rayiç bedelinden cezaya değer biçilir, ortaya çıkan değer ile yemek satın alınır ve Mekke’de her yoksula yarım sâ’ olacak şekilde sadaka olarak dağıtılır. Kişi eğer oruç tutarak cezayı ödemek isterse her yarım sâ’ için bir gün oruç tutar. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Kâbe’ye ulaşacak bir kurbanı ödeme, yahut düşkünlere yemek yedirme şeklinde keffaret ya da yaptığının ağırlığını tatmak üzere bunlara denk oruç tutma vardır.” (Maide, 95) Ceza ödeyecek kişi, kurban kesmek, yemek yedirmek veya oruç tutmak arasında muhayyerdir. Kurban kesmek ve yemek yedirmek Mekke’de olur. Oruç ise nerede tutmak isterse orada tutulur. Harem’e ulaşan her kurban yerine ulaşmış demektir. Sadece temettu yapan kişinin kurbanı müstesnadır ki onun yeri Kurban bayramı günü Mina’dır.

Hadiste, Kubeysa b. Cabir’den zikredildiğine göre o şöyle demiştir: Hac yapmak üzere yola çıkmıştık. Öğle namazını kıldığımızda hayvanlarımızın yularını çeker, yürür ve konuşurduk. Böyle bir vakitte bir ceylan gördük. Koştuk ve ben ona bir taş attım ve onun kulağının üzerindeki kemiğine (haşşâ’) isabet etti. Hayvan başı üzerine düştü, önce bayıldı ve sonra da öldü. Mekke’ye gelince Ömer b. Hattab’a gittim ve ona bunu sordum. Ömer’in yanında Abdurrahman b. Avf vardı. Abdurrahman b. Avf’a döndü ve onunla istişare etti. Abdurrahman, “Ben onun bir koyun kurban etmesi gerektiği görüşündeyim” dedi. Ömer de, “Ben de aynı şekilde düşünüyorum” dedi. Sonra Ömer bana şöyle dedi: “Git ve bir koyun getir.” Arkadaşımın yanına gittim ve ona şöyle dedim: “Öyle zannediyorum ki, Müminlerin emiri, bu konuda ne diyeceğini bilemiyor da gidip başkasına soruyor.” Yanında kamçı olduğu halde Ömer birden karşıma çıktı, kamçı ile üzerime yürüdü ve şöyle dedi: “Harem bölgesinde (hayvan) öldürüyorsun da, fetvaya gelince de onu hakir mi görüyorsun? (Bilmiyor musun) Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “...içinizden iki adil kimsenin hükmedeceği, ..” (Maide, 95). Ben Ömer’im, bu da Abdurrahman.” (Beyhaki, 29642; Abdurrezzak, 8240)

Ebu Ubeyde demiştir ki: Haşşâ', kulağın üzerindeki kemiktir. Hadiste geçen "Rakibe rid'ahu" demek, başı üzere düşmek demektir. Rid', kan demektir.

İHRAMLININ YAPMASI CAİZ OLAN ŞEYLER

İhramlıya dört şey caizdir: Kokusu olmayan şey işle yağlanmak, kokusu olmayan sürme kullanmak, kokusuz şey ile diş fırçalamak (misvak kullanmak), kokusuz şey ile tedavi olmak.

Kan aldırma (hacamat) konusunda ihtilafa düşülmüştür. Bazıları ihramlının hacamat yaptırmasının caiz olduğunu söylemiş ve Nebi aleyhisselâmdan mervi şu hadisi delil göstermişlerdir: "Nebi aleyhisselâm ihramlı iken hacda hacamat yaptırdı. Oruçlu iken de hacamat yaptırdı." (Buhari, 1836; Ebu Davud, 2375) Bazıları da, bunu caiz görmemiş ve rivayet edilen şu hadisi delil göstermişlerdir: "Kan'da kan vardır." (Bu lafızla onu tahrir eden bulamadım)

İhramlının dört şeyi yapması caizdir: Odun toplamak, ekmek edinmek, ateş yakmak, sıcaktan veya soğuktan dolayı eve, çadıra, çardak veya kubbeye girmek. Ateş saçını yaksa o kişiye ceza gerekir. Dört şey ile saçını traş etmesi caizdir: Devam eden yara, uyuz, baş ağrısı ve kendisine eziyet veren bit. Tabii bu durumda (yani traş olursa) Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi fidye verir: "İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir." (Bakara, 196) Yani traş olursa, demektir.

Denilmiştir ki; Bu ayet, Ka'b b. Ucre hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki: O şöyle demiştir: Bana Hudeybiye zamanı Nebi aleyhisselâm uğradı. Benim de o zaman bit ve sirkeli uzun saçlarım vardı. Bitler yüzüme sıcıyordu. Ben de tencerede yemek pişiriyordum. Nebi aleyhisselâm bana şöyle dedi: "Başındaki parazitler sana eziyet mi veriyor?" Ben de, "Evet Ya Rasulallah" deyince şöyle buyurdu: "Başını traş et, üç gün oruç tut veya her yoksul için iki müdd olacak şekilde altı yoksulu doyur. Veya bir koyun kurban et. Bunlardan hangisini yaparsan yeterli olur." (Buhari, 3954; Müslim, 2934)

İHRAMLININ YAPMASI MÜSTEHAĞ OLAN ŞEYLER

Hac ve umre için ihrama girmiş kişinin çok telbiye getirmesi, her namazdan sonra, hayvana (binite) binerken, her tepe ve tümseklikte, her vadide, uykudan uyandığında, insanlarla her karşılaştığında telbiye getirirken insanlar kendisinin ihramlı olduğunu bilsinler diye sesini yükseltmesi müstehaptır. Çünkü telbiye getirmek, haccin şiarıdır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)e en faziletli haccın nasıl olduğu sorulmuştu. Şöyle buyurdu: “Acc (telbiyede sesi yükseltmek) ve secc (kurban bayramı günü kurbanlıkların kanını akıtmak)tır. (Tirmizi, 827; İbn Mace, 2896) Hadiste geçen “acc” telbiyede sesi yükseltmek, demektir. “secc” ise kurban bayramı günü kurbanlıkların kanını akıtmak, demektir.

FASIL

İHRAMLı MEKKE'YE GİRERKEN NE YAPAR?

Mekke'ye geldiğinde mescide girmeden önce dört şey yapar: **Birincisi**, mümkünse gusül almak. Mümkün değilse abdest yeterli olur. **İkincisi**, Mescide Beni Şeybe kapısından girmeye çalışması. **Üçüncüsü**, Kâbe'yi ilk gördüğünde şu duayı okuması: “Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Allahım! Bu evinin şerefini, saygınlığını, yüceliğini ve keremini arttır. Onu tazim edip şerefle yâd eden hac ve umre yapanların da keremini ve imanını arttır ve onu Salih kullarından eyle.” **Dördüncüsü**, mescide sağ ayağı ile girip şu duayı okuması: “Allahım! Selam sensin. Selamet de sendendir. Selamet sana racidir. Allahım, bizi selâm ile selâmla. Rahmetinle bizi selâm yurduna koy. Allahım, benim günahlarımı bağışla ve beni rahmet kapılarından girdir.”

Mescide girdikten sonra da dört şey yapar: **Birincisi**, mescide yürürken şu duayı yapması: “Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Allahım, belde senin beldendir. Evin senin evindir. Senin rızanı talep ederek ve taatını tamamlamak üzere, emrine uyarak, kaza ve kaderine rıza göstererek geldim. Senden fakir ve çaresiz birinin istediği gibi istiyorum. Sana senden korkan ve sana sığınan olarak, sana ızdırar ederek, emrine teslim olarak azabından korkarak cezandan şefkat umarak dua ediyorum. Beni büyük affınla karşılamayı, bana mağfiretinle cömertlik yapmanı, farzlarını yerine getirmem hususubda bana yardım etmeni istiyorum.” Sonra Allah'a hamd, tesbih, tehlil ve tekbirde bulunursun, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)e salât ve selâm getirirsin, kendi günahın ile erkek ve kadın müminler için istiğfar edersin.

İkincisi, Haceru'l-Esved'e yönelmen. **Üçüncüsü**, gücün yetiyorsa ona istilâm etmen⁷⁰ veya elinle ona işaret etmen. **Dördüncüsü**, Haceru'l-Esved'e yönelmiş olarak ayakta şu duayı okuman: “Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Allahım, Senden sana iman etmiş, Kitabını tasdik etmiş, sözünü yerine getirmiş, Senin

⁷⁰ Kâbeyi tavaf esnasında Hacer-ül Esved'e elini sürmek, el süremese el işaretini ile onu öper gibi yapmak, selâmlamak. (Ç.N.)

sünnetine ve Nebin Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnetine ittiba etmiş olarak istiyorum.”

Sonra tavafta dört şey yapar: **Birincisi**, Kâbe'nin kapısını görene kadar Rûkn'e sığır. Sonra da sağ taraftan tavafa başlar. **İkincisi**, tavafta şu tesbihi yapar: “Subhanallahi velhamdülillahi velâ ilahe illallahu vallahu ekber, velâ havle velâ kuvvete illa billahi'l-Aliyyi'l-Azim, Sallallahu alâ seyyidinâ Muhammed en-Nebiy aleyhisselâm ve alihi ve sellem teslimen.”

Hadiste şöyle geçer: “Melekler Âdem aleyhisselâma demiştir ki: Biz senden iki bin sene önce bu evi haccettik.” Âdem aleyhisselâm onlara şöyle dedi: “Ne diyordunuz?” Melekler dediler ki: “Subhanallah, velhamdülillah, valâ ilâhe illallahu vallahu ekber” diyorduk.” Bunun üzerine Âdem aleyhisselâm şöyle dedi: “Velâ havle velâ kuvvete illa billâh.” İbrahim aleyhisselâm tavaf ettiğinde Melekler ona Âdem aleyhisselâm'ın bu sözünü haber verdiler ve şunu eklediler: “el-Aliyyi'l-Azim.” Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönderilince o da şunu ekledi: “Sallallahu alâ seyyidinâ Muhammed en-Nebiy aleyhisselâm.” (Fâkihî, Ahbaru Mekke, 575) **Üçüncüsü**, Kapı, oluk ve rûkünlerin yanında dua eder. **Dördüncüsü**, tam olarak rûkn-ü hacerden⁷¹ yine rûkn-ü hacere kadar yedi şavt⁷² olarak tavaf eder. Tavaf ederken de zikrettiğimiz üzere Allah'ı tesbih eder. Haceru'l-Esved'e her ulaştığında eğer gücü yetiyorsa onu istilâm eder. Eğer mümkün değilse eliyle işaret yapıp onu öper ve onun yanında şu duayı yapar: “Allahım! Elimi sana açtım. Senin katındakine benim büyük rağbetim vardır. Benim mükâfatımı cehennemden azad olmak suretiyle ver. Beni dünyada da ahirette de mes'ud eyle. Allahım! Günahlarım çok, amelim az (zayıf)dır. Benim günahlarımı bağışla. Tevbemi kabul et, sürçmelerimi görme (bağışla), hatalarımı affet, günahlarımı da benden sil Ya Rabbi!”

Kâbe'nin kapısına her geldiğinde şu duayı okur: “Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Allahım bizim günahlarımızı bağışla. Bizi nefsimizin cimriliğinden koru. Bizi felaha erenlerden eyle.” Sonra yürüyerek şöyle der: “Subhanallahi velhamdülillahi velâ ilahe illallahu vallahu ekber, velâ havle velâ kuvvete illa billahi'l-Aliyyi'l-Azim ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammed aleyhisselâm.” Oluk'a geldiğinde şu duayı okur: “Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Allahım senden ölüm anında rahat, hesap zamanında afv, azaptan da kurtuluş istiyorum.” Sonra yürüyerek tesbih, tehlil, tekbir getirir ve zikrettiğimiz duayı okur. Rûkn-ü Yemânî'ye gelince onun yanında şu duayı okur ve eğer istilam etmesi mümkün ise istilam eder: “Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Allahım, bize dünyada da hasene ver.

⁷¹ Haceru'l-Esved'in bulunduğu köşe (Ç.N.)

⁷² Hacer-i Esved'den başlayıp Hatîmin dışından Kâ'be'nin etrafında bir defa dolaşmak. (Ç.N.)

Ahirette de hasene ver. Ve bizi cehennem azabından korusun. Allahım, küfür ve fakirlikten, gönlümün daralmasından, kabir azabından, rezil olup kalmaktan, dünya ve ahirette zelil duruma düşmekten Sana sığınırım, ey Merhamet edenlerin en merhametlisi!" Sonra zikrettiğimiz gibi tesbih ederek yürür. Haceru'l-Esved'e gelince onu istilâm eder, başta zikrettiğimiz gibi tekbir getirir, Haceru'l-Esved'in yanında ilk duayı okur. Bu şekilde tam olarak Haceru'l-Esved'in köşesinden yine Haceru'l-Esved'in köşesine kadar eksiksiz yedi şavt yapar.

TAVAF TA YAPILMASI MEKRUH OLAN ŞEYLER

Tavaf'ta dört şeyi yapmak mekruhtur: Birincisi, Allah Teâlâ'yı zikretmek dışında konuşmak. İkincisi, Tavaf'ta Kâbe'nin Hicr⁷³ bölgesine girmek. Üçüncüsü, yemek ve içmek. Dördüncüsü, Müslümanlardan herhangi birine eziyet vermek.

Kâbe etrafında yedi şavtı tamamlayınca dört şey yapsın.: Birincisi, Makam-ı İbrahim aleyhisselâm'ın arkasında veya mescidin mümkün olan bir yerinde iki rek'at namaz kılmak. İkincisi, Zemzem'e gelip onun suyundan içmesi, ondan başına dökmesi ve şu duayı okuması: "Allahım! Senden tam iman, sadık ve sabit bir yakın, faydalı ilim, dosdoğru bir din(i yaşantı), salih amel, helal ve geniş rızık, her türlü hastalıktan da şifa istiyorum." Üçüncüsü, Zemzem'den sonra Haceru'l-Esved'in köşesine dönmesi, köşe ile kapı arasında durup karnını Kâbe'nin duvarına dayayıp Allah'a hamd, tehlil ve tekbir etmesi, kendisi ve erkek kadın müminler için istiğfar etmesi ve şöyle demesi: "Allahım, burası, sana Cehennemden sığınan kişinin makamıdır. Benim etimi cehenneme haram kıl." Sonra orada uzatmadan Allah'ın kendisi için içine doğurduğu duayı yapar. Dördüncüsü, Safa kapısındaki müzehheb olan iki sütun arasında sa'y etmek için Safa tepesine çıkması ve çıkarken şu duayı okuması: "Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. (Çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver."

SAFA İLE MERVE ARASINDA SA'Y VE ORADA NE YAPILACAĞI

Safa ile Merve arasında sa'y etmek sünnettir. Farz olduğu da söylenmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Safa ile Merve, Allah'ın (dininin) nişanelerindedir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse, bunda bir günah yoktur." (Bakara, 158) Nebi aleyhisselâmdan rivayet edildiğine göre o Kâbe'yi tavaf etmiş ve Safa ile Merve arasında sa'y etmiştir. (Buhari, 1470; Müslim, 3057)

⁷³ Kâbe'den ayrılmış olmakla birlikte onun bir parçası kabul edilen, Hicr-i İsmail de denilen yarım daire şeklindeki yere verilen isimdir.

Bil ki; sa'y'da dört özellik vardır: Birincisi, Safa'ya beş derece kadar çıkmak. İkincisi, tekbir, tehlil ve dua. Üçüncüsü, vadi boyunca iki yeşil işaret arasında hızlıca yürümek. Dördüncüsü, Merve'de de Safa'da yaptığı gibi yapmak. Sa'y yapmak istediğinde Safa'ya çıkar ve yedi tekbir alır. Şöyle demesi müstehaptır: "Allahü ekber, Allahü ekber, Allahü ekber, la ilâhe illallâhü, Allahü ekberu kebiran, velhamdülillahi kesiran ve subhanallehi bükraten ve asilen. La ilâhe illallâhü vallahü ekber, elhamdü lillâhi alâ mâ hedânâ ve evlâna ve ahsene ileynâ. Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerike leh. Lehü'l-mülkü ve lehül-hamdü yuhyi ve yumit ve hüve hayyun lâ yemut biyedihil hayru külluhu vehüve alâ külli şey'in kadir. Lâ ilâhe illallâhü velâ na'büdü illâ iyyâhü, Lâ ilâhe illallâhü ilâhen vahiden ve nahnu lehu müslimun. Lâ ilâhe illallâhü ilâhen vahiden ve nahnu lehu âbidun, Lâ ilâhe illallâhü ilâhen vahiden ve nahnu lehu muhlisun. Lâ ilâhe illallâhü ilâhen vahiden ferdin samedin mübdien muîden lem yettahız sahibeten velâ veleden. Lâ ilâhe illallâhü ehlu'l-tahmidi ve't-tehlil vessenâi'l-hasenî'l-cemîl. Lâ ilâhe illallâhü velâ na'büdü illâ iyyâhü muhlisîne lehü'd-dine velev kerihel-müşrikûn. Lâ ilâhe illallâhü vahdehû sadeka va'dehû ve nasara abdehû ve hezeme'l-ahzâbe vahdehû." Sonra Nebi sallallâhu aleyhi ve sellem'e salât eder, günahları, erkek ve kadın müminler için istiğfar eder ve şöyle der: "Allahım bizi Nebimiz Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in sünnetine ulaştır. Ve bizleri fitnelerin açık ve kapalı olanından korusun." Sonra Allah'tan dünya ve ahret ihtiyaçlarını ister. Sonra Safâ'dan Merve'ye doğru yürüyerek iner ve şöyle der: "Allahım! Bu yürüyüşümü, benden hoş görmediğin ve razı olmadığın yürüyüşlerim için kefaretil kıl." Sonra yeşil işarete geldiğinde iki işaret arası şöyle diyerek hervele yapar (hızlıca yürür): "Allahım! Mağfiret et. Merhamet et. Bildiğin günahlarımı affet. Bizi en doğru yola ilet. Muhakkak ki sen en kerem sahibi ve en aziz olansın. Sen Rabbimsin, Sen hakemsin. Allahım, güvende olarak bizi hızlı bir şekilde Cehennemden korusun. Din (hesap) günü bizi rezil etme." Merve'den sonraki işarete geldiğinde yavaş yürür. Merve'ye geldiğinde oraya çıkar ve orada Safa'da yaptığını yapar. Sonra Safa'ya geri döner. Ve bunu yedi kez yapar. Safa'da başlayıp Merve'de bitirir. Sa'yini bitirince başını traş eder veya kısaltır. Eğer temettu' yapıyorsa ihramından çıkar. Eğer kıran yağıyorsa Mina'da Kurban Bayramı Günü'ne kadar traş olmaz. Eğer kurban keserse traş olur, hac ve umre için ikisinden birden ihramdan çıkar.

TEMETTU' YAPANA İHRAMDAN

ÇIKTIKTAN SONRA HELAL OLAN VE GEREKEN ŞEYLER

Temettu' yapan kişi Safa ile Merve arasında sa'y yaptıktan sonra traş olduğunda ihramından çıkar ve harem bölgesinde avlanmak hariç ihramlıya haram olan her şey ona helal olur. Ve temettu' yapmanın kolayına giden bir kurban kesmesi gerekir. Zira

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser." (Bakara, 196) Temettu', ancak hac aylarında umre için ihrama giren kişi için söz konusudur. Sonra menasikini bırakıp ihramından çıkar.

Temettu': Kadın, koku, başı örtmek, dikilmiş elbise giymek ve ihramlının yapması helal olmayan diğer şeyler gibi ihramdan çıkmadan önce helal olmayan şeylerden faydalanmaktır.

UMRENİN MENASİKİ

Umrenin menasiki beştir: Mîkat mahallinden ihrama girmek, İhrama girdikten sonra telbiye getirmek, Kâbe'yi tavaf etmek, Safa ve Merve arasında sa'y etmek, Sa'y'dan sonra traş olmak.

HACCIN MENASİKİ

Haccın menasiki ondur: Mîkat mahallinden ihrama girmek, telbiye getirmek, Mina'da geceleme, Aarafatta vakfe durmak, Müzdelife'de geceleme, Cemrelerde taş atmak, Kurban kesmek, traş olmak, ziyaret tavafı yapmak, Safa ve Merve arasında sa'y etmek.

TEMETTU' YAPAN İHRAMDAN ÇIKTIKTAN SONRA NE YAPAR?

Temettu' yapan kişi, umre ihramından çıkıp Mekke'de oturduğu zaman Terviye gününe kadar ihramdan çıkan kişinin yaptığı her şeyi yapar. Terviye günü, Zilhicce'nin sekizinci günüdür. Bu gün geldiğinde oluk'un altında veya Mescid(-i Haram)in veyahut Cin Mescidinin istediği herhangi bir yerinde hac için ihrama girer. Bunların hepsi caizdir.

Hac için Mekke'den ihrama girmek istediğinde ona dört şey gerekir: Birincisi, mümkünse gusletmek, mümkün değilse namaz abdesti yeterlidir. İkincisi, ihramının iki elbisesini giymesi. Üçüncüsü, Kâbe'yi yedi şavt olarak tavaf etmek. Dördüncüsü, tavaftan sonra namaz kılar ve iki rek'atin ardından ihrama girer ve bulunduğu yerde şöyle der: "Lebbeyk, Allahumme Lebbeyk, Lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete ve'l-mülke leke lâ şerike leke. Allahım, haccın tamamlanmasını ve sana ulaşmasını kabul buyur." Bunu üç kez söyler, Mina'ya yönelik olarak telbiye getirerek ayakta durur. İhrama girdikten sonra da durmaz ve tavaf etmez, Mina'ya gidene kadar yürür.

HACCEDEN KİŞİ MİNA'DA VE VAKFE GÜNÜ ARAFATTA NE YAPAR?

Mina'ya vardığında orada dört şey yapar: Birincisi, şöyle diyerek dua etmek: "Allahım! Burası Mina. Burası menasike işaret ettiği yerlerden. Orada veli ve temiz kullarına ihsanda bulunduğu şeyleri bana da ihsanda bulunmanı istiyorum. İşte geldim, buradayım, önünde ve ellerinin arasında." İkincisi, Mina'da Allah'ı zikrederek geceleme. Üçüncüsü, Nebi aleyhisselâma uyararak orada beş vakit namaz kılmak. Dördüncüsü, Güneş doğana kadar orada kalmak, güneş doğmadan oradan ayrılmamak. Sonra Arafat'a gider. Arafat'a ulaştığında orada dört şey yapar: Birincisi, Arafat'a vardığında şu duayı yapması: "Allahım! Bu yerde benim için bütün hayırları topla. Bütün şerleri de benden uzak et. Veli kullarını ve taat ehlini buralara tanıttığın gibi beni de tanıt. Beni, senin ve Nebin Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yoluna ittiba eden bir kul eyle. Allahım, ihtiyacımı sana arz ettim, Sana yöneldim, katındakini istedim. Rızkımı bereketli eylemeni ve Arafatta ihtiyacımı karşılamayı ve benimle, benden daha faziletli olanla (övündüğün gibi) övünmeni istiyorum."

İkincisi, güneşin zevalinden sonra öğle ve ikinci namazlarının arasını cem' etmek. Üçüncüsü, Namazdan sonra dua etmek için vakfe durmak ve güneş batana kadar dua etmeye çalışmak, çokça Allah'a tesbih, tahmid, tehlil, tekbir ve senada bulunmak, Nebisi Muhammed aleyhisselâma salât etmek, dünya ve ahiret ihtiyaçları için dua etmek, bu vakfede niyeti sadece Allah için yapmak. Şu sözleri çokça yapmak: "Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerike leh. Lehül-mülkü ve lehül-hamdü yuhyi ve yumit ve hüve hayyun lâ yemut biyedihil hayru külluhu. Yef'alü mâ yeşâu ve huve alâ külli şey'in kadir." Şöyle der: "Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. O, semavat ve arzın ve büyük arşın Rabbidir. Onu vafettikleri her şeyden onu tenzih ederiz, onu tesbih ederiz. O çok yücedir. Semavat ve arzda yücelik ve büyüklük sadece onundur. O, Aziz'dir, Hakîm'dir."

Dördüncüsü, oradan güneş battıktan sonra ayrılması. Arafatta vakfe duran kişiye güneş battığında onun akşam namazını kılmadan oradan ayrılması ve Meş'ar-i Haram'a gitmesi gerekir. Rivayet edildiğine göre Nebi aleyhisselâm şöyle demiştir: "Müşrikler ve putperestler, güneş batmadan önce Arafat'tan iniyorlardı. Ben oradan güneş battıktan sonra inerim. Acele etmeyiniz." (Rebî', 422; Beyhaki, 9304)

Arafattan inen kişiye şu duayı yapması müstehaptır: "Allahım, sana yöneldim. Azabına karşı merhametini istiyorum. Sana rağbet ettim. Senden razı oldum. İbadetimi kabul buyur. Zayıflığımı kuvvetlendir. Yakarışıma, çaremin az oluşuna, yolumun uzaklığına merhamet et. Dinimi güvenli eyle." Müzdelife'ye ulaşana kadar Allah'ı çokça zikreder ve telbiye getirir.

HACCEDEN KİŞİ MÜZDELİFE'DE VE TAŞLAMA ANINDA MİNA'DA NE YAPAR?

Cem' denilen yere ulaştığında orada dört şey yapar: Birincisi, akşam ile yatsı namazını orada cem etmesi. İkincisi, cemrelerde (çakıl) taş(ı) atmak için yetmiş taş hazırlaması, onları su ile yıkaması, taşların fındık büyüklüğünde olması müstehaptır. Üçüncüsü, sabaha kadar orada geceleme. Dördüncüsü, orada Allah'a çokça dua ve zikirde bulunması. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikrediniz." (Bakara, 198) Duasında şunları söyler: "Allahım, beni bu yerde bütün hayırlarla rızıklandır, bütün şerleri de benden uzak et." Çokça istiğfar eder. Sabah olup namazı kıldığında güneş doğmadan önce Mina'ya gider. Zira Nebi aleyhisselâmdan rivayet edildiğine göre o şöyle buyurmuştur: "Müşrikler ve putperestler, güneş doğduktan sonra Cem'den ayrılırlardı. Ben ise oradan güneş doğmadan önce ayrılırım." (Buhari, 3626; Nesai, 4054) Müşrikler şöyle derlerdi: "Sebir dağından güneş doğsun ki biz de yola çıkalım." Sebir, orada bir dağın ismidir.

Cem'den ayrılmak isteyen kişinin Cemre-i Akabe'nin yanındaki Mina'ya ulaşana kadar Allah Teâlâ'ya çokça dua etmesi ve telbiye getirmesi gerekir. Cemre-i Akabe'ye ulaşıncı telbiyeyi keser ve şu duayı okur: "Allahım, beni hidayete erdir. Bana takvayı muvaffak kıl, dünya ve ahirette bana afiyet ver." Cemre-i Akabe'nin yanında dört şey yapar: Birincisi, taşları vadinin ortasından atması. İkincisi, her taş atarken tekbir getirmesi. Üçüncüsü, taşları attıktan sonra şöyle dua etmesi: "Allahım, bunlar benim attığım taşlar. Sen onları benden daha iyi sayarsın. Benden bu amelimi kabul et. Onları benim için ahirette azık eyle. Onların sevabını bana ver. Mağfiret ve rızanı isterim. Allahım! Haccımı hacc-ı mebrur (kabul edilmiş bir hac) eyle. Sa'yimi kabul edilmiş bir sa'y eyle. Beni göz aydınlığı ile ve sevinçle rızıklandır." Dördüncüsü, taş attıktan sonra orada durmadan yola devam etmesi. Kurban bayramı günü Cemre-i akabede sadece yedi (çakıl) taş(ı) atması. Bunlardan sonra dört şey yapar: Birincisi, kurbanlık kesmesi. İkincisi, saçını traş etmesi veya kısaltması. Üçüncüsü, şu duayı okuması: "Allahım, ihramdan çıkış için yaptığım işleri mübarek kıl. Günahımı bağışla. Traşımı kabul buyur." Çokça şu sözü söyler: "Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. O yedi kat semanın ve arş-ı azim'in rabbidir. Semavat ve arzda ululuk ve yücelik sadece onundur. O, Aziz'dir, Hakîm'dir."

Dördüncüsü, Kâbe'yi ziyaret etmek. Kâbe'yi ziyareti hemen yapmak, geciktirmekten daha faziletlidir. Traş olduğunda, bıyığında da alması, tırnaklarını kesmesi, koltuk altı ve etek traşını da yapması müstehaptır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Sonra kirlerini gidersinler" (Hacc, 29) Bugün iki rek'at (nafile) namaz kılması faziletlidir.

Bayram namazı Mina'da bugün cemaatle kılınmaz. Kurbanını kesip, traş olup ihramdan çıktığında Kâbe'yi ziyaret edene kadar kadınlar ve avlanmak hariç ona ihramsız için helal olan her şey helal olur. Kâbe'yi ziyaret etmek istediğinde bundan önce zikrettiğimiz üzere Mekke'ye ilk geldiğinde mescide girmede, tavaf etmede, iki rekât namaz kılmada, zemzemde, sa'ye çıkmada, Safa ile Merve arasında sa'y etmede yaptıklarının aynısını yapar. Ziyaretini bitirince hemen Mina'ya döner ve Mekke'de gecelemez.

TEŞRİK GÜNLERİ VE CEMRELERDE TAŞ ATMAK

Mina'ya döndüğünde teşrik günleri boyunca orada kalır. Teşrik günlerinin her birinde güneşin zevalinden sonra üç cemreye taş atar. Birinci Cemre'ye, Orta Cemre'ye ve Cemre-i Akabe'ye. Her birine yedi taş atar. Her taşla beraber bir tekbir getirir. Her cemrede Allah'ın içine doğurduğu dualardan eder. Bu Mina gecelerinde hiçbir kimseye Mina dışında geceleme için ruhsat verilmemiştir. Sadece Allah Rasulü'nden zikredildiğine göre o çobanların Mina dışında gecelemlerine ruhsat vermiştir. (Onlar) teşrik günlerinde (diğer) insanlarla beraber cemreleri taşlarlar. Teşrik günleri, kurban bayramından sonraki üç gündür. "Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönerse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa, ona da günah yoktur." (Bakara, 203)

HACCEDEN KİŞİ, VEDA ESNASINDA VE SONRASINDA NE YAPAR?

Mina'dan ayrıldığında Kâbe'ye veda etmek için Mekke'ye döner. Çünkü Allah Rasulü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Sizden biri, son işi Ka'be'yi ziyaret etmek) olmadan (Harem'den) ayrılmasın." (Buhari, 1668, Müslim, 3283)

Vedada dört şey yapar: Birincisi, Kâbe'yi yedi şavt olmak üzere tavaf etmek. İkincisi, Makam-ı İbrahim aleyhisselâmın arkasında namaz kılmak. Üçüncüsü, Zemzem suyundan içmek. Dördüncüsü, Kâbe'nin kapısı ile Haceru'l-Esved arasında dua edip şöyle demek: "Allahım! Hac ibadetlerimi yerine getirdiğim ve zayıflığımı kuvvetlendirdiğin gibi benim ihtiyaçlarımı gider ve (haccımı) tamam et. Allahım, bu zamanımı Senin mukaddes evini son ziyaret edişim eyleme. Allahım, sevabımı itmam eyle. İşimi kolaylaştır. Allahım, bize dünyada da hasene ver, ahirette de hasene ver. Bizi cehennem azabından korusun. Allahım, bu zamanımı Senin mukaddes evini son ziyaret edişim eyleme. Beni affet, bana mağfiret et, bana merhamet et. Sen benim Mevlamsın. Ne güzel Mevlâsın ve ne güzel yardımcısın. Bizler tevbe edenleriz, bizler (evimize) dönenleriz. Rabbimize hamd edenleriz. Rağbetimiz Rabbimizdir ve ona gideriz. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."

Vedâdan sonra herhangi bir şey satmaz veya satın almaz. Kâbe'den ayrılışına hüzünlenmiş bir vaziyette gider. Binitine binince de şöyle der: "Allahım, yolculuğun zorluklarından, üzücü şeylerle karşılaşmaktan ve dönüşte malımızda, çoluk çocuğumuzda kötü haller görmekten sana sığınırım. Allah'a çokça hamd olsun."

FASIL

HAC MESELELERİ HAKKINDA

TERKİ HALİNDE KAN AKITMAYI (KURBAN KESMEYİ) VE HACCIN İADESİNİ GEREKTİREN ŞEYLER

Mikat mahallinde ihrama girmeyi terk eden kişinin haccı bozulur.⁷⁴ Umre tavafını terk eden kimsenin umresi bozulur. Makam'ın arkasında namaz kılmayı terk eden kişinin kurban kesmesi gerekir. Safa ile Merve arasında sa'y'i terk eden kimsenin kurban kesmesi gerekir. Mina'da gecelemeği terk eden kimsenin kan akıtması gerekir. Arafatta vakfe durmayı terk eden kişinin haccı bozulur. Meş'ar-i Haram'da gecelemeği terk eden kimsenin kan akıtması gerekir. Akabe cemresini taşlamayı terk eden kişinin kan akıtması gerekir. Kurban kesmeyi terk eden kimsenin⁷⁵ kan akıtması gerekir. Traş olmayı veya saçını kısaltmayı terk eden kimsenin kan akıtması gerekir. Ziyaret tavafını terk eden kişinin haccı bozulur. (Teşrik günleri bittikten sonra) cemrelere taş atmayı terk eden kişiye her cemre için bir kan akıtması gerekir. Eğer bir taş atmayı terk ederse bir yoksulu doyurması gerekir. Eğer iki taş atmayı terk ederse iki yoksulu doyurması gerekir. Eğer üç veya daha fazla taş atmayı terk ederse kan akıtması gerekir. Hac ibadetlerinin sırasını değiştirip birini diğerinin önüne geçiren kişinin kan akıtması gerekir. Veda'yı terk ederse kan akıtması gerekir.

FASIL

MEKKE, HACERU'L-ESVED, MAKAM, SAFA, MERVE, MİNA VE ARAFAT İSİMLERİNİN ANLAMI HAKKINDA

Âlimler şöyle demişlerdir: Mekke, suyunun azlığı sebebiyle Mekke olarak isimlendirilmiştir. Arap şöyle der: "مَكَّةُ الْفَصِيلِ ضَرْعُ أُمِّهِ" Yani, "sütten kesilmiş çocuk annesinin memesini emdi" demektir. "إِمْتَاكُ" de aynen emmek manasınadır. Şair şöyle demiştir:

⁷⁴ Sahih olan, mikat mahallinde ihrama girmenin sünnet olduğudur. Tekrar mikat mahalline geri dönüp ihrama girmezse kurban kesmek ile icbar olunur.

⁷⁵ Eğer temettu' veya kıran yapıyorsa

Öyle bir emdi ki (soğurdu ki) içinde hiç inci bırakmadı.

“Bekke” olarak da isimlendirilmiştir. Çünkü insanlar orada toplanırlar, kalabalıklaşırlar. Öyle ki bazısı bazısını iter. Şair şöyle demiştir:

Devesini senin devenle beraber suya getiren kişi beklediğinden dolayı sığağın şiddetinden sıkılırsa onu bırak ki o seninle beraber toplanır.

Denilmiştir ki; “Bekke” olarak isimlendirilmiştir, çünkü o baskıcı zorbalının boyunlarını çalar. Oraya kötülük yapmaya niyetlenen hiçbir zorba olmamıştır ki, Allah onu helak etmemiş olsun. Bazıları da şöyle demiştir: “Bekke” Kâbe ve etrafında tavaf yapılan yerlere denir. “Mekke” ise harem bölgesinin hepsine denir. O ikisinin aynı olduğu da söylenmiştir. En doğrusunu Allah bilir. Çünkü Araplar “bâ” ve “mim” harflerini bazen yer değiştirerek (birini diğerinden önce getirerek) kullanırlar. “Ümmü'l-Kurâ” olarak da isimlendirilmiştir. Çünkü yeryüzü alt tarafından döşenmiştir (düzeltilmiştir, yayılmıştır). Allah Mekke'yi sema ve arzdan iki bin yıl önce yaratmıştır. Suyun üzerinde beyaz ve yerin seçkin bir parçası idi. Yeryüzü onun altından yayıldı (döşendi). Buna Allah Teâlâ'nın şu sözü delalet eder: “Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir. Orada apaçık nişâneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır....” (Âl-i İmran, 96-97) O apaçık nişâneler, makam, haceru'l-esved, hatîm, zezem, Safâ, Merve ve bütün meşâirdir.

Haceru'l-Esved ve Makam: Nebi aleyhisselâmdan rivayet edildiğine göre o şöyle buyurmuştur: “O ikisi, Cennet'in yakutlarından ışıkları (nurları) sönmüş iki yakuttur. Eğer bu (böyle) olmasaydı, onlar doğu ile batı arasını aydınlatırdı.” (Tirmizi, 878; Ahmed, 7000) İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Nebi aleyhisselâm, Aişe'ye o Kâbe'yi tavaf ederken Haceru'l-Esved'e istilam ettiği sırada şöyle demiştir: “Ey Aişe! Allah bu taşta Cahiliye'nin pislik ve manevi kirlerinden bulaşmasını murad etmiş olmasaydı onunla her hastalığa ve eziyete şifa verilirdi ve Allah'ın onu indirdiği gün gibi kalırdı. Muhakkak ki Allah onu ilk yarattığı aslî hüviyetine döndürecektir. O, Cennet'in yakutlarından beyaz bir yakuttur. Fakat Allah onun güzelliğini isyankârların masiyetleri sebebiyle değiştirmiştir. Ve onun nurunu (ışığını) zâlim idarecilerden gizlemiştir. Çünkü onların, başlangıcı Cennet olan bir şeye bakmaları onlara yakışmaz (gerekmez).” (Taberani, M. Kebir, 11028; Heysemi, 5492)

Ebu Said el-Hudrî'den (radiyallahu anh) bildirildiğine göre o şöyle demiştir: Halifeliliğinin başında Ömer (radiyallahu anh) ile haccetmiştik. O, Haceru'l-Esved'in yanında durarak şöyle dedi: “Sen bir taşsın. Zarar da vermezsin, fayda da vermezsin. Eğer seni Allah Rasülü (sallallâhu aleyhi ve sellem)in öptüğünü görmemiş olsaydım

seni öpmezdim.” (Buhari, 1520; Müslim, 3128) Bunun üzerine Ali ona şöyle dedi: “Böyle deme ey Müminlerin emiri! Çünkü o Allah Teâlâ’nın izniyle zarar da verir fayda da verir. Eğer Kur’an’ı okursan onun tevilini bilirsin.” Bunun üzerine Ömer ona şöyle dedi: “Ey Ebu’l-Hasan! Onun Allah’ın kitabından tevili nedir?” Bunun üzerine Ali şöyle buyurdu: “Allah şöyle buyurmuştur: “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da, “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir.” (A’raf, 172)” (Müstedrek, 1682) Âdemoğulları kulluklarını ikrar ettiklerinde Allah onların ikrarını bir deriye yazmış ve onu bu taşa işlemiştir (yedirmiştir). O bu mekânda Allah’ın güvenliğini sağladığı bir şekilde durmaktadır. Kendisine vefalı olana Kıyamet günü şahitlik yapacaktır.

Safa ve Merve: Mekke’deki iki dağ (tepe)dir. Safâ, sözlükte sert ve düz kaya parçası anlamındadır. “حَصَاً” ve “حَصَاةً” gibi “صفاة” “صفا” şeklinde kullanılır.

Merve ise sözlükte yumuşak taş demektir.

İbn Abbas’tan (radiyallahu anh) bildirildiğine göre o şöyle demiştir: Safa’nın üzerinde bir adam şeklinde “İsaf” denilen bir put vardı. Merve’nin üzerinde de bir kadın şeklinde “Nâile” diye çağrılan bir put vardı. Safa, İsaf’ın müzekker (eril) oluşundan dolayı müzekker yapıldı. Merve de Nâile’nin müennes (dişil) oluşundan dolayı müennes yapıldı. İlk Ehl-i Kitap o ikisinin Kâbe’de zina ettiğini iddia etmiştir, böylece Allah kendilerinden sora gelenlere ibret olsun diye o ikisini taş suretine çevirmiş, Safa ve Merve’ye koymuş. Zaman geçtikçe Allah bırakılıp o ikisine ibadet edilir olmuş. Cahiliyye ehli de Safa ile Merve arasında sa’y ettiklerinde bu iki puta el sürerlerdi. İslam gelip putlar kırılınca Müslümanlar bu iki puttan dolayı o ikisi arasında tavaf etmeyi hoş karşılamamışlardı. Fakat Allah Teâlâ şu ayeti indirdi: “Şüphesiz Safa ile Merve, Allah’ın (dininin) nişanelerindedir.” (Bakara, 158) (Müslim, 3138)

Mina: Burası Mina olarak isimlendirilmiştir. Çünkü burada kanlar takdir edilir. Araplar şöyle der: “منى لك الماني” Yani, senin için takdir eden takdir etmiştir, demektir. Şair şöyle demiştir:

Senin için takdir eden bir kişinin takdiri ortaya çıkana kadar, bir şey için “Onu yapacağım” deme.

Rivayet olduğuna göre Allah, Cebrail aleyhisselâmı, İbrahim aleyhisselâm’a haccın menasik ve meşâirini öğretmek için göndermişti. Cibril aleyhisselâm şöyle diyordu: “Ey İbrahim! Burası falanca falanca mekândır.” Sonra Mina’ya ulaşınca

orada İblis –Allah ona lanet etsin- beliriverdi. Onu ilk cemrenin orada karşıladı. O da ona yedi taş attı ve tekbir getirdi. Bunun üzerine İblis uçtu ve ikinci cemrenin üzerinde görüldü. Orada da ona taş attı ve tekbir getirdi. İblis de üçüncü cemrede görüldü. Orada da ona taş attı ve tekbir getirdi. İblis buna güç yetirmeyeceğini anlayınca çekip gitti. Bunun üzerine Cibril aleyhisselâm, İbrahim aleyhisselâm'ın yanına geldi ve ona meşâiri öğretti. Sonra da İbrahim aleyhisselâmı Arafat'a getirdi. Ona orada dedi ki: “Tanıdın mı (عرفتُ)?” İbrahim aleyhisselâm da “Tanıdım (عرفتُ)” dedi. Bundan dolayı orası da “Arafe” olarak isimlendirildi. (Ahmed, 2707; Taberani M. Kebir, 10628) Akşam olana kadar orada ayakta durdu (وقف). Sonra da Cem'e yaklaştı (ازدلف). Bundan dolayı orası da “Müzdelife” olarak isimlendirildi. Allah en doğrusunu bilir.

KİTABU'L-EYMÂN

YEMİNLER BÖLÜMÜ

BAB: YEMİNLER HAKKINDA

Bil ki; yeminler Allah'ın (azze ve celle) kitabında zikredilmiştir. Allah Teâlâ, yeminlerinde yalancı olanları acı verici bir azapla tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Şüphesiz, Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır." (Âl-i İmran, 77) Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemden rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Yemin ettiğinizde doğru söyleyiniz." (Benzer rivayet, Tirmizi, 2101; Beyhaki, 20512) Yine Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemden rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Kim yemin ederse Allah adına yemin etsin veya sussun." (Rebî', 655; Buhari, 2533) Yine Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemden rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Kim benim bu minberimin üzerinde yemin ederse cehennemdeki oturacağı yere hazırlansın." (Ebu Davud, 3248; İbn Mace, 2325) Yine Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemden rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Büyük günahların en büyüğü üç tanedir: Allah'a ortak koşmak, anne babaya asi olmak, bile bile yalan yere yemin etmek. Nefsim elinde olan (Allah'a) yemin olsun ki, kim Allah'a sivrisineğin kanadı kadar yalan kattığı bir yemin ederse bu yemin onun kalbinde kıyamete kadar devam eden bir leke olarak kalır. " (Tirmizi, 3020; Ahmed, 16086) Yine Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemden rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Yalan yere yemin ederek Müslüman bir kişinin malını (haksızlıkla) ele geçiren kimseye, Allah, Cehennemi vacip kılar ve Cenneti ona haram eder." Bunun üzerine bir adam Rasulullaha şöyle dedi: "Küçük bir şey bile olsa da mı öyledir?" Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: "Misvak ağacının bir dalı bile olsa (öyledir)." (Rebî', 660; Müslim, 370) Yine Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemden rivayet olunduğuna göre o şöyle buyurmuştur: "Üç grup insan vardır ki, Allah, kıyamet günü onlarla konuşmaz, onların yüzlerine bakmaz, onları arındırmaz ve onlara acı verici bir azap vardır: Yolun kenarında fazla suyu olup da onu yolculardan engelleyen kişi. Birisine sadece dünyalık için bey'at eden kişi. Öyle ki ona istediğini verse ona vefalı davranır da vermediği takdirde vefalı davranmaz. (Üçüncüsü de) malını ikindiden

sonra pazara çıkarıp, Allah'a (yalan yere) yemin edip malına şu kadar para verdiği iddia eden (yalan yeminle müşterisini aldatan) diğerinin de onu tasdik ettiği ve müşterinin de malı kendisinden bu şekilde aldığı kişi." (Buhari, 2527; Ebu Davud, 3476) Yine Rasulullah aleyhisselâm şöyle demiştir: "Yalan yere yemin etmekten sakınınız. Çünkü o, diyarını ahalisinden harap olmuş bir vaziyette bırakır." (Behyaki, 19655; Kenzu'l-Ummal, 46374) Yine Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Yalan yemin, fiyatı artırır, kazancı yok eder, sıla-i rahimi de akîm bırakır." (Beyhaki, 10189; Ahmed, 7206 (sıla-i rahimi de akîm bırakır) kısmı olmaksızın) Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ben, sizin aranızda vahiyle hükmetmiyorum. Sizin aranızda ben delillerle ve yeminlerle hükmediyorum. Kim yalancı olduğu halde onun lehine hüküm veririm onun için Cehennemden bir parça koparmışım demektir. Yalan yere yemin ederek Müslüman bir kişinin malını (haksızlıkla) ele geçiren kimse, Allah'a, (kendisine) öfkelenmiş olarak kavuşur." (Buhari, 2229; İbn Hibban, 5084) Haberde şöyle geçer: Bu kişinin tevbe etmesi, malı geri vermesi ve yemininin keffaretini yerine getirmesi gerekir.

FASIL YEMİN-İ LAĞV HAKKINDA

LAĞV'IN ANLAMI VE ALLAH TEÂLÂ'NIN "ALLAH, SİZİ KASITSIZ YEMİNLERİNİZDEN DOLAYI SORUMLU TUTMAZ" SÖZÜNÜN MANASININ AÇIKLANMASI

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Allah, sizi kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz." (Bakara, 225) Bil ki, Arapların dilinde "lağv", önemsenmeyen ve düşüveren (düşen) demektir. Araplar "Bir şeyi ilğâ ettim" dediklerinde "onu iskât ettim (düşürdüm)" anlamını kastederler.

Sözden olan "lağv" ve "leğâ" ise, hayırsız ve manasız olan kelama denir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onlar ki, lağv'dan (faydasız işlerden ve boş sözlerden) yüz çevirirler." (Müminun, 3) Yine Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Orada ne lağv (boş bir söz), ne de te'sîm (günaha sokan bir şey) işitirler." (Vâkıa, 25)

Âlimler, bu ayette zikredilen "lağv" kelimesinin anlamı hakkında yedi farklı görüşe ayrılmışlardır: Bazıları şöyle demiştir: "O, herhangi bir kasıt veya bağlayıcı bir akit olmaksızın konuşan kişinin sözüne hızlıca bağlanan (ulaşan) şeydir." "Hâyır vallahi, evet vallahi, kesinlikle hâyır vallahi" ve benzeri sözlerde olduğu gibi. Bu görüşü savunanlar şöyle demişlerdir: Kalbinden herhangi bir akde niyet etmediği müddetçe bu gibi sözlerden dolayı o kişiye keffaret de gerekmez, o kişi sorumlu da

tutulmaz. Aişe (radiyallahu anhâ) de bunu söylemiştir ve bizim ashabımız da buna itimat eder. Şöyle denmiştir:

Akite ve niyete kasdetmediğin müddetçe söylediğin bir lağv'dan dolayı sorumlu değilsin.

Başkaları da şöyle demiştir: “O, bir kişinin öyle olduğunu bildiği ve zannettiği şeye yemin etmesi, sonra da o şeyin yemin ettiğinin tersine çıkması ve kastı olmaksızın o kişinin hatalı olmasıdır.” Bunların delili de bu ümmetten hatanın kaldırılmış olmasıdır. Başkaları da şöyle bir görüş ileri sürmüşlerdir: “O, kırgınlık anında yapılan yemindir.” Bunların delili de Nebi aleyhisselâmın şu sözüdür: “Kırgınlık halinde yemin yoktur (yemin olmaz).” (Darekutni, 4366; Taberani, M. Evsat, 2029) Diğerleri de şöyle demişlerdir: “O, günah (masiyet) ve sıla-i rahimi (akrabalık bağlarını) kesmek konusunda yapılan yemindir.” Bunların delili de Nebi aleyhisselâmın şu sözüdür: “Allah’a isyanda ve sıla-i rahimi (akrabalık bağlarını) kesmek konusunda adak da olmaz, yemin de olmaz.” (Ebu Davud, 3274; Nesai, 4734) Başkaları da şöyle demişlerdir: “O, kişinin kendi aleyhine şer ile yaptığı duadır (bedduadır).” Bunların delili de Allah Teâlâ’nın şu sözleridir: “İnsan hayra dua eder gibi şerre dua eder.” (İsrâ, 11), “Eğer Allah, insanlara onların hemen hayra kavuşmayı istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, (elbette onların ecellerine hükmolunurdu.)” (Yunus, 11) Mesela, bir kimsenin kalbinden geçirmeden sadece diliyle, “Eğer o şöyle şöyle yapmazsa Allah onun gözünü kör etsin veya Allah onun aklını, malını ve çocuklarını gidersin (götürsün)” gibi sözler söylemesi böyledir. Başka bir grup da şöyle demiştir: “O, keffareti yerine getirilmiş olan yemine denir. Çünkü keffareti yerine getirilince o düşer (sâkit olur).” Son grup da şöyle demiştir: “O, unutarak yapılan yemindir.” Bunların delili de Nebi aleyhisselâmın şu sözüdür: “Ümmetimden, hata, unutma ve ikrah edildikleri şeyler(in sorumluluğu) kaldırılmıştır.” (Rebî, 794; İbn Mace, 2045) Allah en doğrusunu bilir.

FASIL

YEMİNİN KISIMLARI HAKKINDA

YEMİN İKİ KISIMDIR: GELECEK VE GEÇMİŞ

Bil ki, yemin iki kısımdır: Müstakbel (gelecek) ve mazi (geçmiş). Müstakbel olan da iki kısımdır: Birincisi, “Vallahi muhakkak şöyle yapacak” veya “vallahi şöyle olacak” şeklinde olandır. İkincisi, “Vallahi şöyle şöyle olmaz” veya “vallahi şöyle şöyle yapmaz” şeklinde olandır. Yeminle engellediği şeyi yerine getireceği ana kadar veya yeminle vacip kıldığı şeyi terk edeceği ana kadar bu kişi gelecekte yeminini bozmuş sayılmaz.

Mazi olan yemin de iki kısımdır: Birincisi, yapmadığı halde “vallahı, muhakkak ki şöyle şöyle yaptım” veya olmadığı halde “vallahı şöyle şöyle oldu” demek gibi. İkincisi, yaptığı halde “vallahı, muhakkak ki şöyle şöyle yapmadım” veya olduğu halde “vallahı şöyle şöyle olmadı” demek gibi. Bu her iki çeşitte de yeminini bozmuş sayılır ve hemen keffaret gerekir. Bu, gamus yeminidir ki sahibini günaha sokar.

ADINA YEMİN EDİLENLER, KISIMLARI VE HÜKÜMLERİ

Kendisi ile (adına) yemin edilenler, dört kısma ayrılır: Birincisi, Allah ile veya onun isimleriyle veyahut da onun sıfatlarıyla yemin etmek. Mesela, “Billahi, vallahı, tallahi, hakkıllahi, eymillahi, leamrillahi, ismillahi, kudretillahi, ilmillahi, hayatillahi, azametillahi, kelamillahi” ve benzeri Allah’ın isim ve sıfatları adına yapılan yemindir. Bu yeminlerle yeminini bozarsa ona keffaret gerekir.

İkinci kısım: yoksullar, sadaka, köle azadı, boşanma, hac, oruç ve namaz için kullanacağı malıyla yemin etmek veya bu yeminlere benzer şekilde yemin etmek. Eğer bunlar adına yaptığı yeminini bozarsa, malını kendi işi için kullanacağı durumda ne lazım gelirse o kişiye o gerekir. Cabir b. Zeyd radiyallahu anh’dan rivayet edildiğine göre o şöyle derdi: “Kim kendisi için bir şeyi ilzam ederse biz de ona o şeyi ilzam ederiz.” Fakat boşanma ve köle azad etmek ile yemin etmek mekruhtur. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Boşanma ve köle azad etme ile yapılan yeminler fasıkların yeminlerindedir.” (Tahric edeni bulamadım. Onun hadis olmadığı söylenmiştir.)

Üçüncü kısım: İslam’dan ⁷⁶ çıkarmış olduğu bir şey ile yemin etmek. “O, müşriktir” veya “o, kafirdir” veyahut “o, münafıktır” veya fâsık, Yahudi, Hristiyan, Mecusi, Kaderî, Mürcîî, veya “o güneşe veya aya tapar, Allah onu uzak etsin, Allah onu rezil etsin, Allah ona lanet etsin, Allah onu rüsvay etsin, Allah onu Cehennem ateşine soksun, Allah onu ahirette azaplandırınsın, Allah ona kızsın, Allah ona ahirette merhamet etmesin, Allah onu Cehennemliklerle beraber haşretsin veya buna benzer şekilde olanlardır. Bunların hepsinde yeminini bozarsa ona keffaret-i tağlîz gerekir. Bu durumda ona mürsel yemin⁷⁷ keffaretinin gerekeceği de söylenmiştir.

Dördüncü kısım: Şu gibi şeylerle yemin etmesidir: Kâbe, meşid, Levh, kalem, güneş, ay, yıldızlar, bulut, sema, yeryüzü, melekler, nebîler, rasuller, yağmur, bitki, yiyecek, içecek, kendi hayatına, kendi başına, başka birisinin hayatına, başına veya organlarına, babasının hakkına veya buna benzer şeylere yemin edilmesidir. Bunlar

⁷⁶ Maksat, “kamil manada İslam” demektir. Kafir de “nimet küfründe bulunan” manasındadır. Bu anlamlar geçmişti.

⁷⁷ Mürsel yemin: Bir şeyi yapıp yapmamayı zamana bağlamadan edilen, istisna ve şart koşma gibi herhangi bir kayıt altına alınmayan yeminlerdir. (Ç.N.)

ve bunlara benzer olanlarda yeminini bozmuş sayılmaz, keffaret de gerekmez. Fakat bu tür şeylere yemin etmek mekruhtur. Zira Nebi sallallâhu aleyhi ve sellem den rivayet edildiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Kim yemin edecekse Allah adına yemin etsin veya sussun.” (Tahrîci geçmişti) Yine Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Babalarınız veya tağutlar adına yemin etmeyiniz.” (Rebî, 655 (tağutlar kaydı olmadan); Nesai, 3774) Yine rivayet edildiğine göre Nebi aleyhisselâm Ömer b. Hattab'ı (radiyallahu anh) babası adına yemin ederken görmüş ve onu bundan nehyetmiştir. Bunun üzerine Ömer b. Hattab'ı (radiyallahu anh) şöyle demiştir: “Bundan sonra ne kasten ne de başkasından nakille hiç böyle (baba adına) yemin etmedim.” (Buhari, 6271; Müslim, 4343) Yine Nebi aleyhisselâmdan bildirildiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Babalarınız, anneleriniz ve onlara denk olanlar adına yemin etmeyiniz. Allah adına da ancak doğru söylüyorsanız yemin ediniz.” (Ebu Davud, 3250; Nesai, 3769)

FASIL

DOĞRU SÖYLEYEN KİŞİNİN ALLAH ADINA YEMİN ETMESİNİN CAİZ OLUŞU

Kişinin doğru olarak Allah adına yemin etmesi caizdir. Çünkü Kitap ve Sünnet bunu mübah kılmıştır. Kur'an'da Allah Teâlâ Nebisi (aleyhisselâm) için şöyle buyurmuştur: “De ki: “Evet, Rabbime andolsun ki o elbette gerçektir.” (Yunus, 53) Sünnette de Nebi aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: “Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki...” (Rebî, 8; Buhari, 618) Yine Nebi sallallâhu aleyhi ve sellemden bildirildiğine göre o şöyle derdi: “Kalpleri evirip çeviren (Allah)a yemin olsun ki, Hayır.” (Buhari, 6243; Ebu Davud, 3265)

Doğru da olursa bizim ashabımız, hatalara düşmekten korunmak ve Allah (celle celaluhu)'ya tazim açısından Allah adına yemin etmeyi kerih görmüşlerdir.

Yemininde şu ifadeleri kullananlar hakkında ihtilaf vardır: “Sana yemin ettim, yemin ettim, Allah korusun, Allah'a sığınırım, hâşâ”. Bazıları, “bununla yemini kasdettiyse yeminini bozarsa ona keffaret gerekir” demişlerdir. Bazıları da bunların yemin olmadığını, keffaretin de gerekmeyeceğini söylemişlerdir.

BİR HELALİ HARAM VEYA BİR HARAMI HELAL KILANA KEFFARETİN VACİP OLUŞU

Bizim ashabımız, bir helali haram kılana veya bir haramı helal kılana keffaretin vacip olduğunu belirtmişlerdir.

Haramı helal kılan hakkında şöyle denilmiştir: Ona bir şey gerekmez. Bir helali haram kılan hakkında bizim ashabımızın delili Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun?" (Tahrim, 1) ve "Helâk ettiğimiz bir memleket halkının bize dönmemeleri imkânsızdır." (Enbiya, 95) Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)in kendisine haram kılmış olduğu helal şeyin bal veya cariyesi Mariye el-Kıbtıyye olduğu söylenmiştir. (Tefsiru'l-Keşşaf, 4/568-569) Muhakkak ki bunu eşlerinin rızasını kazanmak için yapmıştır. Bu haram saymasından dolayı da Allah Teâlâ ona keffaret vermesini emretmiş ve şöyle demiştir: "Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve keffaret ödemeyi) size meşru kılmıştır." (Tahrim, 2) Allah Rasulü de bunu yapmış ve kendisine haram kıldığı şeye geri dönmüştür. Allah en doğrusunu bilir.

İşte bundan dolayı bizim ashabımız, bir yemeği veya içeceği veya cariyesini veyahut hanımını kendisine haram kılan kişiye, yeminini bozup nefesine haram kılmış olduğu şeyi yapmaya geri döndüğünde keffareti vacip kılmışlardır.

Âlimler, hanımını kendisine haram kılan kişi hakkında dört görüşe ayrılmışlardır: Bazıları bunun üç boşama gibi olduğunu; bazıları bunun bir boşama olduğunu; bazıları bunun "zihâr" olduğunu söylerken bazıları da şöyle demişlerdir: "Bu bir yemindir ve hanımına dokunursa ona keffaret gerekir. Dört ay geçene kadar ona dokunmazsa kadın kocasından "ilâ" ile bâin olarak ayrılmış olur." Bizim ashabımız da bu son görüşe itimat etmiştir.

FASIL YEMİNDE İSTİSNÂ

Bil ki; istisnâ eğer yemine bitişik olursa onu iptal eder. İstisna ile yemini iptal etmeyi kasdettiği zaman onun yeminden önce veya sonra veyahut da yemin esnasında olmasının bir önemi yoktur. İstisnâ, yeminin peşinden şöyle demektir: "İnşâallah (Allah isterse)", "Allah murad ederse", "Allah hükmederse", "Allah karar verirse", "Allah izin verirse", "Allah'a istiğfar ederim", "Allah'ı tesbih ederim" veya yemini iptal etmeyi murad ettiği buna benzer ifadeler. Yemini ile istisnasının arasını bir söz veya fiille veyahut uzun süre susmakla veyahut da yemek ve içmekle keserse, bu ona fayda vermez (yani yemini geçerli olur). Fakat yemini ile istisnasının arasını öksürük, hapşırık, esneme veya dil hatası (yanlışı) ile keserse bunlar ona fayda verir (yani yemini geçerli olmaz).

İstisnâ, üç şey hariç bütün yeminleri iptal eder: Boşanmak, köle azad etmek ve zihâr. Eğer bir kişi, "Onun eşi inşaallah boştur" veya "onun kölesi inşaallah hürdür"

veyahut “onun zevcesi inşaallah kendisine annesinin sırtı gibidir”⁷⁸ dese bu istisnaları ona hiç fayda vermez (yani yemini geçerli olur). Fakat, “onun eşi eve girerse inşaallah boştur” veya “onun kölesi yolculuğa çıkarsa inşaallah boştur” veyahut “eşi eğer et yerse inşaallah sırtı annesinin sırtı gibidir” derse o zaman bu yaptığı istisnalar ona fayda verir (yani yemini geçersiz olur). Çocuğun, kölenin ve akıl sağlığı yerinde olmayanın yemini yoktur. Eğer yeminin kendilerine lazım olmadığı hallerde yemin etseler, sonra da yeminin kendilerine lazım olduğu hale döndükten sonra yeminlerini bozsalar bu takdirde iki görüş vardır. Bazıları keffaret gerektiği, bazıları da gerekmediği şeklinde görüş beyan etmişlerdir.

Eğer müşrik bir kişi şirk halinde iken yemin etse, sonra da Müslüman olduktan sonra yeminini bozsa ona keffaretin gerektiği söylenmiştir. Keffaret gerekmez diyen de olmuştur. Birisi, yemeyeceği belirli miktardaki bir şey üzerine yemin etse, sonra da onun bir kısmını yese bunda da iki görüş vardır. Fakat, belirli miktardan yemeyeceğine yemin etse sonra da onun bir kısmını yese yeminini bozmuş olur. Birisi hurma kuruğu yemeyeceğine yemin etse o kişi belirli bir hurma ağacının hurma kuruğuna kast etmediği müddetçe “rutab” ve “temr” gibi olmuş hurmalar yiyebilir. Ama eğer buna kast etmişse o zaman yiyemez. Olgunlaşmış hurma yemeyeceğine yemin etse, hurma ağacı tayin etmiş olmasının bir önemi olmadan hurma kuruğu yemesinde beis yoktur. Meyvelerin hepsi de bu şekildedir. Zeytin üzerine yemin eden kişi zeytin yağı yiyebilir. Zeytin yağı üzerine yemin eden kimse de zeytin yiyebilir. Fakat zeytini belirtmişse o takdirde onun yağını yiyemez.

Falancanın malını yemeyeceğine veya onun evine girmeyeceğine yemin eden mal ve ev mülk değiştirdiği takdirde dönüşüm gerçekleştikten sonra o malı yemesinde veya eve girmesinde beis yoktur. Fakat malı ve evi belirtmişse (şu ev, şu mal diye) eve de girmez, maldan da yemez. Eğer yaparsa yeminini bozmuş olur.

Satmak, satın almak, hibe etmek, rehin ve nikâh gibi dil ile yapılan fiillerden birine onu **yapmayacağını** söyleyerek yemin etse ve sonra da onu yapacak kişiye yapmasını emretse, yemini bozulmuş olur. Fakat bu sayılanlardan birinin **yapılmasına** yemin etse ve onu yapacak bir kişiye emir verse o zaman yemininden beri olmaz (yani geçerli olur). Bununla beraber yemininden berî olacağı da söylenmiştir.

Ekin, hasat, bina yapımı ve çukur kazmak gibi, dil haricindeki organların yapacağı bir şeyin **yapılmasına** yemin ederse ve başka birisine onu yapması için

⁷⁸ Burada, ifadeler 1. Tekil şahıs olması gerekirken, müellif 3. Tekil şahıs olarak kullanmıştır. Şakası da ciddi olan, ciddisi de ciddi olan boşanma, nikâh ve rec'at gibi meselelerin anlatılmasında ve tabir edilmesinde bile böyle hassasiyet gösterilmesi İslam Fıkıhına dair eserlerde görülen temkinli olmanın bir ifadesidir. (Ç.N.)

emretse yeminini bozmuş olmaz. Fakat bu sayılan şeyleri **yapmaya** yemin etse ve başka birisine onu yapması için emretse onu kendisi yapacağı ana kadar yemininden berî olmaz (yani geçerli olur).

Filanca ile konuşmayacağına yemin etse ve filancanın da içinde bulunduğu bir topluluğa selâm verse, selâm ile bizzat onu kasdetmediği müddetçe yeminini bozmuş olmaz. Fakat ona bir mektup yazsa veya ona bir elçi gönderse elçi ona ulaşır veya o mektubu okursa yeminini bozmuş olur. Adamlarla (الرجال) konuşmayacağına yemin etse sonra da bir adamla konuşsa yeminini bozmuş olur. Aynı durum kadınlara yapacağı yeminde de geçerlidir. Adamlara (رجال) konuşmayacağına yemin etse üç veya daha fazla erkek adamla konuşmadığı müddetçe yeminini bozmuş olmaz.

Hal-i hazırda giydiği bir elbiseyi giymeyeceğine, biniyor olduğu bir hayvana binmeyeceğine ve içinde olduğu bir eve girmeyeceğine yemin eden kimse yeminini bozmuş olur. Şöyle de denilmiştir: O an hemen elbiseyi atsa veya hayvandan inse yahut evden çıkarsa o zaman yeminini bozmuş olmaz.

Et yemeyeceğine yemin eden balık yese yeminini bozmuş olur. Kuş da böyledir. Bu kişi eğer etin üzerindeki iç yağını yese yeminini bozmuş olur. (Hayvanın) başını yese yeminini bozmuş olur. Kalp yese onda iki görüş vardır. İç yağı yemeye yemin etse onun halis et yemesinde beis yoktur. Eğer başını yemeyeceğine yemin etse o kişi koyunun diğer yerlerini yiyebilir. Bir eve (odacık, gecelenecek yer) girmeyeceğine yemin etse ve sonra da yünden, keçi kılından veya deriden bir eve girse yeminini bozmuş olur.

Hanımının pişirdiği şeyi yemeyeceğine yemin etse hanımının ateşin üzerinde yaptığı hiçbir şeyi yiyemez. Hanımının ekmeğini yemeyeceğine yemin etse, hanımı da o ekmeği parça parça (tablet) haline getirirse, o da ondan yese yeminini bozmuş olur. Eğer hanımı hamur yapsa, hamınından başka birisi onu parçalasa, o zaman ondan yerse yeminini bozmuş olmaz. Süt içmeyeceğine yemin eden kişi onun kaymağını yese yeminini bozmuş olur. Çünkü onun içinde mutlaka süt vardır. Kaymağa (onu yemeye) yemin edip süt içse yeminini bozmuş olur. Çünkü onun içinde mutlaka kaymak vardır. Fakat süte (onu içmeye) yemin etse, yağını yemesinde beis yoktur. Yağına yemin etmesi de böyledir. Onun da süt içmesinde beis yoktur.

Hiçbir memlekete yürümeyeceğine (gitmeyeceğine) yemin eden kişiye hiçbir şey gerekmez. Fakat, Kâbe'ye gitmeye yemin ederse o zaman yeminini bozmuş olur. Çünkü ona bu durumda hac gerekir.

Malını yoksullara ayırdığına yemin etse, sonra da yeminini bozsa ona öşür gerekir. Malının sadaka olduğunu söylese ve yeminini bozsa yine böyledir. Malının Kâbe, meşid veya Müslümanların ihtiyaçları için olduğunu söylese ve yeminini bozsa o kişi bütün malını verir. Malının üçte birinin yoksullar için olduğunu söylese ve yeminini bozsa yine böyledir yani o kişi bütün malını verir. Fakat malının yarısı ve daha üstünde ise öşür gerekir. Malının Yahudilere, Hristiyanlara, Mecusilere, müşriklere, zenginlere, münafıklara, asilere (isyankârlara), şarkıcılara, zinâkârlara, içkilere sadaka olduğunu söylese ve sonra da yeminini bozsa o kişiye öşür gerekir ve bunu Müslüman fakirlere sadaka olarak verir. Eğer malını meleklerle, cinlere, şeytanlara, vahşi hayvanlara, haşerata, sessiz hayvanlara sadaka olduğunu söylese bunda iki görüş vardır. Bazıları, “onun öşrünü yoksullara sadaka olarak verir” demişler, bazıları da “bu ve benzeri şeylerde ona bir şey gerekmez” demişlerdir. Allah en doğrusunu bilir.

FASIL

KEFFÂRETLER İKİ KISIMDIR: MUĞALLAZA VE MUHAFFEFE

Bil ki, keffâretler iki kısımdır: Tağliz ve tahfif.

KEFFARET-İ MUĞALLAZA'YI GEREKTİREN HALLER

Keffaretu Tağliz, pek çok açıdan vacip olur: İnsan öldürmek, zihar yapmak, Ramazan ayı orucunu kasten cinsi münasebet, yemek veya içmekle bozmak gibi. Leş eti veya kanı yahut domuz eti veyahut da necaset ve haram kılınmış şeyleri yemenin keffâreti de böyledir. Kendisini İslam'dan çıkararak bir şey ile yemin edip yeminini bozan kişinin keffaret, de bu şekildedir. Allah'ın ahd ve misakına, Yakup aleyhisselâmın çocuklarının emanetlerine yemin eden ve buna benzer yeminler de böyledir. Bu saydıklarımızın hepsinin keffareti, tağlizdir.

KEFFARET-İ MUĞALLAZA ÜÇ ŞEKİLDE YERİNE GETİRİLİR: KÖLE AZADI, ORUÇ TUTMA VE YOKSUL DOYURMA

Keffaret-i muğallaza üç şekilde yerine getirilir: Köle azadı, oruç tutma ve yoksul doyurma. Köle azadı, mümin olan ayıplardan ârî ve organları kusursuz bir köleyi hürriyetine kavuşturmadır. Oruç tutmak, peşi peşine iki ay oruç tutmaktır. Yoksul doyurmak ise, altmış tane yoksula, doyana kadar sabah ve akşam yiyecekleri iki öğün olarak ve “doyduk” diyecekleri zamana kadar yemek yedirmektir. Bu keffareti yerine getirecek kişi zihar ve insan öldürme cezaları hariç bu üçünden herhangi birini yapmakta muhayerdir (serbesttir). Zira zihar ve insan öldürmede öncelikle

köle azad etmek, eğer ona gücü yetmiyorsa iki ay peşi peşine oruç tutmak, buna da güzü yetmiyorsa sabah akşam altmış fakiri doyurmak sırasını gözetmesi gerekir. Şu kadar var ki biz, insan öldürmede yoksul doyurma keffaretini iştmedik.

Eğer yoksullara kilo ile buğday ve hurma vermek isterse her bir yoksul için iki müdd azık tartar. Fakat bu şekilde köleyi, müşriki ve malı uhdesine alamayacak çocuğu (yani emzikli çocuğu kastediyorum) doyurarak keffareti yerine gelmiş olmaz.

KEFFARET-İ MUHAFFEFE VEYA

KEFFARET-İ MÜRSELE GEREKTİREN HALLER

Keffâretu't-Tahfif, Allah'a, onun isimlerine, sıfatlarına ve kitaplarına yemin eden kimse gibi mürsel yeminlerin⁷⁹ keffaretidir.

KEFFARET-İ MUĞALLAZA DÖRT ŞEKİLDE YERİNE GETİRİLİR: KÖLE AZADI, YOKSUL DOYURMA, YOKSUL GİYDİRME VE ORUÇ TUTMA

Bu dört kısma ayrılır: Köle azad etme, yoksul doyurma, yoksul giydirme ve oruç tutma. Keffareti yerine getirecek kişi, köle azad etmek, yoksul doyurmak ve yoksul giydirmek arasında muhayyerdir (serbesttir). Bu üçünü yapmaya güç yetiremezse o zaman oruç tutma yolunu dener. **Köle azadı**, mümin olan ayıplardan ârî ve organları kusursuz bir köleyi hürriyetine kavuşturmadır. **Yoksul doyurmak**, on tane yoksula, doyana kadar iki öğün olarak yemek yedirmektir. Eğer (yoksullara) kilo ile yiyecek vermek isterse her bir yoksul için iki müdd azık tartar. Bu da Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)in sâ'ı ile yarım sâ'dır. Bu da eskiden vîbe denilen ölçünün dörtte biri kadardır. Müdd ise bir vîbe'nin sekizde biri kadardır. **Yoksul giydirmek**, bu konuda, namaz kılmanın caiz olabileceği ölçüde bir giysi yeterlidir. Avret mahallini örtecek miktarda bir giysinin de yeterli olacağı söylenmiştir. Bize göre avret yeri, göbekten diz kapağına kadar olan bölgedir.

Oruç tutmak, üç gün oruç tutmaktır: "Kim (bu imkânı) bulamazsa, onun keffareti üç gün oruç tutmaktır. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffareti budur." (Maide, 89)

Allah'ın yardımı, muvaffak kılması ve desteği ile bu faydalı ve mübarek muhtasar (çalışman)ın basılması tamamlanmıştır. Yardımı ve verdiği nimetler üzerine Allah'a hamd olsun. Allah'tan bitmeyecek bir yardım istiyorum ki, Ashab-ı Kiram'ın menkıbeleri adına ortaya çıkarmamız gereken herşeyi yerine getirebileyim. O ashab ki, onlar İslam'a en kâmil manada sahip çıkmışlar, onu yaşamışlar ve hiçbir

⁷⁹ Müellif, mürsel yeminlerin tarifini yapmamaktadır. Mürsel yemin, istisna ve şart koşma gibi herhangi bir kayıt altına alınmayan yeminlerdir. (Ç.N.)

Müslümanın ulaşamadığı Muhammedî teşrîin büyüklüğüne şahit olmuşlardır. Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. Allah, rasullerin en şereflişi Efendimiz Muhammed'e, onun bütün yakınlarına ve ashabına salât ve selâm eylesin.